

Moysen ab Ægypto liberatus. Illo quippe itinere, et plurimum circuitur, et per Jordanem venit ad Abramum, ubi sunt corpora patriarcharum, id est, ad terram Chanaan. Sed quo modo factum sit ut trans illa loca versus ad orientem tantum iretur, et inde ad ea per Jordanem veniretur, significationis causa factum esse credendum est, quod per Jordanem venturus erat ad eas terras postea Israel in filiis suis. Sequitur : *Ubi celebrantes exsequias, planctu magno atque vehementi, implerunt septem dies. Quod cum vidissent habitatores terræ [illius, id est] Chanaan, dixerunt, Planctus magnus est iste Ægyptiis. Et idcirco appellaverunt nomen loci illius, Planctus Ægypti. Fecerunt ergo filii Jacob sicut præceperat eis : et portantes eum in terram Chanaan, sepelierunt in spelunca duplici. Nescio utrum inveniatur alicui sanctorum in Scripturis celebratum luctum esse per novem dies, quod apud Latinos novendium appellatur. Unde evidenter apparet ab hac consuetudine prohibitis Christianos istum in mortuis numerum servare, qui magis est in gentiliū consuetudine. Septimus vero dies auctoritate in Scripturis habet. Unde alio in loco scriptum est : *Luctus mortui, septem dies : fatui autem, omnes dies vitæ ejus.* Septenarius autem numerus, propter sabbati sacramentum, præcipue quietis indicium est. Unde merito mortuis tanquam requiescentibus exhibetur. Quem tamen numerum in luctu Jacob decuplaverunt Ægyptii, qui eum septuaginta diebus luxerunt. Sequitur : *Vixitque Joseph centum et decem annos, et vidit Ephraim filios usque ad tertiam generationem. Filii quoque Machir, filii Manasse, nati sunt in genibus Joseph. Mortuusque est expletis centum et decem vitæ suæ annis, et conditus aromatibus sepul-**

Atusque est in Ægypto. Cum hos filios filiorum vel nepotes filiorum dicat Scriptura Joseph vivendo vidisse, quo modo eos jungit illis septuaginta hominibus, cum quibus Jacob Ægyptum dicitur intrasse, quandoquidem Joseph senescendo pervenit, ut eos natos videret? Jacob autem quando ingressus est Ægyptum, juvenis erat Joseph; et eum pater moriens quinquagesimum et sextum fere etatis annum agentem reliquit. Unde constat certi mysterii causa illum numerum, id est, septuagenarium, Scripturam commendare voluisse. Si autem quisquam exigit, quo modo etiam secundum historicam fidem verum sit, Jacob cum septuaginta animabus in Ægyptum intrasse: non illo uno die quo venit, ejus ingressum oportet intelligi; sed quia in filiis suis plerumque appellatur Jacob, hoc est, in posteris suis, et per Joseph eum constat in Ægyptum intrasse, introitus ejus accipiendus est, quamdiu vixit Joseph, per quem factum est ut intraret. Toto quippe illo tempore nasci et vivere poterunt omnes qui commemorantur, ut septuaginta, vel juxta Septuaginta interpretes, septuaginta quinque animæ compleantur, usque ad nepotes Benjamin; sicut enim dicit: *Hi filii Lia, quos peperit Jacob in Mesopotamia Syriae*, loquens etiam de iis qui nondum erant nati, quia illic parentes eorum de quibus nati sunt, pepererant, ibi eos perhibet natos, quoniam causa qua nascerentur ibi nata est, id est, parentes eorum, quos ibi Lia peperit: ita quoniam causam intrandi in Ægyptum Jacob in Joseph habuit, totum tempus quo in Ægypto vixit Joseph, ingressio erat Jacob in Ægyptum per suam progeniem, quæ illo vivo propagabatur, per quem factum est ut ingrederetur.

COMMENTARIUM IN LIBROS REGUM.

LIBER PRIMUS.

Regum tempora post iudices, quando David, Saule ubi res gestæ continentur, quem nunc aggredimur, Malachim, id est, Regum vociatum, quod tertio et quarto volumine continetur; meliusque est multo, Malachim, id est, Regum quam Malachot, id est, Regnorum, dicere: non enim multarum gentium regna describit, sed unius Israelitici populi, qui tribubus duodecim continetur, plus tamen in terrena Hierusalem, tribus Juda, una ex duodecim diuturna successione regnavit: in qua civitate, reprobato Saule, prior David regnavit. In quibus temporibus multa varia sacramenta Christi et Ecclesie figurantur: nam in ipso exordio Regum, commutatum sacerdotium in Samuele, reprobo Heli, et commutatum regnum in David, reprobo Saule, exclamat, prænnuntiari novum sacerdotium novumque regnum, reprobo veteri, quod umbra erat futuri in Domino Jesu Christo venturi. Nonne ipse David, cum panes propositionis manducavit, quos non licebat manducare nisi solis sacerdotibus, in una eademque persona utrumque futurum, id est, in uno Jesu Christo regnum et sacerdotium figuravit? Et aspice regum tempora, quia primo iudicum, postea regum, sic erit iudicium, postea regnum. Hujus autem libri tale principium est:

1. *De Helcana. Cap. 1. — Fuit vir unus de Ramatha Saphim, de monte Ephraim, et nomen ejus Helcana filius Hieroboam, filii Heli, filii Tau, filii Suph, Ephraimæus.* Helcana non de Anram ortus, sed de Isaac, qui et ipse filius fuit Caath, et Caath filius Levi. Hic Isaac pater fuit Chore, quo pereunte, filii ejus remanserunt. De cujus stirpe fuit Samuel, quorum posteritas postea temporibus David et Salomon, cantatores et prophete in populo et templo Dei fuerunt. Hujus Caath familie acceperunt urbes et suburbana

ad inhabitandum, ut liber Jesu Nave testatur, in monte Ephraim, ubi fuerunt civitates Sichem, et Gazer, et Cethsain, et Bethoron; fuit enim Helcana filius Hieroboam, filii Heli, filii Tau, filii Suph, filii Helcana, filii Jobel, filii Azariæ, filii Sophonia, filii Thaath, filii Asir, filii Abisaph, filii Chore, filii Isaac, filii Caath, filii Levi, filii Israel, ut Verba dierum narrat. *Et habuit duas uxores, nomen uni Anna, et nomen secundæ Phenenna. Fueruntque Phenennæ filii, Annæ autem non erant liberi*, etc. Iste ergo laudabilis vir habuit duas uxores, nomen uni Anna, et nomen secundæ Phenenna. Habebat autem filios de secunda Phenenna, sterilis vero erat prior illa, quæ et nobilior erat. Similia invenies etiam in Genesi: cognata quippe sibi est Scriptura divina. Invenies ibi (Cap. xvi) primam uxorem Abraham Saram nobilioris; secundam vero Ægyptiam Agar, ignobilem fuisse; et ante patrem effectum Abraham de ignobili quam de nobili. Fuit tamen postmodum etiam de nobili conjugis pater. Ita ergo etiam nunc Helcana hic qui est possessio Dei, prius de secunda uxore efficitur pater: quoniam quidem concluderat Deus vulvam Annæ, sicut et prius concluderat vulvam Saræ. Post plurimos vero partus Phenennæ, etiam Annæ vulva orationibus et precibus aperitur, et efficitur etiam ipsa mater filii ejus, quem obtulit Deo. Quid ergo hæc in se sacramenti contineant videamus. Phenenna interpretatur conversio, Anna autem interpretatur gratia. Unusquisque ergo nostrum, qui vult esse possessio Dei, istas sibi duas jungat uxores, et cum ipsis sibi nuptias celebret. Primam sibi jungat, quæ nobilior est et generosior, gratiam: hæc enim nobis per fidem prima conjungitur, sicut et Apostolus dicit, *Gratia salvi facti estis per fidem (Eph. 1)*. Secundæ vero conjungimur Phenennæ, id est, conversioni, quia post gratiam

credulitatis, emendatio sit morum et vitæ conversio. Sed cum iste sit ordo nuptiarum, alius ordo procreationis efficitur. Prima nobis filios parit Phenenna, quia primos fructus de conversione proferimus, et prima iustitiæ germina de actibus et operibus procreamus: primum namque iustitiæ opus est, converti a peccatis, quia nisi ante convertamur et declinemus a malo, non poterimus de Anna effici patres, nec de gratia liberos generare. Videamus ergo nunc uniuscujusque differentias. Phenenna filios habet, sed qui non assistunt Deo, neque enim tales filii possunt esse conversionis, ut assistant et adhæreant Deo; nec tamen inanes et penitus alieni sunt a rebus Dei: accipiunt namque partes de sacrificiis divinis, et edunt de hostiis Dei. Unusquisque ergo nostrum primo convertitur a peccato, et ex conversione generat opera iustitiæ; postea vero excitata in nobis Anna, per zelum et æmulationem boni precem fundat ad Deum, ut ipsa filios generet. Quales ergo Anna, quæ est gratia, filios generat, qui adsideant Deo? Gratia enim et veritas per Jesum Christum facta est. Hic ergo filius gratiæ, qui verbo Dei et Deo vacat.

II. De cantico Annæ. Cap. II. — *Post hæc oravit Anna, et ait: Confirmatum est cor meum in Domino, et exaltatum est cornu meum in Deo saluati meo. Dilatum est os meum super inimicos meos, letata sum in saluati tuo, etc.* Itane vero verba hæc unius putabuntur esse mulierculæ, de nato sibi filio gratulantis? Tantum mens hominum a luce veritatis aversa est, ut non sentiat supergredi modum femine hujus dicta quæ fudit? Porro qui rebus ipsis, quæ jam cœperant etiam in hæc terrena peregrinatione compleri, convenienter movetur, nonne intendit et aspicit et cognoscit per hanc mulierem, ejus etiam nomen, id est, Anna, gratia ejus interpretatur, ipsam religionem Christianam, ipsam civitatem Dei ejus rex est et conditor Christus, ipsam postremo Dei gratiam propheticis spiritu sic locutam; a qua superbi alienantur ut cadant, qua humiles implentur ut surgant, quod maxime hymsus iste personat: nisi forte quisquam dicturus est, nihil istam prophetasse mulierem, sed Deum tantummodo propter filium, quem peccata impetravit, exsultanti laudatione laudasse. Quid ergo sibi vult quod ait: *Arcus fortium superatus est, et infirmi accincti sunt virtute, pleni panibus minorati sunt, et esurientes transierunt terram, quia sterilis peperit septem, et multa in filiis infirmata est?* Numquid septem ipsa pepererat? Quamvis sterilis fuerit, unicum habebat quando ista dicebat; sed nec postea septem peperit, sive sex, quibus septimus esset ipse Samuel, sed tres mares et duas feminas. Deinde illo populo cum adhuc nemo regnaret, quod in extremo posuit, *Dat virtutem regibus nostris, et exaltavit cornu Christi sui;* unde dicebat, si non prophetabat? Dicat ergo Ecclesie Christi civitas legis magni gratia plena, prole secunda dicat, quod tanto ante de se prophetatum per os hujus piæ matris agnoscit. *Confirmatum est cor meum in Domino, et exaltatum est cornu meum in Deo meo.* Vere confirmatum est cor, et cornu exaltatum, quia non in se, sed in Domino Deo suo. *Dilatum est super inimicos meos os meum.* Quia et in angustiis pressurarum sermo Dei non est alligatus, nec in præconibus alligatis. *Letata sum, inquit, in saluati tuo.* Christus est iste Jesus, quem Simeon, sicut in Evangelio legitur, senex amplectens parvulum, agnoscebat magnum: *Nunc dimittis, inquit, Domine, servum tuum in pace, quoniam viderunt oculi mei salutare tuum (Luc. II).* Dicat itaque Ecclesie: *Letata sum in salutare tuum. Quoniam non est sanctus ut est Dominus, et non est justus sicut Deus noster.* Tamquam sanctus et sanctificans, justus et justificans. Non est sanctus præter te, quia nemo fit nisi abs te. Denique sequitur: *Nolite gloriari superbi, et nolite loqui excelsa. Neque exeat magniloquium de ore vestro, quoniam Deus scientiarum Dominus. Ipse vos scit, et ubi nemo scit; quoniam qui putat se aliquid esse, cum nihil sit; seipsum seducit (Gal. VI).* Hæc dicuntur adversarii

A civitatis Dei, ad Babyloniam pertinentibus de sua virtute præsumptibus in se, non in Domino gloriantibus, ex quibus sunt etiam carnales Israelitæ, terrene Hierusalem cives terrigenæ, qui, ut dicit Apostolus, *Ignorantes Dei justitiam, id est, quam dat Deus homini, qui solus est justus atque justificans; et suam volentes constituere, id est, velut a se sibi paratam, non ab illo impartitam, justitiæ Dei non sunt subjecti (Rom. X):* utique quia superbi, de suo putantes, non de Dei, placere se Deo: qui est Deus scientiarum, atque ideo et arbitrator conscientiarum, ibi videns cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt, si hominum est, et ab illo non sunt. *Et præparans, inquit, ad inventiones suas.* Quas ad inventiones putamus, nisi ut superbi cadant, et humiles surgant? Illas quippe ad inventiones exsequitur, dicens: *Arcus potentium infirmatus est, et infirmi præcincti sunt virtute.* Infirmatus est arcus, id est, intentio eorum qui tam potentes sibi videntur, ut sine Dei dono atque adjutorio, humana sufficientia divina possint implere mandata; et præcinguntur virtute, quorum in terra vox est: *Miserere mei, Domine, quoniam infirmus sum. Pleni panibus, inquit, minorati sunt esurientes transierunt terram.* Qui sunt intelligendi pleni panibus, nisi iidem ipsi quasi potentes, id est, Israelitæ, quibus credita sunt eloquia Dei? Sed in eo populo ancillæ filii minorati sunt, quod verbo minus, bene tamen expressum est, quod ex majore minores facti sunt, quia et in ipsis panibus, id est, divinis verbis, quæ Israelitæ soli tunc ex omnibus gentibus acceperunt, terrena sapiunt. Gentes autem quibus lex illa non erat data, posteaquam per novum Testamentum ad illa eloquia venerunt, multum esuriendo terram transierunt, quia in eis non terrena, sed cælestia sapuerunt. Et hoc velut quæreretur causa cur factum sit. *Quia sterilis peperit septem, et multa in filiis infirmata est.* Illic totum quod prophetabatur eluxit agnoscentibus numerum septenarium, quo est universæ Ecclesie significata perfectio. Propter quod et Joannes Apostolus ad septem scribit Ecclesias; eo modo se ostendens ad unius plenitudinem scribere; et in Proverbiis Salomonis hoc autem præfigurans, *Sapientia ædificavit sibi domum, et suffulsit columnas septem;* sterilis enim erat in omnibus gentibus Dei civitas, antequam iste fetus, quem cernimus, oriretur. Cernimus etiam quæ multa in filiis erat nunc infirmata terrenam Hierusalem, quoniam quicumque filii liberæ in ea erant, virtus ejus erat: nunc vero quoniam ibi littera est, et spiritus non est amissa virtute infirmata est. *Dominus mortificat et vivificat, deducit ad inferos et reducit.* Mortificavit illam quæ multa erat in filiis, et vivificavit hanc sterilem, quæ peperit septem; quamvis commodius possit intelligi eodem vivificare quos mortificaverit: id enim velut repetivit, addendo, *Deducit ad inferos, et reducit;* quibus enim dicit apostolus: *Si mortui estis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens (Col. III);* salubriter utique mortificantur a Domino: quibus adjungit, *Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram;* ut ipsi sint illi, qui esurientes transierunt terram: *mortui enim estis, inquit.* Ecce quo modo salubriter mortificat Deus. Deinde sequitur: *Et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo.* Ecce quo modo eosdem ipsos vivificat Deus. Sed numquid eosdem deduxit ad inferos, et reduxit? Hoc utrumque sine controversia fidelium, in illo potius videmus impletum capite scilicet nostro, cum quo vitam nostram Apostolus dixit absconditam in Deo (Col. III); nam qui proprio Filio non peperit, sed pro nobis omnibus tradidit eum (Rom. VIII), isto modo utique mortificavit eum; et quia resuscitavit a mortuis, eundem rursus vivificavit; et quia in prophetia vox ejus agnoscitur, *Non derelinques animam meam in inferno, eundem deduxit ad inferos, et reduxit.* Hæc ejus paupertate ditati sumus. *Dominus enim pauperes facit et ditat (Jacob. IV).* Nam quid hoc sit ut sciamus, quod sequi-

tur audiamus: *Humiliat et exultat*. Utiq;ue superbos humiliat, et homiles exultat: quod enim alibi legitur: *Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam*, hoc totum habet sermo hujus, cuius nomen interpretatur, gratia ejus. Jam vero quod adjungitur, *Suscitat a terra pauperem*, de nullo melius quam de illo intelligi, qui propter nos pauper factus est, cum dives esset: ut ejus paupertate, sicut paulo ante dictum est, ditaremur (I Cor. vii): ipsum enim de terra suscitavit, tam cito ut caro ejus non videret corruptionem. Nec illud ab illo alienabo quod additum est, *Et de stercore erigit inopem*. Inops quippe, idem qui pauper, stercus vero, unde erectus est, rectissime intelliguntur Judei persecutores; in quorum numero cum se dixisset Apostolus Ecclesiam persecutum: *Quæ mihi fuerunt, inquit, lucra, hæc propter Christum damna esse duci: nec solum detrimenta, verum etiam stercora existimavi esse, ut Christum lucrifacerem*. De terra ergo suscitatus est ille, supra omnes divites pauper; et de illo stercore erectus supra omnes opulentos, ille inops. *Et sedeat cum principibus populi*. Quibus nri, *Sedebitis super duodecim sedes*, sed sedem gloriæ dans eis hereditatem. Dixerat potentes illi, *Ecce nos dimisimus omnia, et secuti sumus te*. Hoc votum potentissimi voverunt. Sed unde hoc eis nisi ab illo de quo continuo dictum est, *Dans votum voventi*. Alioquid ex illis exi potentibus, quorum arcus infirmatus est. *Dans, inquit, votum voventi*. Non enim quisquam Domino quid rectum voveret, nisi quia ab illo acciperet quod voveret. Sequitur: *Et benedixit dans annos justi*. Ut cum illo scilicet sine fine vivat, cui dictum est, *Et anni tui non deficient*: ibi enim stant anni, hic autem transeunt, immo pereunt; ante enim quam veniant, non sunt; cum enim venerint, non erunt, quia cum suo fine veniunt. Harum autem duorum, id est, *Dans votum voventi, et benedixit annos justi*, unum est quod facimus, alterum quod sumimus. Sed hoc alterum Deo largitore non sumitur, nisi cum ipso adjuvatore primum illud efficitur. *Quia non in virtute potens est vir* (Jerem. ix). Dominus enim infirmum facit adversarium suum, illum scilicet qui homini voventi invidet, et resistit, ne valeat implere quod vovit. Potest ex ambiguo Græco intelligi, et adversarium suum: cum enim Dominus possidere nos ceperit, profecto adversarius qui noster fuerat, ipsius fit, et vincetur a nobis, sed non in viribus nostris, quia non in virtute sua potens est vir. Dominus ergo infirmum faciet adversarium suum, Dominus sanctus; ut vincatur a sanctis quos Dominus Sanctus sanctorum efficit sanctos. Ac per hoc non gloriatur prudens in prudentia sua, et non gloriatur potens in potentia sua, et non gloriatur dives in divitiis suis, sed in hoc gloriatur qui gloriatur, intelligere et scire Deum, et facere judicium et justitiam in medio terræ. Non parva ex parte intelligit et scit Dominum, qui intelligit et sciat Dominum: *Quid enim habes*, ait Apostolus: *quod non accepisti? Si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis* (I Cor. iv) ? id est, quasi a te ipso tibi sit unde gloriaris. Facit autem judicium et justitiam, qui recte vivit: recte autem vivit, qui contemperat præcipienti Deo: et finis præcepti, id est, ad quod refertur præceptum, charitas est corde puro, et conscientia bona, et lide non ficta. Porro ista charitas, sicut Joannes apostolus testatur, ex Deo est (I Joan. iv). *Facere igitur judicium et justitiam* ex Deo est. Sed quid est in medio terræ? Neque enim non debent facere judicium et justitiam qui habitant in extremis terræ? Quis hoc dixerit? Cur ergo additum est, *In medio terræ?* Quod si non adderetur, et tantummodo diceretur, *Facere judicium et justitiam*, magis hoc præceptum ad homines utrosque pertineret, et mediterraneos et maritimos. Sed, ne quisquam putaret, post finem vitæ, quæ in hoc agitur corpore, superesse tempus judicium justitiamque faciendi, quam, dum esset in carne, non fecit, et sic divinum evadi posse judicium, in medio terræ mihi videtur di-

actum, cum quisque vivit in corpore: in hac quippe vita, suam terram quisque circumfert, quam moriente homine recipit terra, consurgenti inique reddita: proinde in medio terræ, id est, cum anima nostra isto terreno clauditur corpore, faciendum est judicium atque justitiam, quod nobis proxi in posterum, quando recipit quisque secundum ea quæ per corpus gessit, sive bonum, sive malum. Per corpus quippe ibi dixit Apostolus, per tempus quo vixit in corpore: neque enim si quis maligna mente etque impia cogitatione blasphemet, neque id ullis membris corporis operetur, ideo non erit reus, quia id motu corporis non gessit, cum hoc per illud tempus gesserit, quo gessit et corpus. Isto modo congruenter intelligi potest etiam illud quod in psalmo legitur: *Deus autem rex noster ante sæcula operatus est salutem in medio terræ* (Ps. lxxv): ut Dominus Jesus accipiat Deus noster, qui est ante sæcula, quia per ipsum facta sunt sæcula; operatus est salutem in medio terræ, cum Verbum caro factum est, et terreno habitavit in corpore. Deinde posteaquam prophetatum est in his verbis Annæ, quo modo gloriari debeat, qui gloriatur, non in se utique, sed in Domino, propter retributionem quæ in die judicii futura est: *Dominus ascendit, inquit, in cælos, et intonuit; ipse judicabit extrema terræ, quia justus est*. Prorsus ordinem tenuit confessionis fidelium: ascendit enim in cælum Dominus Christus, et inde venturus est ad vivos et mortuos judicandos. *Nam quis ascendit*, sicut dicit Apostolus, *nisi qui descendit in inferiores partes terræ? Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cælos, ut adimpleret omnia* (Eph. iv). Per nubes ergo suas tonuit, quia Spiritu sancto cum ascendisset implevit. De quibus hoc illi Hierusalem, hoc est, ingrata vineæ comminatus est apud Isaiam prophetam, ne plantat super eam imbrem. Sic autem dictum est. *Ipsa judicabit extrema terræ* (Isa. v), ac si diceretur, etiam extrema hominis; non enim alias partes non judicabit qui omnes homines proculdubio judicabit. C Sed melius intelliguntur extrema terræ, extrema hominis: quoniam non judicabuntur, quæ in melius vel in deterius medio terræ commutantur, sed in quibus extremis inventus fuerit qui judicabitur. Propter quod dictum est, *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. x): Qui ergo perseveranter facit judicium et justitiam in medio terræ, non damnabitur, cum judicabuntur extrema terræ. *Et dat, inquit, virtutem regibus nostris*, ut non eos judicando condemnet. Dat eis virtutem, qua carnem sicut reges regant, et in illo mundum, qui propter eos fudit sanguinem, vincant. *Et exaltavit cornu Christi sui*. Quomodo Christus exaltavit cornu Christi sui? de quo enim supra dictum est, *Dominus ascendit in cælos*, et intellectus est Dominus Christus, ipse, sicut hic dicitur, *Exaltabit cornu Christi sui*. Quis ergo est Christus Christi? An cornu exaltabit uniuscujusque fidelis sui, sicut ista ipsa in principio hujus hymni ait: *Exaltatum est cornu meum in Deo meo*? Omnes quippe unctos ejus chrismate, recte Christos possumus dicere: quod tamen totum eum suo corpus: unus est Christus. Hæc Anna prophetavit, Samuelis mater, sancti viri, multumque laudati. In quo quidem tunc figurata est mutatio veteris sacerdotii; et nunc impleta, quando infirmata est quæ multa erat in filiis, ut novum haberet sacerdotium in Christo, sterilis quippe peperit septem. Hoc canticum juxta Septuaginta interpretum translationem inserere compulsi sumus, ut a beato Augustino positum est: pro eo quod in ipsa translatione amplioem et veriore continet historiam. *Interea Samuel erat ministrans in templo Dei, accinctus ephod*. Porro filii Heli divina sacrificia temerantes peccabant coram Domino, et deridebant per eos multi sacrificia Domini. Unde Heli sacerdos pro eorum iniquitate damnatus est, quod eos peccantes minus severa animadversione plecebat. Equidem coercuit, equidem corripuit, sed lenitate et mansuetudine patris, non severitate et auctoritate

pontificis. Qua sententia discant sacerdotes quomodo filiorum etiam propter scelera puniantur quique, et quamvis sancti sint, culpa tamen subditorum eisdem, si non coerceant, imputatur.

III. De prophetia ad Heli et filios suos. Cap. II. — Post hæc evidentiùs ad ipsum Heli sacerdotem missus loquitur homo Dei, cujus quidem nomen tacetur, sed intelligitur officio ministerioque suo sine dubitatione esse propheta: sic enim scriptum est: *Venit autem vir Dei ad Heli, et ait ad eum: Hæc dicit Dominus, Numquid non aperte revelatus sum domui patris tui, cum esset in Ægypto in domo Pharaonis, et elegi eum ex omnibus filiis Israel mihi in sacerdotem, ut ascenderet ad altare meum, et adoleret mihi incensum, et portaret ephod coram me, et dedi domui patris tui omnia de sacrificiis filiorum Israel? Quare calcæ abjecistis victimam meam, et munera quæ præcepi ut offerrentur in templo, et magis honorasti filios tuos quam me, ut comederetis primitias omnis sacrificii Israel populi mei? Propterea ait Dominus Deus Israel: Loquens locutus sum, ut domus tua et domus patris tui ministraret in conspectu meo usque in sempiternum. Nunc autem dicit Dominus: Absit hoc a me; sed quicumque glorificaverit me, glorificabo eum; qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. Ecce dies veniunt et præcidam brachium tuum et brachium domus patris tui, ut non sit senex in domo tua, et videbis Christum æmulum tuum in templo, in universis prosperis Israel, et non erit senex in domo tua omnibus diebus. Veruntamen non auferam penitus virum ex te ab altari meo, sed ut deficiant oculi tui, et tubescat anima tua; et pars magna domus tuæ morietur, cum ad virilem ætatem venerit. Hoc autem erit tibi signum quod venturum est duobus filiis tuis Ophni et Phinees. In die uno morientur ambo, et suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum et animam meam faciat. Non est ut dicatur ista prophetia, ubi sacerdotii veteris tanta manifestatione prænnuntiata mutatio est, in Samuele fuisse completa; quamquam enim esset de tali tribu Samuel quæ constituta fuerat a Domino ut serviret altari, tamen non erat de filiis Aaron, cujus progenies fuerat deputata unde fierent sacerdotes; ac per hoc in ea quoque re gesta eadem mutatio quæ per Christum Jesum futura erat, adumbrata est, et ad vetus Testamentum proprie pertinebat, figurate vero ad novum, prophetia facti etiam ipsa non verbi, id scilicet facti significans quod verbo ad Heli sacerdotem dictum est per prophetam: nam fuerunt postea sacerdotes regnante David ex genere Aaron, sicut Sadoch et Abiathar, et alii deinceps antequam tempus veniret quo ista quæ de sacerdotio mutando tanto ante prædicta sunt, efflueret per Christum oportebat. Quis autem nunc fidei oculo hæc intuent non videbat esse completa, quandoquidem nullum tabernaculum, nullum templum, nullum altare, nullum sacrificium, et ideo nec ullos sacerdotes remansit Judæis, quibus ut de semine Aaron ordinaeretur, in Dei fuerat lege mandatum, quod et hic commemoratum est, illo dicente propheta: *Hæc dicit Dominus Deus Israel, Loquens locutus sum, ut domus tua et domus patris tui ministraret in conspectu meo usque in æternum. Nunc autem dicit Dominus: Absit hoc a me; sed quicumque glorificaverit me, glorificabo eum; qui autem contemnunt me, erunt ignobiles; quod enim nominat domum patris ejus, non eum de proximo patre dicere; sed illo Aaron, qui primus sacerdos est institutus, de cujus progenie cæteri sequerentur, superiora demonstrant, ubi ait: *Revelatus sum domui patris tui, cum esset in Ægypto in domo Pharaonis, et elegi eum ex omnibus filiis Israel mihi in sacerdotem. Quis patrum fuit hujus in illa Ægyptia servitute? Unde eum liberati essent, quis electus est ad sacerdotium, nisi Aaron? De hujus ergo stirpe isto loco dixit futurum fuisse ut non essent ulterius sacerdotes, quod jam videmus impletum. Vigilet fides, præsto sunt tres, cernuntur, tenentur, et videre nolentium oculis in-cerantur, Ecce, inquit, dies veniunt, et præcidam bra-***

*chium tuum et brachium domus tuæ, ut non sit senex in domo tua, et videbis Christum æmulum tuum in templo, in universis prosperis Israel. Ecce dies qui prænnuntiati sunt jam venerunt; nullus sacerdos secundum ordinem Aaron; et quicumque ex ejus genere est homo, cum videt sacrificium Christianorum toto orbe pollere, sibi autem honorem illum magnum esse subtractum, deficient oculi ejus, et defluit anima ejus tæbe mæroris. Proprie autem ad hujus domum Heli, cui hæc dicebantur, quod sequitur pertinet: *Et pars magna domus tuæ morietur, cum ad virilem ætatem venerit. Hoc autem erit tibi signum, quod venturum est duobus filiis tuis, Ophni et Phinees, in die uno morientur ambo. Hoc ergo signum factum est mutandi sacerdotii domui hujus quo signo significatum est mutandum sacerdotium domus Aaron: mors quippe filiorum hujus significavit mortem non hominum, sed ipsius sacerdotii de filiis Aaron.**

IV. De sacerdote fidei. Quod autem sequitur, ad illum jam pertinet sacerdotem, cujus figuram gessit huic succedendo Samuel. Proinde quæ sequuntur de Christo Jesu novi Testamenti vero sacerdote dicuntur: *Suscitabo mihi sacerdotem fidelem, qui iuxta cor meum et animam meam faciat.* Sub figura Samuelis, de Domino salvatore, summo videlicet ac vero pontifice debet intelligi, qui nimirum sicut Samuel defuncto Heli successit in sacerdotium, non de stirpe Aaron, sed de alia Levi familia electus. *Fuit enim, ut jam supra meminimus, filius Helchana, filii Hieroboam, filii Thau, filii Suph, filii Helchann, filii Johel, filii Azariæ, filii Sophoniæ, filii Thaat, filii Asir, filii Abiasaph, filii Chore, filii Isaac, filii Caath, filii Levi, filii Israel (I Reg. 1; I Par. vi).* et Verba dierum narrat. Ita mediator Dei et hominum, ut esset nobis pontifex, non de Levi, sed de alia utique tribu, id est, a Juda carnis originem sumpsit; aliam quam legalem hostiam, id est, ipsam suam carnem obtulit Patri pro nobis; alios quam de genere Aaron pontificatus sui reliquit hæredes, titulos videlicet gratiæ novi Testamenti de universa gentium natione collectos. Quod vero quasi humano more eloquens Deus dicit: *Qui iuxta cor meum et animam meam faciat, de Samuele quidem recte potest intelligi, quod in omnibus ejus voluntati, sicut homo Deo paruerit; de Domino ac Salvatore, quod sicut Filius unigenitus paternorum sit in omnibus conscius arcuorum, iuxta quod de se ipse manifeste testatur, dicens: *Et a me ipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater, hæc loquor, et qui misit me, necum est, et non reliquit me solum, quia quæ placita sunt ei, facio semper (Joan. viii).* In hoc vero quod ait Deus, *qui omnia quæ in corde meo, et quæ in anima mea sunt, faciat, non arbitramur animam habere Deum, cum sit conditor animæ; sed ita hoc de Deo tropice, non proprie dicitur, sicut manus, pes, et alia corporis membra. Et ne secundum hoc credatur homo in carnis hujus effigie factus ad imaginem Dei, adduntur et alia, quas atque non habet homo, et dicitur Deo, *Sub umbra alarum tuarum protege me (Ps. xvi), ut intelligant homines, de illa ineffabili natura non propriis, sed translatis rerum vocabulis ista dici. Et ædificabo ei domum fidelem, et ambulabit coram Christo meo cunctis diebus. Ipsa est domus quam ædificat Pater, de qua Apostolus ait: *Quæ domus sumus nos, si fiduciam et gloriam spei usque in finem firmam retineamus (Hebr. iii); et hæc domus ambulabit coram Christo ejus, ipso videlicet summo pontifice. Ambulabit, dixit, conversabitur, sicut superius dixerat de domo Aaron: *Loquens locutus sum, ut domus tua et domus patris tui ministraret in conspectu meo usque in sempiternum. Quod autem ait: *Coram Christo meo ambulabit, de ipsa domo utique intelligendam est, non de illa sacerdote qui est Christus mediator atque salvator. Domus ergo ejus coram illo ambulabit. Potest et ambulabit intelligi de morte ad vitam, omnibus diebus quibus peragitur usque in finem sæculi hujus ista mortalitas. Alioquin quomodo da-******

Samuele potest accipi, quod ædificata sit domus fidelis, quæ coram Christo Domini, id est, ipso Samuele cunctis diebus incederet, cum legamus in sequentibus quod filii illius aversi de viis ejus post avaritiam declinaverint et perverterint judicium : nisi forte domum ejus hoc loco plebem Israeliticam intelligamus, quæ cunctis diebus sacerdotii ejus Domino servierit, de qua scriptum est : *Et requievit omnis domus Israel post Dominum; et paulo post: Abstulerunt filii Israel Baalim et Astaroth, et servierunt Domino soli.* Quod vero adjungitur : *Futurum est autem, ut quicumque remanserit in domo tua, veniat, et ore tur pro eo,* non proprie de domo dicitur hujus Heli, sed illius Aaron, de quo usque ad adventum Jesu Christi homines remanserunt, de quo genere etiam nunc usque non desunt. Nam de illa domo hujus Heli jam supra dictum erat : *Et omnis qui supererit domus tuæ, decedit in gladio virorum.* Quomodo ergo hic vere dici potuit : *Et erit qui remanserit in domo tua, veniat ut ore tur pro eo?* si illud est verum, quod ultore gladio nemo inde supererit ; nisi quia illos intelligi voluit, qui pertinent ad stirpem, scilicet illius totius sacerdotii secundum ordinem Aaron. Ergo, si de illis est prædestinatis reliquis, de quibus alius propheta dixit, *Reliquæ salvæ fient (Isa. x)* ; unde et Apostolus : *Sic ergo, inquit, et in hoc tempore reliquæ per electionem gratiæ salvæ factæ sunt (Rom. xi)* : quia de talibus reliquis bene intelligitur esse, de quo dictum est, *Qui remanserit in domo tua; prolecto credit in Christum, sicut temporibus apostolorum ex ipsa secite plurimi crediderunt, neque nunc desunt qui, licet rarissimi, tamen credant; et impletur in eo quod hic iste homo Dei continuo secutus adjunxit : Et offerat nummum argenteum, et tortam panis, dicatque, Dimitte me, obsecro, ad unam partem sacerdotalem, ut comedam buccellam panis.* Quid per nummum argenteum, nisi oris confessio designatur, quæ sit credentibus ad salutem? argenteum enim pro eloquio poni solet. Psalmista testante ubi canitur, *Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ purgatum (Ps. xi).* Sed quod dicit iste qui venit : *Dimitte me, obsecro, ad unam partem sacerdotalem, ut comedam buccellam panis,* sacerdotalem partem corpus Christi, id est, Ecclesiam dicit, ejus plebis ille sacerdos est mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, cui plebi dicit apostolus Petrus, *Plebs sancta, regale sacerdotium (I Petr. ii).* In hanc partem sacerdotalem, postulat comedere buccellam panis. Quibus verbis ipsam sacrificium Christianorum plebem ille expressum est, de quo dicit sacerdos ipse : *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita; ipsum quippe est sacrificium, non secundum ordinem Aaron, sed secundum ordinem Melchisedech.*

V. *De caligine oculorum Heli.* Cap. iii. — *Factum est autem in die quadam Heli jacebat in loco suo, et oculi ejus caligaverunt, nec poterat videre lucernam Dei antequam exstingeretur.* In tabernaculo fœderis erat candelabrum, ubi a vespere usque mane summo pontifice lucernas vespere concinnante jugiter extra velum preparate lucebant, ut Dominus jussisset; isto pontifice intrante in tabernaculum jam grandæva senectute confecto, oculi ejus intantum caligaverant, ut nec incensam lucernam posset aspicere, quanto magis exstinctam? Figuraliter vero lucerna Dei Heli fuerat, quando dignitate sacerdotali pollens justitia claritatis fulgebatur, quam exstinctam propheta æsserit, dum ob scelera filiorum sacerdotii potestatem meritumque lumen amisit. *Crevit autem Samuel, et Dominus erat cum eo, et non cecidit ex omnibus verbis jus in terra.* Significat quia nihil ex iis quæ locutus est irritum fuit, sed omnia sunt rebus completa quæ dixit. Cadunt namque in terra verba supervacua, quæ pro nihilo habenda, et universorum sunt calcanda despectu, sicut et beatus Job dixit : *Et lux vultus mei non cadebat in terra; qui nimirum in tanta gravitate vultum tenere consueverat, ut nunquam contentisibili letitia resolveretur, sed quotiescumque*

A hilariorum se præsentibus exhiberet, certa semper hoc causa utilitatis eorum faceret.

VI. *De captivitate arcæ.* Cap. iv. — Igitur posteaquam hæc in figura mutationis veteris Testamenti a propheta illo prænuntiata sunt ad Heli, offendente Dominum Israel, instruxerunt aciem Philistæi contra eos; tollunt autem Israelitæ arcam ad stationem suam, capta est ab hostibus arca, ipsaque non solum victi sunt, et in fugam versi, immo etiam magna strages facta est occisorum. Nonnulla tamen futurorum significat res gestæ hæc : in prophetia enim arca illa ab alienigenis capta, indicabat testamentum Dei transitorium ad gentes. *Quando enim nuntiatum est Heli sacerdoti captam fuisse arcam Domini, cecidit de sella, et mortuus est.* Transeunte arca Domini ad gentes, perit atque interit sacerdotium Judæorum. Duo quoque filii Heli corruerunt, unius uxor viduata, et mox in partu mortua est, propter eandem perturbationem. Quod evidenti signo præfiguratum est, post extinctum sacerdotium Judæorum, carnalem interuisse Synagogam, illi carnaliter adhaerentem; prostratoque Heli de sella, pontifices Judæorum sedem habere vacuam, et gloriam sacerdotii, regni que extinctam. Sed quid est quod dum posuissent Philistim arcam Domini in templo Dagonis dei sui, intraverunt templum, et invenerunt deum suum prostratum atque contractum, caput ejus duæque manus abscisæ? Siatim enim in testamentum Domini pervenit in gentes, confestim idola quæ deceptum possidebant orbem destructa sunt, omnisque error simulacrorum corruit, præsentiam Dei ferre non sustinens; nam in manibus præcis Dagon, potest idololatricæ finis agnoscere : limen enim finem itineris significat. Etiam et illud, ad magnam pertinet significationem in ipsa ruina Dagon dei sui atque fractura, quod dorsum illius solum invenerunt, fractis omnibus ejus membris; dorsum quippe fugam significat : quicumque eorum fugiunt, persequentibus dorsum dant : unde scriptum est de hostibus, *Quoniam pones eos dorsum (Psal. xx)* ; ubi enim idola perierunt, et si aliqua remanentia ab aliquibus absconduntur, fugerunt. Quod autem perenssi sunt in posteriora ii qui arcam Dei captaverunt, hæc pena significatum videtur : quia vi qui susceperint testamentum Dei, et posteriora vite dilexerint, ex ipsis justissime cruciabantur, quæ, sicut Apostolus, existimare debent sicut stercora : qui enim sic assumunt testamentum divinum, ut in posteriora respicientes veteri se vanitate non exuant, similes sunt hostibus illis, qui arcam testamenti captivam juxta idola sua posuerunt; et illa quidem veraciter etiam nolentibus cadunt, quia *omnis caro fenem, et claritas omnis, ut flos feni, aruit fenem, et flos decedit (Isa. xi).* Arca autem Domini manet in æternum : secretum scilicet testamentum regni cælorum, ubi manet Dei verbum.

VII. *De reversione arcæ.* Cap. vi. — Cum vero de terra Philistim arca Domini ad terram Israelitarum rediret, plastro superposita est, et vacca plastro subjuncta sunt, quæ fetæ fuisse memorantur, quarum filios clauserat domi, ut scriptum est : *Ibant autem in directum vaccæ per viam que ducit Bethsamis, uno itinere gradiabantur pergentes, et mugientes, et non declinabant neque ad dexteram neque ad sinistram.* Quid igitur vaccæ, nisi fideles quosque in Ecclesia signant, qui dum sacri eloqui præcepta considerant, quasi superimpositam Domini arcam portant. De quibus hoc est etiam notandum, quod fuisse fetæ memorantur, quia sunt plerique qui in via Dei intrinsecus positi, foris carnalibus affectibus ligantur; sed non declinat a recto itinere, qui arcam Dei portat in mente; ecce enim vaccæ Bethsamis pergunt. Bethsamis quippe dicitur domus solis : Propheta ait : *Vobis autem, qui tinetis Dominum, oriatur Sol justitiæ.* Si igitur ad æterni Solis habitationem tendimus, dignum profecto est ut de Dei itinere pro carnalibus affectibus non declinemus : tota enim virtute pensandum est, quod vaccæ Dei plastro suppositæ

pergunt et gemunt. Dant ab intimis mugitus, et tamen de itinere non retorquent gressus. Amorem quidem per compassionem sentiunt, sed colla posteriori non defleceunt. Sic nimirum prædicatores, sic fideles quique intra sanctam Ecclesiam esse debent, ut et compatiantur proximis per charitatem, et tamen de via Dei non exorbitent per compassionem. Arca quippe superposita Bethsanis pergere est, cum superua scientia ad internæ lucis habitaculum appropinquare. Sed tunc vere Beth-amis tendimus, eum viam rectitudinis gradientes, ad vicina erroris latera non pro affectu pignorum declinamus. Sic namque, sic necesse est ut incedere debeant, qui sacrilegiis suppositi, jam per internam scientiam Domini arcam portant, quatenus per hoc quod propinquorum necessitatibus condolent, accepto rectitudinis itinere non declinent. Quorum nimirum gratia mentem nostram tenere debet, ne hæc eadem mens aut, si affectu non tangitur, dura sit, aut, plus tacta si inflectitur, remissa.

VIII. *De percussione Bethsanitarum.* — Percussit autem de viris Bethsanitis, eo quod vidissent arcam Domini, percussit de populo septuaginta viros, et quinquaginta millia plebis. Populus et plebs pro una eademque re indifferenter accipiunt: nam et ex uno Græco quod est *ζαός*, solet utrumque transferri. Sed in hoc videtur esse distantia, quod in priore commate versiculi additum est viros, viros enim majores natu significat: ut sit sensus: Quia de optimatibus populi septuaginta sunt percussi, de ipsa autem turba vulgari hominum quinquaginta millia. Quod ne pateretur in Exodo populus a longe stabat et orabat, solusque Moyses ascendit ad Dominum. Isti ob hoc a Deo percussi sunt, quia non solum appropinquaverunt, sed etiam, ut alia translatio habet, despererunt, quod rationi plus congruum est. Nam in Exodo, viderunt et audierunt, perspicua diviniæ potentiae inspecerunt, nec perierunt: et ideo isti, non de visione, sed de despectione et temeritate multati sunt.

IX. *De eo quod scriptum est, Ex qua die, etc. Cap. vii.* — Et factum est, ex qua die mansit arca Domini in Cariathiarim, multiplicati sunt dies. Erat quippe jam annus vicesimus, et requievit annis domus Israel post Dominum. Non ita intelligendum est quasi viginti anni, quibus arca maneret in Cariathiarim, ad octavum usque annum regni David, quo eam congregata frequentia populi in Jerusalem adduxit, sint computandi. Invenitur namque in sequentibus quod temporibus Saulis fuerit elata de hac civitate, et allata in castra, pugnante eo adversus Philistæos: sic etenim scriptum est: *Et ait Saul ad Ahaim, Applica arcam Dei; erat enim arca Dei in die illa cum filiis Israel.* Et quia constat quod David eam in Jerusalem adduxerit de domo Aminadab, in quam nunc illata esse perhibetur, restat intelligi quod in diebus Saulis relata de castris, et in præfatam sit illata civitatem, unde denuo regnante David affertur in Jerusalem. Est ergo sensus temeratae sententiæ, quia ex quo mansit arca in Cariathiarim, erat annus vicesimus, cum eam inde transferri temporibus Saul causa belli contingeret; vel certe vicesimus annus, cum adhuc vicesimus domus Israel post Dominum requievit, abjectis videlicet idolis illi soli serviens; quod eam fecisse toto tempore præsulatus Samuelis, qui Josepho teste duodecim annis completus est, et primo tempore regni Saul, quod eodem historico affirmante viginti annis tenuit, nullus sanctæ historiæ curiosus ignorat. Namque postmodum cum recessisset a Saule Spiritus Domini, et agitaret eum spiritus nequam, maxime ad persequendum David innoxium et justum, necesse erat partem militiæ vel plebis ejus nonnullam, multatam illius existitisse complicem. Cariathiarim ipsa est quæ alio nomine Cariath Baal vocatur, civitas saltuum, una de urbibus Gabaonitarum, pertinens ad tribum Juda euntibus ab Jerusalem Diospolim miliarium nono. De hac fuit Urias propheta, quem interfecit Joachim in Jerusalem, sicut scribitur. Samuel autem post mortem Heli regebat Israel.

X. *De precibus Samuelis pro populo.* Cap. viii. — Congregato autem omni populo exclamavit ad Dominum pro Israel, et exaudivit eum. Et eum offerret holocaustum accedentibus alienigenis ad pugnam contra populum Dei, intonuit Dominus super eos, et confusi sunt, et offenderunt coram Israel, atque superati sunt. Tunc assumpsit Samuel lapidem unum et posuit eum inter Masphat et Sicelech; et ut interpretes Septuaginta transtulerunt, inter Masphat novam et veterem et vocavit nomen ejus, Lapis adjutorii, et dixit, Usque adhuc auxiliatur Deus. Masphat interpretatur intentio. Lapis ille adjutorii, medietas est Salvatoris, per quem transcendendum est a Masphat vetere ad novam, id est, ab intentione quæ expectabatur in carnale regnum, quod erat beatitudo falsa, ad intentionem quæ per novum Testamentum expectaretur in regnum celorum, ubi est beatitudo verissima spiritualis: qua quoniam nihil est melius, hucusque auxiliatur Deus. Iste Samuel invocato nomine Domini exaudivit eum Deus, et in tempore messis pluviam impetravit: pluvia enim in sanctis Scripturis, verba sunt Evangelii sive legis, sicut et Moyses dicit: *Expectetur sicut pluvia eloquium meum, et descendant sicut ros verba mea (Deut. xxxii).* Hanc igitur pluviam dedit mundo Christus in tempore messis, id est, quando gentes colligi oportebat, ut sicut frumentum in horreis, sic intra Ecclesiæ sinum congregentur. *Judicavit autem Samuel Israel omnibus diebus vite suæ, fueruntque usque ad eum iudices et principes super Israel.*

XI. *De filiis Samuelis.* Cap. ix. — Porro filii Samuel declinaverunt post avaritiam et accipiebant munera, et tam iniqui iudices exstiterunt, ut populus nequaquam ferens, regem sibi in similitudinem gentium cæterarum postularet: quibus dedit Dominus Saul regem, cum quæreret asinas patris sui, et veniret ad Samuelem in Ramatha: inter cætera quæ locuti sunt, simul prædicens ei signa Samuel, quæ ventura erant ei eo die, cum recederet ab eo; cumque ab eo recessisset, venit ad collem Domini, ubi erat statio Philistinorum; jam primum peractum, sicut locutus fuerat homo Dei. *Et ecce cæneus prophetarum obviavit ei, et insiluit super eum Spiritus Dei, et prophetavit in medio eorum. Videntes autem omnes qui noverant eum heri et nudius tertius, quod esset cum prophetis, dixerunt ad invicem: Quænam res accidit filia Cis? num et Saul inter prophetas? Hoc quidem non puto habere aliquid quæstionis: Spiritus enim ubi vult spirat (Joan. iii), et spiritum prophetiæ nullarum animarum potest inæculari contactus; attingit enim ubique propter suam munditiam: afficit enim omnes non eodem modo, sed alios per informationem spiritus eorundem hominum, ubi rerum demonstrantur imagines, alios per fructum mentis ad intelligentiam, alios utraque inspiratione; alios etiam nescientes per informationem spiritus duobus modis: aut per somnia, sicut non solum plerique sancti, sed et Pharao et Nabuchodonosor rex vidit, quod nemo eorum intelligere valebat, sed tamen videre uterque poterant; aut demonstratione in cæstasi, quod Latini nonnulli pavorem interpretantur, mirum si proprie, sed vicine; et tamen cum sit mentis alienatio a sensibus corporis, ut spiritus hominis divino Spiritu assumptus capiendis atque intuendis imaginibus vacet, sicut Danieli demonstratum est, quod non intelligebat; et Petro illud vas submissum est de cælo quatuor lineis (Act. x): nam et ipse quid illa demonstratio figuraret postea cognovit. Per fructum autem mentis ad intelligentiam, uno modo cum hæc ipsa quæ demonstrantur in imaginibus, quid significent, et quo pertineant, revelantur, quæ certior prophetia est: nam magis ipsam vocat Apostolus prophetiam, sicut Joseph meruit intelligere, quod Pharao non nisi videre; et Daniel exponit regi, quod ille cernit et nescit. Cum vero mens ita afflicta ut non rerum imagines conjecturali examinatione intelligat, sed res ipsas intueatur, sicut intelligitur sapientia et*

justitia, omnisque incommutabilis et divinae species ad prophetiam non pertinet, de qua nunc agimus. Utroque autem munere prophetiae donantur, qui et rerum imagines in spiritu vident, et quid valeant simul intelligunt; aut certe manifestis locutionibus in ipsa demonstratione informantur, sicut in Apocalypsi quaedam exponuntur. Nescientes autem afficit prophetiae spiritus, sicut Caiphas eum esset pontifex prophetavit de Domino, quod expediret unum mori pro tota gente, cum aliud in verbis quae dicebat attenderet, quae non a se ipso dicere nesciebat. Abundant in sanctis libris exempla. Hoc autem verbo quod positum est, *Insuper in eum spiritus*, tamquam ex abdito divinitatis secreto, repentinus significatur afflatus. Horum igitur modorum quoniam potius affectum esse intelligamus Saul, satis apparet ex eo quod ibi scriptum est, *Convertit Deus in Saul cor aliud*; sic enim aliam cordis affectionem significat, quam convertendo fecit Deus, ut imaginum significantium et praefigurantium capax fieret ad prophetiam divinationem. Tantum autem distat inter prophetiam prophetarum, sicut Isaias, sicut Jeremias, et caeteri hujusmodi fuerunt, atque istam transitoriam quae in Saul apparuit, quantum distat inter loquelam humanam, cum loquuntur homines, et cum eadem loquela propter necessarium prodigium asina locuta est, in qua sedebat Balaam propheta (*Num. xxii*): accepit enim hoc ad tempus illud jumentum, ut Deus quod stauerat demonstraret, non ut habitu perpetuo bestia loqueretur. Aut si hoc exemplum majore differentia remotum est, multo minus mirandum est homini reprobo datam fuisse ad momentum temporis affectu transitorio prophetiam, quando ille dederat, qui et asinam, cum voluit, loqui fecit; magis enim distat pecus ab homine quam homo reprobus ab electis etiam hominibus; non enim si quisquam dixerit aliquid quod ad sapientiam pertinet, continuo sapiens existimandus est; sic nec quisquam, si aliquando prophetavit, iam inter prophetas numerabitur, cum et Dominus in Evangelio dicat quosdam cum gaudio verbum excipere, et radicis altitudinem non habere, sed esse temporales. Ideoque sicut consequens indicat lectio, factum est in parabola, *Et Saul inter prophetas* (*I Reg. x*). Hoc igitur mirari desinamus, cum in hominibus apparet divinitus aliquid, quorum vel meritum vel habitum excedit, cum forte vult Deus ejusdem significationis gratia tale aliquid demonstrari. Si autem hoc movet quod postea Saul malo spiritu invadente praefocabatur, qui prophetiae prius spiritum acceperat, neque hoc mirandum est: illud enim factum est ex dispensatione aliquid significandi, hoc ex merito vindicandi. Nec movere nos debent haec alternantia in animo humano, hoc est, in creatura mutabili, praesertim eodem tempore quo caro corruptibilis mortalisque portatur. Aut non videmus in ipso Petro, quantum indicat Evangelium, existisse tantam confessionem, ut audire mererit: *Beatus es, Simon Barjona, quia non tibi revelavit caro et sanguis, sed Pater meus qui in caelis est* (*Matth. xvi*); et paulo post tam carnaliter eum de Domini passione sensisse, ut statim audiret: *Vade post me, Satanas, scandalum mihi es, non enim sapis quae Dei sunt, sed quae hominum* (*Ibid.*). Et fortasse aliquanto interius intelligentibus tantum valet ad illa visa mentis haec differentia, qua Petrus intellexit, Deo Patre revelante, quod Filius Dei esset Christus, et postea ne moretur extimuit, quantum valet ad distinguenda visa quae in spiritu hominis alienata mente imaginariae sunt, revelatio prophetiae, qua primo afflatus est Saul, et commixtio spiritus mali, quo postea premebatur.

XII. *De unctione Saul.* Cap. x. — Ungitur post haec, jubente Domino, rex prior a propheta in regnum; qui et ipse quidem, in id quod unctus est, imaginem Christi portavit: unde et beatus David, et ipse Christus nuncupatus, ait ad eum qui se fluxerat

A Saulum occidisse: *Quomodo non timuisti injicere manum tuam in Christum Domini?* Hinc est quod ab humero sursum Saul supereminet omnibus, quia caput nostrum sursum est supra nos, quod est Christus. In id autem quod reprobatus postea et rejectus est succedente in regnum David, populi, ut praedictum est, Israel personam gestavit; qui populus regnum adeptum fuerat amissurus, Christo Domino nostro per novum Testamentum, non carnaliter, sed spiritaliter regnatura. *Filius unius anni erat Saul cum regnare coepisset; duobus autem annis regnavit super Israel.* Uno anno postquam rex electus est a Samuele, in domestica domo sedens di-simulavit se esse regem, reliquis duobus annis publice iudicavit omnem Israel, tenens obedientiam eum humilitate, et hoc fuit illud tempus antequam mandatum Domini transgredere in Amalech; reliquo vero tempore quo vixit et imperavit, transgressor mandati Domini existit. Post haec expectans Saul Samuelem in Galgalis, videns quod tardaret, obtulit holocaustum. *Veniensque Samuel, inter caetera ait ad Saul: Stulte egisti, nec custodisti mandatum Domini quod praecipit tibi: quod si non facisses, jam nunc parasset Dominus regnum tuum super Israel in sempiternum; sed nequaquam regnum tuum ultra consurget. Quaesivit sibi Dominus virum iuxta cor suum, et praecipit ei ut esset dux super populum suum, eo quod non servaveris quae praeeperit Dominus.* Non sic accipiendum est, ac si ipsum Saulem in aeternum Deus praeparaverit regnaturum, et hoc postea noluerit servare peccanti, neque enim eum nesciebat; sed praeparaverit regnum ejus, in quo figura esset regni aeterni. Ideo addidit: *Et nunc regnum tuum non stabit tibi.* Stetit ergo, et stabit quod in illo significatum est, sed non hinc, quia non in aeternum ipse fuerat regnaturus, nec progenies ejus, ut saltem per posterum alter alteri succedentes, videretur impleri quod dictum est, *In aeternum.* Et quaeret, inquit, *Dominus sibi hominem.* Sive David, sive ipsum mediatorum significans novi Testamenti, qui praefigurabatur in chrismate, etiam quo unctus est ipse David et progenies ejus. Non autem quasi nesciat ista, sibi hominem Deus quaerit, sed hominibus more hominum loquitur, quia sic loquendo nos quaerit: non solum enim Deo Patri, verum ipsi quoque unigenito ejus, qui venit quaerere quod perierat, usque adeo jam eram noti, ut in ipso essemus electi ante constitutionem mundi. *Quaeret sibi*, ergo dixit, suum habebit. Unde in Latina lingua hoc verbum accipit praepositionem, et *Acquirit* dicitur, quod satis apertum est quid significet: quamquam et sine aditamento praepositionis, quaerere intelligitur acquirere; ex quo lucra vocantur et quaestus. *Porro faber ferrarius non inveniebatur in omni Israel: caverant enim Philistiim ne forte facerent Hebraei gladium aut lanceam.* Sicut enim tunc Philistiim caverant ne forte facerent Hebraei gladium aut lanceam, et ne haberent fabros ferrarios qui arma ad repugnandum facerent, ita Chaldaei, destructa Hierusalem, et vastata omni terra repositionis, satagebant ut nullus in ea remaneret artifex, nullus clusor, qui vel caedata urbis mœnia componere, vel posset resarcire disrupta; quin potius quidquid apud gentem exterminatam artis invenerant, totum in Babyloniam transferunt, ut vel ad nihilum ultra valeat, vel illius civitatis utilitatibus proficiat. Arma quibus contra diabolum repugnantes, libertatem a Domino nobis donatam defendamus, quae sunt alia, nisi eloquia Scripturarum in quibus et ipsius Domini, et sanctorum ejus exemplis, quo ordine bella victorum superari debeant, luce clarius discimus? Sed Philistaei filios Israel fabris armorum privant, cum maligni spiritus animos fidelium a meditatione sacrae lectionis, secularia illis negotia inse-rendo, retardant; ne vel ipsi per hujus exercitium resistendi fiduciam sumant; vel alios forte qui legere nesciunt, ad resistendum vitiis exhortando aut corripiendo accendant.

XIII. *De jejuniis indicato a Saul.* Cap. xiv. — Toluunt fabros armorum, cum eos qui sacra eloquia norunt, in tantis sceleribus obruant, ut dicere bona quæ didicerant, prorsus erubescant. Saul autem post hæc dum pergeret dimicaturus adversus Philistinum, indixit euncto exercitui jejuniū, quosque reverterentur a præliis; sed Jonathan filius ejus videns supra faciem agri meli, *extendit summitatem virgæ, et intinxit in favum mellis, et gustavit, et illuminati sunt oculi ejus.* Non utique ad videndum illuminati, quia antea videbat, sed ad discernendum, quia vetita tetigerat; tunc enim casus ille, sicut et Adam, fecit illum attentum, reddiditque confusum; quo facto admoneremur omnes illecebras voluptatum in sæculo debere contemere, qui Deo nitimur militare; non enim potest contra allophylōs spirituales, id est, adversus principes tenebrarum viribus animi concurrere, qui adhuc hujus mundi negligit dulcedinem declinare. *Mel enim distillant labia meretricis* (Prov. m), quod est delectatio voluptatis carnalis; de quo putatur juxta mysticos intellectus hunc gustasse Jonathan, et forte deprehensum vix precibus populi liberatum.

XIV. *De prælio Saul contra Amalech.* Cap. xv. — *Iniit iterum Saul prælium adversus Amalech, interfecit cunctis hostibus ab Evila usque Sur.* Est una Evilath regio, quam circuit fluvius Phison, exiens de paradiso, quæ hodie India vocatur; diæta autem Evilath a quodam nepote Noe. Est et alia Evilath, solitudo contra faciem Ægypti; hæc enim Evila, illa Evilath debet nuncupari. Sur quoque est solitudo inter Cades et Barath, extendens desertum usque ad mare Rubrum et Ægypti confinia. Percusso hoc termino pepercit Agag regi, nec voluit disperdere omnia juxta præceptum Domini, trahiturque ei Dominus. *Factum est autem verbum Domini ad Samuel, dicens: Pœnitet me quod constituerim Saul regem, quia deviliquit me, et verba mea opere non implevit.* Neque enim sicut hominem, ita Deum cujusquam facti sui pœnitet, cujus est de omnibus omnino rebus tam fixa sententia, quam certa præscientia. Nos vero cum de Deo hoc in divinis Scripturis audimus, indignum arbitramur hoc de illo sentire; sed necesse est ut aliquid dicatur per quod hoc aliquo modo demonstretur. Cum verba omnia quibus humana colloquia consenserunt, illius sempiterna virtus et divinitas mirabiliter atque incunctanter excedat, quidquid de illo humaniter dicitur, quod etiam hominibus aspernabile videatur, ipsa humana admodum infirmitas, etiam illa quæ congruenter in Scripturis sanctis de Deo dicta existunt, humanæ capacitati aptiora esse quam divina sublimitati; ac per hoc etiam ipsa esse transcendenda, est sanior intellectus, sicut ista qualicumque modo transeens sunt: quis est enim hominum, cui non occurrat in Deo cuncta præsentem pœnitentiam esse non posse? Et certe tamen hæc duo verba sunt, pœnitentia et præscientia, quorum quia unum congruere credimus Deo, id est, præscientiam, negamus in eo esse pœnitentiam. Cum vero alius liquidior consideratione ista pertractans quæsierit quemadmodum vel ipsa præscientia Deo congruat, et invenerit hujus etiam verbi notionem illius ineffabili divinitate longe atque superari, non miratur utrumque de illo propter homines dici potuisse, de quo utrumque propter ipsum incongrue diceretur, quid est enim præscientia, nisi scientia futurorum? quid est autem futurum Deo, qui omnia tempora supergreditur? si enim scientia Dei res ipsas habet, et non sunt ei future, sed præsentia, ac per hoc non jam præscientia, sed scientia dici potest: si autem sicut in ordine temporalium creaturarum, ita et apud eum nondum sunt, quæ futura sunt, sed ea prævenit sciendo: his ergo ea sentit, non quidem modo secundum futurorum præscientiam, altero vero secundum præsentium scientiam. Aliquid ergo temporaliter accidit scientiæ Dei, quod absurdissimum atque falsissimum

A est; nec enim potest quæ ventura prænosceat nosse, nisi cum venerint, nisi bis innotescant, et prænoscendo antequam sint, et cognoscendo cum jam sunt: ita fit ut quod longe a veritate seclusum est, temporaliter aliquid accidat scientiæ Dei, cum temporalia quæ præsciuntur, etiam præsentia sentiuntur, quæ non sentiebantur. Si vero etiam cum venerint quæ præsciuntur esse ventura, nihil novi accidit scientiæ Dei, sed manebit illa præsentia sicut erat, etiam priusquam venirent quæ præsciuntur, quomodo jam præsentia diceretur quando non est rerum futurarum? jam enim præsentia sunt, quæ futura cernebat, et paulo post erunt præterita. Præteritarum autem rerum sicut præsentium, nullo modo potest dici præscientia. Rediter ergo ad id, ut fiat rebus jam præsentibus scientia, quæ eisdem rebus futuris erat præscientia, et eum ea quæ præscientia erat prius, postea scientia fiat in Deo, admittit mutabilitatem, et temporalis est, cum sit Deus, qui vere summeque est, nec ulla ex parte mutabilis, nec ullo motu novitio temporalis. Placeat igitur ut non dicamus præscientiam, sed tantummodo scientiam. Quæramus et hoc quomodo: non enim scientiam solemus dicere in nobis, nisi cum sensa et intellecta memoria retineamus, cum meminimus aliquid sensisse nos vel intellexisse, ut id quod volumus, recollamus. Quod si ita in Deo est, ut possit proprie dici intelligit et intellexit, sentit et sensit, admittit tempus, et subreptit nihilominus illa mutabilitas, quæ longe a Dei substantia removenda est, et tamen et scit Deus, et præscit Deus ineffabili modo, sic eum et pœnitet ineffabili modo, cum enim scientia Dei longe distet ab humana scientia, ita ut irridenda sit comparatio, utraque tamen scientia vocatur: et hæc quidem humana talis est, ut de illa dicat Apostolus etiam, *scientia destruetur* (1 Cor. xiii): quod nullo modo de scientia Dei recto dici potest, sic et ira hominis turbida est, et non sine cruciatu animi: ita vero Dei, de qua dicitur in Evangelio: *Sed ira Dei manet super eum* (Joan. iii); et Apostolus: *Revelatur enim Dei ira de cælo super omnem impietatem* (Rom. i): illo in tranquillitate jugiter manente, in creatura subdita exerceat admirabili æquitate vindictam. Misericordiam quoque hominis nonnulla cordis sequitur miseria. Unde etiam in Latina lingua nomen accepit. Nam inde est etiam, quod non solum *gaudere cum gaudentibus*, sed etiam *flere cum flentibus*, hauriatur Apostolus (Rom. xii). Quis autem sano capite dixerit ulla miseria tangi Deum? quem tamen ubique Scriptura misericordem esse testatur. Ita zelum humanum non sine peste livoris intelligimus, zelantem vero Deum non ita, sed eodem verbo, non eodem modo. Loquimur est percurrere cætera, et sunt innumerabilia quibus ostenduntur multa divina eisdem nominibus appellari, quibus humana eum incomparabili diversitate sejuncta sint. Nec tamen frustra eadem sint rebus utrisque indita vocabula, nisi quia hæc cognita quæ in quotidiana consuetudine versantur, et experimentis usitatoribus innotescunt, nonnulla ad intelligenda illa sublimia præbent viam. Cum enim dempsero de humana scientia mutabilitatem, qua transitus quosdam a cogitatione in cogitationem recolimus, ut cernamus animo quod in intuitu ejus paulo ante non erat; atque ita de parte in partem crebris recordationibus transilimus, unde etiam ex parte dicit esse Apostolus nostram scientiam. Cum ergo hæc cuncta detraxero, et reliquero solam vivacitatem certæ atque inconcussa veritatis, una atque æterna contemplatione collustrantis; immo non reliquero, non enim habet hoc humana scientia, si pro viribus cogitaverō: insinuat mihi utcumque scientia Dei: quod tamen nomen ex eo quod sciendo aliquid non latet hominem, potuit esse rei utrique commune: quantum et in ipsis hominibus solet discerni a sapientiæ scientia, ut etiam Apostolus dicit: *Alii quidem datur per spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eundem spiritum* (1 Cor. xii). In Deo autem

non sunt hæc duo, sed unum; et in hominibus quidem ita discerni probabiliter solent, ut sapientia pertineat ad intellectum æternorum, scientia vero ad ea quæ sensibus corporis experimur. Sed licet alius aliam differentiam proferat, nisi tamen diversa essent, non sic ab Apostolo distinguerentur: quod sane si ita est, ut nomen scientiæ rebus, quas per sensum corporis experimur, deputandum sit, nulla est omnino scientia Dei: non enim Deus per seipsum ex corpore et anima constat, sicut homo; sed melius dicitur aliam esse scientiam Dei, et non ejusdem generis, cujus ista est, quæ hominum dicitur: sicut etiam id ipsum, quod Deus dicitur, longe aliud est, quam quemadmodum est dictum, quod stetit in synagoga decorum: tamen ad non latere quoquo modo pertinet communicatio ipsa vocabuli: sic etiam de ira hominis detraho turbulentum motum, ut remaneat vindictæ vigor, atque ita utcumque surgo ad innotesciam illius, quæ appellatur ira Dei. Item de misericordia si auferamus compassionem de eo quod miseraris, participatus es miseriam, ut remaneat tranquilla bonitas subveniendi, et a miseria liberandi insinatur misericordiæ divinæ qualiscumque cognitio. Zelum quoque non repudiemus et aspernemur, cum scriptum invenimus; sed auferamus de humano zelo pallidam tabem doloris, et morbidam perturbationem animi remaneatque illud solum iudicium, quo corruptio castitatis impunita esse non sinitur, et assurgimus ut incipiamus aliquo modo capere zelum Dei. Quapropter cum legimus etiam Deum dicentem: *Pœnitete me* (Gen. vi): consideremus quod id esse soleat in hominibus opus pœnitendi, cum proculdubio reperitur voluntas mutandi, sed in homine cum dolore animi est: reprehendit enim in se, quod temere fecerit. Auferamus ergo ista, quæ de humana infirmitate atque ignorantia veniunt, et remaneat solum, velle, ut non ita sit aliquid, quemadmodum erat. Sic potest aliquantum intimari menti nostræ, qua regula intelligatur quod pœnitet Deum: cum enim pœnitere dicitur, vult non esse aliquid, sicut fecerat, ut esset, sed tamen cum ita esset, ut ita esse debeat, et cum ita esse jam non sinitur, jam non esse debet, ita perpetuo quodam et tranquillo æquitatis iudicio, quo Deus cuncta mutabilia incommutabili voluntate disponit. Sed quomodo præscientiam et scientiam cum laude solemus in hominibus appellare, iramque ipsam solet humanum genus in magnis potestatibus tremere potius quam reprehendere, congruenter putamus talia dici de Deo. Qui autem zelat, et quem aliquid pœnitet, quoniam vel culpam vel culpam in se corrigere, atque ideo cum reprehensione ista de hominibus dici, propterea movet, cum legimus esse aliquid in Deo ejusmodi. Sed illa Scriptura omnibus consulens, propterea magis et ista ponit, ne illa quæ placent sic intelligantur in Deo, quomodo consueverunt in hominibus intelligi: per hæc enim quæ displicent, cum ea non videamus sic intelligere, ut inveniuntur in homine, discimus etiam illa sic querere quæ apta esse atque convenientia putabamus. Nam si propterea non est illud de Deo dicendum, quia in homine displicet, non dicamus incommutabilem Deum, quia de hominibus cum reprehensione dictum est, *non enim est illis commutatio* (Ps. lxxv). Item sunt quædam quæ in homine laudabilia sunt, in Deo autem esse non possunt, sicut pudor, quod ætatum viridiorum magnum est ornamentum, sicut timor Dei, non tantum in veteribus libris laudatur, sed Apostolus etiam dicit, *Perficietes sanctificationem in timore Dei* (II Cor. vi), qui utique nullus in Deo est. Sicut ergo quædam laudabilia hominum recte intelliguntur in Deo, non ita in hominibus, sed vocabulis tantummodo communibus, longe alia ratione et modo. Nam paulo post idem Samuel, cui dixerat Dominus: *Pœnitete me quod constituerim regem Saul*; ipsi Sauli ait de Deo: *Quoniam non est sicut homo, ut pœniteat eum*; ubi videlicet satis ostendit etiam cum dicit Deus, *Pœnitete me*, non humano more

accipiendum esse, sicut jam quantum volumus disputavimus.

XV. De objurigatione Samuelis in Saul. Cap. xv. — *Veniens autem Samuel ad Saul... ait ad Saul: Sine me, et indicabo tibi quæ locutus sit ad me Dominus nocte. Dixitque ei: Loquere. Et ait Samuel: Nonne cum parvulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es? Parvulus in oculis suis est, qui in eo quod semetipsum considerat, imparem se alienis meritis pensat. Nam quasi grandem se conspiciat, quisquis se super aliena merita elatione cogitationis extendit. Saul autem reprobus in bono quod cœperat non permansit, quia fastu susceptæ potestatis intumuit. At contra David semper de sese humilia sentiens, ejusdemque Saul se comparatione postponens, postquam ferendi locum reperit, pepercit; et eidem sævientii adversario humili se professione substravit dicens: *Quem persequeris, rex Israel, quem persequeris? canem mortuum et pulicem unum.* Et certe jam unctus in regem fuerat, jam exorante Samuele, et cornu super se oleo fundente dixerat quod eum divina gratia Saul reprobato ad regni gubernacula possidenda servabat; et tamen persecutanti adversario mente se humili substernebat, cui divino iudicio prælatum esse se noverat. Illi itaque se postponebat humilem, cui per gratiam electionis incomparabiliter se noverat esse meliorem. Inrepans Samuel Saul, cur non audisset vocem Domini, sed versus ad prædā, fecisset malum in oculis Domini, parcendo et non interficiendo Amalech, ait Samuel, *Numquid vult Dominus holocausta et victimas, et non potius ut obediat voci Domini? Melior est enim obedientia quam victimæ, et auscultare magis quam offerre adipem arietum; quoniam quasi peccatum ariolandi est repugnare, et quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere. Pro eo ergo quod abjecisti sermonem Domini, abjecit te ne sis rex.* Obedientia victimis iure præponitur, quia per victimas aliena caro, per obedientiam vero voluntas propria maclatur. Tanto igitur quisque Deum citius placet, quanto ante ejus oculos repressa arbitrii sui superbia, gladio præcepti se immolat, quo contra ariolandi peccatum inobedientia dicitur, ut quanta sit virtus obedientiæ demonstraretur. Ex adverso ergo melius ostenditur quid de ejus laude sentiatur: si enim quasi ariolandi peccatum est repugnare, et quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere, sola est quæ fidei meritum possidet, sine qua quisque infidelis convincitur, etiamsi fidelis esse videatur. Hinc per Salomonem in ostensione obedientiæ dicitur: *Vir obediens loquitur victorias* (Prov. xxi). Vir obediens victorias loquitur, quia dum alienæ voci humiliter subditur, nosmetipsos in corde superamus. Hinc in Evangelio Veritas dicit: *Eum qui venit od me non ejiciam foras, quia de cælo descendi, non ut faciam voluntatem meam, sed voluntatem ejus qui misit me* (Joan. vi); quid enim si suam faceret, eos qui ad eum veniunt repulisset? Quis autem nesciat quod voluntas Patris a Patris voluntate non discrepet? Sed quoniam primus homo, qui suam facere voluntatem voluit, a paradisi gaudio exivit, secundus ad redemptionem hominum veniens, dum voluntatem se Patris et non suam facere ostendit, permanere nos intus docuit. Cum igitur non suam, sed Patris voluntatem facit, eos qui ad se veniunt foras non ejicit, quia dum exemplo suo nos obedientiæ subdit, viam nobis egressionis claudit. *Conversus est autem Samuel ut abiret. Saul autem apprehendit summitatem pallii ejus, quæ et scissa est. Et ait ad eum Samuel: Scidit Dominus regnum Israel hodie a te, et tradidit illud proximo tuo meliori te.* Compellimur juxta Septuaginta interpretum translationem hæc ponere sententiam, quia multo amplius habetur illic; ita enim illic scriptum est: *Non revertar tecum, quia speravisti verbum Domini; et spernet te Dominus, ne sis rex super Israel. Et convertit Samuel faciem suam, ut abiret, et tenuit Saul pinnam diploidis ejus et dirupit eam. Et dixit ad eum Samuel: Dirumpet Dominus re-**

gnum Israel a manu tua hodie, et dabit proximo tuo bono super te, et dividetur Israel in duo, et non convertetur, neque poenitebit eum, quoniam non est sicut homo, ut poeniteat eum: ipse minatur et non permanet. Iste enim dicitur, *Spernet te Dominus, ne sis rex super Israel, et dirumpet Dominus regnum ab Israel de manu tua hodie*. Quadraginta annos regnavit super Israel, tanto scilicet spatio temporis, quanto et ipse David, et audivit hoc primo tempore regni sui: ut intelligamus ideo dictum, quia nullus de stirpe ejus fuerat regnaturus, et respiciamus ad stirpem David, unde exortus est secundum carnem, mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus (1 Tim. ii). Non autem habet Scriptura, quod in plerisque Latinis codicibus legitur, *Dirumpet Dominus regnum Israel de manu tua*, sicut a nobis positum est, et inventum in Græcis. *Dirumpet Dominus regnum ab Israel de manu tua*, ut hoc intelligatur de manu, quod est ab Israel. Populi ergo Israel personam figurate gerebat homo iste. Qui populus regnum fuerat amissurus, Christo Jesu Domino nostro per novum Testamentum non carnaliter, sed spiritaliter regnatura. De quo enim dicitur, *Et dabit illud proximo tuo*, ad carnis cognationem refertur; ex Israel enim Christus secundum carnem, unde et Saul. Quod vero additum est, *Bono super te*, potest quidem intelligi meliori te, ut quia ille bonus est, ideo sit super te, juxta illud prophetium, *Donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis* (Ps. cix), in quibus est Israel, cui suo persecutori regnum abstulit Christus, quamvis fuerit illic et Israel, in quo dolus non erat, quoddam quasi frumentum illarum palearum. Nam utique inde erant apostoli, inde tot martyres, quorum prior Stephanus, inde tot Ecclesiarum, quas apostolus Paulus commemorat, in conversione ejus magnificantes Deum. De qua re non dubito intelligendum esse quod sequitur, *et Israel dividetur in duo*, in Israel scilicet inimicum Christo, in Israel ad ancillam, et Israel ad liberam pertinentem; nam ista duo genera primum simul erant velut Abraham adhuc adhereret ancillæ, donec sterilis per Christi gratiam fecundata clamaret: *Ejice ancillam et filium ejus*. Propter peccatum Salomonis, regnante filio ejus Roboam, scimus Israel in duo divisum esse, atque ita perseverasse, habentibus singulis partibus reges suos, donec illa gens tota a Chaldeis esset ingenti vastatione subversa atque translata. Sed quid hoc ad Saulem? Si tale aliquid comminandum esset, ipsi David fuerat potius comminandum, cujus erat filius Salomon. Postremo nunc inter se gens Hebræa divisa non est, sed indifferenter in ejusdem erroris societate dispersa per terras. Divisio vero illa quam Deus sub persona Saulis, illius populi et regni figuram gerentis, eidem regno et populo comminatus est, æterna atque immutabilis significata est, per hoc quod adjunctum est, *Et non convertetur, neque poenitebit eum, quoniam non est sicut homo, ut poeniteat eum; ipse minatur et non permanet*, id est, homo minatur et non permanet. Non autem sic Deus, quem non poenitet sicut hominem; ubi enim legitur quod poeniteat eum, mutatio rerum significatur, immutabiliter manente præscientia divina; ubi vero non poenitere dicitur, non mutare intelligitur. Prorsus insolubilem videmus per hæc verba prolata divinitus fuisse sententiam de ista divisione populi Israel, et omnino perpetuam; quicumque enim ad Christum transierunt, vel transeunt, vel transibunt, inde non erant, nisi secundum Dei præscientiam, non secundum humani generis unam eandemque naturam. Prorsus quicumque ex Israelitis adhærentes Christo, perseverant in illo, nunquam erunt cum Israelitis, qui ejus inimici usque in finem vitæ hujus esse persistunt, sed in divi-one qua prænuuntiata est, perpetuo permanebunt: nihil enim prodest Testamentum vetus de monte Sina in servitum generans, nisi qua testimonium perhibet Testamento novo. Alioquin quamdiu legitur Moyses velamen supra corda eorum positum est, cum quisque transierit

A ad Christum, aufertur velamen. Transeuntium quippe intentio ipsa mutatur de veteri ad novum, ut non quisque intendat accipere carnalem, sed spiritalem felicitatem. Sumpit ergo Samuel gladium, et in frustra concidit Agag (1 Reg. xv); quod faciendo Samuel usque adeo non peccavit, ut non faciendo peccaret. Dominus enim jusserat interfici Amalechitas, qui utique non solum secundum facta, verum etiam secundum eorum homines, quid unusquisque vel per quem perpeti debeat. Dignus ergo erat Saul cui talia injungerentur, atque Amalechitæ, ut talia paterentur, qui divino nomini honorum non dederunt, sed populum Dei, qui sicco vestigio mare transierunt, interire voluerunt. *Igitur recedente a Saul Domino propter inobedientiam, arreptus est maligno spiritu a Domino, irreebatque spiritus Domini in eo malignus*. Jam vero illud quod etiam malus appellatus est Spiritus Domini, sic intelligitur quomodo dictum est, *Domini est terra*, tamquam creatura, et in ejus posita potestate. Aut si propterea non congrui hoc locutionis exemplum, quia terra non est mala, omnis enim creatura Dei bona est, illud congruat, quod ipse Saul jam reprobus et sceleratus, atque iratus sancto David, persecutor etiam ejus cum seivissima invidia facibus agitur, tamen adhuc Christus Domini dicebatur: sic cum appellavit ipse David, cum vindicavit extinctum. Sed magis arbitror malignum spiritum a quo vexabatur Saul, et ideo dictum Domini, quod occulto judicio Domini Saulem vexabat: utitur enim Deus ministris, etiam spiritibus malis ad vindictam malorum vel ad honorum probationem, alio modo ad illam rem, alio ad istam: quamvis enim inde quisque sit malignus spiritus, qua voluntate nocere appetit, tamen nocendi potestatem non accepit, nisi ab illo sub quo sunt omnia, certis et justis meritorum gradibus ordinata; quia sicut non est mala voluntas a Deo, sic non est potestas nisi a Deo (Rom. xii); quamvis enim sit in cujusque potestate quid velit, non est tamen in ejusque quid possit, vel facere cuiquam, vel a quoquam pati: nam et ipse Filius unicus Dei passurus ad tempus, humiliter, superbe loquenti homini, et dicenti quod potestatem haberet occidendi eum et dimittendi, *Non haberes*, inquit; *in me potestatem, nisi tibi data esset desuper* (Joan. xix). Diabolus enim volens nocere justo viro Job, nocendi quidem voluntate diabolus erat, sed tamen a Domino Deo potestatem petebat dicens, *Mitte manum tuam et tange carnem ejus* (Job ii), quamvis et ipse hoc, si permitteretur, esset facturus: ipsam enim permissionem petebat hoc modo, et manum Domini appellabat permissam a Domino manum suam, id est, ipsam potestatem quam volebat accipere. Cui congruit illud in Evangelio, quod Dominus discipulis ait: *Hac nocte postulavit Satanas vexare vos sicut triticum* (Luc. xxii). Dicitur est ergo spiritus Dei malus, hoc est minister Dei ad faciendum in Saul quod eum iudex omnipotentissimus pati iudicabat, quoniam spiritus ille voluntate qua malus erat, non erat Dei, creatura vero quia conditus erat, Dei erat; potestas autem, quam non sua, sed Domini omnium æquitate acceperat, Dei erat. Verba etiam ipsa Scripturarum ita se habent, XVI. *De demonio Sauli*. Cap. xvi. — *Et perrexit Samuel, et abiit in Ramatha. Spiritus autem Domini recessit a Saul, et comprehendit eum spiritus malignus a Domino, et suffocabat eum. Et dixerunt pueri Saul ad eum: Ecce Spiritus Domini malus suffocat te. Hoc igitur a pueris ejus quomodo sit dictum Spiritus Domini malignus, superiora verba indicate narrantis Scripturæ et dicentis: Spiritus malignus a Domino: secundum hoc enim Domini, quod a Domino, quia per seipsum nocere velle habebat, id est, comprehendere Saul: posse autem non habebat, nisi summa iustitia sineretur; si enim juste vindicet Deus, quemadmodum ipse dicit Apostolus (Rom. i), eum tradit homines ad concupiscentias cordis eorum, non mirum si nihilominus juste vindicans tradit eos etiam in concupiscentias aliorum nocere vo-*

lentium, sua semper incommutabili æquitate servata. **A** Animadvertendum sane cum additamento dici, *Spiritus Domini malus*. Cum autem tantummodo dicitur, *Spiritus Domini*, etiamsi non addatur bonus, ex hoc intelligitur bonus; unde apparet, bonum spiritum secundum substantiam, malum autem secundum ministerium dici spiritum Dei: quamquam quæri adhuc possit utrum cum Spiritus Dei dicitur, et ex ipso jam etsi nihil addatur, intelligitur bonus ille qui est in Trinitate consubstantialis Patri et Filio, Spiritus sanctus; de quo dicitur, *Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas* (1 Cor. iii); et iterum, *Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum* (1 Cor. ii); et illud, *Sic et qui Dei sunt, nemo scit nisi Spiritus Dei*; et multis hic modis dicitur Spiritus Dei, et intelligitur Spiritus sanctus, etiamsi non addatur, quoniam ea quæ circumstant satis indicant de quo dicitur, ita ut aliquando nec Dei addatur, et tamen intelligatur ille Spiritus Dei principaliter sanctus; nam quem alium commemorat ubi dicit, *Ipsè Spiritus dat testimonium spiritui nostro, quia sumus filii Dei* (Rom. viii), et, *Ipsè Spiritus adjuvat infirmitatem nostram, et omnia hæc operatur unus atque idem Spiritus, dividens singulis prout vult; et divisiones donationum, idem autem Spiritus* (1 Cor. xii): in his enim omnibus sententiis nec Dei nec sanctus est additum, et tamen ipse intelligitur. Sed nescio utrum manifesto aliquo exemplo probari possit alibi dicitur Spiritum Dei sine additamento, ubi Spiritus ille sanctus non significetur; sed aliquis quamvis bonus, creatus tamen et conditus: quæ enim præferuntur dubia, indigent clariore documento, sicut illud quod scriptum est, *Spiritus Dei ferebatur super aquas* (Gen. i); nam et ibi Spiritum sanctum accipere quid impediat non invenio: cum enim aquarum nomine illa materies insinaretur informis, quæ de nihilo facta est, unde omnia fierent, quod prohibet intelligere Spiritum sanctum conditoris, qui superferebatur huic materię non locorum gradibus intervalli quæ spatiorum, quod nequaquam de ulla re incorporea recte dicitur, sed excellentia et eminentia dominantis supra omnia voluntatis, ut omnia conderentur: præsertim cum ea locutio, sicut illarum Scripturarum mos est, etiam propheticum quoddam sonet mysterium, quo futuri baptismatis ex aqua et Spiritu sancto populi præfigurarentur. Non ergo cogit quod dictum est, *Spiritus Dei ferebatur super aquas*, illum intelligere spiritum, sicut nonnulli intelligunt, quo mundi moles universa ista corporea velut animatur ad ministerium quorumque gignentium, et in sua specie continentiarum corporalium creaturarum: creatura est enim quicquid est tale. Illud etiam quod scriptum est, *Quoniam Spiritus Domini replevit orbem terrarum* (Sap. i), non desunt qui eundem spiritum veint accipere, invisibilem scilicet creaturam, cuncta visibilia universali quadam aspiratione vegetantem atque continentem. Sed neque hic video quid impediat Spiritum sanctum intelligere, cum ipse Deus dicat apud prophetam, *Cælum et terram ego impleo* (Jer. xxii); non enim sine suo Spiritu sancto implet Deus cælum et terram. Quid ergo mirum si de Spiritu sancto ejus dictum est, *Replevit orbem terrarum* (Sap. i)? Aliter etiam replet sanctificando, sicut de Stephano dicitur, *Repletus est Spiritu sancto*, et de ceteris talibus aliter: replet sanctificante gratia, sicut quosdam sanctos; aliter astante atque ordinante presentia, sicut omnia. Quamobrem nescio utrum certo aliquo documento Scripturarum possit ostendi, cum sine ullo additamento dicitur Spiritus Dei, vel Spiritus Domini, aliquid aliud significari quam Spiritum sanctum. Sed etsi est forte quod impræsentiarum non occurrat, illud certe arbitror non temere dici, quoties in sanctis eloquiis commemoratur Spiritus Dei, nec additur aliquid, sive illi Patri et Filio consubstantialis Spiritus sanctus, sive aliqua creatura invisibilis intelligatur, malum autem non posse intelligi nisi addatur etiam malus; malo enim quia bene utitur Deus ad

ministerium iudicii sui; appellatur etiam ipse Spiritus Dei ad vindictam malorum et disciplinam vel probationem honorum. Nec illud jam movere nos debet, quod postea scriptum est eundem Saulem Spiritu Dei super se facto prophetasse: quomodo post bonum Spiritum, spiritus malus, et rursus post malum bonus: hoc enim fit non mutabilitate Spiritus sancti, qui est incommutabilis cum Patre et Filio, sed mutabilitate animi homani. Deo cuncta distribuente, sive malis pro merito damnationis vel emendationis, sive bonis pro largitate gratiæ sine: quamquam videri possit etiam idem fuisse Dei Spiritus semper in Saul, malus autem illi quod ejus substantiæ capax non esset; sed non recte hoc videtur: tutior est enim ille sensus et verior, ut pro mutabilitate affectionis humane, Spiritus Dei bonus bene afficiat, vel ad prophetiam, vel ad opus quodlibet in munere divino: afficiat autem malus qui propter mysterium divini æquitatis omnia distribuentis, et omnia recte utentis, dicitur et ipse Spiritus Dei: præsertim quia dictum est, *Recessit ab eo Spiritus Dei, et comprehendit eum spiritus malignus a Domino*; nullo pacto enim potest idem videri recessisse et apprehendisse. Porro in nonnullis exemplaribus, et in eis maxime quæ de lingua Hebræa ad verbum videntur expressa, invenitur Spiritus Dei sine additamento positus, et intelligitur malus ex eo quod arripiebat Saul, et resistebat enim David tangendo citharam. Manifesta est tamen ideo non additum malus, quia paulo superius jam dictum erat, et de vicinitate Scripturæ subaudiri et intelligi poterat: ita enim in ejusmodi exemplaribus legitur. Igitur quancumque Spiritus Dei arripiebat Saul, tollebat David citharam, et percutiebat manu sua, et resocillabat Saul, et levius habebat: recedebat enim ab eo spiritus malus. Sive ergo quod dictum hic non est, Spiritus Dei, sed tantummodo spiritus malus, quod ibi minus dictum erat, tanquam reddidum apparet: sive quia super us ita positum erat, *Et dixerunt servi Saul ad eum, Ecce spiritus Dei malus exagitat te; jubeat dominus noster ut servi tui qui coram te sunt, querant hominem scientem psallere cithara, ut quando te arripuerit spiritus Dei malus, psallat manu sua, et levius feras*. Non opus erat, cum rursus diceretur, *Quandocumque spiritus Dei arripiebat Saul, addere malum, quia notum erat de quo tunc diceretur.*

XVII. De unctione David. Cap. xvi. — Itaque Saul propter inobedientiam reprobo, mittit Dominus Samuel ad Isai, et sumpto cornu olei, unxit in regem David. Sed videamus David quomodo Christum prophete signaverit. David enim interpretatur Mannus fortis, sive desiderabilis. Ecquid fortius leone illo de tribu Juda, qui dicitur mundum? ecquid desiderabilis illo, de quo dicitur, *Veniet desideratus cunctis gentibus* (Aggæ ii)? Ungitur iste David in regem futurum, denuntians per unctionem illam Christum. Christus enim a chrismate appellatur, David ab officio pastoralis ad hominum regem transfertur; noster autem David ipse Jesus ab ovibus Judaicæ plebis ablati, in regno gentium translatus est; a Judæa enim plebe modo Christus ablati est, unde omne gentium greges pascit. Erat autem David in cantibus musicus eruditus: diversorum enim sonorum rationalis moderatusque concentus, concordia varietate compactam ordinatæ Ecclesiæ insinuat unitatem, quæ miris modis quotidie resonat, et suavitate mystica modulatur. Iste adhuc puer in cithara suaviter, immo fortiter canens, malignum spiritum qui operabatur in Saule compevit, non quod citharæ illius tanta virtus erat, sed figura crucis Christi quæ de ligno et extensione nervorum mystice gerebatur, ipsaque passio cantabatur, in hoc tribuens moraliter exemplum, ut factum divitum sermone humani ad aliquid bonum provocemus. Plerumque enim superbus dives exhortationis blandimento placandus est, quia et plerumque dura vulnera per lenia fomenta mollescent, et furor insanorum sæpe ad salutem me-

dico blandiente reducitur. Cumque eis in dulcedine condescenditur, languor insanæ mitigatur; neque enim negligenter intuendum est quod cum Saulem spiritus adversus invaderet, apprehensa David cithara ejus vesaniam mitigabat: quid enim per Saulem nisi elatio potentium, et quid per David innuit, nisi humilis vita sanctorum? Cum ergo Saul ab immundo spiritu arripitur, David canente ejus vesania temperatur, quia cum sensus potentium per elationem in furorem vertitur, dignum est ut ad salutem mentis quasi dulcedine citharæ, locutionis nostræ tranquillitate revocetur.

XVIII. *De certamine David et Goliæ.* Cap. xvii. — Post hæc David in prælio gigantem superavit, cum adversus populum Dei alienigenæ dimicarent. Provocavit diabolus Christum, accepit arma bellica sanctus David, ut adversus Goliath procederet. Hic arma per retatem et parvam staturam corporis portare non valuit, abiecit onerantia, accepit quinque lapides de flumine, et posuit in vase pastorali; his armatus processit et vicit. Hoc quidem ille David. Sed si mysteria perscrutemur, in David Christus intelligitur, qui tempore revelationis novi Testamenti, insinuandæ et commodandæ gratiæ prævidens arma deposuit, quinque lapides tulit. Deposuit ergo corporalia sacramenta legis quæ non sunt imposita gentibus. Deposuit quæ non observamus, quia veterem legem legimus, et non observamus, sed tamen ad aliquam significationem præmissa et posita intelligimus. Denique hæc arma deposuit tamquam onera sacramentorum veteris legis, et ipsam legem accepit; quinque enim lapides, quinque libros Moysis significant. Tulit ergo illos quinque lapides de flumine, id est, de sæculo; labitur enim mortale sæculum, et præterfluit quidquid venit in mundum: erant enim in flumine tamquam in populo illo primo lapides, erant illic inutiles et vacabant; nihil proderant, transibant sicut fluvius. Sed quid fecit David, ut lex ipsa utilis esset? accepit gratiam: lex enim sine gratia impleri non potest: plenitudo enim legis charitas (Rom. xiii). Quia ergo gratia facit impleri legem, significatur gratia lacte: huc enim est in carne gratuitum, ubi mater non quærit accipere, sed sategit dare. Hoc mater gratis dat, et contristatur si desit qui accipiat. Quomodo ergo ostendit David legem sine gratia operari non posse, nisi cum illos lapides quinque, quibus significabatur lex in libris quinque, quos conjungere voluit gratiæ, posuit in vase pastorali, quo lac mungere consueverat? His armatus processit adversus Goliath superbum, se jactantem, de se præsumentem; tulit unum lapidem, et deiecit diabolum; in frontem percussit, et cecidit ex eo loco corporis ubi signum Christi non habuit. Hoc quoque licet attendas. Quinque lapides deposuit, unum misit. Quinque libri legis sunt, sed unitas vicit: *Plenitudo enim legis charitas* ut ait Apostolus (Ibid.); *sufferentes invicem in dilectione, studentes servare unitatem spiritus in vinculo pacis* (Eph. iv). Deinde illo percusso atque dejecto, gladium ejus abstulit, et deinde illi ea, ut abscidit. Et hoc facit noster David. Deiecit diabolum de suis, qui credunt magis ei quos ille in manu habebat, et de quibus certas animas trucidabat. Convertunt linguas suas contra diabolum, et sic Goliæ de gladio suo caput incidit. Convenit etiam et hoc illi viro qui recta fide plenus, quæ sanctis solet ad justitiam deputari, cum ea ipsa Scripturæ sacræ, quam hæreticus affert, testimonia colligit, et erroris ejus pertinaciam inde convincit; contra nos namque dum sacræ leg's testimonia apportant, secum nobis afferunt unde vincantur. Unde et David tyrum Domini, qui videlicet manu fortis interpretatur, Goliath vero hæreticorum superbiam signans, hoc rebus locuti sunt, quod nos verbis aperimus. Goliath quippe cum gladio, David vero cum virga pastorali venit ad prælium; sed eundem Goliath David superans, suo occidit gladio. Quod nos quoque agimus, qui præmissi David membra ex ejus feri dignatione meruimus: nam cum superbientes

hæreticos, et sacræ Scripturæ sententias deferentes, eisdem verbis atque sententiis quas proferunt vincimus, quasi elatum Goliath suo gladio detruicamus.

XIX. *De eo quod Saul pro præputiis Philistæorum David generum adsciscit.* Cap. xviii. — Interea victoria David anum Saul regis offendit, indignans quod Saul in mille, et David in decem millibus conclamantium publicæ gratulationis ora insonarent. Hinc invidia Saulis et semen odiorum adversus David, quem dissimulato elidit, ut sine insidiis suis posset offerre discrimini, statuit eum Michol filie suæ nuptiis alligari, si centum sibi allophylorum præputia victor offerret, pro quibus centum ducenta dedit. Et unde creditus est regio perire volo, inde auctus est gloriores tropæo. Ita et Judæi dum contra voluntatem Dei Christum occidere nituntur, per id salutem gentium egerunt, per quod crediderunt exstinguere. Quod vero David prius alienigenarum præputia attulit, et sic denuo filie Saul nuptus hæsit, significabat quod Christus non prius Synagogam connubio suo sponderet, nisi ante gloriosus in gentibus fieret; prius enim in nationibus resecevit carnis pollutionem, et postea copulatus est Synagagæ; postquam enim, sicut scriptum est, introierit plenitudo gentium, tunc omnis Israel salvus fiet (Rom. xi). Dapta autem, id est, ducenta præputia attulit, sive pro Judæis et gentibus acquisitis, sive quia major est numerus acquisitionis populi gentium, quam credentium Judæorum. Auxit deinde odium Saul adversus David in tantum ut rex ad medelam sui spiritus David de more psallentem jæculo conaretur configere. Sed quid est quod dum Saulem spiritus adversus invaderet, apprehensa David cithara, ejus vesaniam mitigabat? Per Saulem enim Judæorum elatio, per David autem humilitas Christi significatur. Cum ergo Saul ab immundo spiritu arripitur, David canente, ejus vesania temperatur, quia cum sensus Judæorum per blasphemiam in furorem vertitur, dignum est ut ad salutem mentes eorum quasi dulcedine citharæ locutionis evangelicæ tranquillitate revocentur.

XX. *De fuga David.* Cap. xix. — *Mittit Saul custodes ad domum David, ut custodirent eum, et interficeretur; abscessit autem David nocte, et fugit, atque salvatus est; cumque venissent nuntii Saul, invenerunt statum in lecto David positam, et pellem pilosam caprarum ad caput ejus.* Audiamus ergo quid hoc significet, quod miserit Saul ad custodiendam domum David, ut eum interficeret. Hoc non ad crucem Domini, sed tamen ad passionem ejus pertinet; crucifixus enim Christus, et mortuus, et sepultus est. Erat ergo illa sepultura tamquam domus, ad quam tamquam ad custodiendum misit regnum Judæorum, quando custodes adhibiti sunt sepulcro Christi. Quomodo ergo custodia est domus, si David figurabat Christum, ut Christus interficeretur, dum non in sepultura Christus, sed in cruce sit interfectus? Refertur ergo ad corpus Christi, quia interficeret et Christum, erat tollere nomen Christi; neque enim crederetur in Christum, si mendacium prævaleret custodum, qui corrupti sunt ut dicerent, quia *dormientibus nobis venerunt discipuli ejus, et abstulerunt eum.* Hoc est itaque velle Christum interficere, nomen resurrectionis ejus exstinguere, ut mendacium Evangelio præferretur. Sed sicut illud non valuit Saul ut interficeret David, sic nec hoc potuit regnum Judæorum efficere, ut memoriam Christi deleteret. Isti autem qui de Saul virtute, id est, de regno Judæorum in Christum præsumere voluerunt, offenderunt in lapidem offensionis tamquam in statum, et hædus visus eis erat agnus, quia in quo peccatum non invenerunt, quasi peccatorem persecuti sunt.

XXI. *De fuga David ad Samuelem.* Cap. xix. — Igitur David regis manus ictum evitans ejusque persecutionem declinans, fugit, venitque ad Samuelem; et misit Saul nuntios qui apprehenderent David. Samuel autem erat inter prophetas et cætus prophetarum qui illo tempore prophetabant. Nuntii autem

qui missi sunt, accepto ejusdem spiritu, prophetaverunt, missisque aliis hoc contigit, et tertius nihilominus. Postea vero cum et ipse Saul venisset, factus est super eum Spiritus Domini, et ambulabat ingrediens, et prophetabat. Non enim potest hic nisi Spiritus bonus intelligi, per quem sancti prophetarum rerum imagines et visa cernebant, non ex eo tantum quia dictum est, et prophetabat; nam in exemplaribus que sunt ex Hebræo hoc quoque invenitur de spiritu malo dictum ita: *Post diem autem alterum invasit Spiritus Dei malus Saul, et prophetabat in medio domus suæ.* Et in aliis Scripturarum locis sæpe invenitur, quod prophetia non tantum bona, sed et mala dicitur, et prophetæ dicti sunt Balaam, et exploratum est quibusdam qui prophetabant in Baal. Non ergo propterea necesse est intelligi bonus Spiritus, qui factus est postea super Saul, quia dictum est, et ambulabat ingrediens et prophetabat; sed quia sine additamento positum est, et factus est Dei Spiritus super eum; non enim sicut in illo loco dictum erat supra Dei spiritus malus, ut ex hoc posset et in consequentibus subaudiri, quinimmo superiora magis magisque attestantur, illum Spiritum Dei bonum fuisse et vere propheticum. David enim erat cum Samuele, et misit Saul nuntios qui apprehenderent David. Quomodo autem Samuel erat inter prophetas et cætos prophetarum, qui illo tempore prophetabant, et nuntii qui missi sunt, accepto ab eodem spiritu prophetaverunt, missisque aliis hoc contigit, et tertius nihilominus? Postea cum et ipse Saul venisset, factus est super eum Spiritus Dei, et ambulabat ingrediens, et prophetabat; cum enim dicitur, Factus est et super ipsos Spiritus Domini, et prophetabant et ipsi; idem mihi spiritus erat qui erat in prophetis; inter quos et Samuel inventus est; et ex hoc utique necesse est intelligi illum spiritum bonum; atque ideo quæstio diligenter discutienda est, quomodo et illi cum missi essent ad tenendum hominem, et ad necem ducendum, tali spiritu affici meruerunt; et Saul ipse, qui miserat, veniens et ipse, et sanguinem innocentem quærens effundere, accipere meruit spiritum illum, et prophetare? Illic nimirum illud occurrit, quod apostolus Paulus exponit, supereminentem viam demonstrans: *Si linguis hominum, inquit, loquar et angelorum, charitatem autem non habeam, factus sum velut cymbalum sonans, aut cymbalum tintiens. Et si habuero prophetiam, et sciero omnia sacramenta, et omnem scientiam, et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil sum; et si distribuero omnem substantiam meam, et si tradidero corpus meum ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest (1 Cor. xiii).* Quo in loco manifestum est enim munera illa commemorasse, quæ sancti Spiritus divisionibus dantur, sicut superior dicit: *Unicuique autem datur manifestatio Spiritus, ad utilitatem. Alii autem datur per Spiritum sermo scientiæ, alii sermo sapientiæ, secundum eundem Spiritum, alteri autem fides in eodem Spiritu, alii donatio curationum in uno Spiritu, alii operatio virtutum, alii prophetia, alii dijudicatio spirituum, alii genera linguarum. Omnia autem hæc operantur unus atque idem Spiritus, dividens propria unicuique prout vult (1 Cor. xii).* Satis igitur apparet inter dona Spiritus sancti esse prophetiam, quam tamen si quis habeat et charitatem non habeat, nihil est. Ex quo intelligitur fieri posse ut quidam etiam indigni vita æterna regnoque cælorum aspergantur quibusdam Spiritus sancti muneribus, non habentes charitatem, sine qua illa munera nonnihil sunt, sed illis nihil prosunt. Prophetia quippe sine charitate, sicut jam demonstratum est, non perducit ad regnum Dei. Caritas vero sine prophetia utique perducit: cum enim loquens de membris Christi ait, *Numquid omnes apostoli, numquid omnes prophete (Ibid.),* inlubitamer ostendit, etiam eum qui prophetiam non habet, posse in membris Christi numerari, ubi quem locum haberet sine charitate, sine qua homo nihil est, si non habet? Nullo modo autem

ita diceret, quando de membris agebat, quibus corpus Christi impletur. Numquid omnes habent charitatem quemadmodum dicit, *Numquid omnes apostoli, numquid omnes prophete, numquid omnes virtutes, numquid omnes dona habent curationum?* Et cætera hujusmodi. Sed dicit aliquis posse quidem fieri, ut prophetiam quisque non habeat. Nihil est homo habens prophetiam sine charitate. Ita fortasse quemadmodum possumus dicere, nihil esse hominem habentem animam sine mente: non quia potest inveniri homo qui mentem non habeat, habens animam; sed quia nihil esset si inveniri posset. Sic etiam dici potest corpus, si figuram habeat, colorem non habeat, videri non potest, non quia est corpus, cui desit color, sed quia, si desisset, cerni non posset. Ita fortasse dictum est, quod si quisque habeat prophetiam, et charitatem non habeat, nihil est: non quia potest in quocumque esse prophetia sine charitate, sed quia, si esset, prodesse non potest. Opus igitur est ad solvendum istam quæstionem ut ostendamus aliquem reprobum hoc donum habuisse prophetiæ. Quod si neminem inveniremus, hoc iste ipse Saul atis ostenderet. Sed tamen et ille Balaam reprobus apparet; non enim eum tacet Scriptura divino iudicio esse damnatum, et tamen prophetiam habebat, quia ei charitas deerat, inerat voluntas maledicendi populo Israelitico, quam hostis pretio comparaverat, qui eum ad maledicendum mercede conduxerat. Dono tamen ille prophetizandi, quo aspergebatur, benedicebat invidus: nec illa verba parum attestantur huic sententia, quæ in Evangelio scripta sunt, multos dicturos in illa die, *Domine, Domine, in nomine tuo manducavimus et bibimus, et in nomine tuo prophetavimus: in nomine tuo multas virtutes fecimus.* Quibus tamen dicitur est, *Non novi vos, recedite a me, operarii iniquitatis (Math. vii, Luc. xiii);* non enim eos mentientes putabimus ista dicturos in illo iudicio, ubi nullus erit fallendi locus; aut ullam vocem taliam legimus dicentium, *Blexivus te.* Poterunt ergo dicere, *In nomine tuo prophetavimus, cum sint improbi et reprobi, non autem poterunt dicere, dilectionem quam mandasti, tenuimus.* Nam si dicent, tunc eis respondebitur, *Non novi vos. In hoc enim cognoscitur, inquit, quia discipuli mei estis, si vos invicem diligatis (Joan. xiii).* Exemplum itaque hujus Saul resistit superbis nonnullis hæreticis, qui vel aliquid boni de muneribus sancti Spiritus negant posse dari eis qui ad sortem sanctorum non pertinent, cum eis dicimus habere posse illos baptismi sacramentum, quod, cum ad Ecclesiam catholicam veniunt, non est in eis illo modo violandum, aut, quasi non habeant, tradendum: sed tamen eos non ideo saluti debere confidere, quia non improbabimus quod illos accepisse credimus, sed oportere cognoscere unitatis societatem vinculo charitatis inunctam, sine qua omnino quidquid habere poterunt, quamvis perse sanctum atque venerandum, ipsi tamen nihil sunt, tanto indigniores effecti prædico vitæ æternæ, quanto illis donis non bene usi sunt, quæ in hac vita, quæ transiura est, acceperunt. Non autem bene nititur nisi charitas: et charitas omnia tolerat, atque ideo non scindit unitatem, cujus ipsa est fortissimum vinculum; non enim et servus ille non accepit talentum, aut aliquid aliud intelligitur talentum, quam munus utique aliquod divinum. Sed qui habet dabitur ei, qui autem non habet, et quod habet auferetur ab eo (Luc. vii). Quod non habet, auferri non potest, sed aliud non habet, ut merito auferatur quod habet. Non habet charitatem utendi, ut auferatur quidquid aliud habet, quod sine charitate non prodest. Non igitur mirum, regem Saul et eo tempore, quo primum unctus est, accepisse spiritum prophetandi, et postea enim esset propter inobedientiam reprobatus, recedente ab eo spiritu Dei, arreptum esse maligno spiritu a Domino: qui etiam ipse spiritus Domini appellatus est propter ministerium, quia omnibus et spiritibus malis bene utitur Dominus, vel

ad damnationem quorundam, vel ad probationem; et quamvis non sit malignitas a Deo, non est tamen potestas nisi a Deo. Dicitur est etiam sopor Domini, qui occupaverat ejusdem Saul milites, cum David hastam et scyphum abstulisset a capite dormientis: non quia tunc sopor in Domino erat, ut ipse dormiret, sed quia ille sopor qui tunc homines apprehenderat, nutu Dei erat infusus, ne David et servi ejus in eo loco præsentia sentiretur. Neque illud mirum est, rursus eundem Saul accepisse spiritum prophetiae cum persequeretur justum, et eum comprehensus et necaturus venisset in locum ubi erat congregatio prophetarum; sic enim satis demonstratum est, neminem de tali munere securum esse debere, tanquam sit acceptissimus Deo, si non habeat charitatem, quandoquidem illud donum, et Sauli dari potuit, propter arcanum quidem alicujus sacramenti, sed tamen dari potuit reprobo, et invidio, et ingrato, et reddenti mala pro bonis, et ne post ipsam quidem accepti oneni spiritus correcto in melius et mutato.

XXII. De fœdere David et Jonathae. Cap. xx. — Igitur antem Jonathas ad David, quem in per-secutionibus patris sui non justis dolebat fatigari. Si vixero, facies mihi misericordiam Domini: si autem mortuus fuero, non auferes misericordiam tuam a domo mea usque in sempiternum, quando eradicaverit Dominus inimicos David, unumquemque de terra. Cum adjungeret Scriptura, Pepigit ergo fœdus Jonathas cum domo David, continuo substituit dicens, Et requisivit Dominus de manu inimicorum David. Per anticipationem utique fecit, prius historia interserendo quod multo post tempore factum est, cum, interfecto Saule, regnum ad domum David translatum est, et qui innocentem eum injuste persequerentur, juste sunt divinitus ultione mulctati; tunc enim requisivit Dominus de manu inimicorum David, quare virum sanctum affligerint, tunc cogebantur rationem reddere odiorum quibus contra illum tanto tempore severant. Quod et de Absalon, et de Seba filio Boabri, et de cæteris hostibus David æque potest intelligi. Aliter: Si scire vis quid de manu inimicorum David requisierit Dominus, potes, ni fallor, a superiore sententia, qua dictum est quod fœdus pepigerit Jonathas; requisivit enim quare non et ipsi fœdus cum eo pacis inire voluerint, eum quo esse Dominum viderunt. Idcirco autem Scriptura hic sententiam hanc præoccupando interponere videtur, ut testimonium Jonathae quo dixerat, quando eradicaverit Dominus inimicos David unumquemque de terra; non ipso David se adversariis ulciscente, sed judicante Domino pro illo. Bene autem subiungitur:

Et addidit Jonathas jurare David, eo quod diligeret illum, sicut animam enim suam ita diligebat eum: ut ille nimirum qui tam perfecto juxta legem Dei amore complectebatur David, a perditione inimicorum ejus videretur immunis, qui etsi sit ita morte præreptus, ut regnum eum eo, ut sperabat, habere nequisset commune, absque ulla tamen contradictione regni caelestis consortium eum eo, quem pro gloria virtutum tantopere dilexit, cum esset et ipse vir virtutum, accepit.

XXIII. De adventu David ad Abimelech. Cap. xxi. — Surrexit itaque David iterum, ut fugeret in die illa a facie Saul, venitque ad sacerdotem Abimelech, a quo et gladium Goliath sustulit, et panes propositionis accepit. Ex qua re et sacerdoti mortem intulit, et animadversionem religiosæ civitatis. Hæc itaque gestorum fides est. Sed quantum ad sacramentum prophetiæ pertinet, in Christo Domino nostro impletum est, qui positus in carne, dum insectationem declinaret Judæam ad apostolos transit, cum quibus et desideratum sibi cibum sumpsit. *Desiderio, enim, inquit, desideravi hoc pascha manducare vobiscum (Luc. xxii);* ex quibus Goliath, id est, diaboli arma sustulit, fortis enim spolia ipse diripuit. Ilis ergo a quibus receptus est Christus, tribulationes induxit diabolus et mortem. *Omnes enim, ut ait Apostolus, qui in Christo*

apud pie volunt vivere, persecutiones patiuntur (II Tim. iii). Et Dominus ait, *Si me persecuti sunt, et vos persequentur (Joan. xv).* Quod vero Dominus in Evangelio Abiathar principem sacerdotum Abimelech appellat, nihil habet dissonantis; ambo etenim fuerunt illic, cum veniens David panes petiit et accepit: Abimelech videlicet princeps sacerdotum, et Abiathar summus ejus. *Occiso autem Abimelech a Saule, cum viris domus suæ generis sacerdotalis 85 fugit Abiathar ad David, et comes factus totius exsili ejus, postea, regnante eo, summi sacerdotii gradum et ipse accepit, ac toto tempore regni illius in pontificatu perseverans, multo majoris excellentiæ quam pater suus effectus est, ideoque dignus fuit cujus memoriam Dominus, etiam vivente patre, quasi summi sacerdotis faceret.* In Dierh autem Ildumæo qui sacerdotes Domini prodidit, Judæa proditoris persona signatur, per quem ista operatus est diabolus, ut ejus proditiōne facta in Christo persecutionem postea Ecclesia pateretur, et occiderentur multi discipuli et sacerdotes, et pro nomine ejus persecutionis exitia paterentur. Quidam dicunt Duce Antichristum significasse, cujus membrum Judas existit: quia sicut ille sacerdos 80 peremit, sic et iste martyres, qui fidem resurrectionis tenent, sit occisurus.

XXIV. De fuga David ad Achis. Cap. xxi. — Interea David cum fugeret Saul, latere voluit apud regem quemdam Geth nomine Achis; sed cum gloria ejus fuisset commemorata, ne per livorem rex ad quem fugerat, aliquid in eum machinaretur, *fixit insaniam, et quasi furore correptus, multavit os suum, desinebantque salivæ in barbam ejus, collabebaturque in manibus eorum, et procidebat ad ostium portæ.* Et dixit Achis rex ad servos suos: *Quid huc mihi adduxistis istum? Numquid deerant nobis furiosi? Et sic eum dimisit.* Achis interpretatur, Quomodo est, per quod significatur ignorantia, et verbum mirantis, et non agnoscentis: quod in gente Judæorum impletum est, qui, dum viderunt Christum, non agnoverunt, coram quibus mutavit os suum, et abiit; erant enim præcepta legis carnalia, erat sacrificium secundum ordinem Aaron, et postea ipse de corpore et sanguine suo instituit sacrificium secundum Melchisedech. *Mutavit ergo os suum in sacerdotum, mutavit in præceptis, dans aliud testamentum evacuata carnali operatione; atque inde collapsus est in manibus eorum, quando eum comprehendentes crucifixerunt. Et procidebat ad ostia portæ, hoc est, humiliabat se, hoc est procidere ad ostium fidei nostræ. Ostium enim portæ initium fidei, inde incipit Ecclesia, et pervenit usque ad speciem, ut cum credit ea quæ non videt, mereatur perfui, eum ea videre facie ad faciem cooperit. Quod vero in illa quasi furore salivæ decurrerant super barbam ejus, Apostolus hæc aperit dicens: *Judæi signa petunt, et Græci sapientiam querunt, nos autem prædicamus Christum crucifixum. Judæis quidem scandalum, gentibus autem stultitium, ipsis vero Judæis vocatis et Græcis Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam, quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus, et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus (I Cor. i).* Salivæ enim significant infirmitatem, sed quod infirmum est Dei, fortius est hominibus: non tantum salivæ attendantur, sed attende quod super barbam decurrunt; quomodo enim in salivis infirmitas, sic in barba virtus ostenditur. Texti ergo virtutem suam corpore infirmitatis suæ, et quod forinsecus infirmabatur tanquam in saliva apparebat, intus autem divina virtus tanquam barba tegebatur.*

XXV. Quod in spelunca David Saulis chlamydem absceidit. Cap. xxii. — Dehinc in eremo Engaddi cum persequendum David Saul appeteret, ingressus est David in speluncam, et ibi latebat. Sed et rex improvisis exceptus insidiis, quod innocuo moliebatur incidere: scriptum est enim: *Qui fodit foveam, incidet in eam.*

David autem bona pro malis retribuens, inimicum non occidit, sed pro testimonio oram chlamydis regiæ abstulit, cum facilius esset exceptum insidias

adversarium perdere magis quam fallere. Quid ergo est quod iste fugiens a facie Saul in spelunca latuit? Quare autem latuit? nisi ut occultaretur et non inveniretur. Quid est contegi spelunca, nisi contegi terra? qui enim fugit in spelunca, terra tegitur ne videatur. Portabat autem terram Jesus carnem quam acceperat de terra, et in ea se occultabat, ne a Judæis inveniretur Deus; si enim cognovissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent (1 Cor. ii).

Quare ergo Dominum gloriæ non invenerunt? Quia in spelunca se texerat, id est, carnis infirmitatem solum objiciebat, et majestatem divinitatis corporis tegmine tamquam speluncæ abdito contegebat. Illi ergo non cognoscentes persecuti sunt hominem, nec mori potuit nisi in homine, nec crucifigi potuit nisi in homine, quia nec teneri potuit nisi in homine.

Opposuit ergo male quærentibus terram, servavit bene quærentibus vitam: fugit ergo secundum carnem in speluncam a facie Saul, quia passus est, usque adeo se occultans Judæis, ut moreretur. Sed quare usque ad mortem voluit esse patiens, ut fugeret a facie Saul in speluncam? Etenim spelunca inferior pars terræ potest accipi: et certe quod manifestum est, et notum omnibus corpus ejus in monumento positum est, quod erat excisum in petra.

Hoc ergo monumentum spelunca erat, illuc fugit noster David a facie Saul; tamdiu enim persecuti sunt illum Judæi, quoadusque poneretur in spelunca. Sed quid est quod Saul persecutor ad purgandum ventrem speluncam ingreditur, nisi quod Judæi in Christum conceptam mentis malitiam, quasi odorem fetidum emiserunt, et cogitata noxia factis deterioribus, dum Christum perimunt, ostenderunt: sed tamen David Saulum occidere noluit, et cum cum in abdito occultatus antro haberet in potestate, reservare potius quam occidere maluit. Ita et Christus dum esset in spelunca carnis, persecutorem populum in potestate habuit, et non occidit. Scriptum enim erat de his per prophetam, *Ne occideris eos*.

Tamen denique David summam chlamydis ejus silenter abscidit, ut ostenderet prophetia Christum Judæos non occidisse, sed tamen ejus regni gloriam abstulisse, sicut eos persecutione sua vacuos sede vel imperio reliquisset; chlamydis enim abscisio regni est amputatio.

In eo autem quod tantum veneratus est Saul ipse David, ut percussio corde poeniterit, quando, in tenebroso occultatus antro quo etiam Saul urgente intraverat necessitate naturæ, exiguum particulam vestis ejus retrorsum latenter abscidit, ut haberet unde monstraret quomodo ei pepercerit, eum posset occidere, atque ita suspicionem de animo ejus, qua sanctum David putans inimicum suum vehementer persequeretur, auferret, futuri regni erat umbra in æternitate mansuri. Oleum quippe illud quo unctus est pro charismate, ab eo christus est dictus. Ne itaque reus esset tantæ sacramenti in Saule violati, quia vel indumentum ejus sic attraxerat, extimuit; ita enim scriptum est, *Et percussit cor David super eum, quia abstulit pinnam chlamydis ejus*. Viri autem qui cum illo erant, ut Saulum in manus suas traditum interimeret, suadebant. Non mihi, inquit, contingat a Domino ut faciam verbum hoc domino meo christo Domini, inferre manum meam super eum, quia christus Domini hic est. Huic ergo umbra futuri non propter ipsam, sed propter illud quod præfigurabat, tanta veneratio exhibebatur. Moraliter vero quid per Saul, nisi mali rectores; quid per David, nisi boni subditi designantur? Saul igitur ventrem purgare, est pravos præpositos conceptam in corde malitiam usque ad opera miseri odoris extendere, et cogitata apud se noxia factis deterioribus exsequendo monstrare. Quem tamen David ferire metuit, quia subditorum mentes ab omni se peste obrectationis abstinentes, præpositorum vitam nullo lingue gladio vercutiant, etiam cum de imperfectione reprehendunt.

Qui etsi quando propter infirmitatem sese vix abstinere possunt, ut extrema quadam atque exteriora præpositorum mala, si tamen humiliter loquantur, quasi oram chlamydis silenter incidant: quia videlicet dum prælatæ dignitati saltem innoxie et latenter derogant, quasi regis superpositi vestem fœdant. Sed tamen ad semetipsos redeunt, seque vehementissime vel de tenuissima verbi laceratione reprehendunt. Unde bene et illic scriptum est: *Post hæc David percussit cor suum, eo quod abscidisset oram chlamydis Saul* (1 Reg. xxiv); facta quippe præpositorum oris gladio ferienda non sunt, etiam eum reprehendenda recte judicantur. Si quando vero contra eos vel in minimis lingua labitur, necesse est per afflictionem poenitentiae cor prematur, quatenus ad semetipsum redeat, et cum præpositæ potestati deliquerit, ejus contra se judicium a quo sibi prælatus est perhorrescat. Nam cum præpositis delinquimus, ejus ordini qui nobis eos prætulit obviamus. Unde Moyses quoque cum contra se et Aaron conqueri populum cognovisset, ait: *Nos enim quid sumus? Nec contra nos est murmur vestrum, sed contra Dominum* (Exod. xvi).

XXVI. De adventu David ad Nabal. Cap. xxv. — *Post hæc David descendit in solitudinem Aon* [Vulg. Maon], ubi Nabal habitabat, nomenque uxoris ejus Abigail. Ad quem David mittens pueros suos, ut quodcumque invenisset manus ejus, misisset David et pueris suis. Quos ille stulte repelleus, nuntiaverunt David. Tunc David accinctus armis, voluit eum deprædare. At Abigail abiit obviam David, interpellans pro se et pro domo sua, quoniam vir ejus stultitia et ebrietate sopitus offenderat: *Si enim surrexerit homo aliquando persequens te, et quærens animam tuam, erit anima domini mei custodia, quasi in fasciculo viventium apud Dominum Deum tuum*. Porro anima inimicorum tuorum rotabitur quasi in impetu et circulo fundæ. Pulcherrima comparatione statum justorum a reproborum sorte discernit. Horum quippe animas appellat viventes, ut illorum e contrario spiritali morte præoccupatas insinuet: juxta illud prophetæ: *Animæ quæ peccaverit, ipsa morietur*. Hos fasciculis, illos lapidi fundæ assimilat: fasciculus enim constringitur, ut integer maneat et conservetur; lapis in funda expeditus ponitur, ut abjiciatur: sic etenim in hoc sæculo electi pressuris tribulationum coangustantur, ut his admoniti acrius se adinvicem manu sui redemptoris in perpetuum conservent. At vero reprobi quanto latius in hac vita voluptatis propriis vel liberi dimittuntur, tanto longius in futuro a divinæ visionis gloria projiciuntur, ut de eis merito dicatur, *Equidem ipsi de manu tua repulsi sunt* (Ps. xxvii). Mire autem omnipotentem providentiam describit superni protectoris cum dicit, *Animam viri sancti quasi in fasciculo viventium, apud eum esse custodiam*: sicut enim facillimum est evitibus fasciculum herbæ vel feni sua manu retentum conservare, ita virtus Domini et Salvatoris nostri omnes per orbem electos ab initio usque in finem sæculi, ne quis ex eis ulla ratione percat, sine labore tuetur, juxta quod ipse in Evangelio sub figura ovium de eis loquens, *Et sequantur me, inquit, et ego vitam æternam do eis, et non peribunt in æternum, nec rapiet eas quisquam de manu mea* (Joan. x). Sicut fasciculus unus quilibet vinculis alligatur, ita omnis cætus sanctorum una eademque fide, spe et charitate adinvicem constringitur, uno divinæ protectionis munimine circumdatur. Patet sane litera sensus, quia anima David persequentibus licet hostibus custodia semper fuit in sorte viventium. Porro inimici ejus insistentibus sibi adversitatibus sicut lapis funda circumdatus, sic instabili motu perturbandi, et suis de finibus essent expellendi, vel etiam ab humanis rebus auferendi. Et in hoc facto Abigail, quid nobis per renuntiationem suam inmit, nisi quod iracundus melius corrigimus, si in ipsa ira sua a commotione declina-

mus? Perturbati quippe quid audiant ignorant, sed ad se reducti, tanto libentius exhortationis verba recipiunt, quanto se tranquillius toleratos erubescunt. Menti autem furore ebriæ omne rectum, quod dicitur, perversum videtur. Unde et recte Nabal ebrio culpam suam laudabiliter tacuit, quam digesto vino laudabiliter dixit: ideo enim malum quod fecerat cognoscere potuit, quia hoc ebrius non audivit.

XXVII. *Quod David dormienti Sauli hastam scyphumque abstulit.* Cap. xxvi. — Item David fugiens a facie Saul, castra regis ingressus est, et cum dormientem invenisset, non percussit, non occidit, sed solum lanceam, quæ erat ad caput ejus fixa, et scyphum aquæ, qui erat ad caput ejus, sustulit. Dormientibus cunctis egressus de castris, transiit in cacumine montis. Quid ergo est hoc? Persequebantur namque Christum Judæi, sed persequendo dormiebant, qui non vigilabant corde: duritia enim cordis obdormitio est. Dormiunt in vitam veterem, non exvigilant in novam. Venit Christus, non eos occidit, sed tulit ab eis scyphum aquæ, id est, gratiam legis; tulit et sceptrum regale, regni scilicet potestatem, quam pro magno habebant, et unde se protegabant temporaliter, et quam adversus Deum per incredulitatem gerebant. Deinde victor noster David de castris eorum regressus, transcendit in altitudinem montis calorni.

XXVIII. *De prælio David in Amalech.* Cap. xxvii. — Interea fugiens David dum pergeret ad Achis regem Philistinorum, in prælium adversus Israel insurrexerunt Amalechitæ, et irruerunt in Sicelech, succedentes eam, et espivantés omnia quæ erant David et puerorum ejus. Reversus ergo David ad persequendos Amalechitas, invenit Ægyptium puerum lassescem, quem Amalechitæ agrotum in itinere reiquerant. Hunc autem David inventum cibo refecit, ducem sui itineris fecit: sicque Amalechitas persequitur, epulantesque reperit, et fuditus extinguit. Quid est quod Ægyptius Amalechita puer in itinere lassatus residet. nisi quod: mator præsentis sæculi, peccati sui nigredine opertus, sæpe ab eodem sæculo infirmus despectusque relinquitur, ut cum eo nequaquam currere valeat, sed fractus adversitate torpescat? Hos ergo eligit Deus, quos despicit mundus, quia plerumque ipsa despectio hominem revocat ad semetipsum: is enim qui patrem reliquit, et partem substantiæ, quam perceperat, prodige expendit, postquam esurire cœpit, in se reversus dicit, *Quam multi mercenarii patris mei abundant panibus* (Luc. xv)! Longe quippe a se recesserat, quando peccavit: et si non esurisset, in se minime redisset. Qui postquam terrenis rebus indignit, tunc egitare cœpit, quid de spiritibus amisit. Infirmi quique atque in hoc mundo despecti, plerumque tanto celerius vocem Dei audiunt, quanto et in hoc mundo non habent ubi delectentur. Quod bene jam dictus Amalechitarum puer ille designat, qui Amalechitis prædantiibus atque currentibus æger remansit in via, fame siti que aruit, quem tamen David invenit, ei cibum potumque præbuit, qui illico convalescens dux David factus est, convivantes Amalechitas reperit, et eos qui se debilem reliquerant, cum magna fortitudine prostravit. Amalechitæ quippe populus lambens vocatur. Et quid per lambentem populum, nisi mens sæcularis, designatur? quæ terrena cuncta ambiendo quasi lambit, dum solis temporalibus delectatur: quasi enim populus lambens prædam facit, dum terrena diligentes lucra de alienis damnis congregant. Sed puer Ægyptius æger in via relinquitur, quia peccator quisque dum infirmari ab hujus mundi statu cœperit, mox sæcularibus mentibus in despectum venit. Quem tamen David invenit, eique cibum et potum præbuit, quia manu foris Dominus abjecta mundi non despicit, et plerumque eos qui mundum sequi minime valent, quasi in via remanent, ad amoris sui gratiam convertit, eisque verbi sui cibum porrigit, et quasi duces sibi in via

dirigit, dum suos etiam prædicatores facit. Dum enim Christum peccatorum cordibus inferunt, quasi David super hostes ducunt: qui convivantes Amalechitas velut David gladio feriunt, quia superbos quosque, qui se in mundo despexerant, Domini virtute prosternunt. Puer ergo Ægyptius, qui in via remanserat, Amalechitas interfecit, quia plerumque ipsi mentes sæcularibus prædicando superant, qui prius cum sæcularibus in hunc mundum currere non valebant.

XXIX. *De Saulo pythionissam consulente.* Cap. xxviii. — Post mortem autem Samuelis congregati sunt Philistini contra Israel, consulitque Saul Dominum, et non respondit ei. Quæsivit autem Saul pythionissam, quæ suscitaret illi Samuelem, statimque suscitatus ait ad eum: *Quare inquietasti me ut suscitarer?* et cætera. Quæritur se: undum historiam, utrum pythionissa ipsam prophetam de inferno evocaverit, an aliquam imaginariam illusionem fallaciae demonum fecerit. De qua questione beate memoriæ Augustinus Mediolanensi episcopo Simpliciano ita scripsit. Inquiris, inquam, utrum spiritus immundus, qui erat in pythionissa, potuerit agere ut Samuel a Saule videretur, et loqueretur cum eo: sed multo majoris miraculi est, quod ipse Satan princeps immundorum spirituum potuit loqui cum Deo, et petere tentandum Job justissimum virum, qui etiam apostolos tentandos petiit. Aut si hoc ideo non habet difficilem questionem, quia per quam voluerit creaturam, cui voluerit creaturæ, ubique præsens veritas loquitur, nec propterea magi meriti est, cui loquitur Deus: interest enim quid loquitur, quia et imperator cum multis innocentibus non loquitur, quibus providentissime consulit ad salutem: et cum multis nocentibus loquitur, quos jubet interfici. Si ergo propterea hinc nulla quæstio est, nulla sit quæstio quomodo etiam immundus spiritus cum anima sancti viri loqui potuerit: omnibus enim sanctis Deus creator et sanctificator longe utique major est. Quod si hoc movet, quod licenter maligno spiritui excitare animam justis, et tanquam de abditis mortuorum receptaculis revocare, nonne magis mirandum, quod Satan ipsam Dominum *assumpsit, et constituit super pinnam templi* (Math. iv)? Quolibet enim modo fecerit hoc ille, et modus quo Samueli factum est, ut excitaretur, similiter latet, nisi forte quis dixerit faciliorem fuisse diabolo licentiam ad Dominum vivum, unde voluit, assumendum, et ubi voluit constitutum, quam ad Samuelis defuncti spiritum a suis sedibus excitandum. Quod si illud in Evangelio nos ideo non perturbat, quia Dominus voluit atque permisit, nulla diminutione suæ potestatis et divinitatis id fieri, sicut ab ipsis Judæis, quamquam perversis atque immundis, et facta diaboli facientibus, et teneri se et vinciri et illudi et crucifigi atque interfici passus est: non est absurdum credere ex aliqua dispensatione divinæ voluntatis permissum fuisse, ut non invitus nec dominante atque subjugante magica potentia, sed volens atque obtemperans occultæ dispensationi Dei, quæ Pythionissam illam et Samuelem latebat, consentiret spiritus prophetæ sancti se ostendi aspectibus regis, divina cum sententia percussurus. Cur enim anima boni hominis a majis vivis evocata, si venerit, amittere videatur dignitatem suam, cum vivi plerumque boni vocati ad malos veniant, et agant cum eis, quod officium postulat æquitatis, servato atque inconcusso decore virtutis suæ, et illorum vitiiis pro rerum presentium vel usu vel necessitate tractatis? quamquam in hoc facto potest esse alius facilius exitus, et expeditior intellectus, ut non vere spiritum Samuelis excitatum a requie sua credamus, sed aliquid phantasma et imaginariam illusionem diaboli machinationibus factam: quam propterea Scriptura nomine Samuelis appellat, quia solent imagines earum rerum nominibus appellari, quarum imagines sunt: sicut omnia quæ pinguntur atque finguntur, ex aliqua parte materiæ metalli aut ligni, vel cujusque rei aptæ ad

opera hujusmodi, quæque etiam videntur et in somnis, et omnes fere imagines earum rerum, quarum imagines sunt, appellari nominibus solent. Quis enim est qui hominem pictum dubitet vocare hominem, quandoquidem et singulorum quorumque picturam cum aspicimus, proprie inunctanter quæque nomina adhibemus velut cum, intuentes tabulam aut parietem, dicimus, ille Cicero est, ille Sallustius, ille Achilles, ille Hector; hæc flumen Simois, illa Roma, cum aliud nihil sint quam pictæ imagines. Unde Cherubin, cum sint cælestes potestates, licet tamen ex metallo, quod imperavit Deus super arcam testamenti, magis rei significandæ gratia, non aliud quam Cherubin illic quoque effigies vocantur. Item quisquis videt somnium, non dicit vidi imaginem Augustini aut Simpliciani, sed vidi Augustinum aut Simplicianum, cum eo tempore, quo tale aliquid vidit, nec ignorarem: usque adeo manifestum est non ipsos homines, sed imagines videri. Et Pharaon se spicas dixit vidisse in somnis, et beves, non spicarum aut bonum imagines. Si ergo liquido constat nominibus eorum quorum imagines sunt, easdem imagines appellari, non mirum est quod Scriptura dicit Samuellem visum, etiam si forte imago Samuelis apparuit machinamento ejus qui *transfiguratur se in angelum lucis, et ministros suos velut ministros justitiæ* (II Cor. xi). Jam vero si illud movet, quomodo a maligno spiritu Saul vera prædicta sint, potest et illud mirum videri, quomodo demones agnoverunt Christum, quem Judæi non agnoscebant: cum enim vult Deus etiam per infimos supremosque spiritus aliquem cognoscere, temporalia dumtaxat atque ad istam moralitatem pertinentia, facile est et non incongruum, ut omnipotens et jusus ad eorum penam, quibus ista prædicantur, ut malum quod immet eis antequam veniat, prænescendo patiantur, oculo apparatu ministrorum suorum etiam spiritibus talibus aliquid divinationis impartiat, ut quod audiunt ab angelis, denuntient hominibus. Tantum autem audiunt, quantum omnium Dominus atque moderator vel jubet vel sinit. Unde etiam spiritus pythonicus in Actibus Apostolorum attestatus Paulo apostolo (Act. xvi), evangelizare est conatus. Misceant tamen isti fallacias, et verum quod nosse poterunt, non docendi magis quam decipiendi fine prænuuntiant: et forte hoc est cum illa imago Samuelis Saullem prædicaret morturum, dixit etiam serum futurum, quod utique falsum est. Magno quippe intervallo post mortem separari bonos a malis in Evangelio (Luc. ix) legitur; cum Dominus inter superbum illum divitem, cum jam apud inferos tormenta patiretur, et illum qui ad ejus januam ulcerosus jacebat jam in requie constitutus, magnum chaos interjectum esse testatur. Aut si propterea Samuel Sauli dixit, *Mecum eris, ut non ad æqualitatem felicitatis, sed ad parem conditionem mortis referatur, ut uterque homo fuerit, et uterque mori poterit, jamque mortuus, mortem vivo prænuuntiat: perspicit quantum opinor prudentia tua, secundum utrumque intellectum habere exitum jam lectionem, quæ non sit contra fidem: nisi forte profundiere et perplexiore inquisitione, quæ vel virum mearum, vel temporis excedit angustias, inveniatur ad liquidum, vel posse vel non posse animam humanam, cum ex hæc vita migraverit, magicis carminibus evocatum, vivorum apparere conspectibus, etiam corporis lineamenta gestantem, ut non solum videri valeat, sed et agnosci; et si potest, utrum etiam justi anima non quidem cogatur magicis, sed dignetur ostendi, oculentioribus imperiis summæ legis obtemperans: ut si fieri non posse claruerit, non uterque sensus in hujus scripturæ tractatione atque expositione admittatur, sed illo excluso imaginario, simulatio Samuelis diabolico ritu facta intelligatur. Sed quoniam sive illud fieri possit, sive non possit, tamen fallacia Satanae, atque imaginum simulandarum callida operatio decipiendis humanis sensibus multiformis invigilat, pedetentim quidem*

A ne inquisitionibus diligentioribus præscribamus, sed tamen potius existimemus tale aliquid factum maligno spiritu pythoniæ illius ministerio, quando nobis aliquid amplius excogitare, atque explicare non datur.

XXX. *De cæde Saulis.* Cap. xxviii. — Igitur exorto prælo perusserunt Philisthai Israel plaga magna, mortuusque est Saul, et Jonathas filius ejus. Evadens autem quidam, venit ad David in Sicelech, et nuntiavit David plagam magnam quæ facta est in populo, insuper etiam mentiendo addidit, quod ille percussisset Saul. At David christum Domini vindicans, jussit eum occidi. *Et planxit David plancrum hujusmodi super Saul et super Jonathan filium ejus, et præcepit ut docerent filios Juda, sicut scriptum est in libro justorum.* Hoc ideo fecit, ut quia Philistæos sagittariis abundare jam noverat, unde et Saul maxime horum ictibus perierat, eandem bellandi artem et sui milites ad revincendos eos discerent. Quod vero sequitur, *sicut scriptum est in libro Justorum, ipsum librum hodie nusquam, neque apud ipsos Hebræos inveniri posse a-severant, sicut nec librum Bellerum Domini, cujus in libro Numerorum mentio est, neque carmina Salomonis, neque disputationes ejus sapientissimas de lignorum natura herbarumque omnium, itemque junctorum, volucrum, reptilium et piscium: vel quod in libro Dierum dicitur, reliqua vero operum Salomonis priorum et novissimorum scripta sunt in verbis Nabaii proi hebræi, et Abiæ Salomonis, in visione quæque Aldo videns contra Hieroboam filium Nabath: et multa hujusmodi volumina, quæ Scriptura quidem probat, sed hodie constat non esse: vastata namque a Chaldæis Judæa, etiam bibliotheca antiquitus congregata inter alias provinciarum opes hostili est igne consumpta, ex qua pauci qui nunc in sancta Scriptura continentur libri, postmodum Esdræ pontificis et prophete sunt industria restituti: unde scriptum est de eo: *Ascendit Esdras de Babylone, et ipse scriba velox in lege Moysi* (I Esdr. vii), velox videlicet, quod promptio, et literarum liguras, quam eatenus Hebræi habebant, reperit; et in epistola regis Persarum Artaxerxis: *Esdræ sacerdoti scribæ legis Dei cæli doctissimo, salus. Montes Gelboe, nec rores, nec pluvia veniant super vos, neque sint agri primitiarum, quia ibi abjectus est clypeus fortium, clypeus Saul, quasi non esset unctus oleo.* Scire debes quia veraciter Saul, qui post unctionem sancti christi, a quo et *Christus Domini* vocatus est, occidi meruit, mortem veri Christi, quam sine culpa subire dignatus est, insinuat montes quoque Gelboe, in quibus interit, superbos Judaicæ plebis conatus quibus contra auctorem vitæ rebellabant, insinuant. Unde bene Gelboe Volutatio sive D cursus interpretatur; volutabant enim in sorde peccatorum, juxta illud proverbium, *Et sus lota in volutabro luti* (II Petr. ii); atque a rectitudine vitæ solutaris aberrantes, jam jamque ad inferiora, hoc est, hujus sæculi desideria infima decurrebant, ob quorum desiderium regem cæli et terræ in mortem tradere non dubitabant: propter quod eis merito optatur ne rorem de cælo pluviamve percipiant; quod hodie rebus ipsis videmus expletum, in eo quod illos gratia cælestis deserens ad plebem gentium translata est. Quod etiam Isaias sub figura vineæ futurum illis ex persona Domini comminatus est, dicens, *Et nubibus mandabo, ne pluant super eam imbrem* (Isa. v). Quod est aperte dicere, Et apostolis atque apostolicis viris omnibus mandabo ne illis ultra verbum vitæ prædicent, sed irrigatione verbi cælestis, quod a se protervi repulerunt, indignos in sua sterilitate vacuos, ac perpetuo igni comburendos relinquant. De quibus et benedicatur, ut agri primitiarum esse non possint. Superbæ quippe Hebræorum mentes primitivos fructus non lerunt, quia in Redemptoris adventu ex parte maxima in perfidia remanentes, primordia fidei sequi noluerunt. Sancta namque Ecclesia in primitiis suis multitudine gentium secundata, vix in mundi*

line Judæos, quos invenerit, suscipit; et extrema colligens, eos quasi reliquias frugum ponit. De quibus nimirum reliquiis Isaias dicit: *Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris, reliquæ salvæ fiunt* (Isa. ix; Rom. ix). Possunt tamen idecirco Gethæ montes ore prophetæ maledicæ, ut dum fructus exarscens e terra non oritur, possessores terræ sterilitatis damno feriantur, quatenus ipsi maledictionis sententiam accipiant, qui apud se mortem regis suscipere iniquitate sua exigente meruissent. Nec tibi absurdum videri debet, ut mala reprohorum acta boni aliquid significent, aut rursus bona iustorum opera in contraria significatione ponantur. Lege Moralia sancti papæ Gregorii, ubi exposuit quomodo beatus Job maledixit diei suo dicens, *Pereat dies in qua natus sum*, etc. (Job iii), et videbis quia usitatissimum est in Scripturis, ut et bona in malorum significatione accipiantur, et e converso. Denique Uriam fidelissimum David regis militem, ac piissimum atque innocentissimum ejus opera vel dicta in mala significatione, et e contra ipsi David in maximo suo

scelere in bono accipiendum interpretantur; alioquin si non per bona malum, et bona per malum significari possent, nunquam liceret nigro atramento nomen Dei, sed semper lucido auro deberet scribi: quia *Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ*; nec rursus in titulis psalmodum nomen Absalon et Boeth hominum reprohorum minio fulgente, sed solo atramento deberet scribi. Sicut ergo in paginis librorum quovis colore et mala possunt et bona absque ulla reprehensione figurari, ita et in parte significationum per quælibet hominum gesta, et bona rectissime et mala possunt exprimi; quamvis et multo sapius contingat, et multo dulcius audiatur, bona per bona, et mala figurari per mala. Sicut autem in pictura parietum neque obscurum Æthiopem candido, neque candidi corporis sive capilli Saxonem atramento decet depingi, ita in retributione meritum juxta suum quisque opus recipiet, et qualis erit actu, talis etiam vultu apparebit in judicio; neque omnino ad rem, quid quisque figuravit, sed quid egerit, pertinebit.

LIBER SECUNDUS.

Promissiones Dei, quæ factæ sunt ad Abraham, ejus semini et gentem Israeliticam secundum carnem, et omnes gentes deberi secundum fidem, Deo pollicente, didicimus, quemadmodum complantur, per ordinem temporum præcurrens Dei civitas indicavit. Quoniam ergo superioris libri usque ad regnum David factus est finis, nunc ab eodem regno, quantum suscepto operi sufficere videatur, cætera que sequuntur attingimus. Hoc itaque tempus ex quo sanctus Samuel prophetare cœpit, et deinceps donec populus Israel captivus in Babyloniâ duceretur, atque inde secundum sancti Jeremias prophetiam, post septuaginta annos reversis Israelitis domus Dei instauraretur, totum tempus est prophetarum, quamvis enim, et ipsum Noe patriarcham, in cujus diebus diluvio universa terra deleta est, et alios supra et infra usque ad hoc tempus quo reges in Dei populo esse cœperunt, propter quædam per ens futura, sive quoquo modo significata, sive prædicata, quæ pertinerent ad civitatem Dei regnumque cœlorum, non immerito possumus appellare prophetas, præsertim quia nonnullos eorum expressius legitimus nuncupatos, sicut Abraham, sicut Moysen; tamen dies prophetarum præcipue maximeque ii dicti sunt, ex quo cœpit prophetare Samuel, qui et Saullem prius, et eo reprobatum, ipsum David Deo præcipiente misit in regem, de ejus stirpe cæteri procederent, quousque illos succedere sic oporteret. Quæ igitur a prophetis sint prædicta de Christo, cum moriendo decedentibus, et nascendo succedentibus suis membris civitas Dei per ista eurreret tempora, si omnia velim commemorare, in immensum pergitor: primum quia ipsa Scriptura que per ordinem reges eorumque facta et eventa disserens videtur tanquam historica diligentia rebus gestis occupata esse narrandis, si adjuvante Dei Spiritu considerata tractetur, vel magis vel certe non minus prænuntiandis futuris quam præteritis enuntiandis invenitur intenta; et hoc perscrutando indagare ac disserendo monstrare, quam sit operosum atque prolixum, et quam multis indigeat voluminibus, quis ignorat, qui hæc vel mediocriter cogitat? Deinde quia ea ipsa quæ ad prophetiam non ambigunt pertinere, ita sunt multa de Christo regnoque cœlorum, quæ civitas Dei est, ut ad hoc aperendum major sit disputatio necessaria, quam hujus operis modus flagitat, proinde ita, si potuero, solum moderabo meum, ut huic operi in Dei voluntate peragendo, nec ea quæ supersunt dicam, nec ea que satis sunt prætermittam. Erat igitur jam in terra promissionis semen Abraham, id est, populus Israel se-

cundum carnem, atque ibi non solum tenendo ac possidendo civitates adversariorum, verum etiam reges habendo regnare jam cœperat, impletis de ipso populo promissionibus Dei magna jam ex parte, non solum quæ tribus illis patribus, Abraham, Isaac, et Jacob, et quæcumque aliæ temporibus eorum, verum etiam quæ per ipsum Moysen, per quem populus idem de servitute Ægyptiæ est liberatus, et per quem cuncta præterita revelata sunt temporibus ejus, cum populum per eremum duceret, factæ fuerant. Neque autem per insignem ducem Jesum Nave per quem populus ille in promissionis inductus est terram, expugnatique gentibus eam duodecim tribubus, quibus jusserat Deus, divisit, et mortuus est; neque post illum tanto tempore judicem impleta fuerat promissio Dei de terra Chanaan, a quodam flumine Ægypti usque ad flumen magnum Euphratem; nec tamen adhuc prophetabatur futurum, sed expectabatur implendum. Impletum est autem per David et ejus filium Salomonem, cujus regnum tanto quanto promissum fuerat, spatio dilatatum est: universos quippe illos subdiderunt, tributariosque fecerunt. Sic igitur in terra promissionis secundum carnem, hæc est, in terra Chanaan, sub regibus semen Abraham fuerat constitutum, ut nihil inde superesset, quæ terrena illa promissio Dei non completeretur; nisi ut in eadem terra, quantum ad prosperitatem attinet temporalem, posteritatis successionem inconcussam statu usque ad mortalis hujus sæculi terminum gens permaneret Hebræa, si Domini Dei sui legibus obediret, sed quoniam Deus noverat hoc eam non esse facturam, usus est ejus etiam temporalibus pœnis ad evercendos in ea paucos fideles suos, et admonendos qui postea futuri erant in omnibus gentibus, quod eos admoneri oportebat, in quibus alteram promissionem revelato novo Testamento per incarnationem Christi fuerat impleturus. Quocirca sicut oracula illa divina ad Abraham, Isaac et Jacob, et quæcumque alia signa vel dicta prophetica in sacris litteris præcedentibus facta sunt; ita etiam cæteræ ab isto regum tempore prophetiæ partim pertinent ad gentem carnis Abraham, partim vero ad semen illud ejus, in quo benedicentur omnes gentes cohæredes Christi per Testamentum novum, ad possidendum vitam æternam regnumque cœlorum. Partim ergo ad ancillam quæ in servitute generat, id est, terram Hierusalem, quæ servit cum filiis suis; partim vero ad liberam civitatem Dei, id est, veram Hierusalem æternam in cœlis, cujus filii omnes secundum Deum viventes peregrinantur in terris. Sed sunt in eis

quædam quæ ad utramque pertinere intelligantur, ad ancillam proprie, ad liberam figurate. Tripartita ita quæ reperiuntur prophetarum eloquia. Siquidem aliqua sunt ad terrenam Hierusalem spectantia, aliqua ad cœlestem, nonnulla ad utramque.

I. *De unctioe David.* Cap. II. — Post mortem Saul, venerunt viri Juda, et unxerunt David in Hebron, ut regnaret super domum Juda. Et nuntiatio est David quod viri Jabes Galaad sepelissent Saul. Misit ergo David nuntios ut viros Jabes Galaad, dixitque ad eos: *Benedicti vos Domino, quia fecistis misericordiam hanc cum domino vestro Saul, et sepelistic eum. Et nunc retribuet quidem vobis Dominus misericordiam et veritatem.* Cur ergo isti qui Saulem et ejus filium sepelierunt, misericordiam fecisse dicuntur, et ob hoc a rege pio benedicuntur, nisi quia bene afficiuntur corda miserantium, quando condolent mortuorum corporibus alienis, quæ illo affectu, quo nemo earum suam unquam odio habuit, volunt fieri post mortem suam corporibus suis; et quod sibi exhiberi volunt, quando sensuri non sunt, aliis non sentientibus curant exhibere dum sentiunt.

II. *Isbosethi in regem unctio seditionem peperit.* Cap. III. — David uncto super domum Juda rege, Abner filius Ner, Hisboseth filium Saul regem constituit super universum Israel. *Egressusque est Abner filius Ner, cum pueris Hisboseth, de castris in Gabaon. Porro Joab filius Sarvix cum pueris David egressi de Hebron, concitaverunt bellum juxta piscinam Gabaon, et persequabatur Asahel Abner. Locutus est Abner ad Asahel dicens, Recede, noli me sequi, ne compellar confodere te in terra. Qui contempsit, et noluit declinare. Percussit ergo eum Abner aversa hasta in inguine, et transfodit eum, et mortuus est.* Cujus Asahel typum tenuit, nisi eorum quos vehementer arripiens furor, in præceptis ducit, qui in eodem furoris impetu tanto cautius declinandi sunt, quanto et insanius rapiuntur. Unde et Abner, qui sermone nostro Patris lucerna dicitur, fugit, quia doctorum lingua quæ supernum Dei lumen indicat, cum per abrupta furoris mentem cujuspiam ferri conspicit, cumque contra irascentem dissimulat verborum jacula reddere, quasi persequentem non vult ferire. Sed cum iracundi nulla consideratione se mitigant, quasi Asahel persequi et insanire non cessat, necesse est ut ii qui furentes reprimere conantur, nequaquam se in furore erigant, sed quicquid est tranquillitatis ostendant; quædam vero subtiliter proferant, in quibus ex obliquo furens animus pungant. Unde et Abner cum contra persequentem subsistit, non eum recta, sed aversa hasta transforavit. Ex mucrone quippe percutere, est impetu aperta increpationis obviare; aversa vero hasta persequentem ferire, est furentem tranquille ex quibusdam tangere, et quasi pariendo superare. Asahel autem protinus occubuit, quia commota mentes dum parci sibi sentiunt, et tamen responsorum ratione in intimis sub tranquillitate tanguntur, ab eo quod se exererant, statim cadunt. Qui ergo a fervoris sui impetu sub lenitatis percussione recedunt, quasi sine ferro moriuntur.

III. *Bahana et Rechab, militum præfecti, Isboseth dormientes cædunt.* Cap. IV. — Igitur venientes filii Remon, Berothitæ, et Rechab, et Bahana, ingressi sunt fervente die, in domum Hisboseth, qui dormiebat supra stratum suum meridie. Ingressi sunt autem domum, et ostiaria domus purgans triticum obdormivit; assumptes spicas tritici latenter ingressi sunt, et percusserunt eum in inguine. Ostiaria triticum purgat, cum mentis custodia discernendo virtutes a vitis separant. Quæ si obdormierit, in mortem proprii Domini insidiatores admittit, quia cum discretionis sollicitudo cessaverit, ad interlicendum animum malignis spiritibus iter pandit. Qui ingressi spicas tollunt, quia mox bonarum cogitationum germina auferunt; atque in inguine feriunt, quia virtutem cordis delectatione carnis occidunt. In inguine quippe ferire, est vitam mentis carnis delectatione perforare.

A Nequaquam vero Hisboseth iste morti succumberet, si non ad ingressum domus mulierem, id est, ad mentis aditum mollem custodiam deputasset. Fortis namque vigilque sensus præconi cordis foribus debet, quem nec negligentia somnus opprimat, nec error ignorantia fallat; unde et bene Hisboseth appellatus est, qui custode femina linstium gladiis nudatur. Hisboseth quippe Vir confusionis dicitur; vir autem confusionis est, qui futi mentis custodia munus non est: quia dum virtutes se agere existimat, subintrantia vitia nescientiam necant. Tota igitur virtute inveniendus est aditus mentis, ne quando eam insidiantes hostes penetrent foramine neglectæ cogitationis.

IV. *De adducta arca per David.* Cap. VI. — Congregavit autem David omnes electos ex Israel triginta millia. Surrexit itaque et abiit, et universus populus qui erat cum eo de viris Juda, ut adducerent arcam Dei super quam invocatum est nomen Domini exercituum, sedente cherubin super eam. Congregavit David omnes electos ex Israel triginta millia, quia Dominus Ecclesiam primitivam ex I-rael instituit, non quidem omnem Israel, sed electos quosque sibi consocians; non enim omnes, qui ex Israel, ii sunt Israelitæ; sed filii promissionis deputantur in semine (Rom. ix). Qui triginta millia fuisse referuntur, id est Iudei, operis, et spei firmitate perfecti; tria enim propter confessionem sanctæ Trinitatis ad fidem pertinent, decem propter decalogum legis opera, mille propter sui perfectionem ad spem vitæ æternæ, quæ superius aliquid non est, sicut numero millenario major nullus est; si enim decem millia, si triginta millia, si etiam mille millia dixeris, non ipsum mille numerando transcendendo, sed per se vel per minores numeros sæpius ducendo multiplicas. Tria ergo per decem multiplicata, ne fides sine operibus mortua sit. Item triginta per mille multiplicata, ut fides quæ per dilectionem operatur, non alibi quam in cœlis retributionem speret. Electi igitur ex Israel, populos recte credentes, operantes, sperantes insinuant. Viri autem Juda qui erant cum David, ipsos populos et doctores, qui lateri Christi quasi familiaribus adhærebant, indicant; quo utroque stipatus exercitu, Domini arcam adducere, id est, Ecclesiam dilatare, et in eorum qui non crediderunt cordibus inserere gaudet. Imponitur autem arca plastro novo, ut novi Testamenti gratia renovatis in baptismo mentibus infundatur, vinumque novum novis utribus mandetur. Erat quidem prius arca in domo Amminadab, qui erat in Gabaâ; quia eadem quæ nunc prædicatur Ecclesie fides, et ante incarnationis Dominicæ tempus florebat in his qui patriarcharum prophetarumque sunt devotionem secuti. Amminadab enim, qui interpretatur Pater meus spontaneus, vel Abraham patrem fidei, vel Moysen legislatorem significat, qui uterque in Gabaâ custodit arcam, quia sublimi virtutis exemplo credentium pectora munit. Unde et Gabaâ Collis interpretatur, qui est locus in civitate Cariathiarim. Allata ergo foris arca, ludebat David et omnis Israel coram Domino diversis musicorum generibus: quia innox inchoante novæ gratiæ præconio, Dominus ad exhibendas Deo patri laudes humilitatis omnes invitata dicens, *Qui mihi ministrat, me sequatur* (Joan. xii); alii dando per Spiritum sermonem scientiæ, alii genera linguarum, alii gratiam curationum, etc. (I Cor. xii). Sed his atque hujusmodi charismatum generibus progrediente arca, id est, crescente Ecclesia primitiva, ventum est ad arcam Naor, id est, arcam præparatam, gentium videlicet Ecclesiam fidei veritate consecrandam; de qua Joannes ait, *Et permundabit arcam suam* (Matth. iii). Ibi sacerdos qui arcam incautus, quasi corrigendo tetigit, mox a Domino percussus, occubuit: quia Judæorum populus dum gentibus invidet, salutis se munere privat, dumque legem vult Evangelio miscere, utriusque sibi gratiam tollit. *Et tenuit, inquit, eam, quoniam calcitrabant boves.* Bovæ quippe calcitrare est, prædicatores Evangelii liberis circa fidem

agere, neque secundum consuetudinem legis ingredi, sed sabbata, neomenias, circumcisionem victimasque spiritualiter interpretari. Quos velut errantes corrigere tentabant, qui descendentes de Judæa docebant fratres. *quæ nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non potestis salvi fieri (Act. xv)*; et de quibus Jacobus ad Paulum, *Vides, inquit, frater, quot millia sunt in Judæis qui crediderunt, et omnes anulatores sunt legis (Act. xxi)*? Ob causam igitur sacerdotis occisi, noluit David ad se divertere arcam Domini in civitatem David, sed divertit eam in domo Obetedom Gethæi, quia respuentibus verbum Judæis, ne amplius audita et non suscepta prædicatio noceret, apostoli ab eis ablati et ad gentes imbuendas missi sunt. Unde et locus aræ Naor, quæ gentium fidem Domini gratiæ præparatam demonstrat; Perussio Oza nuncupatur, videlicet quia illorum delicto salus gentibus adventit. Obetedom namque interpretatur Servius homo; ille est utique de quo Dominus ad Patrem, *Constitues, inquit, me in capiti gentium, populus quem non cognovi servivit mihi (Ps. xvii)*. Ubi et Judæorum abjectionem, quasi Oza mortem præmittens, ait: *Eripies me de contraditionibus populi (Ibidem)*. Nomen quoque urbis congruit, hæc enim interpretatur Torcular, significans crucem, in qua vitis vera calcari et exprimi dignata est, a qua cunctus gentium populus merito Gethæus appellari potest, eum dicitur: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi (Gal. vi)*. Tres autem menses quibus ibidem arca demoratur, fides, spes, et charitas est; sicut enim diesque adimpletur mensis, ita singulæ virtutes suis quibusque passibus ad perfectionem veniunt. Menses quoque pleuitudo gentium intret, currere non cessant. Tandem rediens David arcam in civitatem David inducet, quia Dominus, Enoch et Helia prædicantibus, convertit corda patrum in filios. Boves et arietes immolans, hoc est, eos qui arcam Domini triturant, et ovium ejus ducatum gerunt, martyri sanguine coronans, et ipse quoque suæ incarnationis et passionis exemplum eatenus Judæis non creditum palam manifestans; hoc enim significat quod et ipse *David accinctus erat ephat linea*, quod de terra præeratum multiplici labore ad candorem vestis pervenit, veritatem humanæ carnis inter flagelli triumphantis ostendit. Verum cunctis exsultantibus et ad arcam cælestis introitum hymnis resonantibus, sola Michol filia Saul arcam ducentibus abest, quin etiam per speculum David humilitatem despiciat: quia credentibus in mundi sine Judæis, erunt nonnulli qui Christum professione, sed opere sequantur Antichristum; quibus merito congruit quod eadem Michol, quæ ob figurandam instabilitatem carnalium, Aqua omnis interpretatur, non uxor David, sed *filia Saul*, appellatur, quia qui fide tenus Christo servant, non illius regno coronandi, sed persecutorum ejus, quos imitati sunt, anathemate sunt damandi. Verum si despiciant humilitatem Ecclesiæ, condemnantur; nihilominus arca Domini suum locum ingreditur, et ponitur in medio tabernaculi, quod tetenderat ei David, id est, fides Ecclesiæ prædicatur, proficit, inseritur cordibus omnium, quos Dominus ad vitam præordinaverat æternam. *Offert David holocausta et pacifica coram Domino*, fidem devotionemque Ecclesiæ commendat Patri Christus, qui est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis, qui in exemplum David fideles humilesque benedicens, salubris mysteriis pascit alimentis, *partitur singulis collyridam panis unam*, illius utique qui de celo descendit et dat vitam mundo. *Et assaturam bubule carnis unam*, illius scilicet vituli saginati qui pro revertente ad patrem filio juniore mactatus, et igne passionis assatus est dicens: *Exaruit velut testa virtus mea (Ps. xxi)*. *Et similitam frum oleo*, carnis videlicet a peccati labe mundissimam, sed ob humanæ salutis uberrimam dilectionem, crucis sartagine toram. Et merito una panis collyrida, et una carnis assatura datur, quia *unus Dominus, una fides, unum*

A *baptisma, unus Deus et pater omnium*. Aliter hæc munera fideles accipiunt, quando unus panis, et *unum corpus multi sumus in Christo*, et suæ carnis singuli lasciviam castigantes, ac servituti subjicientes. Spiritus sancti igne decoquant, necnon et fructus operum bonorum oleo misericordiæ pinguiissimos compassionis proximi fervere faciunt. At contra filia Saul intra cubiculum regis ingressa, nullus concepti seminis fetus datur, quia qui verbum Dei aure tenus percipiunt, absque boni operis prole diem perpetuæ mortis expectant. In hac historia beati regis et prophetæ David, quæ arcam Dei adluxisse narratur, moraliter humilitas approbata, superbia damnata, et temeritas vindicata monstratur, quia et ipse David coram arca Domini humiliter saltando non erubuit, mox promissionem filii Dei ex sua stirpe nascituri suscipere promeruit; et conjunx, quæ eandem illius humilitatem despexit, ejus semine fecundari non merita, perpetuam sterilitatis pœnam luit; intueri enim libet quanta virtutum munera David perciperat, atque in his omnibus quam forti se humilitate servabat; quem enim non extolleret ora leonum frangere, arsorum brachia dissipare, despectis prioribus fratribus elegi, reprobo rege ad regni gubernacula ongi, timendum cunctis uno lapide nausta externere, a roge proposita extinctis allophyllis numerosa præputa reportare, promissum tandem regnum percipere, cunctumque Israeliticum populum sine ulla contradictione possidere (*Ex Gregorii lib. xxvii, Moral. c. xxvi*)? Et tamen cum arcam Dei Hierusalem revocat, quasi oblitus prælatum se hominibus, admixtus populus ante arcam saltat; et quia coram arca saltare, ut creditur, vulgi mos fuerat, rex se in divino obsequio per saltatum rotat. Ecce quem Dominus cunctis singulariter prætulit, sic se sub Domino et exæquando minis, et abjecta exhibendo contemnit; non potestas regni ad memoriam ducitur, non subjectorum oculis saltando vilesceere metuit, non se honore prælatum cæteris ante ejus arcam, qui honorem dederat, recognoscit; *C* coram Deo egit debilia vel extrema, ut illa ex humilitate solidaret, quæ coram hominibus gesserat fortia. Quid de ejus factis ab aliis sentiantur ignoret, ego David plus saltantem stupeo quam pugnantem; pugnano quippe hostem subdidit, saltando autem coram Domino semetipsum vicit. Quem Michol Saul filia adhuc ex tumore regni generis insana, cum humiliatum despiceret dicens, *Quam gloriosus fuit hodie rex Israel, discooperiens se ante ancillas servorum suorum, et nudatus est, quasi nudetur unus de scurris*; protinus audivit: *Ante Dominum, qui elegit me potius quam patrem tuum*; ac paulo post ait: *Et ludam et vilicem plus quam factus sum, eroque humilis in oculis meis*. Ac si aperte dicat: Et vilesceere coram hominibus appeto, quia me coram Deo ingenuum per humilitatem quaero. Sunt vero nonnulli qui de semetipsis humilia sentiunt, quia in honoribus positi, nihil se esse nisi pulverem favillamque perpendunt; sed tamen coram hominibus viles apparere refugiunt, et contra hoc quod de se interius cogitant, quasi rigida exterius venustate palliantur. Et sunt nonnulli qui viles videri ab hominibus appetunt, atque omne quod sunt dejectos se exhibendo contemunt; sed tamen apud se introrsum quasi ex ipso merito ostensa vilitatis intumescent, et tanto magis in corde elati sunt, quanto amplius in specie elevationem præsumunt: quæ utraque elevationis bella, magna David circumspicione deprehendit, mira virtute superavit: quia enim de semetipso intus humilia sentiens, honorem exterius non quaerit, insinuat dicens: *Ludam, et vilicem fiam*. Et quia per hoc quod vilem se exterius præbuit, nequaquam interius intumescit, adjungit: *Eroque humilis in oculis meis*. Ac si dicat: Qualem me exterius despiciens exhibeo, talem me interius attendo. Quid ergo acturi sunt quos doctrina elevat, si David ex carne sua venturum Redemptorem noverat, ejusque gaudia prophetando nuntiabat, et tamen in semetipso cervicem cordis valida discretionis calce deprimebat,

dicens: *Eroque humilis in oculis meis?* Sacerdos quique, qui arcam inconsiderata temeritate tetigit, ausus sui reatum immatura morte purgavit, minores deterrereque demonstrat, qui intelligere non valent, et despicunt vel facta vel dicta meliorum; sed eo ab eis non temere reprehendenda sunt, quo apprehendi nequaquam vereciter possunt. Sæpe aliquid a majoribus dispensatorie agitur, quod a minoribus error putatur; sæpe multa a fortibus dicuntur, quæ ideo infirmi diducant, quia ignorant, quod bene homines calcitrantibus inclinata illa testamenti arca signavit, quam Levites, qui casurum credens erigere voluit, mox sententiam mortis exceperit. Quid est namque mens justi, nisi arca testamenti? Quæ gestata homines calcitrantibus inclinat, quia nonnumquam etiam qui bene præest, dum subiectorum populorum confessione contentitur, ad dispensationis condescensionem ex sola dilectione permovetur. Sed in hoc quod dispensatorie agitur, inclinatio ipsa fortitudinis, casus putatur imperitis, nude et nonnulli subditi contra hanc manum reprehensionis mittunt; sed ad vitia ipsa sua temeritate deficiunt. Levites ergo quasi manu adjuvans tetendit, sed delinquens vitam perdidit; quia dum infirmi quique fortium facta corripunt, ipsi a viventium sorte reprobantur. Aliquando etiam sancti viri quædam minimis condescendentes dicunt, quædam vero summa contemplantes proferunt, dumque vim vel condescensionis vel altitudinis nesciunt, audacter hæc detulsi reprehendunt. Equid est justum de sua condescensione velle corrigere, nisi inclinatum arcam superba reprehensionis manu relevare? Quid est justum de incondita locutione reprehendere, nisi motum ejus fortitudinis lapsum putare? Sed perdit vitam qui arcam Dei tumide sublevat, quia nequaquam sanctorum recta corrigere præsumeret, nisi de se prius meliora sensisset, unde et Levites isdem recte Ora dicitur, quod videlicet Robustus Domini interpretatur, quia præsumptores quique nisi audaciter robustos se in Domino crederent, nequaquam meliorum facta vel dicta velut infirma judicarent.

V. *David a propheta vetatur ædificare templum.* Cap. VII, VIII. — Post hæc, cum regi David multa prospera provenissent, cogitavit facere Deo domum, templum scilicet illud excellentissimum diffamatum, quod a rege Salomone filio ejus postea fabricatum est. Hoc eo cogitante, factum est verbum Domini ad Nathan prophetam, quod perferret ad regem. Ubi cum dixisset Dominus quod non ab ipso David sibi ædificaretur domus, neque per tantum tempus se mandasse cuiquam in populo suo, ut sibi fieret domus cedrina: *Et nunc, inquit, hæc dices servo meo David: Hæc dicit Dominus: Cum completi fuerint dies tui, et dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, et firmabo regnum ejus; ipse ædificabit domum nomini meo, et stabiliam thronum regni ejus usque in sempiternum; ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium.* Hanc tam grandem promissionem qui putat in Salomone completam, multum errat, attendit enim quod dictum est: *Hic ædificabit mihi domum, quoniam Salomon templum illud nobile struxit; et non attendit, Fidelis erit domus ejus, et regnum ejus usque in æternum coram me.* Attendat ergo, et aspiciat Salomonis domum plenam mulieribus alienigenis, colentibus deos falsos, et ipsum ab eis regem aliquando sapientem in eandem idololatriam seductum atque dejectum; et non audeat existimare Deum vel hoc promississe mendaciter, vel talem Salomonem domumque ejus futuram non potuisse præscire. Non hinc autem deberemus ambigere, nec, si non in Christo Jesu Domino nostro, qui factus est ex semine David secundum carnem (Rom. 1), jam videremus ista compleri, ne vane atque inaniter hic alium aliquem requiramus, sicut carnales Judæi; nam et ipsi usque adeo filium quem loco isto regi David promissum legunt, dicunt non fuisse Salomonem, ut eo qui promissus est tanta jam manifestatione declarato, adhuc mirabili cæcitate alium se

A sperare dieant. Facta est quidem nonnulla imago rei futuræ etiam in Salomone, in eo quod templum ædificavit, et pacem habuit secundum nomen suum: Salomon quippe Pacificus Latine; et in exordio regni sui mirabiliter laudabilis fuit; sed eadem sua persona per umbram futuri prænuñtiabat etiam ipsum Christum Dominum, non exhibebat. Unde quædam de illo ita scripta sunt, quasi de ipso ista prædicta sint, dum Scriptura sancta etiam rebus gestis prophetis, quodammodo in eo figuram delineat futurorum; nam præter libros divinæ historiæ, ubi regnasse narratur, psalms etiam LXXI titulo nominis ejus inscriptus est; in quo tam multa dicuntur, quæ omnino ei convenire non possunt, Domino autem Christo aptissima perspicuitate conveniunt, ut evidenter appareat quod in illo figura qualiseumque adumbrata sit, in isto veritas præsentata; notum est enim quibus terminis regnum conclusum fuerat Salomonis, et tamen in eo psalmo legitur, ut alia taceam: *Dominabitur a mari usque ad mare, et a flumine usque ad terminos orbis terræ* (Ps. LXXI), quod in Christo videmus impleri. A flumine quippe dominandi sumpsit exordium, ubi baptizatus a Joanne, eodem monstrante cepit agnosci a discipulis, qui eum non solum Magistrum, verum etiam Dominum appellaverunt. Nec ob aliud vivente adhuc patre suo David regnare Salomon cepit, quod nulli regum illorum contigit, nisi ut hinc quoque satis eluceat non esse ipsum quem propheta præsignat, ista quæ ad patrem ejus loquitur dicens: *Et erit, cum completi fuerint dies tui, et dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod erit de ventre tuo, et præparabo regnum illius.* Quomodo ergo propter id quod sequitur: *Hic ædificabit mihi domum*, iste Salomon putabitur prophetatus; et non potius, propter id quod præcelsit: *Cum completi fuerint dies tui, et dormies cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te*, alius pacificus intelligitur esse promissus, qui non ante, sicut iste, sed post mortem David prænuñtiatus est suscitandus? Cum enim longo interposito tempore Jesus Christus veniret, proculdubio post mortem regis David, cui sic est promissus, eum venire oportebat, qui ædificaret domum Deo, non de lignis et lapidibus, sed de hominibus, qualem illum ædificare gaudemus; huic enim domui dicit Apostolus, hoc est, fidelibus Christi: *Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos* (I Cor. III). Propter quod in psalmo LXXXVII, ejus titulus est: *Intellectus ipsi Ethan Israelitæ*, commemorantur promissiones Dei factæ regi David, sicut et in hoc regum libro positæ sunt, ita et ibi similiter dicuntur; sicut est illud: *Juravi David servo meo, Usque in æternum præparabo semen tuum*, etc. Illud vero quod dicit: *Si quis inique aliquid gesserit, arguam eum in virga virorum et in plagis filiorum hominum; misericordiam autem meam non auferam ab eo, sicut abstuli a Saul, quem amovi a facie mea; non dixit, Ab eis, sed dixit Ab eo*, non enim Christi ipsius, qui est caput Ecclesiæ, possunt inveniri ulla peccata, quæ opus esset humana correptione servata misericordia divinitus coerceri, sed in ejus corpore ac membris, quod populus ejus est. Illud vero quod locutus est Deus per Nathan ad David nullo modo prætermittendum est, ubi ait: *Et ponam locum populo meo Israel, et plantabo illum, et inhabitabit seorsum, et non sollicitus erit ultra, et non apponet filius iniquitatis humiliare eum sicut ab initio, a diebus quibus constitui iudices super populum meum Israel.* Hoc tam magnum bonum quisquis in hoc sæculo et in hac terra sperat, insipienter facit. An quispiam putabit in pace regis Salomonis id esse completum? Pacem quippe illam Scriptura in umbra futuri excellenti prædicatione commendat. Sed huic suspicioni vigilanter occursum est, cum, posteaquam dictum est: *Et non apponet filius iniquitatis humiliare eum, continuo subjunctum est, sicut ab initio a diebus quibus constitui iudices super populum meum Israel.* Iudices namque priusquam reges ibi esse cœpissent, super populum illum fuerant constituti, ex quo ter-

ram promissionis accepit; et nique humiliabat eum filius iniquitatis, id est, hostis alienigena per intervalla temporum, quibus leguntur pacem alternasse cum bellis, et inveniantur illic pacis tempora prolixiora, quam Salomon habuit, qui quadraginta regnavit annos; nam sub eo iudice, qui est appellatus Auth. octoginta pacis anni fuerunt. Absit ergo ut Salomonis tempora in hac promissione predicta esse credantur, multo minus eujshibet regis alterius; non enim quisquam eorum in tanta quanta ille pace regnavit, nec umquam omnino gens illa regnum tenuit, ut sollicita non fuerit ne hostibus subderetur, quia in tanta mutabilitate rerum humanarum nulli aliquando populo emessa est tanta securitas, ut huius vitæ hostiis non formidaret incursum. Locus ergo iste qui promittitur tam pacate ac securie habitationis, æternus est, æternisque debetur in illa Hierusalem libera, ubi erit veraciter populus Israel; hoc enim nomen interpretatur Videns Deum, cuius præonii desiderio pia per fidem vita in hac arumosa peregrinatione ducenda est.

Nuntiante verba hæc Nathan ad David : *Ingressus est rex David, et sedit coram Domino.* Quid in hac sessione intelligendum est, nisi quia sedit in conspectu Domini, sive ubi erat arca testamenti per quam iam secretior et commendatior presentia quædam Domini accipi potest; sive quia oraturus sedit, quod non fit recte nisi in conspectu Dei, hoc est, in intimis cordis? Potest enim sic accipi quod dictum est, *Ante Dominum*, ubi nullus esset hominum qui audiret orantem. Sive ergo propter arcam testamenti, sive propter secretum remotis arbitris, sive propter intimum cordis, ubi erat orantis affectus, convenienter dictum est : *Sedit ante Dominum*, nisi forte quod sedens oravit, hoc monet, cum et sanctus Elias hac fecerit, quando pluviam orando impetravit. Quibus admonemur exemplis non esse præscriptum quomodo corpus constituitur ad orandum, dum animus Deo præsens peragat intentionem suam; nam et stantes oramus, sicut scriptum est : *Publicanus autem de longe stabat (Luc. xvii).* Et fixis genibus, sicut in Actibus Apostolorum legitur (Act. xx). Et sedentes, ut ecce David et Elias. Nisi autem etiam jacentes oraremus, non scripsum esset in psalmis : *Lavabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo (Ps. vi)* : cum enim quisque orationem quærit, collocat membra, sicut ei occurrerit, pro tempore positi corporis ad movendum animum; cum autem non quærit, sed inferior appetitus orandi, et aliquid repente venit in mentem quo supplicandi moveatur affectus, genibus inenarrabilibus, quocumque modo inveniuntur hominem, non est utique differenda oratio, ut quæramus quo sedeamus, aut ubi stemus, aut ubi prosternamur; gignit enim sibi mentis intentio solitudinem, et sæpe etiam obliviscitur se, vel quam cœli partem, vel in qua positione corporis membra illud tempus invenerit.

Fecit quoque David sibi nomen, cum reverteretur capta Syria in valle Sabinarum, cæsis centum viginti milia [Vulg., decem et octo mill.]. Quid per percussam multitudinem a David in Sabinarum valle signatur, nisi quia Redemptor noster suo videlicet discretionis examine, in his qui de illo prava sentiant, stultitiam innumderati saporis exstinguit?

VI. *De injuria Ammanitarum in legatos David.* Cap. x. — *Factum est post hæc, ut moreretur rex filiarum Ammon, et rquaret Annon filius ejus pro eo. Dixitque David : Faciam misericordiam cum Annon filio Noas, sicut fecit pater ejus mecum misericordiam. Misit ergo David consolans eum per servos suos super patris interitum. Cum autem venissent servi David in terram filiorum Ammon, dixerunt principes filiorum Ammon ad Annon dominum suum : Putas quod propter honorem patris tui David miserit ad te consolatores, et non potius ut investigaret et expleret civitatem, et everteret eam, misit servos suos David*

ad te? Tulit itaque Annon servos David, vestisque dimidiam partem barba eorum, et præcidit vestes eorum medias usque ad nates, et dirisit eos. Quod cum nuntiatum fuisset, David misit in occursum eorum, erant enim viri confusi turpiter valde. Et mandavit eis David : Maucte in Jericho donec crescat barba vestra, et tunc revertimini. Sicut enim Annon rex Ammon servos David ad se missos deturpavit, atque ludibriter sedatos ad eundem David remisit, ita et diabolus princeps hujus mundi plerosque religiosos per subrepentia vitia deturpare consuevit. Qui dum eorum latentia mala in aperta et flagitiosa perpetrataque luxuria detegit, quasi eorum indumentis usque ad nates abscessis, nudos a dignitate castitatis relinquit; et dum pristinam eorum fortitudinem eripit, velut barbam radit, quos tamen verus David, Dominus scilicet et Salvator noster, clementi respectu a penitentia indulgentia non exclusit, quos et in Jericho, hoc est, sub anathemate penitentia residere jubet, donec sacramenta spiritalia et fortitudinem mentis, quæ peccando perdidierunt, satisfaciendo recipiant, et sic demum in conspectu ejus stare valeant.

VII. *De adulterio David.* Cap. xi. — *Factum est autem, dum surgeret David de strato suo post meridiem, et deambularet in solario domus regis, vidit mulierem se lavantem, mittensque tulit eam, et dormivit cum ea, et concepit; cumque cognovisset David, misit ad Joab dicens : Mitte ad me Uriam Ethæum. Veniens Urias ad David, misit epistolam David per Uriam ad Joab, ut poneret Uriam ubi fortissimum prælium esset, fecitque Joab ita, et mortuus est Urias Ethæus.* Plerumque quædam res per historiam virtus est, per significationem culpa; sicut aliquando res gesta in causa facta damnatio est, in scripto autem prophetia virtutis, quod utriusque citius ostendimus, cum hujus sacræ Scripturæ testimonium ad utraque approbanda ad medium deducimus. Quis namque audiens non solum fidelium, sed etiam infidelium, non omnimodis detestetur, quod David in solario deambulans, Bersabee Uriæ concupivit uxorem? Quem tamen a prælio reverentem ire ad domum admonet, pedes lavare; qui protinus respondit, dicens : *Arca Domini sub pellibus est, et ego in domo mea requiescam?* Quem David ad mensam propriam suscepit, eique epistolas per quas mori debeat, tradidit. Cujus David in solario deambulans, typum tenuit, nisi ejus de quo scriptum est : *In sole posuit tabernaculum suum (Ps. xviii)?* Equid est Bersabee ad se producere, nisi legem literæ carnali populo conjunctam, spiritali sibi intellectu sociare? Bersabee enim Puteus septimus dicitur, quia nimirum per cognitionem legis infusione spiritalis gratiæ perfecta nobis sapientia ministratur. Quem vero Urias, nisi Judaicum populum signat, cuius nomen interpretatum dicitur : *Lux mea Dominus.* Judaicum autem populum, quia de accepta legis scientia extollitur, quasi de Dei luce glorietur. Sed huic David uxorem abstulit, sibi que conjuxit, quia videlicet manu foris, quod David dicitur, in carne Redemptor noster apparens dum spiritaliter loqui legem innotuit, per hoc quod juxta litteram tenebatur, hanc a Judaico populo extraneam monstravit, sibi que conjuxit, quia semper per illam predicando declaravit. Uriam tamen ad domum David ire admonet, pedes lavare, quia incarnatus Dominus veniens Judaico populo præcipit ut ad conscientiam redeat, et sordes operum stultibus tergat, ut spiritaliter mandata legis intelligat, ut post tantam duritiam præceptorum fontem baptismatis inveniens, ad aquam post laborem decurrat. Sed Urias, qui arcam Domini esse sub pellibus meminuit, respondit quod domum suam intrare non possit. Ac si Judaicus populus dicat : *Ego mandata Dei in sacrificiis carnalibus video, et redere ad conscientiam per spiritalium intelligentiam non requiro; quasi enim arcam sub pellibus dicit esse, quia præ-*

ceptis Dei non nisi adhibendum ministerium sacrificii carnalis intelligit. Hunc tamen etiam redire ad dominum volentem David ad mensam vocat, quia quamvis Judaeus populus ad conscientiam reverti conueniat, ei tamen Redemptori veniens mandata spiritalia praedicat dicens: *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi; de me enim ille scripsit.* Legem itaque Judaeus populus tenet, quæ ejus divinitatem loquitur, cui idem populus credere dedignatur. Unde et Urias ad Joab cum epistolis ex quibus occidi debeat mittitur, quia idem ipse Judaeus populus legem portat, quæ convincente moriatur; dum enim mandata legis retinere implere nititur, ipse nimirum defert iudicium inde damnatur. Quid ergo perfecto isto David scelestus, quid Uria mundus dici potest? Sed rursus per mysterium quid David sacratus, quid Uria indelicus invenitur, quando et ille per vitæ culpam prophetiæ signat innocentiam, et iste per vitæ innocentiam, in prophetia exprimit culpam? Virtus namque sacerdotii sic transacta narrat, ut ventura exprimat; sic in facta re approbat, ut in mysterio contradicat; sic gesta damnat, ut hæc mystice gerenda persuadeat. Ad hoc in Scriptura sacra virorum talium, id est, David et Petri, peccata sunt iudicia, ut cautela minorum sit ruina majorum. Ad hoc vero utrumque illic etiam poenitentia insinuat et venia, ut spes pereuntium sit recuperatio perditorum. De statu ergo suo David cadente nemo superbiat; de lapsu etiam suo David surgente nemo desperet. Ecce quam mirabiliter Scriptura sacra eodem verbo superbos premit quo humiles levat, unamquamque rem gestam retulit, et diverso modo; superbos quidem ad humilitatis formidinem, humiles vero ad fiduciam revocavit. O inestimabile novi generis medicamentum, quod uno eodemque ordine positum, et tremendo tumētia exsiccant, et sublevando arentia infundit! De majorum nos lapsus terruit, sed de reparatione roboravit. Sic quippe semper, sic nos divina dispensationis misericordia et superbiae reprimit, et ne ad desperationem corruamus fuleit. Sed quia exigente causa David ad medium deducto tanti facinoris memoriam fecimus, lectoris fortasse animus movetur, cur omnipotens Deus eos quos in perpetuum elegit, quos ad donorum quoque spiritualium cultum assumpsit, illos a corporibus vitiis non custodit. Unde quia satis fieri citius credimus, breviter respondemus, nonnulli enim percepto dono virtutum per impensam gratiam honorum operum in superbia vitium cadunt, sed tamen quomodo ceciderint non agnoscunt. Proinde contra eos hostis antiquus, qui jam interior dominatur, exterius etiam sævire permittitur, ut qui in cogitatione elati sunt, per carnis luxuriam prosternantur. Scimus autem quia aliquando minus est in corporis corruptione cadere, quam cogitatione tacita ex deliberata elatione peccare. Sed cum minus turpis superbia creditur, minus vitatur, luxuriam vero eo magis erubescunt homines, quo simul omnes turpem noverunt. Unde fit plerumque ut nonnulli per superbiam in luxuriam corruentes, ex aperto casu malum culpæ latentis erubescant, et tunc etiam majora corrigunt, cum prostrati in minimis gravius confunduntur; reos enim se inter minora conspiciunt, qui se liberos inter graviora crediderant; pia enim Domini dispensatione laxatus monomachus malignus spiritus de culpa ad culpam transit; et dum plus percipit, inde eum quem ceperat amittit; atque inde vicisse cernitur, inde superatur. Considerare libet, intra munus gratiæ si non quanto Deus misericordiæ favore nos continet. Ecce qui de virtute se extollit, per vitium ad humilitatem redit, et qui de accepis virtutibus extollitur, non gladio, sed (ut ita dixerim) medicamento vulneratur; quid est enim virus, nisi medicamentum? et quid vitium, nisi vulnus? Quia ergo nos de medicamento vulnus facimus, facit ille de vulnere

medicamentum, ut qui virtute percussus, vitio curetur. Nos namque virtutum dona retorquemus in usum vitiorum, ille illecebras assumit in arce virtutum, et salutis statum percipit, ut servet: ut qui humilitatem curantis fugimus, salutis cedentis hæreamus. Sed inter hæc sciendum quod plerique hominum, quo in multis corruunt, arcus figuntur; eumque eos antiquus hostis ex uno vitio percipit ut concidant, ex alio quoque ligat ne surgant. Consideret itaque homo cum quo adversario bellum gerat, et si jam in se aliquid deliquisse perpenderit, saltem per culpam pertrahi ad culpam pertimescat, ut studiose vitentur vulnera quibus frequenter interficitur: quia valde rarum est quod hostis noster electorum salutem etiam vulneribus servet; erudiendos enim, sicut diximus, electos suos Dominus sepe tenitori subjicit, sicut post paradisi clausura, post tertia cœli secreta, ne revelationum magnitudine Paulus extolli posset, ei Satanae angelus datus est: sed, ut præfati sumus, ipsa hæc tentatione disponitur ut qui elati perire poterant, humiliati a perditione serventur. Secreto ergo dispensationis ordine, unde sævire permittitur iniquitas diaboli, inde pie perficitur benignitas Dei: quia adversarius noster inde obtemperat nutibus supernæ gratiæ, unde exeret iram nequissimæ voluntatis suæ. His ita gestis, misit Dominus Nathan ad David.

VIII. *Nathan ad David missus.* Cap. XII. — Et veniens Nathan proposuit similitudinem de divite et paupere: unus habens oves et boves, alter tantummodo ovem unam; hanc unam ovem pauperi tulit dives. Audito hoc David, indignatus ait adversus hominem illum: *Vivit Dominus, quia filius mortis est vir qui fecit hoc.* Dixit autem Nathan ad David: *Tu es ille vir.* Et dixit David ad Nathan: *Peccavi Domino.* Dixitque Nathan ad David: *Dominus quoque transtulit peccatum tuum: non morieris.* Si peccatum David tam detestabile Dominus transtulit, quid est quod omnia quæ de eodem peccato per prophetam ei a Domino dicta sunt postmodum toleravit? Sed proculdubio Dominus delictum sine ulione non deserit: aut enim ipse hoc homo in se poenitens punit, aut hoc Deus cum homine vindicans percutit. Nequaquam igitur peccato parcat, quod nullatenus sine vindicta dimittit; sic enim David audire post confessionem meruit, *Dominus transtulit peccatum tuum;* et tamen post cruciatibus afflictus ac lugens, reatum culpæ quod perpetraverat ex-olvit. Sic nos salutis unda a culpa primi parentis absolvit, sed tamen reatum ejusdem culpæ diluentes, absoluti quoque adhuc carnaliter obimus, quia delicta nostra sive per nos sive semetipsum rescat, etiam cum relaxat; ab electis enim suis iniquitatum studet maculas temporali afflictione tergere, quas in perpetuum non vult vindicare. Quod vero dicit: *Duo homines erant in civitate una,* Urias et David intelligitur. Et addisce personas. Pauperem ovem meliorem dicit, hoc est, uxorem ejus quæ adulterata est, quæ de mensa ejus vescabatur, et de calice ejus potabat, et in gremio ejus cubabat. Considera pauperem incentiva pietatis habere fulcimina, in divitibus autem multa superbia. Apud pauperes uxor, et ancilla et ministra est, et procreat filium, et ipsa mater et nutrix est; apud divites autem non est ita, sed cum generaverit filium, statim eum tradit foris, et pietatis insignia abscindit superbia. Erubescit fieri nutrix, quæ facta est mater. Ovis ergo in gremio ejus cubabat. Auxit per abraham narratione pietatis. Venit ergo peregrinus homo ad regem illum. Quis itaque est peregrinus? Concupiscentia videlicet. Ut ergo illius ostenderet casitatem, peregrinum concupiscentiam nominavit; numquam enim alienas nuptias dissipavit, neque iniquis conspexit oculis, sed percussus in illa muliere perdidit casitatem, quia paululum se reddiderat remissionem securitatis pacis. Venit peregrinus, iniqua et agrestis concupiscentia ad illum divitem; venit et ille, accepit non

de gregibus suis vel armentis, ut peregrino pararet A
 epulas, sed misit et rapuit ovem pauperis, quæ in
 sinu ejus cubabat, et de mensa edebat. Hæc igitur
 cum audisset David, iratus est valde adversus homi-
 nem in illum, et dicit ad Nathan : *Vivit Dominus, quo-
 niam filius mortis est vir qui fecit hoc; ovem reddet
 in quadruplum, et ipse gladio punitur.* O iudicii
 superfluentem iustitiam! Non enim erat illa amoris
 fibra, ut iuste non diceret. Jubet quidem in quadru-
 plum secundum legem, lex enim præcepit furentem
 quadrupli restitutione vinciri; iste autem et legem
 est prætergressus. Jubet quidem et ipsum interimi,
 et in quadruplum obnoxium detineri. Prompsit ita-
 que sententiam, et iudicium elimatum. Cum hoc
 audisset propheta, jactat omnem umbram imaginis,
 et in medium profert gladium, cum fiducia dicit :
Tu es, rex, qui hoc opus fecisti. O secuta non gla-
 dio secans sensum doloris, sed compendio accusa-
 tionis! Cum enim oportuit, occultavit narrationem:
 cum vero tempus invenit, statim percussit et abscidit,
 sine grandi plagæ vulnere, hoc solummodo di-
 cens : *Tu es, rex.* At ille velociter ad conscientiam
 rediens, tamquam fidelis et idoneus servus, culpam
 simpliciter confitetur, et dicit : *Peccavi Domino, et
 propheta respondit : Et Dominus transtulit peccatum
 tuum.* Velox confessio, velocior medicina. Facto
 peccavit, verbo pœnituit. Annuit Deus, et correctio
 facta est: vulnus apparuit, et sanitas rediit. Sed
 non fuit his propheta contentus : nam post corre-
 ctionem, post pœnitentiam, post peccatorum absolu-
 tionem, psalmum eam ob causam scripsit; ita ut
 etiam posteræ generationi fiat illius passio medicina,
 et illius naufragium sit aliis portus, et quibus ille
 vulneratus est et emendavit, alii in iisdem inci-
 dentibus ipsa possint uti medicina et emendatione
 sanari.

IX. *De David fugato per filium.* Cap. xv.—Fugiens
 David Absalon filium suum, nudisque pedibus in-
 cedens, transgressus est torrentem Cedron, et cunctus
 populus cum eo, et pervenerunt usque Baurim; C
 et ecce egressus Semei, filius Gerai, de cognatione
 domus Saul, mittens lapides maledicebat regem
 dicens : *Egredere, egredere, vir sanguinum et vir Be-
 lial.* Quisquis fideliæ divinæ gratiæ illustratione
 compungitur, et sancto desiderio de imis ad summa
 superne contemplationis penna festinat, hæc gesta
 beati David et aliorum sanctorum præcedentium pa-
 trum, ubi aliquid injuste perpassi sunt, ante mentis
 oculos ponat; atque in eis se imitatione exercen-
 do proficiat, et quod in præsentii titillat ex vitio, vel
 præteritorum malorum memoria reprimat, vel dono-
 rum præcedentium consolatione restringat, vel etiam
 imitatione, ut dictum est, patrum præcedentium re-
 tundat, quod necesse est, ut, sicut proponimus,
 exemplis evidentioribus apprehendamus. Ut enim unum
 de multis loquar, quatenus studiosus lector multa in
 uno intelligat, quisquis verborum contumeliis pres-
 sus, cum virtute patientiam servare non sufficit,
 David factum ad memoriam reducat. Qui cum a Semei
 tot conviciis urgeretur, et armati proceres ul-
 cisci contenderent, ait : *Quid mihi et vobis, filii Sar-
 via? Dimitte eum, ut maledicat. Dominus enim præ-
 cepit ei ut malediceret David. Equus est qui audent
 dicere quare sic fecit? Et paulo post: Dimitte eum,
 ut maledicat juxta præceptum Domini, si forte respiciat
 Dominus offensionem meam, et reddat mihi bonum pro
 maledictione hac hodierna.* Quibus profecto verbis in-
 dicat quia pro perpetrato Bersabeæ scelere, ex-ur-
 gentem contra se filium, fugiens reduxit ad animum,
 in dum quod perpetravit, et contumeliosa verba non
 tam convicia quam adiutoria credidit, quibus se pur-
 gari sibi que miserari posse iudicavit; tunc enim illata
 convicia bene toleramus, cum in secreto mentis ad
 male perpetrata recurrimus; leve quippe videbitur
 quod injuria percussimus, dum in actione concipimus,
 quia pejus est quod meremur, sique sit ut potius
 contumeliis gratia quam ira debeatur, quarum inter-

venta Deo iudice pœna gravior declinari posse con-
 fiditur. Illud vero quid significet, quod parricida
 filius Absalon patrem insequens, primo pater ejus
 declinans fugit ante faciem ejus, securus de victo-
 ria; qui aspiciebat impium perire, quem etiam flevit
 magno luctu, et deploravit exitum parricidæ; scri-
 bitur enim fugisse David a facie bellantis adversum
 se filii, et quoniam scriptum est de populo Hierusa-
 lem: *Filios enutrivit et exaltavi, ipsi autem contemnen-
 ter spreverunt me (Isai. i);* filius ipsius significatur
 tropice, id est, populus Judaicus, qui eum tradidit.
 Absalon autem, sicut quidam interpretantur, intelli-
 gitur Patris pax. Quod mirum videtur in historia,
 quemadmodum patris pax possit intelligi, quod pa-
 trem bello persecutus est. Sed qui diligenter ad alle-
 goriam intendunt, inspicunt Absalon esse Hierusa-
 lem: quia etiam et ipsa, Pax interpretatur, a cuius
 facie Christus fugit, quando eam patiente deserens
 in gentibus per fidem successit. Alii Absalon, Judam
 traditorem accipiunt, quem tanta et tam miranda
 patientia Christus pertulit tamquam bonum, cum ejus
 cogitationes non ignoraret, cum adhibuit convivio,
 in quo corporis et sanguinis sui figuram discipulis
 commendavit, et tradidit. Quod denique et in ipsa
 traditione oculum accepit, bene intelligi Christum
 pacem exhibuisse traditori suo, quamvis ille tam
 scelerate cogitationis interno bello vastaretur. Et
 ideo Absalon Patris pax dicitur, quia pater habuit
 pacem, quam ille non habuit. Sed fortasse quis di-
 cet: Si David imaginem Christi gerebat, quomodo
 multas uxores habuisse et concubinas scribitur, cum
 has res Christus et horrescat et damnet? Hoc enim
 in prophetia fiebat; multæ enim uxores David mul-
 tarum gentium et nationum imaginem indicabant,
 quæ per fidem Christi consortio jungerentur; concu-
 binæ vero ejus significant hæreticorum Ecclesias,
 quæ sub Christi nominis titulo se manere gloriantur;
 sed quia propter carnalia lucra Christum sectantur,
 non conjuges, sed concubinæ vocantur. Denique
 nunc reges si plures habeant uxores vel concubinas
 crimen est, quia jam transierunt figuræ, pro quibus
 uxorum vel concubinarum venia concedebatur; at
 nunc quia figuræ transierunt, venia nulla datur.

Percusso Absalon cum redisset David in Hierusa-
 lem, dixit Amasæ ut congregaret omnes viros Juda
 in diem tertium, et constitueret eum principem pro
 Joab, qui moratus extra placitum, præcepit David
 Joab et Abi-ai ut irent et apprehenderent Siba filium
 Bochri, cumque venisset Joab in Gabaon, *Joab tenuit
 manu dextra mentum Amasæ, quasi osculans eum,
 percussit eum in latere, et mortuus est.* Quid est quod
 Joab Amasæ mentum manu dextra tenuit, et sini-
 stram ad gladium latenter mittens, ejus visera effudit,
 nisi hoc quod patenter datur intelligi? dextra
 namque manu tenere, est quasi ex benignitate blandi-
 diri; sed sinistram ad gladium mittit, qui latenter
 ex malitia percussit.

X. *Canticum David.* Cap. xxii.— Sequitur psalmus
 xvii. Et merito quaritur cur solus iste psalmus
 in libris Regum reperitur conscriptus. Nec immerito
 psalmus iste in Regum libris solus invenitur,
 quia regnum illud significat ubi adversarium non
 habebimus; titulus enim ejus est: *In die qua eripuit
 eum Dominus de manu inimicorum ejus, et de manu
 Saul;* quoniam enim figuratur in David, nisi ille qui
 venit secundum carnem ex semine David? Qui utique
 in corpore suo, quod est Ecclesia, adine patitur
 inimicos, unde illi persecutori, quem voce prostravit,
 et in suum corpus trajiciens quemadmodum manducavit,
 insonuit de cælo: *Saul, Saul, quid me
 persequeris (Act. ix)?* Quando autem meretur eripi
 hoc corpus de manu inimicorum ejus, nisi enim illa
 novissima inimica destruet mors, ut perveniat
 ad regnum Dei?

Diligam te, Domine, virtus mea. Diligam te, Domine,
 per quem fuit virtus.

Domine, firmamentum meum, et refugium meum,

liberator meus. Domine, qui me firmasti, quia refugium ad te; refugium ad te, quia liberasti me.

Deus meus adjutor meus, et sperabo in eum. Deus meus qui mihi adjutorium prius vocationis tuæ præstitisti, ut sperare in te possim.

Protector meus, et cornu salutis meæ, et liberator meus. Protector meus, quia non de me præsumpsi, quasi erigens adversus te cornu superbiæ; sed te ipsum cornu, hoc est, firmam celsitudinem salutis inveni, quod ut invenirem redemisti me.

Laudans invocabo Dominum, et ab inimicis meis salvus ero. Non meam gloriam, sed Domini quaerens, invocabo Dominum; et non erit unde mihi noceant iniquitatis errores.

Circumdederunt me dolores mortis, hoc est dolores carnis.

Et torrentes iniquitatis conturbaverunt me. Turba iniquæ ad tempus commotæ velut flumina pluvialia cito destitura, egerunt ut conturbarent me.

Dolores inferni circumdederunt me. In his qui me circumdederunt ut perderent, erant dolores invidiæ, qui mortem operantur, perducuntque ad infernum peccati.

Prævenierunt me laquei mortis. Prævenierunt me ut priores nocere vellent, quod eis postea redderetur. Tales autem homines capiunt in perditionem, quibus mala pers-naserint iactatione justitiæ, cujus non re, sed nomine adversus gentes gloriantur. Et in presura mea invocavi Dominum, et ad Deum meum clamavi. Et exaudivit de templo sancto suo vocem meam. Et exaudivit de corde meo, in quo habitat, vocem meam.

Et clamor meus in conspectu ejus. Et clamor meus, quem non in auribus hominum, sed coram ipso intus habeo, introivit in aures ejus.

Et commotus est, et contremuit terra. Ita clarificato Filio, commoti sunt et contremuerunt peccatores.

Et fundamenta montium conturbata sunt. Et spes superbiorum, quæ in hoc fuerunt sæculo, conturbata sunt.

Et commota sunt, quoniam iratus est eis Dominus, ut scilicet jam fundamentum non haberet in cordibus hominum spes temporalium bonorum.

Ascendit fumus in ira ejus. Ascendit lacrymosa deprecatio poenitentium, cum cognovissent quid minetur Deus impiis.

Et ignis a facie ejus exardescet. Et flagrantia charitatis post poenitentiam de novitia ejus exardescet.

Carbones succensi sunt ab eo. Quia jam mortui erant deserti ab igne boni desiderii ac luce justitiæ, et frigidis tenetosisque remanserant, rursus accensi et illuminati revixerunt.

Et inclinavit cælum et descendit. Et humiliavit justum ut descenderet ad hominum infirmitatem.

Et caligo sub pedibus ejus. Caligo ei sub pedibus est, quia non ea claritate ab inferioribus cernitur, quæ in superioribus dominatur; impii enim, qui terrena sapiunt, caligine malitiæ suæ non cognoverunt eum, terra enim sub pedibus eis, tanquam scabellum pedum ejus. Et ascendit super Cherubin, et volavit. Cherubin quippe plenitudo scientiæ dicitur. Proinde super plenitudinem scientiæ ascendit et volasse perhibetur, quia majestatis ejus celsitudinem scientia nulla comprehendit. Volavit ergo qui longe in altum ab intellectu nostro se rapuit, ut nemo ad Deum perveniret, nisi per charitatem: plenitudo enim legis charitatis. Et cito se incomprehensibilem monstravit dilectoribus suis, ne illum corporeis imaginationibus comprehendere arbitrantur. Super Cherubin Dominus ascendit et volavit, quia super plenitudinem scientiæ, quæ esse in hominibus potuit, incarnationis suæ gloriam exaltare dignatus est; ut hoc ejus volare, sui potentie suæ mysterium ab intellectu humano subduceret; quantalibet enim plenitudine scientiæ vita spiritalium fulgeat, apprehendere non valet quomodo factum sit ut qui existit conciperetur, et ante sæcula auctor hominum nascere-

retur homo in fine sæculorum, Deus caro, Verbum infans fieret. Unde et recte illic additur:

Volavit super pennas ventorum. Quia videlicet transcendit omnes intellectus animarum. Vento quippe animam figurari pro velocitate suæ cogitationis, non inconveniente accipimus. Illa autem celeritas quæ se incomprehensibilem esse monstravit, super virtutes animarum est, quibus se velut pennis, æternis timoribus in auras libertatis extollunt.

Et posuit tenebras latibulum suum. Et posuit obscuritatem sacramentorum, et occultam spem in corde credentium, ubi lateret ipse non eos deserens: quia dum caligine nostræ infirmitatis obscuramur, per ignorantiam nostram nobis absconditur, de a nobis modo in æterna et firma claritate videatur. In his etiam tenebris ubi per fidem adhuc ambulamus, non per spem, quæ quidam quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. Quia vero auctor noster nobis in hoc exsilio dejectis, lucem suæ visionis abstulit, sese nostris oculis quasi in tenebrarum latibula abscondit, quas nimirum cæcitatibus nostræ tenebras cum studiose conspiciamus, mentem ad lamenta revocamus; flet enim cæcitate quam fors patitur, si humiliter meminit, quo de interiori lumine privatur. Cumque tenebras quibus circumdatur respicit, per splendoris intima ardenti se desiderio affligit, omnique intentionis visu semetipsum concutit, et supernam lucem quam condita deseruit, repulsa quaerit. Unde fit plerumque ut in ipsis piis fletibus illa interni gaudii claritas erumpat, et mens, quæ in corpore prius cæca fuerat, ad inspectionem fulgoris intimi superius vegetata convalescat.

In circuitu ejus tabernaculum ejus. Conversi tamen ad ipsum ambunt, qui eruditi ei, quia in medio ipsorum est, cum omnibus aequaliter favet, in quibus tanquam in tabernaculo habitat in hoc tempore.

Tenebrosa aqua in nubibus aeris. Nec propterea quisquam in illa luce quæ futura est, cum ex fide ad speciem venerimus, jam esse arbitretur, si Scripturas recte intelligit; in prophetis enim atque in omnibus divini verbi prædicatoribus doctrina obscura est, quia ante adventum Domini dum occultis sacramentis gravidi in ministeris mentium gestarent, intentum oculi eorum intelligentia caligabant.

Præ fulgore in conspectu ejus. In comparatione fulgoris, qui est in conspectu manifestationis ejus.

Nubes ipsius transierunt. Prædicatoris verbi ejus non jam in Judææ finibus continentur, sed transierunt ad gentes, et universa mundi spatia miraculorum claritate perecurrunt.

*Grando et carbones ignis. Objurgationes figuratas, quibus velut grandine corda dura tunduntur, si terra dura et mitis, id est pius animus exceperit, duritia grandinis in aquam, id est terror fulgurata; et quasi congelata objurgationis, in doctrinam salutem resolvitur, igne autem charitatis accensa corda reviviscent. Hæc omnia in nubibus ipsius ad gentes transierunt, quia videlicet sancti viri corda audientium et terrentes feriunt, et blandientes infundunt; nam, quemadmodum feriunt propheta testatur dicens: *Virtutem terribilium tuorum dicent, et magnitudinem tuam narabunt (Ps. cxli).* Et quemadmodum blandientes rigent, sicut ad junxit: *Memoriam abundantiae suavitatis tuæ eructabunt, et justitia tua exsultabunt.**

Et intonuit de cælo Dominus. Et evangelica tuba de corde ju-ti sonnit.

Et Altissimus dedit vocem suam, ut haberemus eam, et in profundo rerum humanarum audiremus cœlestia.

Et emisit sagittas, et dissipavit eos. Et emisit evangelistas pennas virtutum recta itinera transvolantes, non suis, sed ejus a quo missi sunt, ut alius essent odor vite in vitam, alius odor mortis in mortem.

Et coruscationes multiplicavit, et conturbavit eos, et apparuerunt fontes aquarum. Et apparuerunt qui facti erant in prædicatoribus fontes aquarum, salientium in vitam æternam.

Et revelata sunt fundamenta orbis terrarum. Relati sunt prophete, qui non intelligebantur super quos edificaretur orbis terrarum credens Domino.

Ab increpatione tua, Domine. Clamantis, Appropinquabit super vos regnum Dei (Luc. x).

Ab inspiratione spiritus iræ tuæ. Dicentis: Nisi penitentiam egeritis, omnes similiter moriemini (Luc. xii).

Misit de summo et accepit me. Vocando ex gentibus in hereditatem gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam (Cant. iv; Ephes. v).

Assumpsit me de multitudine aquarum. Assumpsit me de multitudine populorum.

Eruit me de inimicis meis fortissimis. Eruit me de inimicis meis, qui prevaluerunt ad astigendam et ad perveniendam istam temporalem vitam meam.

Et ab his qui oderunt me, quoniam confortati sunt super me. Ab his qui oderunt me, quoniam confortati sunt super me, quamdiu sub ipsis sum ignorans Deum.

Prævererunt me in die afflictionis meæ. Priores mihi nocuerunt in tempore, quo mortale et laboriosum corpus gero.

Et factus est Dominus firmamentum meum. Et quoniam amaritudine miseriarum firmamentum terrenæ voluptatis contribulatum atque convulsum est, factus est Dominus firmamentum meum.

Et eduxit me in latitudinem. Et quia carnales patiebatur angustias, eduxit me in spiritalem fidei latitudinem.

Eruit me, quoniam voluit me, quoniam voluit me, antequam illum ego vellem.

Eruit me de inimicis meis potentissimis, qui mihi invident jam volenti eum.

Et ab his qui oderunt me, quia volo eum.

Et retribuet mihi Dominus secundum justitiam bonæ voluntatis; qui prior præbuit misericordiam antequam haberem bonam voluntatem.

Et secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi, et secundum puritatem factorum meorum retribuet mihi, qui tribuit mihi ut bene facerem, educendo me in latitudinem fidei.

Quia custodivi vias Domini, ut latitudinem bonorum operum, quæ per fidem sunt, longanimitas perseverantiæ consequatur.

Nec impie gessi a Deo meo, quoniam omnia judicia ejus in conspectu meo sunt semper. Quoniam omnia judicia ejus, id est præmia justorum, et pœnas impiorum, et flagella corrigendorum, et tentationes probandorum, perseveranti contemplatione considero.

Et justitias ejus non repuli a me. Quod faciunt deficientes sub sarcina earum, et revertentes ad vomitum suum.

Et ero immaculatus coram eo, et custodiam me ab iniquitate mea. Et retribuet me Dominus secundum justitiam meam. Itaque non solum propter latitudinem fidei, quæ per dilectionem operatur, sed etiam propter longitudinem perseverantiæ retribuet mihi Dominus secundum justitiam meam.

Et secundum puritatem manuum mearum retribuet mihi in conspectu oculorum ejus. Non quod homines vident, sed in conspectu oculorum ejus, quoniam quæ videntur temporalia sunt, quæ autem non videntur æterna sunt, quo pertinet altitudo spei.

Cum sancto sanctus eris. Est etiam occulta profunditas qua intelligeris, cum sancto sanctus eris, quia tu sanctificas.

Et cum viro innocente innocens eris, quia nulli nocens, sed funiculis peccatorum suorum unusquisque constringitur.

Et cum electo electus eris, et ab eo quem eligis eligis.

Et cum perverso subverteris, et cum perverso videris perversus, ob quod eis non faves, perversus esse videris, quoniam dicunt: Non est recta via Domini, et ipsorum via non est recta. Quoniam tu popu-

lum humilem salvum facies. Hoc autem perversum videtur perversis, quod confitentes peccata sua salvos facis.

Et oculos superbiorum humiliabis. Ignorantes autem Dei justitiam, et suam volentes constituere, humiliabis.

Quoniam tu illuminas lucernam meam, Domine, quoniam non est nostrum lumen ex nobis, sed tu illuminabis lucernam meam, Domine.

Deus meus illuminabis tenebras meas. Nos enim in peccatis nostris tenebræ sumus, sed Deus meus illuminabit tenebras meas. Quoniam a te eripiar a tentatione, quoniam non a me, sed a te eruar a tentatione.

Et in Deo meo transgrediar murum, et non in me, sed in Deo meo, transgrediar murum, quem inter homines et cœlestem Hierusalem peccata crexerunt.

Deus meus immaculata via ejus. Deus meus non venit in homines, nisi mundaverint viam fidei, qua venit ad eos, quia immaculata via ejus.

Eloquia Domini igne examinata. Eloquia Domini igne examinationis probantur.

Protector est omnium sperantium in se et omnes qui non in se ipsis, sed in illo sperant, eadem tribulatione non consumuntur: spes enim sequitur fidem. Quoniam quis Deus præter Dominum cui servimus?

Et quis Deus præter Dominum nostrum? Et quis Deus præter Dominum, quem post bonam servitutem tamquam hereditatem sperantes filii possidebimus? Deus qui præcinxit me virtute. Deus qui præcingit ut fortis sim, ne deflentes sinus cupiditatis impediunt opera et gressus meos.

Et posuit immaculatam viam meam, et posuit immaculatam viam charitatis qua ad illum veniam, sicut est immaculata via fidei qua venit ad me.

Qui perfecit pedes meos tamquam cervi (Ps. xvii). Qui perfecit amorem meum ad transcendenda spinosa et umbrosa implicamenta hujus sæculi. Cervos, spirituales viros appellat, propter alacritatem velocis cursus; robustarum enim mentes in Deo immobiliter fixæ tanto adversa quæque despiciunt, quanto cernunt, quod contra præcepta Conditoris excrescunt. Æternitatis quoque præmia præstolantes, vires ex adversitatibus sumunt, quia, crescente pugna, gloriosiore sibi non ambigunt manere victoriam. Sic itaque electorum desideria dum premuntur, adversitate proficiunt, sicut ignis flatu premitur ut crescat, et unde quasi exstingui cernitur, inde roboratur. In eo namque ostendimus quanta ad Deum cupiditate flagramus, si non solum ad eum per tranquilla et mollia, sed etiam per aspera et dura transimus. Bene ergo per psalmistam dicitur, Qui perfecit pedes meos tamquam cervi. Cervus enim cum montium juga descendit, quæque aspera, quæque se objiciunt sentibus illigata, dato saltu transgreditur, etiam absque ullo cursu sui obstaculo in superioribus elevatur. Ita etiam electorum mentes quæ sibi in hoc mundo obstistere atque obviare conspiciunt, contemplationis saltu transcendunt, et more cervorum, despectis terrenarum rerum sentibus, in superna se erebunt.

Et super excelsa statuit me, et super cœlestem habitationem figet intentionem meam, ut impleatur in omnem plenitudinem Dei.

Qui docet manus meas ad prælium, qui docet me operari ad superandos inimicos, qui nobis intercludere regna cœlestia conatur.

Et posuisti ut arcum æreum brachia mea, et posuisti infatigabilem intentionem bonorum operum.

Et dedisti mihi protectionem salutis tuæ, et dextera tua suscepit me, id est favor gratiæ suscepit me.

Et disciplina tua direxit me in finem. Et correctio tua me deviare non sicut direxit, ut quidquid ago, in eum finem referam qui cohæret mihi.

Et disciplina tua, ipsa me docebit, et eadem correctio tua ipsa me docebit pervenire, quo direxit.

Dilatasti gressus meos subtiler me; nec impedient carnales angustiae, quoniam fecisti charitatem meam operantem hilariter, etiam de ipsis, quae subtiler me sunt, mortalibus rebus et membris. Et non sunt infirmata vestigia mea. Et non sunt infirmata sive itinera mea, sive signa, quae impressi ad imitandum sequentibus.

Persequar inimicos meos et comprimam illos. Persequar affectus carnales meos ne ab eis comprehendar; sed apprehendam illos ut absumantur.

Et non convertar donec deficiant. Et ab ista intentione non convertar ad quietem, donec deficiant qui obstrepunt mihi.

Et confringam illos, nec poterunt stare; confringam illos, nec durabunt adversum me.

Cadent sub pedes meos; dilectos illis praeponam amores quibus ambulo in aeternum.

Et praecinxisti me virtute ad bellum; et constrinxisti fluentia desideria carnis meae virtute, ne in tali pugna praepediret.

Supplantasti insurgentes in me subter me; decipi fecisti eos qui me insquebantur, ut subter me fierent, qui super me esse cupiebant.

Et inimicos meos dedisti mihi dorsum; et inimicos meos convertisti et dorsum mihi eos fecisti esse, id est, ut sequerentur me. Et odio habentes me disperdidisti; alios autem eorum qui in odio perdurantur disperdidisti.

Clamabunt, nec erit qui salvum faciat. Quis enim salvos faceret, quas tu non faceres?

Ad Dominum nec exaudiet eos; nec ad quemlibet, sed ad Dominum clamaverunt, nec exauditione dignos iudicavit, non recedentes a malitia sua.

Et comminam illos ut pulverem iuxta faciem venti; et comminam illos, aridi enim sunt non recipientes imbrem misericordiae Dei: ut elati et inflati superbia, a spe firma et inconvessa, tamquam terrae soliditate et stabilitate rapiantur.

Ut lutum platearum deleba eos. Per latas, quas multi ambulant, vias perditionis, luxuriantes et lubricos delebo eos.

Erues me de contradictionibus populi; erues me de contradictionibus eorum qui dixerunt: Si dimiserimus eum vivum, saeculum post illum abit.

Constitues me in caput gentium. Populus quem non cognovi, serviet mihi; populus gentium quem corporali praesentia non visitavi, servivit mihi, neque oculis me vidit; sed recipiens praedicatorum meos, in obauditu auris obaudivit mihi.

Filii alieni mentiti sunt mihi; filii non mei dicendi, sed potius alieni, quibus recte dicebatur: Vos a patre diabolo estis, mentiti sunt mihi.

Filii alieni inveterati sunt, et claudicaverunt a semitis suis; et tamquam uno pede debiles, quia vetus tenentes, novum respnerunt. Filii alieni, quibus, ut renovarentur, novum Testamentum attuli, in veteri homine remanserunt. Claudii effecti sunt etiam in ipsa veteri lege, potius suas traditiones sequentes quam Dei; calcumabantur enim de manibus non lotis, quibus tales erant semitae, quasi ipsi se erant, et consuetudinem tribuerant, errando ab itinere praecceptorum Dei.

Vivit Dominus et benedictus Deus meus. Secundum carnem autem sapere, mors est, vivit Dominus et benedictus Deus meus. Et exaltetur Deus salutaris in aere, et non terrena consuetudine de Deo salutis meae sentiam, sed aeternam ipsam salutem in excelso de ideo sperem. Deus, qui das vindictas mihi; Deus, qui vindicias me, subleudo sub me populo.

Liberator meus de inimicis meis iracundis. Clamantibus: Crucifige, crucifige. Ab insurgentibus in me exaltabis me. Ab insurgentibus in me Judaeis exaltabis me, resurgentem a morte. Aviro iniquo eripe me; a regno eorum iniquo erues.

Propterea confitebor tibi in generationibus, Domine. Propterea per me tibi confitebuntur gentes, Domine.

Et nomini tuo psallam, et latius innolesces bonis operibus meis.

Magnificans salutes regis ipsius. Deus qui magnificat, ut amabiles faciat salutes, quas ejus Filius dat credentibus.

Et faciens misericordiam Christo suo. Deus qui facit misericordiam Christo suo. David, et semini ejus usque in saeculum. Ipsi liberatori manu potenti, qui vicit hunc mundum, et eos quos credentes in Evangelio genuit in aeternum. Quaecumque in hoc psalmo dicta sunt, quae ipsi Domino non proprie, id est, capiti Ecclesiae congruere non possunt ad Ecclesiam referenda sunt; totus enim Christus hic loquitur, in quo sunt omnia membra ejus. Haec autem sunt verba novissima, quae dixit David filius Isai. Verba novissima David non finienda dicit, sed perficienda; non consummenda, sed quae cunctis fidelibus perfectionis plenitudinem conferant. Spiritus Domini locutus est super me, et sermo ejus per linguam meam. Spiritum Domini Spiritum sanctum dicit; sermo Dei. Christus Filius Dei accipitur; ipse est enim Christus Dei Jacob.

Pravariatores autem quasi spinæ evellentur universi. Pravariatores Judaei atque haeretici, velut spinæ de Ecclesia, quae est terra viventium, evulsi, atque incendio combusti aeterno peribunt. Haec nomina sortium David; sedens in cathedra sapientissimus, princeps inter tres. Ipse est quasi tenerimus ligni vermiculus, qui octingentes interfecit impetu uno. Non Jeshaa, ut quidam putant, sed ipse David est dicitur quasi tenerimus ligni vermiculus, per quod virtus simul bellica et molesta viri designatur civilitas; quia videlicet sicut ligni vermiculus, tener quidem et fragilis toto suo corpore, nec non et permolens apparet, nihilominus tamen fortissimum robur exedens consumit, et corrosam reddit, unde et a terendo ligna teredonius nomen habet; sic ille affabilis omnibus domi et quietus atque humilis vilebatur, et in certamine publico robur suum se ac intolerabilem hostibus exhibebat. Absurdum non est ut ii tres fortissimi David, et Eleazar, et Sama, intelligantur Trinitas, Deus Pater, et Filius, et Spiritus sanctus, ad quorum aequalitatem ceteri fortissimi non pervenerunt.

XI. De siti David. Cap. xvii. — Item ipse David in praelio Philistinorum cum sitiens versaretur in bello, et aquam quaereret: Quis mihi potum dabit, ait, de lacu [cisterna, II Reg. xviii] quae est in Bethlehem? et ad portas erat iter e sternae, et David interfusus hostibus, et media hostilium cinxerat septa castrorum; praeciderunt tres viri multitudinem adversariorum, et haurerant aquam de feno qui erat in Bethlehem, et obtulerunt regi libendam, sed rex noluit bibere, sed profudit illam Domino, dixitque: Non contingat mihi hoc facere, ut sanguinem virorum qui abierunt, exanimis bibam. Vicit ergo naturam, ut sitiens non biberet, et exemplum de se praebuit, quo omnis exercitus tolerare sitim disceret. Quod si altius velis spectare et introspicere mysterium, sitiebat David, non aquam, quae est in Bethlehem, sed oriundum in eadem Bethlehem ex Virgine Christum in spiritu praevidebat. Ergo volebat bibere, non aquam fluminis, sed lavaerum ex latere Christi fluens: hoc est, non aquarum sivebat elementum, sed sanguinem Christi. Unde etiam non bibit oblatam aquam, sed Domino fudit, significans se sitire sacrificium, non naturae fluentium, sed illud sacrificium in quo esset remissio peccatorum: illum sitire fontem aeternum, non qui periculis quaeretur alienis, sed periculis aliena deleret. In hoc facto cogitandum summopere est quantum ad mores hominum pertinet ut qui se illicita meminit commississe, a quibusdam etiam licitis studeat abstinere, quatenus per hoc Conditori suo satisfaciat: ut qui commisit prohibita, a semetipso abscindere debeat etiam concessa, et se reprehendat in minimis, qui se meminit in maximis deliquisse. Lex certe veteris Testamenti alienam uxorem concu-

pisci prohibet, regi vero fortia jubere militibus, vel aquam desiderare non pœnaliter vetat. Et cuncti novimus quod David concupiscentiæ mucrone transfixus, alienam uxorem et concupivit et abstulit, ejus culpam digna verbera sunt secuta, et malum, quod perpetravit, per pœnitentiæ lamenta correxit. Qui eum longe post contra hostium cunctas se daret, aquam bibere ex cisterna ex desiderio voluit, ejus electi milites inter caleras adversantium melas erumpentes, aquam quam desideraverat, illi si detulerunt. Sed vir Domini flagellis eruditur, semetipsum prolixius cum periculo militum aquam desiderasse reprehendit, eamque Domino fundens libavit, sicut hic scriptum est: *Libavit eam Domino*. In sacrificio quippe Domini aqua effusa conversa est, quia culpam concupiscentiæ mactavit per pœnitentiam reprehensionis suæ. Qui ergo quondam concupiscere alienam conjugem nequaquam timuit, postea etiam quia aquam concupisset, expavit: qui enim se illicita perpetrasse meminerat, contra semetipsum jam rigidus etiam a licitis abstinerebat. Ad hanc aquam hauriendam irruerunt tres fortes: *Abisai frater Joab, Asael et Banaias filius Joiadæ*. Iste Banaias percussit quos leones Moab, et ipse descendit et percussit leonem in media cisterna diebus nivis. Quomodo sit factum, Josephus narrat apertius: quia videlicet cisterna fuerit nimium profunda, quæ tempore hiemis cum essent omnia nivibus plena, ipsa quoque nimio nivium aggesta fuerit inæquata; quam cum leo superveniens periculi ne scius invidisset, ibidemque conelusus grandi rugitu clamaret, accurrerant homines videre quid esset; et dum eum abis ad tale spectaculum adveniret Banaias, desilivit statim in cisternam, et aggressum mediis in nivibus perensit et interfecit leonem. Dehinc textitur catalogus virorum fortium in figura sanctorum, qui fortitudine virtutum boni operis et scientia diviniæ Trinitatis facti, non tantummodo seipsos ab hostibus malignis defendunt, verum infirmos quoslibet protegent.

XII. *De peccato David in populo numerando*. Cap. xxiv. — Peccat post hæc David populum numerando. Præcepit enim David Joab ut perambularet totum Israel, et asserret populi numerum. Et hoc ideo scriptura dicit: *Quia furor Domini cepit irasci contra Israel*. Quid in hoc facto aliud demonstrat, nisi quia sic pro qualitatibus subditorum disponuntur acta regentium, ut sæpe pro malo gregis etiam viri boni delinquant in vita pistoris? Iste enim Deo attestante laudatus, iste superariorum mysteriorum conscius David propheta timore repentiniæ elationis inflatus, populum numerando peccavit, et tamen vindictam populus, David peccante, suscepit. Cur hoc? quia videlicet secundum meritum plebis disponuntur corda rectorum. Justus vero judex peccantis vitium ex ipsorum animadversione corripit, ex quorum causa peccavit. Sed quia ipse sua scilicet voluntate super-

A biens, a culpa alienis non fuit, vindictam culpæ etiam ipse suscepit; nam ira sæviens quæ corporaliter populum percussit, rectorum quoque populi intimo cordis dolore prostravit: certum vero est quod ita sibi invicem et rectorum merita connectantur, et plebeium, ut sæpe ex culpa pastorum, deterior fiat vita plebeium; et sæpe ex merito plebeium mutetur vita pastorum. Sed quia rectores habeat judicem suum, magna cautela subditorum est, non temere vitam judicare regentium, neque enim frustra per semetipsum Dominus æs nummulariorum effudit, et cathedras vendentium columbas evertit, nimirum significans quia per magistros quidem vita judicatur plebeium, sed per semetipsum facta examinat magistrorum; quamvis etiam subditorum vitia, quæ a magistris modo vel dissimulantur, vel judicari nequeunt, ejus proculdubio judicio reservantur. Igitur dum salva fide res agitur, virtutis est meritum, si quidquid prioris est toleratur: debet tamen humiliter suggeri, si fortasse valeat quod displicet emendari; sed eundem summo perere est, ne in superbiam transcat justitiæ inordinata defensio; et dum rectitudo incaute diligitur, ipsa magistra rectitudinis humilitas amittatur; nec eum sibi præesse quisque despiciat, quem fortasse contingit ut in aliqua actione reprehendat, contra hunc tumorem superbiæ, subditorum mens ad eandem in humilitatis edomatur, si infirmas propria incessanter attenditur; nam vires nostras veraciter examinare negligimus, et quia de nobis fortia credimus, idcirco eos qui nobis prælati sunt, districte judicamus: quo enim nosmetipsos minus agnoscimus, eo illo; quos reprehendere nitimur plus videmus. Singula hæc mala sunt quæ sæpe a subditis in prælatos, sæpe a prælatis in subditos committuntur, quia et subditos omnes et qui præsumt minus quam ipsi sunt sapientes arbitrantur; et rursum qui subjecti sunt rectorum suorum actiones judicant; et si ipsos regimen tenere contingeret, se potius agere melius putant. Unde plerumque fit ut et rectores minus prudenter ea quæ agenda sunt videant, quia eorum oculos ipsa nebula elationis obscurat; et nonnumquam is qui subjectus est, hoc, eum prælatum fuerit, faciat, quod dudum fieri subjectus arguebat; et pro eo quod illa quæ judicaverat perpetrat, saltem quia judicavit erubescat. Igitur sicut prælati eundem est ne eorum corda æstimationis singularis sapientiæ locus superior extollat, ita subjectis providendum est ne sibi rectorum facta displiceant. Si autem magistrorum via jure reprehenditur, oportet ut eos subditi etiam eum disciplina venerentur. Sed hoc est solerter ipluendum, ne aut quem venerari necesse est imitari appetas, aut quem imitari despicias venerari contentus; subtilis etenim via tenenda est, via rectitudinis et humilitatis, ut sic reprehensibilia magistrorum facta displiceant, quatenus subditorum mens a servanda magisterii reverentia non recedat.

LIBER TERTIUS.

I. *De successione Salomonis*. Cap. 1. — Senit David, ungiturque Salomon in regem super Israel in Gion, ut impleteret in illo illa promissio quæ facta est ad David: *Non tu edificabis mihi domum, sed filius tuus qui egredietur de utero tuo*. In quo quidem futuræ rei imago facta est, in eo quod templum edificavit, et pacem habuit secundum nomen suum. Salomon quippe interpretatur Pacificus, ac per hoc illud vocabulum illi verissime congruit per quem mediatorem ex inimicis, accepta remissione peccatorum, reconciliamur Deo. Etenim *cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus*. Idem ipse est pacificus, ille qui fecit utraque unum et

medium parietem solvens inimicitias in carne sua, legemque mandatorum decretis evacuans, ut duos conderet in se unum novum hominem, faciens pacem his qui longe et pacem his qui prope. Ipse in Evangelio dicit: *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis* (Joan. xiv). Illis et abis multis testimoniis Dominus Christus pacificus esse monstratur: nam id quod edificavit templum excellentissimum Domino, et ibi Christum significat, qui edificavit domum Deo in cælestibus, non de lignis et lapidibus, sed de omnibus sanctis, hoc est fidelibus, quibus dicit Apostolus: *Templum Dei sanctum est, quod estis vos* (I Cor. iii). Tribus nominibus vocatum fuisse Salomonem

Scripturæ manifestissime docent : Pacificum, id est, Salomonem; et Ididam, id est, Dilectum Domini; et Coeleth, id est, Ecclesiasten. Ecclesiastes autem Græco sermone appellatur, qui cœtum, id est, ecclesiam congregat, quem nos nuncupare possumus concionatorem, qui loquitur ad populum, et sermo ejus non specialiter ad unum, sed ad universos generaliter dirigitur. Porro pacificus et dilectus Domini, ab eo quod in regno ejus pax fuerit, et eum Dominus dilexerit, appellatus est. Nam et psalmus XLIV et LXXI Dilecti et Pacifici titulo prænotantur, qui tametsi ad prophetiam Christi et Ecclesiæ pertinentes, felicitatem et vires Salomonis excedant, tamen secundum historiam, super Salomonem conscripti sunt.

II. *De sapientia collata Salomoni et judicio ejus.* Cap. III. — *Abiit itaque Salomon in Gaboon, et immolavit ibi holocaustum Domino, ubi apparuit ei Dominus per noctem, et exaudivit deprecationem quam postulavit, deditque ei sapientiam et scientiam, in tantum ut nullus ante similis illi fuerit nec post illum surrecturus sit.* Post acceptam autem divinitus sapientiam, mox turpium mulierum de causa judicio tentatur. Ubi notandum quod postquam Dominus erroris nostri tenebras lucis suæ cognitione illustrat, mox tentationis aculeo visitando probat, quia et accedendo corda nostra ad virtutes provehit, et recedendo contumaciter tentatione permittit; si enim post virtutum munera nulla tentatione conenteretur, hoc jam se habere animus ex se ipso gloriaretur. Ut ergo ea infirmitatis dona habeat, et infirmitatem suam humiliter agnoscat, per accessum gratiæ ad alta sustollitur, et per recessum quid ex se ipso sit probatur: quod bene nobis ex historia sacræ hujus lectionis innuitur, quia Salomon et divinitus accepisse sapientiam, et tamen post acceptam eandem sapientiam, meretricium statim pulsatus quæstione memoratur; mox enim ut gratiam tantæ revelationis accepit, certamen turpium mulierum perituli: quia nimirum cum sepe mentem nostram concessis virtutibus respectus intimæ claritas illuminat, hanc protinus lubricæ cogitationes turbant: ut quæ sublevata immenso munere exultat, etiam tentatione pulsata quid sit inveniat. Sic Elias et visitatus desuper sermone cœlos aperuit, et tamen probatus subito infirmus per deserta logiens nimirum mulierem expavit. Sic Paulus ad tertium cœlum ducitur, paradisi penetrans secreta considerat; et tamen ad semetipsum rediens contra carnem bellum laborat, legem aliam in membris sustinet, cuius rei bello fatigari spiritus lege dolet. Et post dationem ergo muneris idcirco Deus hominem probat, quia et collato munere sublevat, et abstracto paululum ipsum sibi hominem monstrat. Quod eousque proculdubio patimur, donec de terra funditus et labe peccati ad promissæ incorruptionis substantiam reformemur. In isto judicio Salomonis, ubi primum habuisse judicium inter duas mulieres describitur de pietate certantes, quarum in una dilectio ardebat, in altera simulatio subripiebat, Christi figura fuit: ubi improba plebs, scilicet Synagoga, vel hæreticorum, vere matris, hoc est Ecclesiæ filium appetebat; quem non ut reservaret, sed revera ut interimeret, cupiebat. Sed sicut gladio Salomonis dirimentem, propriæ matris gemitu iste verus repertus est partus, ita et spiritu Jesu Christi docente, plerumque hi qui a matre seducti et capti sunt errore hæreticorum, nonnumquam merentur pro semetipsis gementem recognoscere Ecclesiam matrem. Unde satis convenienter apparet hanc mulierem hæreticorum vel Synagoga figurasse impietatem; qui et suos nequiter nutriendo interimunt, et alienos quousque perdant illiciendo persuadent. Moraliter vero in hac sententia quid aliud per matres lætentium, nisi doctorum ordo; quid vero per earum filios, nisi discipulorum persona signatur? Nam magistri nimirum vigilantes quidem scientia, sed vita dormientes, auditores suos quos per vigilias

A prædicationis nutriunt, dum quod dicunt facere negligunt, per somnum torporis occidunt; et negligendo opprimunt, quos alere verborum lacte videbantur. Unde plerumque dum ipsi reprehensibiliter vivunt, et habere discipulos vitæ laudabilis nequeunt, alienos sibi atrahere conantur: quatenus dum bonos se habere sequaces ostendunt, apud judicia hominum excusent mala quæ agunt, et quasi subditorum vitam mortifera negligentia tegant. unde et illic mulier quæ filium exstinxit proprium, quæsivit alienum; sed tamen veram matrem Salomon invenit, quia videlicet ejus fructus vivat, vel ejus mereat, in extremo examine ira districti judicis demonstrat. Ubi et illud solerter est intuendum, quod vivens filius prius dividi præcipitur, ut soli postmodum matri reddatur: quia in hac vita quasi partiri conceditur vita discipuli, dum ex illa nonnumquam alter apud Deum meritum, alter apud homines laudem habere permittitur. Sed falsa mater eum quem non genuit, occidi non metuit, quia arrogantes magistri et claritatis ignari, si plenissimum nomen laudis ex alienis discipulis consequi nequeunt, eorum vitam crudeliter insequuntur; invidiæ enim face succensi, nolunt aliis vivere, quos se conspiciunt non posse possidere; unde et illic perversa mulier clamat: *Nec meus sit, nec istius*; ut enim diximus, quos sibi obsequi non vident ad gloriam temporalem, eos aliis invident vivere per veritatem. Vera autem mater satagit ut ejus filius saltem apud extraneam sit et vivat, quia concedunt veraces magistri discipulos, ut ex eorum discipulis alii quidem magisterii laudem habeant, si tamen integritatem vitæ iidem discipuli non amittant, per quæ pietatis viscera vera mater agnoscitur: quia omne magisterium in examine claritatis approbatur, et sola tantum recipere meruit, quæ quasi totum concessit: quia fideles præpositi pro eo quod ex bonis discipulis suis, non solum aliis laudem non invident, sed utilitatem eis etiam provectus exorant ipsi, et integros et viventes filios recipiunt, quando in superno examine ex eorum vita perfectæ retributionis gaudia consequuntur.

III. *De parabolis, carminibus et disputationibus Salomonis.* Cap. IV. — *Locutusque est Salomon tria millia parabolas, et fuerunt carmina ejus quinque millia.* Quid enim per tria millia parabolas, nisi plenitudo fidei in lege et Evangelii a Christo tradita designatur? Quæ domi tota multipliciter per allegoriæ sensum sub mysterio Trinitatis disseriunt, quasi tria millia parabola nuncupantur. Carmina ejus quinque millia, pro quinque sensibus corporis intelliguntur, quos qui in diversis virtutibus bene egerit beatus est, et per eos quasi quinque millia carmina Domino canit. *Disputavit autem Salomon a cedro usque ad hyssopum.* Cedri nomine, celsitudo gratiæ in electis accipitur, sicut et propheta testatur, dicens: *Justus ut palma florebit, et sicut cedrus quæ est in Libano monte (Ps. xci).* Hyssopus autem herba est humilis saxo hærens, quæ signatur humilitas Christi. Redemptor quippe noster a cedro usque ad hyssopum disputavit, quia ab excellentia gloriæ cœli usque ad carnis humilitatem descendendo pervenit, siquidem et cedri nomine pravorum superba elatio designatur, sicut per David dicitur: *Vox Domini confringentis cedros (Ps. xxviii).* A cedro itaque Christus usque ad hyssopum disputat, quia ipse pravorum corda et humilitatem judicat. Super ligna autem disputavit, dum in cruce pependit: tunc enim in cedro sæculi arrogantiam inclinavit, quam etiam ad hyssopi humilitatem, id est, usque ad crucis stultitiam ac contemptibilem fidem deduxit.

IV. *Quomodo Hiram Salomonem in opere templi juvet.* Cap. V. — Sequitur dehinc historia quando Salomon ædificaturus domum Domino quæsierit auxilium ab Hiram rege Tyri, qui erat amicus David omni tempore, et cum ipso Salomone, postquam regno potitus est, pacem habere jam cœperat, prom-

plumque mox ad adiuvandum se omnibus ejus invenit animum, ita ut artifices illi et ligna et aurum, prout opus habebat, dederit, cujus beneficii gratia Salomon ei per annos singulos plurimos tritici et hordei coros, in cibum domui ejus dabat. Nulli autem dubium quod Salomon qui interpretatur Pacificus, et ipso nomine et sereni-simo regni sui statu, illum significet, de quo Isaias dixit: *Multiplicabitur ejus imperium, et pacis non erit finis (Iso. ix)*. Hiram vero qui Latine dicitur Vivens excelsæ, credentes ex gentibus et vita simul cum fide gloriosos figuratiter exprimit. Neque aliquid prohibet quin Hiram, quia rex erat, regalique potentia Salomonem in ædificio domus Domini juvabat, conversos ad fidem ipsos rerum dominos typice denuntiet, quorum ope constat Ecclesiam sapiens adjutam ac nobiliter augmentatam, et ejus hæreticos, schismaticos et paganos, principalibus erectos esse decretis. Petit ergo Salomon in opere templi auxilium ab Hiram, quia cum veniens in carne Dominus dilectam sibi domum, videlicet Ecclesiam ædificare dispo-neret, non de Judæis tantummodo, verum etiam de gentibus adju-tores operis elegit; nam de utroque populo ministros sermonis assumpsit. Misit Hiram Salomoni præcisa de Libano ligna cedrina et abiegna, quæ in domum Domini ponerentur: quia conversa gentilitas misit ad Dominum viros quondam ad sæculum claros, sed securi Dominicæ increpationis de monte suæ superbia: jam defectos et humilitatis, qui ad normam evangelicæ veritatis instituti, in ædificio Ecclesiæ pro suo quique merito et tempore collocarentur. Misit etiam artifices, quia conversos ad veram sapientiam philosophos, qui gratia eruditionis populus quoque regendis jurè præponderent, Domino gentilitas obtulit: qualis ipsis apostolorum temporibus Dionysius Areopagita, qualis deinceps doctor suavissimus et fortissimus martyr Cyprianus, alique quamplurimi. Misit et aurum, quod in eadem significatione accipitur, quia nimirum viros sapientia et ingenio præclaros ostendit, pro quibus oblationibus cuncta gentilitas a Domino dona expectat gratiæ celestis, triticum videlicet verbi Dei, et oleum charitatis et unctionis, atque illuminationis Spiritus sancti. Convenit apte rebus Ecclesiæ, quod auxilium operis sancti flagitans, ait ad Hiram Salomon:

Præcipe igitur ut præciant mihi cedros de Libano, et servi mei sint cum servis tuis. Servi quippe Hiram qui præcedebant cedros Salomoni de Libano, duces sunt electi de gentibus, quorum officii est, eos qui in hoc mundo rebus et gloria lætabantur, a superbiae lastu corrigendo sternere, atque ad hoc secundum sui Redemptoris eorum vota transferre, cum quibus videlicet servis erant et servi Salomonis, ac pariter memorato instabant operi: quia primi doctores ex gentibus necesse habebant ipsorum apostolorum, qui a Domino didicerunt eruditione in verbo fidei institui, ne si absque magistris docere inciperent, magistri existerent erroris; idcirco etenim Salomon servos Hiram cedere sibi voluit ligna de Libano, quia doctores erant servis suis ad cædendum; sed idcirco etiam servos suos simul adesse voluit, ut ostenderent cadentibus cujus mensuræ ligna fieri deberent. Cujus rei figura in promptu est, quia nimirum apostoli certius verbum Evangelii, qui a Domino audire noverunt, sed gentiles ab errore conversi, atque ad veritatem Evangelii transformati, melius ipsos doctores noverant; et quo certius noverant, eo artificiosius hos expugnare atque evacuare didicerunt. Paulus quidem sacramentum Evangelii, quod per revelationem didicerat, melius novit, sed Dionysius melius revincere poterat falsa ethnicorum dogmata, quorum cum erroribus syllogismos a puero et argumenta cuncta noverat. Qui sensui convenit apte quod sequitur: *Scis enim quid non est in populo meo vir qui noverit ligna cedere, sicut Sidonii.* Non enim erat in populo Judæorum, ubi Dominus corporaliter præsens docebat, ullus vi-

rorum qui tam docte nosset refellere errores gentili-um, quam ipsi ad fidem conversi gentiles, et ex gentibus facti Christiani. Sidonii namque et Tyrii, quia gentili-um fuerunt populi, merito in figura genti-um accipiuntur.

V. *Numerus cæsorum, portantium onera, etc.* Cap. vi. — Quod autem servos suos Salomon noster in hoc opus miserit, in sequentibus mystico sermone designatur, cum dicitur: *Elegitque Salomon operarios de omni Israel, et erat indicio triginta millia virorum, mittebatque eos in Libanum decem millia per menses singulos vicissim, ita ut duobus mensibus essent in domibus suis.* Ubi primo notandum quod non frustra Salomon operarios de omni Israel elegit, neque erat ulla portio populi, de qua non digni tanto opere viri assumerentur: quia nimirum non nunc de una stirpe Aaron sacerdotes eligendi, sed de omni sunt Ecclesia quærendi, qui ædificare domum Domini, vel exemplo suo vel dicto sufficiant, et ubi-cumque inventi fuerint mox in officium doctorum absque ulla personarum acceptione promovendi; talesque cum ad erudiendos infideles atque in collegium Ecclesiæ vocandos ordinantur, quasi ad cædendas in Libano materias templi viri strenui atque electi mittuntur. Equidem numerus, triginta millia, quo idem ligni cæsores censebantur, potest ad eorum figuram apte referri, qui in fide sanctæ Trinitatis sunt perfecti, quod doctoribus maxime congruit. Verum quia triginta ita erant ordinata, ut dena millia per menses singulos operi suo instarent, magis denarii numeri sacramentum pendere debemus. Dena namque millia virorum de Israel ad cædenda ligna in opus domus Domini mittuntur, quia quicumque doctores atque insipientium eruditores sunt ordinandi, decem præcepta legis, et ipsi per omnia observare, et auditoribus suis debent observando monstrare, sed et præmia in cælis futura quæ denario solent figurari, et ipsi sperare, et auditoribus suis sperantia semper intinere.

Terni autem menses, quorum distantia singulis erat lignorum cæsoribus imposita, perfectionem trium virtutum Evangelicarum typice denuntiant, eleemosynæ videlicet, orationis et jejunii; cum enim dixisset Dominus in Evangelio: *Attendite ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis;* in prosecutione ejusdem sententiæ non aliud quam eleemosynæ, orationis et jejunii, fecit mentionem, quæ non ad hominum ostentationem, sed ad solam interni inspectoris essent gloriam faciendæ; alioquin a fructu æternitatis vacua manerent. Quibus verbis aperte docuit omnes virtutum fructus his tribus quasi ramis de una charitatis radice prodeuntibus insinuari. Per eleemosynam namque comprehenduntur omnia quæ ad dilectionem proximi exemplis, benevole in fratres operantes, per orationem omnia quibus per internam conjunctionem nostro Conditori conjungimur, per jejuni-um omnia quibus nos a contagione vitiorum et illecebri-æ sæculi observamus, ut libera mente et corpore casto dilectioni valeamus inhærere, et nostri Conditoris et proximi. Et isti sunt tres menses operariorum templi: nam quia mensis plenitudine dierum lunaris circuli perficitur, per illum plenitudo virtutis ejusque spiritalis ostenditur, in qua mens fidelium a Domino quotidiana illustratione quasi luna a sole respicitur. Unus vero mensis, quo ligna ad opus templi cædebantur, eleemosyna est, id est, opera misericordiæ, quæ erga salutem proximi et in unitatem sanctæ Ecclesiæ bene proficiendo præveniant, docendo, castigando, temporalia bona impendendo, vitæ exempla monstrando. Duo tamen reliqui menses, quibus in domibus suis manere, ac suis sunt necessitatibus vacare permitti, oratio est et jejuni-um, quibus præter ea quæ erga necessitatem fratrum foris operamur, nostræ salutis propriæ curam intus conversa ad hominum mente gerimus; et quoniam illi solum perfecte vel suæ vel fraternæ salutis curam gerunt,

qui se intuitione divinæ gratiæ humiliter subdunt, recte sequitur : *Et Adoniram erat super hujusmodi indictione.* Adoniram, qui Latine dicitur Dominus meus excelsus, quem melius quam ipsum nomine insinuat Dominum Salvatorem? Et tunc Adoniram operariis templi præponitur, ut sua provisione rite ordinetur, quibus mensibus singuli ad operandum exeant, quibus deum ad curandam domum suam redeant, cum Dominus et Salvator noster mentes sanctorum prædicatorum sua familiaris illustratione informat ad discernendum quando oporteat ædificandi Ecclesiam opus inire prædicando, vel alia pietatis officia præstando, et quando rursum conveniat ad suam ipsorum conscientiam exaudiendam, quasi ad inspiciendam domum suam reversi, et hanc orationibus ac jejuniis superno inspecture ac visitatore dignam reddere.

VI. *De numero operariorum Templi. Cap. v.* — *Fuerunt itaque Salomoni septuaginta millia eorum qui onera portabant, et octoginta millia latomorum in monte, obsque præpositis qui præerant singulis operibus, numero trium millium trecentorum præcipientium populo et his qui faciebant opus.* Latomos dicit lapidum cæsores. Idem autem lapidum cæsores, quod et lignorum figurate designant, hoc est sanctos prædicatores, qui mentes insipientium de labore verbi Dei exercent, et eas ab ea qua inquinati sunt turpitudine ac deformitate transmutare contendunt, ac regulariter institutos unitati fidelium, ædificio videlicet domus Dei aptos reddere curant. Quod autem et ligna et lapides in monte cæduntur, et cæsa ac præparata utraque materia ad montem domus Domini transfertur, patet sensus, quod omnes homines in monte superbiæ nati sumus, quia de prævaricatione primi hominis quam superbia fecit, originem carnis traximus. Quicumque autem gratia præordinati ad vitam excedimus, catechizando ad sacramenta fideliter percipienda, de monte superbiæ ad montem domus Domini transferimur, qui cruti de potestate tenebrarum ad arcem virtutum, quæ est in unitate sanctæ Ecclesiæ pervenimus. Notandum autem quod iidem operarii ita erant distributi, ut pars in monte lapides cæderet, pars item onera portaret. Diversa namque sunt dona spiritus, et quidam majorem dicendi ac protervos arguendi constantiam habent, quidam mitiores ad consolandos pusillanimes et infirmos sublevandos existunt, quidam utriusque virtutis munere præditi ad opus domus Domini conveniunt, quales fieri voluit eos quibus loquitur Apostolus dicens : *Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes* (1 Thess. v). Præpositi autem qui præerant singulis operibus, ipsi sunt conditores sacræ Scripturæ, quorum magisterio in omnibus erudimur, quomodo inscios docere, et contemptores corripere, quomodo nos invicem onera nostra portare, ut impleamus legem Christi, conveniat. Quanto autem quisque plus in sustentandis proximorum necessitatibus, sive in castigandis eorum erratibus laborat, tanto certiora in futuro præmia, vel quietas animarum post mortem, vel beate corporum immortalitatis expectat. Unde recte præfati operarii septuaginta millia et octoginta millia esse præbentur : septuaginta videlicet propter sabbatum animarum, septimus enim dies in sabbatum, id est, requiem consecratus est; octoginta, propter spem resurrectionis quæ octava die, id est, post sabbatum in Domino præcessit, et in nobis quoque octava die simul et ætate octava futura speratur. Præpositi autem erant tria millia trecenti, propter fidem nimirum sanctæ Trinitatis, quam sancta nobis eloquia prædicant. Quod vero pro tribus millibus trecentis præpositis, in libro Paralipomenon tria millia sexcenti sunt scripti, ad eandem prorsus sublimium virorum perfectionem respicit : nam quia in scenario numero Dominus mundi ornatum complevit, recte in eo perfecta bonorum opera solent figurari. Et quia sancta

A Scriptura eum fide veritatis et Justitiæ opera docet habenda, recte præpositi operum templi tria millia et sexcenti fuisse præbentur. Nec præteritulum quod hæc septuaginta et octoginta millia portantium onera et latomorum eum præpositis suis non fuerunt de Israel, sed de proselytis, id est, adventis qui morabantur inter eos. Scriptum namque est in libro Paralipomenon : *Numeravit igitur Salomon omnes viros proselytos qui erant in terra Israel, post enumerationem quam dinumeravit David pater ejus, et inventi sunt centum quinquaginta millia, et tria millia sexcenti, secitque eos septuaginta millia qui onera portarent.* etc. (II Par. II). Proselyti autem vocabantur Græcæ, qui ex aliis nationibus progeniti, in fidem et consortium populi Dei, accepta circumcissione transierunt. Fuerunt itaque operarii domus Domini de filiis Israel, fuerunt de proselytis, fuerunt de gentibus. De filiis videlicet Israel triginta millia, qui ad præcedendas de Libano cedros missi sunt; de proselytis, isii de quibus locuti sumus, lapidum cæsores; de gentibus, ipse Hiram et servi ejus, qui cum servis Salomonis ligna cædebant de Libano. Omne igitur hominum genus per quos ædificanda erat Ecclesia, in ædificatione templi præcessit. Judæi namque proselyti et gentiles conversi ad veritatem Evangelii, unam eandemque Christi Ecclesiam, sive recte vivendo, sive etiam docendo construunt.

VII. *De lapidibus. Cap. v.* — *Præcepitque rex ut tollerent lapides grandes, lapides pretiosos in fundamentum templi, et quadrarent eos.* Fundamentum templi nullum est aliud intelligendum mysticæ, quam illud quod ostendit Paulus, dicens : *Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, Christus Jesus* (1 Cor. III). Qui propterea recte fundamentum domus Domini potest vocari, quia, sicut ait Petrus : *Non est aliud sub celo datum hominibus nomen, in quo oporteat nos salvos fieri.* In quod fundamentum lapides grandes et pretiosi ponuntur cum præcipui factis ac sanctitate viri familiariter mentis sanctitate sua adhærenti Conditori, ut quo firmis in illo spem suam ponunt, eo fortius aliorum vitam dirigere, quod est altitudinem portare sufficiant. Lapidem ergo qui in fundamentum templi ad portandum ædificium omne ponebantur, proprie sunt prophetæ et apostoli, qui verbum et sacramenta veritatis sive visibiliter sive invisibiliter ab ipsa Dei sapientia perceperunt. Unde et nobis qui eorum vitam sive doctrinam studemus pro nostro modulo imitari, fundatos dicit Apostolus super fundamentum apostolorum et prophetarum. Sed et generaliter perfecti quoque qui fideliter ipsi Domino adherere, et impositas sibi fratrum necessitates fortiter ferre didicerunt, hi possunt lapidibus grandibus ac pretiosis indicari; qui bene lapides primo quadrari, ac sic in fundamento poni jubentur; quadratum namque omne quocumque vertitur, fixum stare consuevit. Cui nimirum figure corda assimulantur doctorum, quæ ita in fidei firmitate consistere didicerunt, ut nulla occurrentium rerum adversitate, nec ipsa etiam sua morte a sui status rectitudine possint inclinari, quales videlicet doctores Ecclesia non solum de Judæa, verum etiam de gentibus perplures suscepit. Unde bene de lapidibus hujusmodi grandibus pretiosis et quadratis subditur :

Quos dolaverunt cæmentarii Salomonis et cæmentarii Hiram. Dolantur namque lapides pretiosi, cum electi quoque præcedentium sanctorum instructione et instantia, quidquid in se habent noxium et inane relinquunt, atque ante conspectum sui Conditoris, solam insite justitiæ regulam, quasi stabilem quadraturæ formam ostendunt. Dolaverunt autem lapides non solum cæmentarii Salomonis, sed etiam cæmentarii Hiram; quia ex utroque populo fuerunt doctores sanctæ Ecclesiæ, immo tam sublimes ex utroque Dei populo fuerunt nonnulli, qui ipsorum quoque doctorum sublimium jure doctores existerent, et quasi quadrantes eos ad sublevandum domus

Domini ædificium pararent; hæque enim soli Jeremias et Isaias, et ceteri ex circumcissionē prophete, verum etiam beatus Job cum illis suis, qui erant ex gentibus, maxime vitæ suæ patientiæ formam, maxima doctriæ salutari præconiâ sequentis ævi doctoribus ministrant, quod abjectis verbis actibus cogitationum superactis, ad portandum onus sanctæ Ecclesiæ digni et apti inventi sunt.

Porro Bybli præparaverunt ligna et lapides ad edificandam domum Domino. Byblus est civitas in Syria Phœnicis, a qua Byblii sunt vocati, ejus meminit Ezechiel, dicens: *Sapientes tui Tyrii facti sunt; gubernatores tui, senes Bybli et prudentes ejus* (Ezech. xxv). Pro quo in Hebræo continetur Gebel, sive Gebat, qui interpretatur Dellniens, sive Deletinians; quod vocabulum convenit eis qui corda hominum ad ædificium spiritualitæ, quod ex virtutibus ædificatur, parant; sic enim solum suos adjuutores sedem et opera justitiæ docere sufficiunt, dum ipsi prius sacris paginis docti, diligenter quæ sit fides tenenda, quo virtutum calle incedendum, certa definitione veritatis illudicunt. Nam frustra sibi ostium doctoris usurpat, qui dissertationem fidei catholice ignorat. Neque sanctuarium Domini, sed ruinam sibi ædificant, qui docere alios regillam, quam ipsi non didicerunt, conantur: In ædificanda domo Domini, primo sunt ligna et lapides de monte ex-deidi; quia eos quos in fide veritatis instructe quærimus, primo necesse est ut renuntiare diabolo, ac de sorte primæ prævaricationis in qua nati sunt, doceamus renascendo erui. Deinde quærendi sunt lapides pretiosi et grandes, atque in fundamentum templi ponendi, ut meminerimus, abdicata conversatione priori, eorum vitam in omnibus moresque inspiciere, eosque nostris auditoribus imitandos proponere, quos per virtutem humilitatis spiritaliter Domino adherere poterimus; quos invincibili mentis stabilitate, quasi quadratos quodam modo atque ad omnes tentationum incursus ininvocabiles perdurare conspiciamus, quos pretiosos et grandes merito hæc fama comperimus. Post fundamentum vero talibus ac tantis lapidibus compositum ædificanda est domus, præparatis diligenter lignis ac lapidibus, ac decent ordine collocatis, quæ olim de pri-o suo statu vel radice fuerant abstracta: quia post prima fidei rudimenta collocata in nobis juxta exemplum sublimium virorum humilitate, addendus est in altum paries honorum quasi superimpositis sibi invicem ordinibus lapidum, ambulando ac proficiendo de virtute in virtutem. Vel certe lapides fundamenti grandes, pretiosi, quadrati, primi sunt, ut supra diximus, Ecclesiæ magistri, qui ab ipso Domino verbum audierunt salutis. Superpositi autem ordines lapidum vel lignorum, sequentes suo quosque tempore designant sacerdotes ac doctores, quorum vel predicatione ac ministerio fabrica crescit Ecclesiæ, vel ordinatur virtutum: Quales autem colore lincunt lapides, quibus factum est templum, in libro Paralipomenon aperte declaratum est, dicente David ad Salomonem, cum ei impensas templi quas præparaverat, ostenderet: *Omnem pretiosum lapidem et marmor Parium abundantissime præparavi* (1 Paral. xxv). Marmor autem Parium, marmor candidum dicitur, quale eadem insula gignere consuevit. Unde poeta de illa:

Otearan, niveamque Paron, sparsasque per æquor
Cycladas, et crebris legimus freta concita ventis.

(Virg. Æneid. III).

Nivea ergo Paros dicitur, eo quod candidissimi generis marmor mittat. Est autem una de Cycladibus insula, quo videlicet lapide templum fuisse factum, Josephus insinuat, dicens: *Elevavit itaque templum usque ad cameram, ex lapide constructum albo*. Altitudo fuit viginti cubitorum et centum. Nec mysterii sensus in abdito est: culvis enim patet quia marmor candidum, ex quo domus Domini constructa est; mundam electorum actionem, simul et conscientiam

A ab omni nævo corruptionis castigatam designat, quales voluit esse sapiens ille architectus eos quos super fundamentum Christi locabat lapides pretiosos, auro argenteoque redimitos. *Charissimi, inquit, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perficientes sanctificationem in timore Dei* (1 Cor. vii).

VII. Quando vel ubi Templum sit factum. Cap. v. — Factum est igitur quadringentesimo et octogesimo anno egressionis filiorum Israel de terra Ægypti, in anno quarto, mense Zio, ipse est mensis secundus, regis Salomonis super Israel, et edificare cepit domum Domino. Domus Domini quam ædificavit rex Salomon in Hierusalem, in figura facta est sanctæ universalis Ecclesiæ, quæ a primo electo usque ad ultimum, qui in fine mundi nasciturus est, quotidie per gratiam regis pacifici sui, videlicet Redemptoris ædificatur; quæ pariter adhuc peregrinatur ab illo in terris, partim evasis peregrinandi ærumnis, cum illo jam regnat in cælis, ubi peracto ultimo judicio tota est regnatura cum illo. Ad hæc domum pertinent electi angeli, quorum nobis similitudo in futura vita promittitur, dicente Domino: *Illi autem qui digni habentur sæculo illo et resurrectione ex mortuis, neque nubunt, neque ducunt uxores; neque enim ultra mori poterunt, æquales enim angelis sunt, et filii sunt Dei, et filii resurrectionis* (Math. xxii). Ad hæc pertinet ipse Mediator Dei et hominum, homo Christus Jesus, ipso attestante cum ait: *Solvite templum hoc; et in tribus diebus excitabo illud* (Joan. ii). Quod exponens Evangelista subiunxit: *Hoc autem dicebat de templo corporis sui* (1 Cor. iii). Dicit autem Apostolus de nobis: *Nescitis quia templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis?* Si ergo ille templum Dei per assumptam humanitatem factus est, et nos templum ejus per inhabitantem ejus Spiritum esse imur, constat utique quia figuram omnium nostrum, et ipsius Domini videlicet et membrorum ejus, quæ nos sumus, templum illud materiale tenuit; sed ipsius unquam lapidis angularis singulariter electi et pretiosi in fundamento fundati; nostri autem tamquam lapidum vivorum superædificatorum super fundamentum apostolorum et prophetarum, hoc est, super ipsum Dominum. Quod melius considerata est ordine ipsius templi ædificatione patet, ut in quibusdam videlicet figura ad ipsum Dominum, in quibusdam vero ad omnes electos pertineat; in quibusdam intemeratam in cælis angelorum felicitatem, in quibusdam iunctam in terris hominum patientiam describat; in quibusdam collata hominibus angelorum auxilia, in quibusdam reinunerata cum angelis hominum certamina demonstrat. Designat eandem domum Domini spiritalem, etiam tabernaculum quoddam factum in eremo per Moysen. Verum quia illa domus in itinere quo ad terram repositionis veniebatur, hæc autem ædificabatur in ipsa terra repositionis, et in civitate Hierusalem, illud ut de loco ad locum crebro Levitarum ministerio portatum, tandem in terra repositionis hæreditatis induceretur, hæc ut mox in patria ipsa et in civitate regia constructa, inviolabili semper fundamento consisteret, donec inditum sibi figurarum cælestium munus impleat: potest in illa præsentis Ecclesiæ labor et exilium; in hæc futura quies et beatitudo figurari. Vel certe quia illa a solis filiis Israel, hæc autem a proselytis etiam et gentibus facta est, posunt in illa principalliter patres veteris Testamenti, et antiquus ille Dei populus; in hæc autem congregata de gentibus Ecclesiæ figuratim exprimi: quamvis ædificium utriusque domus eundem spiritum spirituali sensu discursum, et labores præsentis Ecclesiæ quotidianos, et præmia in futuro perennia, gaudiaque regni cælestis, et electionem primæ de Israel Ecclesiæ, et salutem omnium gentium in Christo, multis modis ostendatur insinuare in figuris. Quod autem dicit: In anno quarto, mense Zio, ipse est mensis secundus regis Salomonis super Israel, ordo sensus est: In anno quarto regis Salomonis, mens

B
C
D

Zio, ipse est mensis secundus : mensem autem secundum, Maium dicit : nam Aprilis, quo Pascha celebratur, principium apud Hebræos primus erat in mensibus anni. Ex quo manifeste claret quia mox peracto Pascha cœpit ædificare domum Domino, et consecratus mystica solemnitate populus manus ad mysticum opus misit. Fit autem commemoratio egressionis de Ægypto, quando tabernaculum ædificari cœptum est, ut admoveatur lector quot annorum tempus inter ædificationem utriusque domus transierit, et hujus quoque summæ temporis sacramentum spiritaliter cognoscat. Quater namque centeni et viceni quadringentos et octoginta faciunt; quator autem evangelicæ perfectioni apte conveniunt propter ipsum evangelistarum numerum; centum viginti doctrinæ legali propter annos totidem legislatoris; in quo etiam numero virorum gratiam Spiritus sancti primæva suscepit Ecclesia, patenter ostendens quia qui lege legitime utuntur, id est, qui Christi in ea gratiam cognoscentes amplectuntur, jure spiritus ejus gratia replentur, quia in charitate ejus amplius ignescunt. Diximus autem per tabernaculum quod fecit Moyses et filii Israel in deserto, Synagogam, per templum vero quod Salomon et filii Israel cum proselytorum et gentilium auxilio construxit, Ecclesiam gentium posse designari. Permansit autem cultus et religio tabernaculi annos quadringentos et octoginta ac sic templum ædificari incœpit, quia Scriptura veteris Testamenti tanta perfectione redundat, ut si quis eam bene intellexerit, cuncta in se novi Testamenti mysteria contineat. Patres quoque veteris Testamenti tanta perfectione arcem perfectionis tenuerunt, ut in nullo apostolis virisque apostolicis putandi sint esse minores. Permanebat tabernaculum usque ad constructionem templi in populo Dei per annos quadringentos et octoginta, id est, centum viginti per quatuor multiplicatos : quia ex tempore datæ legis usque ad incarnationem Dominicam et tempus revelatæ gratiæ, non defuerunt viri qui in lege constituti Evangelicæ per omnia perfectionem mente et opere servarent; non defuit Scriptura, quæ gratiam novi Testamenti, in veteri prophetis intimaret eloquiis. Quod autem quarto anno regis Salomonis ædificari cœpta est domus Domini, potest eos referri mysticæ, quod post expletam dispensationem Dominicæ incarnationis, quæ in quatuor Evangelii libris scripta est, misso de cœlis Spiritu sancto Ecclesiæ structura ceperit; et quod mense secundo loco post Israel ædificationem in se suscepit Creatoris. Unde et secundus mensis in lege concessus est ad faciendum Pascha, his qui immundi super anima vel in via procul positi, ad faciendum in primo mense Pascha occurrere nequirent. Ubi nos aper tissime designati sumus, qui immundi super mente nostræ, et procul adhuc positi a populo Dei, non potuimus primo Pascha lacere, quod in carne igni et sanguine fiebat. Celebramus autem hoc Pascha secundum, quod in corpore et sanguine Redemptoris nostri, a quo quæsitus sumus et mundati, actum est. In quo autem loco templum sit ædificatum manifestius in libro Paralipomenon ostenditur, ut scriptum est : *Et cœpit Salomon ædificare domum Domini in Hierusalem in monte Moria, qui demonstratus fuerat David patri ejus in loca quem paraverat David in area Ornan Jebusæi* (II Par. iii). Ædificatur ergo domus Domini in visione pacis, quia dilatata per orbem Ecclesia in una eademque fide et veritatis catholice societate consistit : nam in scissura mentium Deus non est, sed factus est in pace locus ejus, et habitatio ejus in Sion. Ædificatur in monte, videlicet in ipso Domino Salvatore, de quo Isaias ait : *Et erit in novissimis diebus preparatus mons domus Domini in vertice montium* (Isai. ii). Et ipse de se in Evangelio : *Non potest, inquit, civitas abscondi super montem posita* (Matth. v); ipse enim est mons montium, qui de terra quidem per originem carnis assumptæ ortus est, sed omnium terrigenarum potentiam ac sanctitatem singularis

A culmine dignitatis transcendit. In quo nimirum monte civitas sive domus Domini constructa est, quia si non in illo radicem figat, spes et fides nostra nulla est. Qui recte mons Moria vocatur, id est, Visionis, quia electos suos quos ad æternam suæ claritatis visionem conservat, in hac interim vita laborantes videre et adjuvare dignatur : ipse enim locus in quo obtulit Abraham Isaac filium suum Domino, ac devotione obedientiæ videri ab illo meruit. Unde et nomen accepit, de quo Dominus ait : *Tolle filium tuum unigenitum, quem diligis Isaac, et vade in terram Visionis, atque offer eum in holocaustum* (Gen. xxii). Pro terra Visionis, in Hebræo terram Moria habet. Et quia immolatio Isaac typos Dominicæ passionis exstitit, recte in loco eju-dem immolationis templum ædificatur, quia per fidem et mysterium Dominicæ passionis Ecclesia dedicata, crescit in templum sanctum Domino. De quo monte bene subditur : *Qui demonstratus fuerat David patri ejus*. Ostensus namque fuerat David, sicut et cæteris prophetis venturus in carne Dominus, qui vocatam de gentibus Ecclesiam, per sacramenta ejusdem suæ incarnationis ablueret a peccatis, atque in domum sibi fidelem dilectamque consecraret. Bene autem additur : *In loco quem paraverat David*. Paraverat namque David psallendo, paraverunt alii propheta vaticinando locum Domino, vero utique Salomoni, in quo domum ædificaret, quia corda auditorum suorum fide veritatis instituerunt, sedulo admonentes ut venientem in carne Dei Filium fidei ac devota mente susciperent : hinc etenim Dominus de paratis ad credendum sibi populis, ait discipulis : *Levate oculos vestros, et videte regiones, quia albæ sunt jam ad messem; et qui metit mercedem accipit, et congregat fructum in vitam æternam, ut qui seminavit simul gaudeat, et qui mittit* (Joan. iv). Quasi aliis verbis de ædificatione templi diceret : *Levate oculos vestros, et videte locum, qui paratus est jam ad ædificandum domum Domini, et qui ædificat, docendo mercedem accipit, et congregat lapides pretiosos in vitam æternam; ut et qui parat locum ædificio simul gaudeat, et qui ædificat, id est, propheta prædicans venturum, et apostolus venientem prædicans Dominum, una simul in illo mercede potiantur*. Bene autem idem locus in area erat Ornan Jebusæi, quia Ecclesia vocabulo areæ solet designari, dicente Joanne de Domino : *Cujus ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam* (Matth. iii). Ornan, qui interpretatur Illuminatus, et erat natione Jebusæus, natione quidem gentiles significat, nomine autem eosdem illustrandos a Domino atque in filios Ecclesiæ commutandos ostendit, quibus merito dicat Apostolus : *Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (I Thess. v). Jebus eadem est civitas que et Hierusalem. Et Jebus quidem dicitur Conculcata; Hierusalem autem Visio pacis. In qua quamdiu Ornan gentilis regnabat, Jebus dicta est; cum vero in ea David locum holocausti emerit, et cum Salomon in ea templum Domino ædificaret, non jam Jebus, sed Hierusalem vocata est : quia nimirum gentilitas quamdiu divini cultus nescia perdurabat, conculcabatur, et illudabatur ab immun-dis spiritibus, simulacra muta prout ducebatur sequens; cum vero illam gratia sui Conditoris respexit, continuo pacis in se et locum invenit et nomen dicente de ipsa Domino : *Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur* (Matth. v). Cum ergo Ornan in hac civitate regnum adhuc haberet, Jebus vocabatur; at cum locum areæ suæ cum butis ac tribulis venderet David regi, nomen Hierusalem accepit : quia persistens in sua adhuc obstinatione gentilitas, conculcabatur quasi vilis et abjecta a malignis spiritibus. Porro enim omnia sua vendere, ac vero regi offerre didicit, non ultra conculcari a daemonibus ac vitis potuit, sed internæ pacis, quam cum suo conditore haberet, magis composita effecta est.

VIII. De mensura Templi. Cap. vi. — *Domus autem quam ædificabat Salomon Domino, habebat sexaginta cubitos in longitudine, et viginti cubitos in latitudine,*

et triginta cubitos in altitudine. Quod in constructione templi dicitur in libro Regum, quia habebat triginta cubitos in altitudine, cum in libro Paralipomenon scriptum sit: Porro altitudo centum viginti cubitorum erat, nequaquam discrepare, sed utrumque verum esse noscendum est. Nam ut Josephi refert historia, triginta erant cubiti a pavimento usque ad medium cœnaculum, triginta rursus a medio usque ad tertium, quo usque porticorum, quæ templo ab australi et occidentali et septentrionali latere cohærebant, altitudo pertingebat, id est, simul sexaginta; deinde alii sexaginta usque ad supremum domus tectum. Itaque tota ejus altitudo centum viginti cubitis implebatur. Longitudo autem domus longanimitatem designat sanctæ Ecclesiæ, quæ in exilio peregrinationis hujus patienter adversa quæque tolerat, donec ad patriam, quam expectat, perveniat. Latitudo insinuat charitatem, quæ dilatato sinu mentis non solum amicos in Deo, sed et inimicos gaudet diligere propter Deum, donec veniat tempus quando sive ad pacem suam conversis, sive funditus extinctis, cum solis gaudeat amicis in Deo. Altitudo spem denuntiat futuræ retributionis, cujus intuitu libenter infima quæque, sive quæ demulcent, seu quæ adversantur contemnit, usque dum utrisque transcendis, sola mereatur videre bona Domini in terra viventium. Unde apte longitudo domus sexagenario cubitorum numero comprehenditur; seuariis namque numerus, in quo mundus factus est, perfectionem solet designare honorum operum. Et necesse est nos ita per longanimitatem molestias ferre nostræ peregrinationis, ut merito bonæ operationis, promissam patriam, cum appruerit, valeamus intrare. Latitudo vicenario numero determinatur, propter geminam ejusdem charitatis, qua Deum et proximum amamus, distantiam. Altitudo tricenarii propter fidem sanctæ Trinitatis, quæ (unus est Deus, in cujus visione cuncta spei nostræ desideria suspenduntur. Sex ergo ad operis perfectionem, duo ad dilectionem Dei et proximi, tria pertinent ad spem divinæ visionis. Singuli autem numeri recte per decem multiplicantur, quia non nisi per fidem et custodiam decalogi legis vel patientiam nosra salubriter exercetur, vel charitas utiliter accrescit, vel spes sublimiter ad æterna desideria raptatur. Et porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis, juxta mensuram latitudinis templi, et habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi. De hac porticu in libro Paralipomenon ita scriptum est: Porticus vero ante frontem, quæ tendebatur in longum juxta mensuram latitudinis domus, cubitorum viginti (II Par. III). Patet ergo quia porticus hæc ad orientalem templi partem facta est. Templum namque conversum erat ad orientem, sicut et tabernaculum, habebatque ostium porticus ante ostium templi, juxta quod historicus Judæorum Josephus aperit-sime docet (Ant. Jud. lib. VIII, c. 5), ita ut sol æquinoctialis oriens directis radiorum suorum lineis per ostia tria, portici videlicet, et templi, et oraculi, arcam testamenti perfundere posset. Quia vero templum sanctam Ecclesiam designat, porticus quæ erat ante templum et prior lumen solis accipere solebat, quid aptius quam illam ejus partem, quæ Dominicæ incarnationis tempora præcessit, typicè denuntiat, in qua sunt patriarchæ et prophætæ, qui orientem hinc mundo Solem justitiæ susceperunt primi, et nascenti Domino in carne testimonium sive vivendo, sive prædicando, sive nascendo, seu etiam moriendo præbuerunt? Ostium ergo templi Dominus est, quia nemo venit ad Patrem, nisi per ipsum, et qui alibi dicit, Ego sum ostium; per me si quis introierit, salvabitur (Joan. X). Ostium porticus, sermo prophæticus est, qui quasi recto calle ingredienti ad ostium templi perducebat, et gratiam Domini Salvatoris, qua mundum erat redempturus, prædicabat. Factura ergo porticus tota fideles illius temporis signat. Ostium vero in porticu doctorum, qui cæteris lucem vite, januamque intrandi ad Dominum pandebant, exprimit. Et bene unum ostium, propter consonam in omnibus

A sanctis fidem ac dilectionem veritatis. Quæ videlicet porticus juxta latitudinem templi viginti cubitis longa erat, quia nimirum antiqui justi multa diu patientia et longanimitate expectabant, quando apprensus in carne Dominus novam Evangelii gratiam mundo afferret, non acceptis ipsis promissionibus, sed a longe eas aspicientes et salutantes. Equabant ergo longitudine sua latitudinem templi, quia per longanimitatem mentis devotæ desiderabant videre dilatationem Ecclesiæ in charitate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro. Qui quamvis tempore adhuc fuerint a sacramentis Dominicæ incarnationis separati, fide tamen ac prædicatione fuerunt proximi. In hujus sacratissima porticus prima fronte fuerunt beatus protomartyr Abel, et Seth, et Enos, cæterique justi mundi originalis. In intimo autem penetrali et quasi prope murum templi mysticum, obtinere locum parentes beati præcursoris Domini, Simeon et Anna, cæterique qui, etsi nativitatem ejus videre meruerunt, ad additionem tamen doctrinæ ejus, et ad perceptionem sacramentorum ejus pervenire nequiverunt. Quæ bene porticus decem cubitis erat lata, quia tales etsi necdum verba sive mysteria Evangelii, quæ erant per Dominum tradenda, receperunt, præcepta tamen decalogi, quæ præceperunt, perfecta dilectione dilatati in Domino servabant.

B IX. De fenestris et tabulariis Templi. Cap. VI. — Fecitque in templo fenestras obliquas. Fenestræ templi daciore sunt docti, et spirituales quique in Ecclesia, quibus mente excedentibus Deo, arcana secretorum cœlestium specialius cæteris videre conceditur, qui dum ea quæ in occulto vident, publice fidelibus pandunt, quasi suscepto lumine solis fenestræ cuncta templi penetrabilia replent. Unde bene eadem fenestræ obliquæ, id est, intus latiores et foris angustiores fuisse perhibentur, quia nimirum necesse est ut quisquis jubar supernæ contemplationis vel ad momentum præcepit, mox sinum cordis amplius castigando dilatet, atque ad majora capessenda solerti exercitatione præparet.

C Et edificavit super parietem templi tabulata per gyrum, et in parietibus domus per circuitum templi et oraculi, et fecit latera in circuitu. Tabulatum quod super erat quinque cubitos habebat latitudinis, et medium tabulatum sex cubitorum latitudinis, et tertium tabulatum septem habens cubitos latitudinis. Hæc tabulata in Evangelio, ubi Dominus tentatur a diabolo, pinnacula templi vocantur (Math. IV). Sed et Jacobum fratrem Domini apostolum in pinnacula templi, unde ad populum conveiret, levatum esse audivimus. Utrum autem moris fuerit doctoribus, ut in his sedentes tabulatis ad circumstantem inferius turbam fecerint sermonem, nusquam in Scripturis invenimus. Patet ergo ratio sacramenti, quia tabulata hæc tria, totidem fidelium gradus, conjugatorum videlicet, continentium et virginum designant; distinctos quidem altitudine professionis, sed societate fidei et veritatis omnes ad domum Domini pertinentes, eique fixa mente inhærentes; ubi pulchre dicitur quia tabulatum quod super erat quinque cubitos habebat latitudinis, medium sex, tertium septem. Supremum ergo tabulatum erat cæteris angustius, quia nimirum altior professio virtutis altiore debet viam tenere vivendi. Nam quicumque, abrenuntiato vinculo conjugali, virginitatem suam Domino consecraverunt, mores simul oportet virginitati condignos ostendant, abstineant ab otiosis eoque, ira, rixa, detractione, habitu impudico, comestationibus, potationibus, contentione et emulatione; et contrario vigiliis sanctis, orationibus, lectionibus divinis et psalmis, doctrinæ et eleemosynis, cæterisque sanctis fructibus operam impendant; ut qui futuræ statum vitæ in professione tenent, in qua non nubent, nec nubentur, sed eunt sicut angeli in cælo (Math. XXII); hujus quoque statum, quantum mortalibus possibile est, in presenti contendant imitari. At vero infimum tabulatum amplioris erat latitudinis, quia non Deus conjugatis, Vade et

vende quæ habes, et da pauperibus; sed si vis, inquit, **A** ad vitam ingredi, serua mandata, Non homicidium facies, non adulterabis, non facies furtum, non falsum testimonium dices, etc. (Matth. xix). Medium inter hos locum tenent continentés, qui quantum virginibus inferiores, tantum eminentiores conjugatis; quorum postea gloriosissimam primitivam in Hierosolymis ædificabat Ecclesiam, scribente beato Luca, quia multitudinis credentium erat cor unum, et anima una, etc. (Act. iv). Quorum maximam partem eos reliquisse complexus, testatur historia sancti Stephani, ubi feminas eadem religione pollutentes non conjuges, sed viduas appellat eorum. Singula autem tabulata in circuito habebant latera, id est, luricas, ne quis in eisdem tabulatis consistens, sive residens posset ad inferiora descendere, quod Ozie regi contigisse legimus in Samaria. Quæ nimirum latera non incongrue quotidiana divinæ protectionis erga nos munimina designant. De quibus psalmista, *Inmittet, inquit, angelus Domini in circuito timentium eum, et eripiet eos* (Ps. xxxiii). Ascendit quidem in cœnaculum Ozias rex Samaria, qui se a domo David separaverat, sed per cancellos decidit, quia etsi hæretici siye schismatici aliquam bonæ actionis arcem descendere videntur, tamen compagem unitatis Ecclesiæ non habent, quasi patentibus et non solidis laterum præsiidiis, semper ad vitiorum infirma relabuntur, dum divino destituti auxilio suæ perniciæ fasto intereant. Qua autem arte præfata tabulata parietibus templi sint affixa, declaratur eum subditur: *Trabes autem posuit in domo per circuitum forinsecus, ut non hærerent muris templi.* Trabes ergo quæ intrinsicè domum nimbabant et ornabant, tante erant longitudinis, ut capita earum forinsecus prominèrent, in infimo quidem ordine cubitorum septem, in medio sex, in supremo quinque, atque in eisdem capitibus earum tabulata componebantur, nequaquam muris templi infixæ, sed juxta muros trabibus, quæ de muris exierant, superposita. Quid itaque per trabes domus quæ tabulata portabant, nisi prædicatores sunt typicè designati? qui dum ipsi sublimem atque honorabilem in Ecclesia Dei locum tenent, infirmiores quosque ac fragiles suis prædicationibus ab infirmorum appetitu sustollunt, atque ad cœlestia desideranda ac speranda suspendunt, suis etiam intercessionibus, ut in cœptis persistent, adjuvant. Legimus autem in libro Paralipomenon quod trabes templi, sicut et cætera ejus interiora, fuerint auro vestitæ. Quod ita factum esse non dubium est, ut ille trabum partes, quæ intus in templo aureis essent laminis vestitæ; quæ vero foris patebant, hæc minime deauratæ ipsam cedri speciem formamque cunctis ostenderent. In qua tamen imposita sibihihi tabulata gestabant. Quod ergo extrinsecus eminebat trabium, vitam sanctorum, quæ nobis in terris innotescere potuit, designat; quod intus in templo deauratum fulgebat, claritatem illam, qua in cœlesti patriâ in aspectu sui Creatoris justigaudent, figurare denuntiat. Quæ nimirum claritas trabium aurearum illis solummodo, qui templum intrabant, patebat, quia quam sit magna multitudo dulcedinis Dei, quam abscondit timentibus se (Ps. xxx), et perfectis sperantibus in se, soli norunt illi qui regnum cœlestis meruerunt intrare. Et tamen eum nos vitam, passionis, doctrinæ sanctorum cernentes, sive in Scripturis legentes, ad benefaciendum exemplo eorum excitamur, quasi in capitibus trabium foris apparentium a terra sublevamur: quia quamvis internam sanctorum gloriam perspicere necdum valeamus, ex eo tamen quod exterius videre valuimus, sublimibus Ecclesiæ membris fideliter adhæremus. Possumus hæc etiam de sanctis in hæc vita adhuc positis intelligere, quorum puritatem dilectionis, qua in secreto cordis eorum Domino refulgent, inspicere nequimus; attamen ex eis quæ loquendo, vel agendo, vel patiendo foris ostendunt, auxilium nostræ salutis invenimus.

Domus autem cum ædificaretur, de lapidibus dola-

tis atque perfectis ædificata est; et malleus et securis et omne ferramentum non sunt audita in domo cum ædificaretur. Hæc ad illam Ecclesiæ partem quæ post hujus sæculi labores et certamina ad æterna præmia meruit introduci, proprie pertinent; ibi etenim nemo aliquid coinquatum faciet, vel abominationem et mendacium, sicut in Apocalypsi scriptis Joannes (Cap. xxi). Malleus et securis et omne ferramentum non auditur, quia hic tandem adversitatibus, et disciplina veritatis exercemur, ut illic hieis juxta meritum congruis disponamur, et castigatione cessante, solo amoris glutino quo ad invicem copulemur, uno impleti spiritu perfundamur; hic enim foris tundimur, ut illic sine reprehensione inveniamur. Hic malleus, hic securis, hic omnia tunsonum resonant ferramenta; in domo autem Dei nulli ictus audiuntur, quia in æterna patria omnes-junt perusionum strepitus conticescunt. Nequaquam ibi malleus percussit, quia nulla animadversio affligit; nequaquam securis incidit, quia receptos interius nulla foris sententia severitatis projicit. Nequaquam ibi ferramenta perstrepuerunt, quia nec qualibet minima ultra jam flagella sentiuntur. Lapidés ergo extra tundi sunt, ut in constructione templi Domini absque mallei sonitu ponerentur, quia videlicet nunc foris per flagella tundimur, ut intus in templum Dei postmodum sine disciplinæ percussione disponamur: quatenus quidquid in nobis est superfluum modo perussio reseret, et tunc sola nos in ædificatione concordia charitatis liget: ut hic diversis adversitatibus extra contusus atque expiatus homo erroribus meritorum, ita jam ibi purus purum videat Deum, quo ornamenti ipsius civitatis mereatur affigi, post transitum habens locum sibi solummodo a Domino præparatum.

X. De cochlea templi. Cap. vi. — *Ostium lateris medii in parte erat domus dextræ, et per cochleam ascendebatur in medium cœnaculum, et a medio in tertium.* Quidam hunc locum male intelligentes, putant **C** ostium templi a meridie fuisse, non attendentes quod si hoc significare voluisset Scriptura, non ita diceret, *Ostium lateris medii in parte erat domus dextræ*, sed ita potius simpliciter. Et habebat domus ostium ad meridiem. Nunc autem longe aliud significat. Partem namque domus dextræ latus templi meridianum dicit, in cujus parte orientali ostium erat in ipso angulo factum juxta terram, in quod introeuntes statim ad altiora gradatim ascendebant, habentes viam et ascensum per ipsa parietis interiora. Unde consequenter adjungitur, *Et per cochleam ascendebant in medium cœnaculum, et a medio in tertium.* Nec dubitandum quamlibet Scriptura non dicat, quia sic ascendentés creberrimas habebant a meridie fenestras, quarum luce certum per omnia, et sine offensione iter agerent. Ostium vero, quo ad quotidiana templi ministeria, ingrediebantur, erat ad orientem, sicut jam meminimus, ut Josephus refert; et porticus ante faciem illius, et ipsa patens ad orientem: ita ut exoriens sol æquinoctialis sine ullo obstaculo radios suos per ostia templi et oraculi in ipsam arcem, quæ erat in sanctis sanctorum, mitteret. Porro ascensus qui in domum superiorem, et a superiore ducebat in tertium, in australi erat templi latere; cujus dispositio ascensus mysterium nobis multum memorabile commendat. Claret namque quia templum hoc, quod Salomon fecit, corpus pacifici regis Christi non solum illud quod est Ecclesia ejus tota, verum etiam ipsum quod sacrosanctum de Virgine, ut esset caput Ecclesiæ, suscipit, figurate insinuat. *Erat autem ostium lateris medii in pariete domus dextræ* (Joan. xix). De quo occulte ab inferioribus in medium cœnaculum, et a medio ascendebatur in tertium, quia passo in cruce Domino unus militum lancea latus ejus aperuit. Et bene in parte domus dextræ, quia dextrum ei latus a milite apertum sancta credit Ecclesia. Ubi et apto verbo usus evangelista est, ut non diceret, Percussit latus ejus aut vulneravit, sed ape-

ruit, videlicet quasi ostium lateris medii, per quod nobis iter ad caelestia panderetur. Denique ita subjunxit, *Et continuo exiit sanguis et aqua*, aqua scilicet qua ablumur in baptismo, et sanguis quo consecramur in calice sancto. Per hoc namque ostium nobis est ascensus in medium cœnaculum, et a medio inde in tertium; quia per fidem et mysteria nostri Redemptoris, de præsentis Ecclesie conversatione ad requiem animarum post mortem ascendimus, rursumque de requie animarum adveniente diè iudicii, ad immortalitatem quoque corporum quasi in tertium cœnaculum sublimiore profectio penetrabimus, ex quo et magna amborum corporis videlicet et animæ beatitudine perpetuo vivamus. Quod quidem iter invisibiliter agebatur; ita ut soli hoc, qui intraverant, nosset, quamvis ipsum ostium etiam foris positi viderent, quia nimirum actus fidelium in hoc sæculo, et celebrationes sacramentorum etiam reprobi possunt intueri; verum arcana fidei et intinæ gratiam dilectionis nullus, nisi qui per hæc Domino ducit ad caelestia ducitur, agnoscat. *Qui enim se dicit nasse Deum, et mandata ejus non custodit, mendax est* (Joan. 11). Notandum sane quod triginta cubiti altitudinis, de quibus supra legitur, usque ad medium cœnaculum pertingebant; deinde alii triginta cubiti usque ad tertium cœnaculum addebantur, quousque porticus quæ erant circa templum, ab austro, et aquilone, et occasu ad tectum perveniebant, ut Josepho narrante didicimus. Deinde usque ad supremum templi tectum alii sexaginta cubiti numerabantur, et sic tota altitudo domus juxta librum Paralipomenon in eorum viginti cubitos consummata est. Porticus quoque, quæ erat ante frontem templi ad orientem juxta fidem præfati voluminis, eandem cubitorum summam in altitudine habebat, qui videlicet illas, de quibus supra diximus, porticus circa templum cellaria vocat, et cubicala. *Dedit, inquit, David Salomoni filio suo descriptionem porticus, et templi, et cellariorum et cœnaculi et cubiculorum in abutris et domus propitiationis* (I Paral. xxviii). Ubi etiam exteriorum domorum, quæ erant extra atrium sacerdotum in circuitu templi, fecit mentionem, cum protinus adjunxit, *Nec non et omnium, quæ cogitaverat, atriorum, exedrarum per circuitum in thesauris sanctorum*. Quod autem omnis altitudo templi centum viginti cubitorum, ad idem sacramentum respicit, quo et primitiva in Hierosolymis Ecclesia post passionem et resurrectionem et ascensionem Domini in celos, et in hoc numero virorum gratiam Spiritus sancti accepit; quindecim namque quæ ex septem et octo constant; solent nonnumquam ad significationem referri vitæ, quæ nunc in sabbatismo geritur animarum fidelium; perficitur autem in fine sæculi resurrectione corporum immortalium. Ipsa autem quindecim in trigonum ducta, id est, cum omnibus suis partibus annumerata, centum viginti efficiunt. Quapropter apte numero centenario et vicenari, magna electorum beatitudo in futura vita designatur. Aptè in hoc tertium domus Domini cœnaculum consummatur, quia per præsentis fidelium labores, post acceptam in futuro requiem animarum plena totius Ecclesie felicitas in resurrectionis gloria complebitur. Ad quod mysterium etque pertinet, ut diximus, quod resurgens a mortuis Dominus atque ad cœlos ascendens, hunc numero virorum Spiritum sanctum in linguis igneis misit, qui eos diversitate linguarum ad invicem cognitione loquelarum communi in laude fecit habere sermonem. Nam et Ecclesia suo tempore resurgens a morte, atque ad cœlos in carne incorruptibili ascendens, plene ac perfecte dono Spiritus sancti illustratur, quando juxta promissum Apostoli, erit Deus omnia in omnibus. Tunc erit plena adunatio linguarum in omnibus, ad prædicanda magna Dei, quia consona mente ac voce omnes gloriam divinæ majestatis, quia præsentem vident, collaudant.

XL. De interiore domo oraculi in sanctum sanctorum.

A Cap. vi. — *Et edificavit domum, et consummavit eam, texitque domum laquearibus cedrinis*. Laquearia sunt tabulata, quæ magno decore composita et ornata, ab inferiori parte trabibus affiguntur clavus. Et quia ter gemine altitudinis domus Domini facta erat, terna nimirum habebat laquearia; prima videlicet post triginta cubitos a pavimento, secunda post cubitos sexaginta contra summitatem porticiorum, tertia post cubitos centum viginti in summitate totius domus. Quid autem aptius per laquearia, quam sublimiores quosque in sancta Ecclesia justos significari credamus, quorum opus et doctrina cunctis in exemplo proposita quasi longius in alto præeminet, quique suis intercessionibus et exhortationibus animos infirmorum, ne in tentationibus deficiant, protegant. Quæ nimirum laquearia, recte cedrina esse describuntur. Cedrus namque arbor est, impetrabilis omnino naturæ, odoris jucundi, aspectus nitidi; serpentes accenso nidore fugans ac perinens; quæ perfectis quibusque conveniunt, quorum insuperabilis est patientia, fama virtutum eximia, præ cunctis gratissima bonis, auctoritas ad revincendos confutandasque eos qui veritati resistunt, constantissima, qui et in hac vita et in futura singulari præ cæteris sanctis eminentia fulgent. *Et edificavit tabulatum super omnem domum, quinque cubitorum altitudinis*. Hoc est enim quod in Deuteronomio præcipit Moyses fieri in omni domo, quam quisque edificaverit: *Cum edificaveris, inquit, domum novam, facies murum tecti per circuitum, ne effundatur sanguis in domo tua, et sis reus labente alio, et in præceptis ruente* (Deut. xxii); hoc enim tabulatum in supremo domus tecto per circuitum, in extremo murorum, vice cancellum erat erectum, ne quis ad superiora conscendens, dum ad terminum tecti perveniret, incaute progrediendo dilaberetur ad ima. Quod esse passus rex Ozias in sequentibus invenitur, qui per cancellos cœnaculi decidens, lethiferum incidit in languorem. Quibus tabulatis seu muris vel cancellis, cum ad tutelam viæ ponuntur, vulgus luricularum noxam indidit. Hæc autem tabulata sive luricole supra sunt latera vocata. Ubi cum dictum est, *Et edificavit super parietem templi tabulata per egrum in partibus domus per circuitum templi et oraculi*; continuo subjunctum est, *Et fecit latera in circuitu*. In quibus nimirum lateribus intelleximus divina esse præsidia designata, quæ nos in hoc adhuc sæculo laborantes, ac pro captu nostro ad superiora nitentes, quotidie ne deficiamus adjuvant; ad cujus formam sensus etiam hunc locum intelligere debemus, sed ea distinctione, quod in hac vita inter crebra vel hostis impæcata tentamenta, vel nostræ fragilitatis obstacula, crebra, immo continuo superna pietatis munere, ne corruamus defendimur. In illa vero vita, quam supremum templi tectum, ut supra docuimus, insinuat, tanta Dei præsentis gratia munimur, ut nec velimus ultra peccare; nec possimus, neque ullo mortis sive doloris, sive tentantis adversarii metu afficiamur. De præsentibus Domini auxiliis quasi de lateribus tabulatarum, dicit ipse Dominus loquens de populo suo: *Invocabit me, et ego exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum et glorificabo eum* (Ps. xc). De futura autem ejus gratia, qui superna illa civitas illustratur, dicit eidem civitati propheta, *Lauda, Hierusalem, Dominum, lauda Deum tuum Sion: quoniam confortavit seras portarum tuarum, benedixit filiis tuis in te; qui posuit fines tuos pacem* (Ps. cxviii). Bene autem hoc tabulatum in tecto domus Domini quinque cubitis altum esse memoratur, quia nimirum ita nos in illa patria divinæ præsentia claritatis adimplet, ut nihil aliud visus noster, nihil auditus, nihil olfactus, nihil gustus, nihil tactus dulces habeat, nisi, hincgere Dominum Deum nostrum ex toto corde, tota anima, tota virtute et proximum tanquam nos ipsos (Deut. vi).

Et aperuit domum lignis cedrinis. Supremum cuius totius structuræ domus tegumentum designat, hoc

est, tabulatum quod illis trabibus desuper appositum erat, quibus suprema, quæ prædiximus, laquearia subter erant affixa. Non autem habebat templum culmen in superioribus, sicut nec tabernaculum, sed erat æquale, quo modo omnibus in Palæstina et Ægypto domus ædificantis facere moris est, quia ad sedendum videlicet vel deambulandum apta construuntur. Unde dicit in Evangelio Dominus: *Et quod in aure audistis, prædicabitur in tectis (Luc. xii)*. Talis namque locus aptissimus erat, de quo verbuni prædicator vel assistentibus sibi, vel inferius positus auditoribus proferat. De quo et in Proverbiis Salomon: *Melius est, inquit, habitare in angulo domatis, quam cum muliere litigiosa in domo communi (Prov. xxi)*: quod enim Latine tectum, Græce dicitur doma. Sed et porticus ipsæ circa templum trina habebant laquearia, prima post cubitos a terra viginti, secunda post quadraginta, tertia post sexaginta: plana enim et ipsorum facta erant tecta. Erant autem porticus triginta inferius, triginta in medio, triginta desuper, non muris ab invicem, sed tabulatis discrete, ita ut singulæ earum quæ erant numero nonaginta, quinos cubitos in latitudine et longitudine, vicenos autem in altitudine haberent. De quibus videlicet porticibus frequens in libro Dierum mentio sit; sed quo sint ordine dispositæ, plenius explicat Josephus. Id ipsum autem hoc tabulatum quo operata est domus, quod et laquearia, designat eximios quosque in resurrectionis gloria viros, et singularem sanctitatem ad ipsam virtutis apicem pervenientes. De quorum uno dicitur, *Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista (Matth. xi)*. Cujus si comparem magnitudinis scire vis, audi quid patri ipsius angelus ait, *Et ipse præcedet ante eum in spiritu et virtute Eliæ (Luc. i)*. *Et ædificavit parietes domus intrinsecus tabulatis cedrinis a pavimento domus usque ad summam parietum, et usque ad laquearia operuit lignis intrinsecus*. Quid est quod domus cedro erat vestita? Nam forinsecus tanto nitore lapis ipse, de quo facta erat, fulgebat, ac si calculo esset candido tecta. Juxta sensus vero mysticos, parietes sunt templi, populi fideles, ex quibus sancta universalis Ecclesia consistit, quorum dilatationem per orbem latitudo designat parietum, spem vero et intentionem omnem ad cælestia erectam, altitudo. Vel certe altitudo parietis, quæ ex ordinibus lapidum superinvicem positus constat, presentis statum signat Ecclesie, ubi electi super fundamentum Christi omnes ædificati, sibi invicem in ordine per temporum curricula succedunt, seseque invicem portantes, legem Christi, quæ est charitas, adimplent; dum enim hi qui nunc præcedentibus erudiuntur magistris, rursus ipsi alios erudiunt, quasi super se invicem per omnes ordines quinque lapidum vivorum in domo Dei, sic ab aliis fixa constantia portantur, ut ad portandos alios et ipsi sufficiant, usque ad ultimos, qui in fine mundi nasciturus sunt, justos, qui quasi in summo Dei domus caennine locati docentur, et portantur ab aliis, sed quos doceant, quorumve fragilitatem tolerant ipsi non habent; qui videlicet parietes intrinsecus tabulatis cedrinis operiuntur, cum corda fidelium amore virtutum redundant: sicut enim cedri natura perfectos homines, ut supra docuimus, typice denuntiant, ita etiam locis opportunitis celsitudinem virtutum, quibus ad eandem perfectionem venitur, non immerito designat. Teguntur autem omnia lignis a pavimento domus usque ad summam parietum, et usque ad laquearia, cum electi a primis fidei rudimentis usque ad perfectionem bonæ actionis, et usque ad ingressum patriæ cælestis bonis insudare non desistant operibus, cum a primis justis usque ad ultimos in consummatione sæculi omnes virtutibus student, quorum merito jure valeant protestari, quia Christi bonus odor sumus Deo in omni loco. *Et texit pavimento tabulatis abiignis*. Hoc quo modo factum sit, plenius in libro Paralipomenon explicat, ubi scriptum est; *Siravit quoque pavimento templi pre-*

tiosissimo marmore stratum decore multo (II Par. iii). Unde patet quod tabulas abiignas quibus pavementum tegeter, æquaqum in terra posuit, sed primo illud marmore protexit, ac deinde tabulas superposuit, ac tertium his duobus auro vestitum superaddidit, ut in sequentibus legitur. Sicut autem altitudo parietis in altum exurgens, atque usque ad laquearia perveniens, profectus virtutum, quibus electi ad regnum cælestem perveniunt, vel certe ipsos electos choros sibi met per tempora variantia succedentes significat, ita æqualitas pavementi concordem eorumdem humilitatem, qua in temporali adhuc vita positi socialiter invicem charitate dictante conversantur, non immerito demonstrat. Quod videlicet *pavimentum pretiosissimo erat marmore stratum decore multo*, idemque marmor mox tabulis tectum abiignis, quia nimirum vita justorum primo fidei firmitate præmunienda in corde, ac deinde virtutum spiritalium latitudine est adornanda in opere; alioquin quid utilitatis habet decor marmoris pretiosissimi lignorum tabulis obtectus, si non mysticum aliquid tacite signabat, ac bonorum amplitudinem operum fortitudine fidei inemeratè suscipiendam esse docebat? Abies vero propter altitudinem sui et robur durabile mentem electorum infima quæque desideria spernentem, et cælesti semper contemplationi intentam, virtute quoque patientiæ singulariter excellentem, non incongrue demonstrat. Auri autem laminæ quæ marmoris ac tabulis sunt abiignis superpositæ, ipsa est latitudo charitatis de corde puro et conscientia bona, et fide non ficta: quæ sicut aurum aliis pretiosius est metallis, ita cæteris eximior virtutibus in templo Dei singulari luce refulget. Unde bene Apostolus cum plurima virtutum bona, quæ humilibus essent corde servanda, quasi pavimento ornans enumeraret, dicens, *Induite vos sicut electi Dei sancti et dilecti viscera misericordie, benignitatem, humilitatem, patientiam, modestiam, sufferentes invicem, et donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam: sicut Christus donavit vobis, ita et vos facite (Coloss. iii)*; repente velut desuper addendo aureo velamine adjunxit, *Super omnia autem charitatem habentes, quod est vinculum perfectionis*.

XII. *De mensura Templi et oraculi*. Cap. vi. — *Ædificavit quoque viginti cubitos ad posteriorem partem templi, tabulata cedrina a pavimento usque ad posteriora, et fecit interiorem domum oraculi in sanctum sanctorum*. Posteriorem templi partem occidentalem dicit; ab ortu enim solis ingressum habebat templum, et ab occasu domum interiorem, hoc est, sancta sanctorum. Quod autem tabulata, quæ interiorem domum ab exteriori separabant, a pavimento usque ad superiora esse dicuntur ædificata, non usque ad laquearia, quæ triginta cubitos erant in sublime a pavimento suspensa, ut supra jam dictum est, sed usque cubitos 20 altitudinis, ut in sequentibus aperte legitur: reliquum vero erat supra hæc tabulata apertum et inane usque ad laquearia cubitis decem altitudinis, et cubitorum viginti longitudinem juxta latitudinem domus. In qua distinctione domus Domini, patet figura mysterii, et Apostolo exponente, luce clarior est. Quæ prior domus, in quam semper introbant sacerdotes, sacrificiorum allicha consummantes, præsens est Ecclesie, ubi quotidie insistentes piis operibus Domino sacrificia laudis offerimus. Interior vero domus, quæ ad posteriorem templi partem erat facta, ipsa est promissa nobis vita in cælis. Interior quidem a conversatione nostri exilii remota, estque in presentia Regis summi perpes, ubi beatorum et angelorum et hominum solennitas agitur: unde de ea bene merito servo dicitur, *Intra in gaudium Domini tui (Matth. xxv)*. Sed posterior, tempus quo post hujus sæculi labores ad illius ingressum perducimur. Tabulata autem, quæ utramque domum ab invicem dividunt, ipsa sunt claustra cæli, quorum nobis apertionem quotidie suspiramus, et quantum Dominus donave-

rit, pia semper instantia, donec aperiantur, ut intrare liceat, pulsamus. Ubi, etsi necesse ante solutionem corporum intrare permittitur, apertam tamen habemus januam divinæ pietatis, quæ orationum nostrarum, elemosynarum, jejuniorum, certarumque bonorum operum thymiamata præmitamus. Bene autem interior domus viginti cubitos longa facta est, propter mysterium gemine dilectionis, de quo supra diximus, quæ in hac interim vita ex parte maxima electorum illustrat mentes, sed in illa patria, cessantibus aliarum virtutum operibus sola perpetuo regnat. Porro *quadraginta cubitis erat ipsum templum pro foribus oraculi*. Diximus ipsum templum pro foribus oraculi, præsentis Ecclesiæ typum gessisse. Unde recte fuit *quadraginta cubitorum*, qui numerus sæpe in significatione ponitur præsentis fidelium laboris, quo modo quinquagenarius in significatione futuræ quietis et pacis. Denario namque numero continentur præcepta, quorum observatione ad vitam venit; denario æque significatur ipsa quam desideramus, et pro qua laboramus, vita perennis. Quadratus vero est mundus, in quo pro acquirenda eadem vita certamus. Unde et psalmista congregandam de gentibus Ecclesiam prævidens, aiebat: *De regionibus congregavit eos, a solis ortu et occasu; ab aquilone et mari (Ps. cvi)*. Decem autem quater ducta quadraginta faciunt. Unde populus ab Ægypto liberatus in figura præsentis Ecclesiæ quadraginta annis in eremo multis laboribus exercebatur, simul et pane cœlesti reficiebatur; ac sic tandem ad promissam olim patriam pervenit. Exerceatur enim tentationibus quadraginta annis, ut labores Ecclesiæ, quibus totum per orbem in observanda Dei lege desudat, insinuantur. Pascitur manna de cœlo per eosdem quadraginta annos, ut ostendantur ipsæ quas Ecclesia tolerat passiones, spe denarii cœlestis, hoc est, æternæ beatitudinis esse levigandæ. Ubi ii qui nunc *esuriunt et sitiunt iustitiam saturabuntur (Math. v)*; et sicut eadem Ecclesia suo canit Redemptori, *Ego autem cum iustitia apparebo conspectui tuo; satiabor dum manifestabitur gloria tua*. Pariter ergo populus Dei et afficitur adversis et reficitur manna, ut sit illud Apostoli, *Spe gaudentes, in tribulatione patientes (Rom. xi)*. In qua figura et Dominus noster quadraginta diebus ante mortem carnis suæ jejunavit, quadraginta etiam epulabatur cum discipulis, post resurrectionem carnis suæ, apprensus eis in multis argumentis, et loquens de regno Dei, et convescens: jejunando etenim ostendebat nostrum in se laborem; manducando autem cum discipulis, ostendebat in nobis suam consolationem; jejunans velut clamabat, *Attendite ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate, et curis hujus vitæ*. Manducans autem et bibens, velut clamabat: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi (Luc. xxi)*. Et, *Iterum autem videbo vos, et gaudebit cor vestrum, et gaudium vestrum non tolletur a vobis (Math. xxviii)*; simul enim cum viam Domini carpinus, et a vanitate præsentis sæculi jejunamus, et futura promissione reficimur, hic non apponentes, quia illic pascentes sursum est cor. *Et cedro omnis domus intrinsecus restitatur, habens tornaturas suas et conjuncturas sabrefactas, et celaturas eminentes*. Diximus de cedro quod insuperabilem virtutum venustatem signaret, quo nimirum ligno omnis domus Domini intrinsecus vestitur, cum corda iustorum solo bonorum operum amore nitescunt; habetque domus in tabulis cedrinis tornaturas suas, et conjuncturas sabrefactas, cum iidem electi se ad invicem pulcherrima charitatis copula connectunt, ita ut cum innumera sit multitudo fidelium, unum tamen cor, unam habere animam pro communis fidei ac dilectionis societate merito dicantur. Namque tornaturæ quæ juncturis tabularum apponebantur, ut unum ex omnibus fieret tabulatum, ipsa sunt officia charitatis, quibus ad invicem fraternitas sancta copulatur, atque in unam Christi domum toto terrarum

A orbe componitur. Quæ etiam domus habet celaturas eminentes, cum opera virtutum sancti nequaquam occulte tegunt; sed manifesta expressione omnibus foris, quales sint ipsi, quid agant in exemplum vivendi, proferunt; quo modo fecit apostolus Paulus, qui non solum prædicando gentibus Christum; et patiendo ipse pro Christo quantum eminceret ostendebat, verum etiam in Epistolis ad Ecclesias destinatis quot pericula pro Christo toleraret, quantis revelationibus a Christo sit sublimatus, felici glorificatione declarabat. Qui cum suis dicere auditoribus non dubitaret, *Imitatores mei estote, sicut et ego Christi (I Cor. xi)*; quid in domo Domini, nisi celaturas eminentes ostendi, qui singulari culmine virtutis cunctis sese imitabilem præbuit?

XIII. *Quod domus sit cedro vestita et auro*. Cap. vi. — *Omnia cedrinis tabulis vestiebantur, nec omnino lapis apparere poterat in pariete*. Et lapis parietis sive pavimenti et tabulæ et aurum, sanctorum in Ecclesia vitam omnia designant; sed ea distinctione cum pariter ponuntur, ut lapides vivi sint sancti, fortitudinis fidei in unam eandemque regulam sibiinvicem agglutinati; tabulæ cedrinæ sive abiegnæ sint sancti, latitudine variarum virtutum, secundum donationes sancti Spiritus, in una eademque fide sibiinvicem alterutrum connexi; auri laminæ sint sancti supereminentem scientiæ charitatem habentes, hi sunt qui fulgore gratissimo ad invicem congaudent. Quæ tria beatus Apostolus una sententia complexus est dicens; *Nam in Christo Jesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed fides, quæ per dilectionem operatur (Gal. v)*. Fidei namque invictæ lapis figuram tenuit, cedrus sanctionis odoriferæ, aurum transcendentis omnia dilectionis; vestiturque lapis paries tabulis cedrinis, cum professio fidei bonis ornatu operibus, ne sine operibus otiosa iudicetur aut mortua. Verum quia lex in lapide scripta, doctrina vero Evangelii per lignum est Dominicæ passionis confirmata, unde et populus lapide circumciscus in præputio, nos signo crucis consecramur in fronte, possunt non incongrue parietes templi lapidei, sive pavimentum pretiosissimo marmore stratum, eorum qui in lege fideliter ac perfecte vixerunt, typum gerere; tabulæ vero cedrinæ, sive abiegnæ, novi Testamenti justos indicare, qui volentes post Dominum venire abnegant semetipsos, et sumpta cruce sua quotidie sequuntur illum (*Luc. ix*). Et quoniam utriusque temporis justos communis manet superne gloria retributionis, lapidibus ac lignis pretiosis tertia est species aurearum laminarum. Contrario debet videri quæ supra diximus. Porticus quæ erat ante templum, antiquorum fidelium debet figuram gestare; ipsum vero templum eorum qui post incarnationis Dominicæ tempus, in mundum venerunt. Porro domus interior regni cœlestis gaudia, quæ utrisque justis dantur figurabat. Nunc autem dicamus parietes lapideos antiquum Dei populum, tabulas cedrinas novum, aureas laminas utriusque in cœlis præmia designare, cum iidem parietes templi, et in porticu, et in ipso templo, et in sanctis sanctorum pari fuerint modo de lapidibus et lignis et auro compacti. Multiplex namque est in diversis rebus earundem repetitio figurarum. Sed hoc dicendum, quod fuerunt in lege et ante scriptam legem plurimi, qui legaliter Domino deservirent, non occidentes, non fornicantes, non furtum facientes, non falsum testimonium loquentes, honorantes patrem et matrem, et diligentes proximos sicut se ipsos. Hi ad parietes porticus lapideos pertinebant. Fuerunt alii, qui majori perfectione relictis mundi negotiis, et assumpta cruce sua sequebantur Dominum, qui, ut Apostolus scribit, *Ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt. Circumstant in melotis, in pellibus coprinis, egentes, angustiati, afflicti, quibus dignus non erat mundus (Hebr. xi)*. Hi qui ante manifestata tempora Evangelii, vi-

tam duxere evangelicam, quid nisi ante ingressum tabulata cedrina in porticu fulgebant? Quos utrosque quia idem regnum cœlestis communiter in mansionibus discretis recepit, quasi porticus templi post lapidem et cedrum intrinsecus est auro cooperta. Sunt hoc tempore per plures, qui legalibus contenti præceptis, quæ supra commemoravimus, sufficere sibi credunt tantum, si ad vitam venire mereantur. Sunt alii ad perfectionem nitentes, venditis quæ habent omnibus, memores promissi illius quo talibus in resurrectione non solum vitam, sed et specialem prædixit honorem esse tribuendum, *Amen dico vobis, quod vos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis et vos super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel* (Matth. xix). Hi ad parietes templi albo de lapide factos, illi figuratim ad cedrinas pertinent tabulas. Et quia utriusque præmia a Domino perpetuæ lucis, quasi auri laminas quibus decorantur, expectant, sunt in abditis templi lapides pretio i, sunt tabulæ ligni aromatici, utraque auro cooperta: quia et illi, qui in lege Domini immaculati ambulaverunt, et qui gratiam Evangelii perfecte susceperant, pariter æterna vita perfruantur. *Oraculum autem in medio domus in interiori parte fecerat, ut poneret ibi arcam fœderis Domini.* Hoc superius præoccupando expositum est, quia videlicet interior domus secreta patriæ cœlestis, arca fœderis Domini Salvatorem, in quo solo fœdus pacis apud Patrem habemus, designaret; qui post resurrectionem suam ascendens in cœlum, carnem, quam assumpsit ex Virgine, in Patris dextera locavit. Porro *oraculum habebat viginti cubitos in longitudine, et viginti cubitos in latitudine, et viginti cubitos in altitudine.* Quod dicitur viginti cubitos in altitudine, parietem significat cedrinum, qui oraculum, id est, sancta sanctorum, ab aede exteriori segregaret, sicut et supra diximus. Oraculum ergo ubi erat arca, habeat a vicenis cubitos in longitudine, et latitudine, et altitudine id est, per quadratum, quia in superna illa patria, ubi Regem Christum in decore suo vident oculi sanctorum, sola charitatis divinæ ac fraternæ gratia per omnia fulget. Quod sequentibus quoque verbis astringitur, cum dicitur.

XIV. *Quod altare cedro et auro vestitum.* Cap. vi. — *Et operuit illud atque vestivit auro purissimo.* Quod est aperte dicere quia mœnia superna civitatis, gratia charitatis implevit. *Sed et vestivit altare cedro.* Altare dicit thymiamatis, quod erat infra oraculum. De quo paulo post subinfertur, *Et totum altare oraculi texit auro.* Unde intelligi datur quia idem altare de lapide quidem fuerit factum, et cedro vestitum, ac deinde auro coopertum. Significat autem typice perfectorum vitam iustorum qui quasi in oraculo sunt positi, quia desertis in finibus delectationibus, de solo regni cœlestis ingressu curam omnem impendunt. Unde bene in hoc altari, non carpes victimarum, sed sola incendebantur thymiamata, quia tales non adhuc peccata carnis et illecebras cogitationum in se mactare opus habent; sed tantum orationum spiritualium et cœlestium desideriorum odora menta, per ignem amoris in conspectu sui Conditoris offerunt. Quid autem in huiusmodi altari lapis, cedrus et aurum figurarent, ex his quæ superius dicta sunt, facile potest intelligi, *Domum quoque ante oraculum operuit auro purissimo, et fecit laminas clavibus aureis.* Domum ante oraculum præsentis Ecclesiæ typum tenere diximus, ubi ita Redemptoris nostri amore flagramus, ut necdum ipsum videre facie ad faciem valeamus. Unde apte domus hæc auro quidem purissimo cooperta, sed interpositus erat medius paries ob oraculi secreta. Oraculum namque vocatur, cum divina hominibus vel angelicæ allocutio, vel secretorum quorumque revelatio conceditur. Unde bene oraculum in abditis, hoc est in interiori domo factum est, quia in superna patria et angelorum nobis visio atque allocutio, et ipsa Dei præsentia revelabitur, juxta hæc quæ Veritas ipsa diligentibus se pollicetur, di-

gens, *Qui autem diligit me, diligitur a Patre meo, et ego diligam eum, et manifestabo ei me ipsum* (Joan. xiv). Et iterum, *Venit hora cum jam non in proverbii loquar vobis; sed palam de Patre meo annuntiabo vobis* (Joan. xvi). Domus ergo ante oraculum auro tecta est, quia perfecti quique justii in hac vita, ubi necdum de Patre palam audire, id est, necdum palam videre queunt, fidem et opus justitiæ divino ornant amore, per quem et plenam Dei cognitionem mereamur. Laminæ aureæ, quibus operata est domus, operationes sunt multifariæ pietatis, quas in obsequium sui Creatoris vel fraternæ necessitatis amor castus exhibet. Clavi aurei quibus erant affixæ laminæ aureæ, sunt præcepta charitatis, sive promissa æternæ claritatis, per quæ in exercitio studioque virtutum ne deficiamus, dopante Christi gratia, continemur. Unde bene de eisdem clavis in libro Paralipomenon scriptum est, *Sed et clavos fecit aureos, ita ut singuli clavi siclos quinquagenos appenderent.* Quinquagenaria namque numero solet in Scripturis remissio peccatorum, et gratia Spiritus sancti, et vita æterna figurari; quinquagesimus psalmus est penitentis et remissionis; quinquagesimus annus jubileus; quinquagesima die post Pascha Spiritus sanctus adveniens primitivam Ecclesiam consecravit; et quinquagenorum erant siclorum clavi singuli, quibus laminæ aureæ affigebantur parietibus domus Domini, quia nimirum verba cœlestia, quibus in amore honorum operum proficimus et conservamur, veniam nobis promittunt peccatorum gratia sancti Spiritus, et sabbatismum in futuro pollicentur æternum. Et hi quidem sunt clavi dilectionis. Sunt vero alii clavi timoris, quibus incipientes quique et necdum ad perfectionem venientes, illecebras vitiorum carnalium et voluptatem mortificant, illo videlicet sermone veritatis, cujus institutione carnem nostram crucifigere cum vitis et conepiscantis edocemur. Quos habere desiderabat propheta, cum ait, *Confige clavos timoris tui carnes meas, a iudiciis enim tuis timui* (Ps. cxviii). Qui rursus ad perfectiora perveniens, dicit de clavis dilectionis, *Mihi autem adhaerere Deo bonum est. Nihilque erat in templo quod non auro tegeatur, sed et totum altare oraculi texit auro* (II Par. iii). Supra de altari dictum est. Plenus vero in libro Paralipomenon hæc explicantur, ubi Porticus quoque erat ante frontem templi deaurata intrinsecus, cœnacula quoque auro tecta esse perhibetur. Ubi figura mysterii in promptu est, quia tota Ecclesia et in hoc sæculo et in futuro, præ ceteris virtutibus Deo placitis dono charitatis abundat; et sola hæc quasi singulariter eminent, ceteras cœlere videtur. Deaurata est quippe porticus ante templum, quia patres veteris Testamenti Deo per charitatem placuerunt. Deauratum est templum, quia eadem ipsa charitas diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Deaurata est domus interior, quia in superna patria sola charitas regnat. Sed ibi eo verius et securus, quo præsertim ipse Deus, qui est charitas, videtur; ibi eo certius, quo ipse Mediator Dei hominum, qui solus patrumque est conscius secretorum, velut arca testamenti semper aspicitur.

Quod autem cœnacula quæque tecta sunt auro, ad eundem sensum respicit: sicut enim interior domus sancti sanctorum, ubi erat arca, æternam sanctorum vitam in conspectu sui Conditoris et Redemptoris significat, juxta illud psalmisticè, *Abcondes eos in abscondito vultus tui, a conturbatione hominum* (Ps. xxx): ita cœnacula in alto, eandem vitam in cœlis esse, et non in hoc mundo, dicente Apostolo, *Quæ sursum sunt, querite, ubi Caritas est in dextera Dei sedens; quæ sursum sunt sapite, non quæ sunt terrena.*

XV. *De factura Cherubin.* Cap. vi. — *Et fecit in oraculo duo Cherubin de lignis olivarum decem cubitos altitudinis.* Cherubin, sicut propheta Ezechiel aperte declarat, angelicæ dignitatis vocabulum est; numeroque singulari Cherub dicitur, plurali Cherubin. Unde

apte in figuris Cherubin, quæ erant in oraculo facta, angelica ministeria, quæ Conditori suo in oculis semper assistunt, possunt intelligi. Quæ recte de lignis olivarum facta esse perhibentur, quia nimirum virtutes angelicæ gratia Spiritus sancti, ne unquam ab amore Dei arescant, unctæ sunt. Ipsæ enim una nobiscum sunt participes illius, de quibus ait in laude Christi propheta, *Unxit te Deus ius oleo lætitiæ, præ participibus tuis* (Ps. xlv). Recte de lignis olivarum figuræ iter sunt facti, quos luce sapientiæ cœlestis, mox ipse qui creavit, implevit. Unde Cherub appellare voluit, quod Latine multiplicata scientia, sive scientiæ multitudo interpretatur. Decem autem sunt cubitorum altitudinis, quia denario vitæ æternæ fruuntur, habentes involatam in se sui Conditoris imaginem, servata in perpetuum sanctitate, et iustitia, et veritate, quæ prima conditione perreperunt. Denarius quippe obolis constat, et continere in se nomen regis et imaginem consuevit. Quapropter et figuræ regni cœlestis aptissime congruit, ubi et angeli sancti in imagine sui Conditoris, ad quam facti sunt, semper manent; et electi homines imaginem ejus, quam peccando amiserant, recipiunt. *Scimus enim, inquit, quia cum apparuerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicut est. Quinque cubitorum ala Cherub una, et quinque cubitorum ala Cherub altera; id est, decem cubitos habentes a summitate alæ inius usque ad alæ alterius summitatem.* (I Joan. iii). Alæ cum in sanctorum hominum figura ponuntur, virtutes significant eorum quibus ad cœlestia volare semper, atque in his conversationem delectantur habere. Cum vero in significatione angelorum ponuntur alæ, quod apertius quam gratiam demonstrant perpetuæ et indefectivæ felicitatis eorum qui semper in cœlestibus in ministerio sui persistunt auctoris? Vel certe quia levitate spiritalis nature sunt præditi, ita ut ubiunque voluerint, statim quasi volando perveniant; et hic eum alis figurati, et prophætæ cum alis sunt ostensi. Bene autem dicitur quia quinque cubitorum fuerit alia Cherub una, et quinque cubitorum ala Cherub altera: quia virtutes angelicæ legem Dei, quæ in quinque libris descripta est, indefessa devotione custodiunt: diligendo videlicet Deum et Dominum suum ex omnibus viribus suis, diligendo et proximos tamquam seipos: plenitudo enim legis est charitas. Proximi autem eorum, et ipsi ad iovi em sunt angelici spiritus et homines electi, eorum æque concives. Unde utraq; alia ejusdem esse mensuræ perhibetur, quia videlicet eadem ipsa devotione, qua se alterutrum in Deo diligunt, nostram quoque ad se ascendentium societatem desiderant; sicque simul alæ decem cubitos complent, cum in gemma charitatis exhibitione angeli de Conditoris præsentia lætantur. *Decem quoque cubitorum erat Cherub unum, mensura parietis, et opus unum erat in duobus Cherubin.* Duo erant facti Cherubin propter consortium ejusdem, de qua loquimur, charitatis significandum, quia minus quam inter duos charitas stare non potest. Unde et Salvator binos ad predicandum discipulos mittere curavit (Luc. x), ut tacite doceret eos, qui verbum fidei prædicarent virtutem dilectionis ante omnia opera esse tenendam. Uniusque mensuræ et operis duo Cherubin, quia disparitas voluntatum, sive cogitationum, in superna patria nulla est, ubi una omnes eademque præsentis visionis et gloria illustrantur. *Posuitque Cherubin in medio templi interioris; extendebant autem alas suas Cherubin, et tangebant ala una parietem, et ala Cherub secundi tangebant parietem alterum: Alæ autem alteræ in medio pariete templi se invicem contingebant.* Manifestum est ex his quæ prædicta sunt quare Cherubin in medio templi interioris sint positi, quorum habitatio est in cœlis. Extendebant autem alas Cherubin, quasi ad volandum, quia spiritus angelici semper habent animum ad obsequium divinæ voluntatis præparatum. Quod vero ala una tangebant parietem, ad illam charitatis administrationem pertinet, quam nobis exhibent angeli.

A Quod alæ alteræ in medio templi se invicem contingebant, eam dilectionis gratiam qua se alterutrum complectuntur, exprimit. Bene autem sequitur, *Texit quoque Cherubin auro*, quia et naturam eorum Conditor immortalis claritate sublimavit, et mentem vera dilectionis atque humilitatis luce replevit. Notandum sane quia Moyses dum tabernaculum faceret, fecit et duos Cherubin aureos, quos posuit in propitiatorio, quod erat super arcam. Salomon autem addidit alios duos multo majores, quos in templo poneret, sub quorum alis arcam in medio poneret, cum propitiatorio et Cherubin prioribus; sicque factum est, ut in tabernaculo quidem essent Cherubin duo, in templo autem quatuor. Ad unam vero eandemque significationem utriusque pertinet, sed repetitum esse opus augustius factum per Salomonem, ut typice doceretur, multiplicata post incarnationem Domini sancta Ecclesia, latius esse gentibus sublimitatem civium cœli pandendam, qui sic Conditorum de collato sibi munere beatitudinis collaudant, ut de nostra quoque ereptione atque ad eandem beatitudinem introductione congaudeant; extendunt enim alas ad invicem super arcam, cum ad laudem Domini Salvatoris referunt bonum omne quod acceperunt; extendunt alas alteras ad parietes oraculi, cum sanctos etiam homines secum videre lætantur, eosque velut alarum suarum summitatibus tangunt, quos consortes atque imitatores fuisse in hac vita suæ puritatis exsultant. Duos autem æque parietes alis suis tangunt: quia fideles utriusque populi, Judæi scilicet et gentilis, secum possessores habent aulæ cœlestis. Namque in illa patria distinctio fit localis inter utrumque populum. Sed quia major sit festivitas internæ beatitudinis de consortio adgnatæ fraternitatis, extendunt Cherubin ad utrumque parietem oraculi alas suas, quia lætantes in cœlesti patria justos utriusque plebis visione quoque suæ gloriæ ad laudem Creatoris excitant; nec solum de illorum, quos secum intus habent, hominum justorum felicitate lætantur agmina cœlestia, verum etiam nostri, qui foris adhuc positi de profundis ad Dominum clamamus, curam gerunt sedulam. Unde bene de eisdem Cherubin in libro Paralipomenon scriptum est, *Ipsi autem stabant erectis pedibus, et facies eorum versæ erant ad exteriorem domum* (II Par. iii); stabant etenim erectis pedibus Cherubin, quia a via veritatis, in qua mox conditi positi sunt, nunquam aberraverunt angeli. Habent facies ad exteriorem domum, quia nos, ab hujus æterna peregrinationis erepto, ad suam desiderant pervenire consortium. Sic ergo pedibus stant rectis, sic alas suas auro tectas ad oraculi parietes extendunt, ut facies habeant ad domum versas exteriorem, quia angeli sic suam perpetuo innocentiam conservant, sic de animarum sanctorum in cœlis beatitudine congaudent, ut eis quoque quos in terris adhuc peregrinari conspiciunt, electis opem ferre non desinant, donec et illos ad cœlestem patriam introducant; omnes enim sunt administratori spiritus in ministerium missi propter eos qui hereditatem capiunt salutis. Possunt etiam per duo Cherubin duo testamenta figurari, qui nimirum Cherubin in oraculo sunt facti, quia in consilio divinæ promissionis nobis utique inaccessibili atque incomprehensibili ante sæcula dispositum est, quando, et qualiter quibusve auctoribus sacra Scriptura conederetur. De lignis olivarum sunt facti, quia per viros misericordiae, quorum pietati non defecerunt vires, unctione sancti Spiritus illustratos, divini sunt libri conscripti. De lignis olivarum sunt facti, quia lucem nobis scientiæ tribuunt, javante flamma charitatis Dei, quæ per Spiritum sanctum diffunditur in cordibus nostris. Decem cubitis sunt alti; quia per observantiam decalogi legis, Deo serviendum prædicant, et Deo fideliter servientes denario remunerandos esse regni perpetui ostendunt. Geminas habent alas, quia Testamenta per aspera æque et prospera, indefesso proposito semper ad cœlestia tendisse ac pervenisse declarant; et hoc idem suis auditoribus

faciendum esse demonstrant. *Quinque cubitorum erat ala Cherub una, et quinque cubitorum ala Cherub altera*; quia in omni labentium rerum varietate, sancti universos corporis sui sensus in obsequium sui Conditoris extendunt: oculos habentes semper ad Dominum, audire desiderantes vocem laudis ejus, et narrare universa mirabilia ejus, dulcia faucibus suis habentes eloquia illius, super mel et favum ori suo, currentes in odore unguentorum ejus; et donec superest halitus in eis, et spiritus Dei in naribus eorum, non loquentes labiis iniquitatem, nec in lingua sua stultitiam personantes: sicque per arma justitiæ a dextris, et a sinistris incidentes, ad perceptionem cælestis denarii, quem summus paterfamilias cultoribus suæ vineæ repromisit, perveniunt. Et opus unum erat in duobus Cherubin, quia utriusque Testamenti scriptores una eademque castitate operis et charitatis devotione Deo servierunt, una et consona voce ac fide Deum prædicant: quia quæ novum Testamentum de Dominica incarnatione, passione, resurrectione, ascensione, gentium vocatione, Judæorum expulsionem, multimoda Ecclesiæ tribulatione facta narrat, hæc eadem vetus Testamentum, si recte intelligitur, veraciter fœda prædicabat. Adventum vero Antichristi, finem sæculi, extremi discrimen judicii, et æternam bonorum gloriam, pœnamque reproborum, concordii utrumque Testamentum veritate probat. Alæ ergo Cherubin interiores super arcam se invicem contingebant, quia utraque Testamenta pari de Domino attestatione consentiant. Item alis exterioribus, iste unum parietem, ille alterum contingebat, quia vetus Testamentum proprie antiquo Dei populo scriptum est; novum vero nobis, qui post incarnationem Dominicam ad fidem venimus. Et secundo parieti h. e. septentrionali, recte comparatur, quibus post frigus ac tenebras idololatriæ, lucem veritatis cognoscere datum est: nam et si primitiva Ecclesia maxime de Judæis effloruit, et omnes Israel circa finem sæculi salvandus esse creditur, plurimi fidei hujus corporis congregantur ad Evangelii suscipiendi sacramenta, quibus etiam hoc divinitus donatum est, ut revelatis oculis cordis sui, manifeste cognoscant litteram veteris Testamenti, evangelicæ gratiæ plenam esse mysteriis. Versas habent facies Cherubin ad exteriorē domum, quia nobis qui adhuc foris stamus, nec re, sed spe salvi facti sumus Divini sunt libri conditi; quia scriptores eorum jam regnantes cum Domino, illumque collaudantes in cœlis, curam nostræ gerunt salutis, qui pro nostris erratibus apud ejus pietatem interpellant. Circumdati sunt auro Cherubin, quia præclaris scriptorum suorum operibus confirmatur auctoritas Testamentorum, manifestata jam per orbem cognitione divinarum Scripturarum, sive interna gloria cœlestium agnitionum: utrumque enim Cherub, ut diximus, et angelos videlicet, et Testamenta designant, cum plures ad fidem converti et bonis abundare cœperint operibus. Unde et apte subditur: *Et omnes parietes templi per circuitum sculpsit variis cælaturis et torno*. Omnes parietes templi per circuitum omnes sanctæ Ecclesiæ populi sunt, quibus super fundamentum Christi locatis, totius ambitum orbis replevit, cœptumque fidei ædificium quotidie nova membrorum suorum progenie, quasi lapidum pretiosorum appositione superaugmentare non desistit. Qui nimirum parietes variis cælaturis sculpuntur: *Cum alii datur per Spiritum sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ secundum eundem Spiritum, alii fides in eodem Spiritu, alii gratia sanctorum in uno Spiritu, alii operatio virtutum, alii prophetia, alii discretio spirituum, alii genera linguarum, alii interpretatio sermonum* (1 Cor. xii). Et ut ad illas veniamus, quas omnes habere valeamus virtutes, *charitas, gaudium, pax, longanimitas, patientia, benignitas, bonitas, modestia, continentia* (Gal. v), et cæteri fructus spiritus, quod nisi cælaturæ parietum templi quæ ornatus sunt mentium populi Dei. Sculpuntur et iidem parietes torno, cum prompto pollent animo fideles

ad faciendum cuncta quæ Dominus præcepit, ad patiendum cuncta quæ permittit, dicentes ex animo per singula quæ occurrunt: *Benedicam Dominum in omni tempore* (Ps. lxi). Et, *Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum, cantabo et psalmum dicam Domino* (Ps. cvii). Sculpuntur torno, cum in tantum virtutum operam impendant, ut ab harum tramite nullis circumstantium rerum contrarietatibus, nullis possint blandimentis averti: quia enim tornatura cæteris artibus velocitate præcellit, et ipsa sibi regulam, qua sine errore opus perficiat, servat, apte per hanc pia sanctorum vita signatur, quia et parata est semper ab obsequium divinæ voluntatis, et hoc absque diverticulo errandi complere longo virtutum usu exercitata didicit. Unde et sancta Ecclesia in Canticis canticorum, Sponsi ac Redemptoris sui virtutes admirata, dicebat, *Manus ejus tornatiles, aureæ plenæ hyacinthis* (Cant. v). Tornatiles quippe sunt manus ejus, quia apparens in carne sanitatis et miracula quæcumque voluit, absque omni morarum tarditate, absque ullis errorum ambagibus, Dei virtus et sapientia perfecti. Aureæ sunt, quia ea quæ foris verbo jussit, intus divina plenus potentia dedit. Plenæ sunt hyacinthis, quia ad gloriam Patris universa quæ fecit reulit; et per opera quæ fecit nostros ad quærenda cælestia sensus erigit.

Xvi. *De sculptura parietum*. Cap. vi. — Omnes ergo parietes templi per gyrum variis cælaturis et tornis sculpuntur, cum tota per mundum Ecclesia virtutum spiritualium executioni absque ullo prorsus errore prompta devotione insistit. Ubi bene subditur, *Et fecit in eis Cherubin et palmas, et picturas varias, quasi prominentes de pariete, et egredientes*. Cherubin namque in parietibus templi facit Salomon, cum electos suos Dominus ad regulam Scripturarum sanctorum, in quibus est multitudo scientiæ, vitam suam castitatem angelicæ conversationis pro modulo suo docet imitari, quæ maxime vigiliis ac laudibus divinis, dilectione sincera Conditoris et proximi geritur. Palmas fecit cum memoriam æternæ retributionis eorum mentibus insigit, ut eo minus ab arce justitiæ labi queant, quo mercedem justitiæ semper ante cordis oculos habent. Facit picturas varias prominentes de pariete, et egredientes, cum multifarias virtutum operationes fidelibus tribuit: verbi gratia, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, patientiam, modestiam sufferre invicem, et donare sibi-metipsis, super omnia autem hæc claritatem habere, quod est vinculum perfectionis. Quæ videlicet virtutes cum in tantam electis consuetudinem venerint, ut velut naturaliter eis videantur insitæ, quid aliud quam picturæ domus Domini prominentes, quasi de pariete exeunt, quia verba et opera veritatis non adhuc ab aliis extrinsecus discunt, sed ut sibi-met infixa radice, parata semper ab intimis cordis quæ sunt agenda sive decenda proferunt? *Sed et pavimento domus textit auro intrinsecus et extrinsecus*, in oraculo et in ipso templo. Significare autem diximus supra, quod pavimento æqualitas humilem concordiam designaret sanctæ fraternitatis, ubi cum sint Judæi et gentes, barbari et Scythæ, liberi et servi, nobiles et ignobiles, cuncti se in Christo fratres esse, universi eundem se habere Patrem in cœlis gloriantur; neque enim de concordissima humilitate supernorum civium dubitare cuiquam fas est.

Xvii. *De ingressu oraculi*. Cap. vi. — *Textit ergo Salomon pavementum domus auro intrinsecus et extrinsecus*, quia Rex noster pacificus et angelos atque animas justorum in cœlis perfecte ac plenarie dono dilectionis implevit, et peregrinantes in hoc sæculi cives ejusdem patriæ cælestis signaculo dilectionis a cæterorum mortalium vilitate segregavit: *In hoc cognoscent, iniqui, omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis adinvicem* (Joan. xiii). *Et in ingressu oraculi fecit ostiola de lignis olivarum, postesque angulorum quinque, et duo ostia de lignis olivarum,*

Quod primo dixerat, *Fecit ostiola de lignis olivarum*, hoc ipsum videtur apertius explicare voluisse, cum adjuncti, *Et duo ostia de lignis olivarum*. Unus quippe erat ingressus oraculi, sed idem ingressus duobus ostiis claudabatur, rursusque re-eratis eisdem aperiebatur, sicut templum, et sicut porticus ante templum, unum non amplius habebat introitum, certi utique causa mysterii: quia unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Deus (Eph. iv), unus in Ecclesiam præ-entem per baptismum, unus in regnum cœlestem per opera fidei est sperandus introitus; nam quod unus esset introitus oraculi, testatur hoc quod inferius de arca scriptum est: *Cumque eminerent vetes, et apparerent summitates eorum foris sanctuarium ante oraculum, non apparebant ultra extrinsecus*; ubi patenter ostenditur, ni fallor, quod unus erat ingressus oraculi, et hic e regione facius aræ, quæ in medio eisdem oraculi fuit. Cujus ingressus et ostiola per significationem multifarie possunt accipi: nam et angelicos spiritus, quorum ministerio in habitationem cœlestis patriæ introducitur, aptissime designant, et apostolorum atque virorum apostolicorum figuram tenent, quibus claves regni cœlorum sunt date, qui accepta a Domino potestate ligandi atque solvendi, et dignos intra regni januam admittunt; et contumaces, impuros ac superbos excommunicando vel anathematizando, ab ingressu vitæ perennis eliminant. Sed et opera justitiæ quorum merito ad regnum cœlestem pervenitur, recte per ostia, per quæ in sancta sanctorum ingrediebatur, possunt typice designari, juxta quod in libro Sapientiæ scriptum est, *Cu. toditio autem legum, consummatio incorruptionis est; incorruptio autem facit proximum Deo*. Concupiscentiæ itaque sapientiæ deducit ad regnum perpetuum. Quibus omnibus apte congruit, quia ipsa eadem ostiola de lignis sicut olivarum, quia nimirum et angeli et homines perfecti fructu misericordiæ et operibus lucis sese in domo Dei gloriosius exhibent, Immo omnes electi per arma lucis et pietatis aditum sibi patriæ cœlestis aperiant. Duo sunt autem ostiola, sive quia Dominum et proximos diligunt angeli et homines sancti, neque janua vitæ, nisi per geminam hanc dilectionem poterit quis intrare; seu quia utrumque populi fidelibus, et Judæi videlicet et Gentilis, eadem vitæ janua reseratur. Postes sunt angelorum quinque, quia non solum animas electorum aula cœli recipit, sed et corporibus immortalis gloria præditis, in judicio suas fores aperit; quinque enim sunt sensus corporis nostri, ut supra meminimus, visus, auditus, gustus, olfactus, tactus. Certe vel postis uterque oraculi quinque factus est cubitorum, quia solis illis supernæ patriæ aditus pauiditur, qui omnibus sui corporis et cordis sensibus Domino servire studuerunt: corporis videlicet, cum per eosdem sensus aliquid pro illo agunt: cordis vero, cum sobrie et juste et pie cogitant de eis quæ per ipsos corporis sensus agere decernunt. *Sculpitisque in eis picturam Cherub et palmarum species, et anaglypha valde prominentia, et textit ea auro, operuitque tam Cherubin quam palmas et cætera auro*. Anaglypha Græce, dicuntur L. tinc. cœlaturæ. Cæolata sunt autem vasa aurea vel argentea, signis eminentioribus extra intusque expressis. Hæc et alio nomine sculpta vocantur, anaglypha vasa dicta, quod superius sunt sculpta: Græci enim ana, sursum glyphen, sculpturam dicunt, id est, sursum sculpta. Cuncta autem hæc supra eadem Cherubin in ornato parietum templi posita, pro capiti nostro exposita sunt, nec laborandum in astruendo; quin virtutum operibus quæ per totum orbem Ecclesiæ in suis sanctis ac perfectis exerceat, illi præcipue quibus fidelium cura commissa, et claves regni cœlorum sunt date, omni debeant solertia insistere ut quantum gradu præminent cæteris, tantum et merito præcellant bonæ actionis. Habent namque in se petram Cherubin insculptam, cum angelicam in terris vitam, quantum mortalibus possibile est, et mente imitantur et opere. Habent pal-

marum species, cum dona supernæ retributionis fixa semper intentione meditantur. Palma namque manus victricis ornatus est. Habent anaglypha valde prominentia, cum certissima honorum operam documenta, et quæ nemo in sinistram partem interpretari valet, enectis se intuentibus ostendunt. Et hæc omnia opera sunt aureis laminis cooperta, cum, sicut sæpe dictum est et semper dicendum est, cæteris virtutum floribus specialius in magnis Ecclesiæ membris fulgor supereminet amoris. His ostiis est velum fuisse additum, Verba dierum narrant, *Fecit quoque velum, inquit, ex hyacintho, purpura, coccino et bysso, et intexuit ei Cherubin*; quod decoris quidem gratia factum est, ut inter parietes deauratos et holosericum fulgeret, sed in ejusdem mysterii significatione, cuius et ostiola, ante aream atque ingressum oraculi appensum, ut sicut ostiola congruis horis aperiebantur, sic et velum revelaretur, quoties adveniret qui in sancta sanctorum esset ingressurus. Hujus ergo veli sedula revelatio sedulam apertionem regni cœlestis significat, quæ nobis per incarnationem Domini et Salvatoris nostri donata est; unde et baptizato eo, cœli aperti sunt, ut ostenderetur quia per baptisma quod nobis ipse consecravit, janua patriæ cœlestis deberemus ingredi; et moriente illo in cruce, idem velum scissum est medium a summo usque deorsum, ut aperte doceret quia figuræ legales jam tunc ad finem venissent, ac veritas Evangelii arcanaque cœlestia, et ipse cœli ingressus, non adhuc prophetandus ac figuratiter significandus, sed jam jamque esset proxime omnibus aperiendus, qui ab initio mundi usque ad id temporis in fide veritatis de mundo transierunt; nam die post resurrectionem Domini quadragesimo universi cum eo cœlum petierunt, remotique omni velamine multifariis in domo Domini mansiones pro suis quique meritis acceperunt; sed et nobis, qui adhuc futuri eramus, eadem hora reseratus est supernæ illius civitatis ac domus Patris ingressus. In quam profecto civitatem non nisi per interna æternorum bonorum desideria, per fidem et sacramenta Dominicæ passionis, per verba sincere dilectionis, per mortificationem concupiscentiæ carnalis, et per quotidiana angelorum auxilia conscenditur. Unde bene idem velum sub quo in oraculum intrabatur ex hyacintho, purpura, coccino, et bysso factum est, eique Cherubin intexti esse memorantur. Hyacinthus quippe, qui cœli colorem imitatur, purpura quæ sanguine conchyliorum conficitur, et sanguineam ipsam profert speciem, non immerito sacramentum signat Dominicæ passionis, quod nos imitari crucem nostram portando debemus. Coccino, qui rubeo colore flammescit, congrue virtus exprimitur amoris, de qua mirantes dixerunt, qui cum Domino ambulaverunt discipuli, *Namque cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, et aperiret nobis Scripturas (Luc. xxiv)?* Bysso, quæ de terra virenti germine nascitur, et longo artificio exercitio nativum exitu virorem, atque ad albertum deducitur speciem, congrue castitatem nostræ carnis insinuat, cuius quasi humorem ingenitum exsiccare jubet Apostolus dicens, *Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus (Coloss. iii)*. Ad quantum vero candoris gloriam hanc veli perducit, ostendit alias dicens: *Obsecro vos, fratres, per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora vestra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem, rationale obsequium vestrum (Rom. xii)*. Intexuit velo Cherubin, eademque quatuor coloribus eximis conficitur, cum in universis quæ pie agimus, a venenatis dæmonum telis per angelica presidia Domino donante protegitur. Item texuit velo Cherubin, cum in bonis quæ agimus, multitudine scientiæ indesinenter utimur, respicientes semper ad eloquia divina, et ne forte a virtutum calle aberremus, horum intuitu continue vestigia nostra regamus. *Fecitque in introitu templi postes*

quadrangulatos, et duo ostia de lignis abiegnis intrinsecus, et utrumque ostium duplex erat, et se invicem tenens aperiebatur. Sicut ingressus oraculi, quo ad arcam Domini Cherubique perveniebatur, introitum regni cœlestis significat, quo ad Conditoris visionem nostri supernorumque civium nos introduci speramus ac desideramus; ita introitus in templum primordia nostræ conversionis ad Deum, quando in præsentem Ecclesiam ingredimur, typice demonstrat. Iste ingressum nostrum ad fidem, ille designat ad speciem: unde apte postes hujus introitus quadrangulati sunt facti, propter quatuor sancti Evangelii libros, quorum doctrina in fide veritatis erudimur; seu propter totidem quatuor virtutes principales, prudentiam, fortitudinem, temperantiam, justitiam, quarum veluti fundamenti quodam firmissimo omnis bonorum actuum structura innititur. Prudentia namque est qua discimus quid nos agere, qualiter vivere deceat. Fortitudo, per quam ea quæ didicimus agenda implemus, quas uno versiculo virtutes propheta breviter complectitur dicens: *Dominus illuminatio mea et salus mea (Ps. xxvi).* Illuminatio videlicet, ut quæ agere debeamus edoceat; salus vero, ut nos ad agenda confirmet; temperantia, qua discernimus ne plus aut minus justo prudentiæ sive fortitudinis operam dare inveniamur. Et quisquis prudentia, fortitudine, temperantia utitur, absque ulla contradictione justus esse probabitur. Virtus quarta post prudentiam, fortitudinem, temperantiam, justitia sequitur. Duo ostia, quæ in hunc ingressum acta sunt, dilectio est Dei et proximi. Quæ bene alirinsecus facta esse dicuntur, quia ad invicem respiciunt, adeo ut una sine altera nequaquam possit haberi: *Omnis enim qui credit, quoniam Jesus est Christus, ex Deo natus est; et omnis qui diligit eum qui genuit, diligit eum qui natus est ex eo.* Et sicut iterum dicitur: *Qui non diligit fratrem suum quem videt, Deum quem non videt, quomodo potest diligere (Joan. iv)?* Unde recte ostium exterius dilectio fraternæ, interius est dilectio intelligenda divina: quia illa prior tempore, hæc dignitate sublimior; et per illam ad hanc intratur, quia in amore proximi discitur qualiter amari Conditore debeat. Utrumque autem ostium duplex erat, et se invicem tenens aperiebatur, quia in utraque dilectione duo sunt quæ principaliter observare debemus. In dilectione etenim Dei fidem veritatis et puritatem necesse est ut habeamus bonæ operationis; sine fide enim impossibile est placere Deo, et fides sine operibus mortua est; in amore enim fraternitatis patientia est et benignitas servanda, dicente Apostolo, *Caritas patiens est, benigna est (I Cor. xiii); patiens* videlicet ad tolerandas molestias injuriasque proximorum; *benigna*, ad dimittendum ex corde, et benefaciendum eis quorum injurias sustinet: qualem nos charitatem habere Dominus voluit, cum ait, *Dimitte, et dimitteur vobis. Dimitte injurias lædentibus vos, date subsidia eis pietatis, quibus laxatis injurias: qualem nobis impendere dilectionem desiderat, ipse qui nos in oratione dicere præcepit: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, et dimitte nobis debita nostra sicut et nos dimittimus debitoribus nostris (Matth. vi).* Utrumque ergo ostium duplex erat, quia dilectio utraque gemino ordine perficitur; utrumque se invicem tenens aperiebatur, quia junctæ sunt virtutes, neque ab invicem possunt dividi: namque fides sine operibus, neque sine fide Deo possunt opera bona placere; neque item injurias ferre sufficit, qui ei quem tolerat, etiam ea quæ necesse habet, cum possit ministrare, contemnit; neque ei qui substantiam mundi habuerit, satis est de hac egenti proximo dare, si non etiam eas quæ sibi forte irrogaverat injurias, sincero ex corde dimittit: quod enim de utroque illo ostio dicitur, quia se invicem tenens aperiebatur, non hæc aperto separationem ab invicem spiritualium designat virtutum, sed hoc potius indicat quod post harum conjunctionem ingressus

A nobis sanctæ Ecclesiæ magis magisque pateat; ut quo his amplius abundemus, eo verius sanctorum cœtibus associemur: sicut etiam divisio Rubri maris, per quam populus Dei Ægyptum persequentem evasit, non divisionem unici baptismatis, sed apertionem potius signavit qua, extinctis peccatis omnibus, ad litus ac solitudinem transeamus virtutum. Vel certe ostium quod invicem se tenet aperitur, cum post ministerium prædicatoris discernitur quid proprie ad cognitionem fidei, quid ad vivendi castitatem pertineat. Quæ tamen utraque a sua nequeunt connexionem separari, quia non distat inter proximorum mala tolerare, et eis bona commodare, cum hæc certissime soleant in uno eodemque perfectorum indissolubilia permanere. Notandum sane quod in ingressu oraculi duo quidem ostia dicuntur, sed hæc duplicia fuisse non dicuntur; in templi vero, id est, domus prioris introitu, ita erant duo ostia, ut duplex esset utrumque: quia nimirum in præsentem Ecclesiam talem nos ingredi ac ducere vitam necesse est, in qua dilectionem Dei et proximi per fidem et operationem, per patientiam et benignitatem servemus. In futura autem vita, ubi Dominum et proximos in luce internæ beatitudinis videbimus, eadem utique gemina dilectione absque ullo prorsus labore, immo in magna multitudine divinæ dulcedinis profuerunt. Unde apte introitus interioris domus duo quidem ostia, sed hæc simplicia habebat: non enim fides ibi necessaria est, ubi ea quæ nunc credimus ac speramus, omnia manifesta luce videbimus. Non est labor operum necessarius, ubi mercede perpetua eorum quæ hic laboramus donabimur. Non necessaria patientia, ubi nemo adversi aliquid irrogat. Non munificentia benignitatis, ubi nemo indiget quod opus est. Hæc de ostiorum figura pro modulo nostro, sequentes Patrum vestigia, disseruimus. Verum, juxta formam operis, decoris gratia prævisum est, ut in uno eodemque templi ingressu duo essent ostia; necesse etenim erat parietes domus, qui centum et viginti cubitos habebant, nonnullas etiam crassitudines habere; in cuius nimirum crassitudinis extrema parte ostia erant affixa, ita ut æquali pariete esset ostium utrumque, et sive intus, sive foris templum quisque positus ostium inspiceret, unus ei per omnia paries esse videretur: similiter et cedrinus paries eum vicinorum in longitudine et altitudine esset cubitorum, non parvam et ipse debuit habere crassitudinem. Quapropter et in hujus ingressu duo facta sunt ostia, ut videlicet ab utroque latere, hoc est, intus et foris æquali pariete ostium pateret. Et quoniam easdem picturas æquas ostium et paries habebat, ut veraciter unus per omnia continuatim extensus paries videretur, unum decoris gratia prætendens, aliud mysterii dispensatione præfigurans. Quod vero descriptis templi ostiis sequitur: *Et sculpsit Cherubin et palmas, cœlaturas valde eminentes, operuitque omnia aureis laminis opere quadro ad regulam, jam supra expositum est, quia in parietibus domus et in ostiis interioribus eadem picturæ sive cœlaturæ sunt factæ; patetque ratio figuræ, quare easdem ipsas picturas et cœlaturas, eosdemque Cherubim prima templi janua quos et interior recipiat: quia nimirum eadem arcana fidei, spei et charitatis, quæ sublimis quique ac perfecti sublimiter capiunt, quæque omnes electi in cœlis plene in divina visione percipiunt, etiam catechizandis rudibus quibusque discenda et confitenda traduntur, quatenus sacris initiati mysteriis, quandoque etiam ad capienda ea que pie creditur habet, Operuitque omnia laminis aureis opere quadro ad regulam, in Septuaginta habet, Expandit per eas bracteis, et deauravit eas auro induto per sculpturam.*

XVIII. De atrii domus Domini. Cap. vi. — *Edificavit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, et uno ordine lignorum cædi.* De interiori atrio breviter loquitur, de exteriori prorsus tacere videtur. Verum in Verbis dierum utriusque fit mentio, ubi

ita scriptum est: *Fecit etiam atrium sacerdotum, et basilicam grandem, et ostia in basilica, quæ texit ære.* Atrium ergo interius, quod vocatur sacerdotum, eo quod sacerdotes et levitæ in eo ministrarent, ex omni parte erat templo circumdatum ab Oriente; unde templi ingressus multo longius a templo quam a cæteris tribus plagis positus erat: quia nimirum in ea, id est, in facie templi fiebant ministeria sanctorum; ibi altare æneum ad hostias Domino offerendas, ibi decem luteres ad lavandas easdem hostias, ibi mare æneum erat positum ad lavandas manus pedesque sacerdotum, cum ad ministrandum intrarent. Habebat autem hoc atrium tres cubitos altitudinem, ut Josephus narrat (*Lib. viii, c. 3, Antiq. Jud.*), quatenus ab ingressu templi cæteros prohiberet, et solum sacerdotibus hoc licere significaret; eratque janua ad orientale plagam, ad quam usque populus hostias suas sacrificia inferebat; inde suscipienda a sacerdotibus, atque ad altare perferenda. De exteriori vero atrio, quod Verba dierum *basilicam grandem* vocant, ita scripsit Josephus. « Extrinsecus autem hujus templi aliam edificavit aulam quadrangulo schemate factam, erigens maximas porticus atque latas portas et excelsas et amplas, per quatuor mundi partes, in ea constituit; quarum singulæ ad unumquemque ventum, quatuor angulis atendeabant, ubi æreas januas collocavit. » Et paulo post: « Hoc sacrarium omnes populi, quibus purgatio et observatio legitimorum inerant, introibant. » Has vero porticus Cassiodorus senator in pictura templi quam in pariete posuit, ut ipse in psalmoreum expositione commemorat, triplici ordine distinxit: primum videlicet ordinem ponens extra atrium sacerdotum ex omni parte quadrum, secundum eodem modo extra intimas porticus, undique vero in gyrum extremum, similiter ex omni latere priorum porticum in circuitu; sicque templum triforini ædificiorum presidio ab omni parte munitum, facto pavimento sub dio, inter ædificia singula de marmore; et parietibus domorum interioribus, hoc est, eis qui ad templum respiciebant, factis in columnis: exterioribus vero solidis; sicque fiebat ut omnis structura templi per gradum esset varietate rationabiliter distincta. Namque in sancta sanctorum ingrediebatur pontifex, in ipsum templum sacerdotes purificati, in atrium sacerdotum sacerdotes purificati et non purificati, una cum levitis et cantoribus; in intimum atrium basilicæ majoris viri Judæi stantes purificati, et orantes sub dio si serenum esset, si tempestas in porticus proximas sese recipientes, in exterius autem mulieres Judææ purificatæ, in extremum atrium gentiles et Judæi, qui nuper venerant ex gentibus usque ad sextum purificationis diem. Hæc in pictura Cassiodori distincte reperientes, breviter annotare curavimus, rati eum ab antiquis Judæis hæc didicisse, neque virum eruditum voluisse in exemplum legendi, proponere, quæ non ipse prius veraciter cognovisset. Hæc sunt loca quorum meminit supremus graduum psalmus, qui ita incipit: *Ecce nunc benedicite Dominum, omnes servi Domini, qui statis in domo Domini, in atris Domini Dei nostri (Ps. cxxxiii).* In his portibus Jeremias et prophætæ alii, in his Dominus et apostoli verbum populo prædicabant; in harum aliqua Dominus sedebat docens, quando a tentantibus Pharisæis mulier illi adultera judicanda oblata est; in his invenit vendentes et ementes oves et hoves et columbas, hosque cum suis mercimonis eliminavit et templo (*Marc. xi, Luc. xix*); in his Petrus et Joannes claudum invenientes sanaverunt, ac secum ingredientiæ interius ad orandum duxerunt; in his orabat omnis multitudo populi, quamdiu incensum ponenti Zachariæ angelus ad altare thymiatis apparuit, eumque de præcursoris Domini nativitate perdocevit: nam hæc atria cum portibus suis aspectu templi de longe aspectantibus abscondere poterunt, quia locus in quo templum erat situm multo sublimior erat quam ubi fundatæ porticus fuerant:

nam, sicut Josephus scribit, extremæ atriorum fabricæ, cum in quadringentis cubitis essent erectæ, tantum usque ad verticem montis, in quo templum ædificatum est, pervenerunt. Hæc quidem de structura templi studioso lectori credidimus intimanda. Verum in eis quæcumque Scriptura referre sacra commodum duxit, figuras mysteriorum quæramus, cæteris pro historia cognitione simpliciter utamur. Edificium ergo templi intra atrium sacerdotum, perfectiorum in sancta Ecclesia et sublimium vitam exprimit virorum, eorum videlicet qui et excellentia virtutum Domino appropinquare, et aliis verbo atque opere ducatum solent impendere salutis. Sacerdos namque ab eo Latine nomen accepit, quod sacrum præbere ducatum minoribus debeat. Quo nomine in Scripturis mystice non soli altaris ministri, episcopi videlicet et presbyteri, sed omnes utique censentur, qui altitudine rectæ conversationis ac doctrinæ salutaris eminent, nec sibi metipsis tantummodo, sed pluribus prosunt, dum corpora sua hostiam viventem, sanctam, Deo placentem exhibent; neque enim episcopi solis et presbyteri, verum omni Ecclesiæ Dei loquebatur apostolus Petrus, cum ait, *Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis (I Petr. ii).* Cujus honore dignitatis etiam antiquus Dei populus erat insignitus, dicente ipso ad Moysen: *Hæc dices domui Jacob, et annuntiabis filiis Israel (Exod. xix);* et paulo post: *Et vos eritis mihi regnum sacerdotale, et gens sancta.* Basilica vero grandis, quæ erat extra atrium sacerdotum, in qua omnis populi multitudo adorare sive ad verbum audiendum confluere solebat, carnalium in sancta Ecclesia vitam moresque figuratiter insinuat, quibus dicit Apostolus: *Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus; tamquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam (I Cor. iii).* Qui bene per basilicam grandem designantur, quia absque ulla dubietate multo major est in sancta Ecclesia talium quam perfectorum numerus; sed quantum numero præstant, tantum succumbunt merito. Unde apte basilica hæc grandis, etsi plurimos capit, non eos tamen in interiora templi deaurati, non ad altaris officium, non ad ipsum saltem atrium sacerdotum intronitit, quia carnales quique atque infirmi in Ecclesiæ, etsi ob meritum castæ fidei ac pietatis Deo devoti ad electorum sortem pertinent, longe tamen abest ut illis æquantur, qui cum fiducia dicere possunt: *Non enim audeo aliquid loqui corum quæ per me non effecit Christus in obedientiam gentium, verbo et factis (Rom. xv).* Et iterum, *Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi; de cætero reposita est mihi corona (II Tim. iv).* Accedebat quidem vulgus usque ad atrium sacerdotum, hostias suas usque ad hujus januam deferrebat, susceptas a sacerdote atque in altari oblatas oculis prosequeretur; in ipsum etiam templum, cum aperiebatur, intuitum suum a longe dirigebat, nec tamen in atrium sacerdotum intrandi facultatem habebat, verum de inferioribus clamabat ad Dominum; quia nec carnalium in Ecclesiæ simplicitas a Domino despicitur, quando fideliter ea quæ valent vota pietatis offerunt; dirigunt enim visum a longe in templum Dei, cum vitam sublimium discere et admirari sedulo gaudent, et quos virtutum imitatione sequi nequeunt, piæ venerationis amplectuntur affectu. Vident hostias sacerdotum in altari igne sacrosancto consumi, quia magna magnatum opera cognoscunt a Domino per Spiritum sanctum dignanter accipi. Afferunt et suas hostias ad atrium sacerdotum offerendas Domino per illos, dum bona quæ prævalent operantes, majorum et doctiorum firmiter exhortatione, et intercessionem commendantur. Offerunt etiam tunc hostias suas sacerdotibus per eos Domino commendandas, cum sanctis quibusque egentibus necessaria mundi hujus, quibus ipsi abundant, summæ mercedis intuitu tribuunt, Domino admovente ac dicente: *Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, re-*

cipiant vos in æterna tabernacula (*Luc. xvi*) : et, *Quicumque*, inquit, *potum dederit uni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ in nomine discipuli, amen dico vobis non perdet mercedem suam* (*Marc. xix*). Ac sic utrumque hostias unus idemque in altare Dei assumit, cum Dominus eleemosynas divitum, quibus ministraverunt sanctis, una cum magnis eorumdem sanctorum virtutibus, suo intuitu ac retributione dignas iudicat. Multitudo ergo credentium, quæ relictis possessionibus uno corde et anima Domino serviebat, ipsa est templum Dei, et locus intra atrium sacerdotum specialiter illi consecratus. Porro basilica grandis, et orantes in ea circa atrium sacerdotum in gyro, figuram gestant eorum qui idem templum ingrediebantur ex gentibus in Syria et Antiochia, cæterisque provinciis et civitatibus; quibus apostoli et seniores qui erant in Hierosolymis nihil amplius imponebant oneris quam ut abstinerent se ab idolis, immolato et suffocato sanguine et fornicatione. Quorum tamen oblationibus volebant pauperes sanctorum qui erant in Hierosolymis sustentari; quatenus eis carnalia sua ministrantes, spiritualium eorum posset fieri participes. Barnabas vero et Paulus cum sociis suis, qui oblationes horum accipientes Hierosolymam deferabant, ipsi sunt sacerdotes, qui hostiam suscipientes ad altare Domini consecrantes perducebant; quæ dona devotionis eorum sanctis qui pro illis orare deberent, attulerunt. Atrium ergo quod positum inter locum vulgi et sacerdotum medium erat, divisionem significat illam quæ carnales in sancta Ecclesia, nuperque incipientes viam justitiæ, ab arce perfectorum, non quidem sorte electionis, sed meritum quantitate discernit. Namque carnales sufficere sibi credunt, si fidem, spem et charitatem, operum quoque munditiam habeant. Perfecti autem et hæc habent, et insuper verbo prædicando laborant, pauperibus omnia sua tribuunt, vigiliis, jejuniis, hymnis et canticis spiritualibus, sacris quoque lectionibus operam dant, persecutiones, pericula propter justitiam tolerant; et cætera quæ læcisse cum sociis Paulus gloriatur, prompta devotione mentis exsequuntur. Unde bene atrium sacerdotum, tribus ordinibus lapidum poliorum, et uno ordine lignorum cedri, ædificatum esse memoratum. Tres quippe ordines sunt lapidum pulitorum, fides, spes et charitas. Et recte politorum, quia certe necesse est descendere solertia, ut quisque quo modo credere, quid sperare, quid diligere debeat, dignoscat. Unus autem ordo lignorum cedri ipsa est bona operatio sine corruptione simulationis exhibitæ, sine cuius superadjectione fides, spes et charitas vera esse non valet. Dietum namque est sæpius quia ligna cedri propter odoris gratiam et impuitibilem suæ naturæ potentiam, perseverantiam famamque piæ designant actionis. Ad hoc usque atrium universi descendunt electi, qui fide, spe, dilectione et opere Deo placere appetunt; hoc alta meritum gratia transcendunt perfecti, cum in tanto virtutum culmine proficiunt, ut dicere suis auditoribus possint, *Imitatores nostri estote, sicut et nos Christi* (*I Cor. iv*); glorianturque et dicunt: *Nescitis quoniam angelos iudicabimus, quanto magis secularia* (*I Cor. vi*)?

XIX. *Quarta anno templum ædificatum.* Cap. vi.—*Anno quarto fundata est domus Domini in mense Zio, et in anno undecimo mense Bul, ipse est mensis octavus, perfecta est domus Domini in omni opere suo, et in universis utensilibus; ædificavit autem eam annis septem.* Patet allegoria sensus, quare septem annis ædificata sit domus Domini: quia nimirum sancta Ecclesia toto hoc sæculo, quod septem dierum circuitu pergitur, ex electis constructur animabus, et in fine sæculi suum quoque incrementum ad finem ipsum perducit. Vel certe septem annis ædificatur, ob significationem gratiæ spiritualis, quam Ecclesia sola, ut sit Ecclesia, percipit. Septem quippe dona sancti Spiritus enumerat Isaïas, sine quibus nemo fidelis, vel fidem servare, vel merito fidei ad coronam potest venire justitiæ. Quod autem in septimo a no et in

A octavo ejus mense perfecta est domus in omni opere suo, et in universis utensilibus, ad futurum sæculum diemque iudicii pertinet, quando ad tantam jam perfectionem sancta Ecclesia perveniet, ut quid ei amplius addi possit, inveniri non possit: habebit enim tunc quod plus ille desiderator supplex a Domino quærebat dicens: *Domine, ostende nobis Patrem, et sufficit nobis* (*Jaan. xiv*): constat enim quia dies iudicii sæpe in Scripturis octonario numero typicè exprimitur, eo quod hoc sæculum, quod septem diebus currit, sequatur; unde et propheta psalmi titulum pro octava imposuit, quem ob meritum ejusdem districti iudicii cautavit, ita incipiens: *Domine, ne in furore tuo arguas me, neque in ira tua corripas me* (*Ps. vi*). Sed non contemnenda nascitur questio, quo modo dicatur domus Domini in mense octavo perfecta in omni opere suo, et in universis utensilibus, cum in sequentibus legatur, mense septimo dedicationem ejus esse completam. Neque autem credibile est quia septem quidem annis templum ædificans Salomon, octavo mense anni octavi fecerit dedicationem, sed usque ad septimum mensem anni octavi distulerit; unde potius mihi simile videtur, domum septem annis ac septem mensibus ædificatam, ita ut eodem mense septimo dedicationis sit celebrata solemnitas, ac die vigesimo tertio ipsius mensis, ut Verba dierum narrat, populum Salomon ad tabernacula sua dimiserit; sicque post unam septimanam, adveniente mense octavo, perfecta inventa sit domus Domini, in operibus videlicet ejus universis, et ipsa ejus dedicatione prius completa. Nisi forte putandum est post dedicationem aliquid adhuc utensilium in ministerium ejus additum fuisse usque ad ingressum octavi mensis; accelerante rege ut omnino mense septimo, qui erat totus sollemnis, templum dedicaretur; atque ita verum reperiat utrumque, et templum videlicet mense octavo, in omni opere suo atque utensilibus perfectum, et ipsum septimo mense dictum fuisse. *Misit quoque rex Salomon, et tulit Hiram de Tyro, filium mulieris viduæ, de tribu Nephtholim, patre Tyrio, artificem ararium, et plenum sapientia, et intelligentia, et doctrina, ad faciendum omne opus ex ære. Qui cum venisset ad regem Salomonem, fecit omne opus ejus.* Et hoc mysterii gratia factum est. Artifex quippe Tyrius, quem ad jutorem Salomon sui assumpsit operis, electos de gentibus verbi ministros significat. Qui videlicet artifex pulchre dicitur, quia filius erat mulieris viduæ de Israel, in qua persona solet nonnunquam præsentis temporis Ecclesia figurari, pro qua vir suus videlicet Christus gustata morte resurrexit, atque in cæcis ascendens, eam interim a se prægnantem reliquit in terris. Non autem laborandum in explanando quo modo hujus viduæ filii sancti sunt prædicatores, cum omnes electi viri se filios esse fateantur Ecclesiæ, cum etiam de iisdem prædicatoribus novi Testamenti specialiter promittatur, dicente propheta: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii*, etc. (*Ps. xlv*). Fecit autem Hiram omne opus Salomonis, quia nimirum doctores sancti, dum fideliter ministerio verbi insistant, opus utique Dei operantur, quo illis loquendo foris viam veritatis aperiant, quos intus illustrando ipse ad vitam præordinavit æternam. *Ego, inquit, plantavi, Apollo rigavit, Deus autem incrementum dat* (*I Cor. iii*). Fecit autem opus ex ære, quia illis committere verbum querit doctor strenuus, qui aut pie suscipere, aut perseveranter custodire desiderant, quique etiam aliis prædicando latius diffundere que ipsi didicerint recte satagunt. Æs namque valde esse durable constat, atque omnimodo sonorum.

XX. *De palatio Salomonis.* Cap. vii.—*Et finxit duas columnas æreas, decem et octo cubitarum altitudinis columnam utramque. Ex sunt columnæ de quibus Paulus ait: Jacobus, et Joannes, et Cephas, qui videbantur columnæ esse, dextras dederunt mihi et Barnabæ societatis, ut nos in gentibus, illi autem in circumsionem* (*Gal. ii*). Quibus verbis quasi exponere vi-

detur mysterium columnarum materialium, et quid videlicet figuraverint, et quare duæ sint factæ. Apostolus namque et doctores cunctos spirituales significant, fortes nimirum fide et opere et contemplatione ad superna erectos. Duæ sunt autem, ut et gentes et circumcissionem prædicando in Ecclesiam introducant. Stabant in porticu ante fores templi, et ingressum illius suo decore ac pulchritudine ex utraque parte mirabiliter ornabant. Ostium autem templi Dominus est, quia *nemo venit ad Patrem nisi per ipsum* (Joan. xiv); et sicut alibi dicit, *Ego sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur* (Joan. x). Quod videlicet ostium, columnæ ab utroque latere eorum positæ circumstant cum minister sermonis utrique populo introituum regni cœlestis ostendi, ut si a luce scientiæ legalis quisque se ex rigore gentilitatis, ad fidem Evangelii venerit, habeat paratos eos qui sibi iter salutis et verbo demonstrant et exemplo. Vel certe quia de eis columnis in libro Paralipomenon ita scriptum est: *Ipsasque columnas posuit in vestibulo templi, unam a dextris et alteram a sinistris* (II Par. iii). Ideo factæ sunt duæ columnæ, atque ita dispositæ, ut nobis et in prosperis et in adversis ingressum patriæ cœlestis ante oculos mentis habendum esse doceant: hinc enim Paulus, columna ntiq̄e domus Domini excellentissima, per arma justitiæ nos a dextris et a sinistris comminendos esse suis suorumque sedulis hortatur exemplis: ut nec prosperis delectati, nec fracti adversis, a regia patriæ via, qua ad promissam nobis hæreditatem patriæ cœlestis gradiendum est, ulla in parte declinemus. Notandum sane in hac sententia Paralipomenon quam posui, quod eadem porticus templi etiam vestibulum templi vocabatur; et quod in prophetis legimus, inter vestibulum et altare orabant sacerdotes, inter porticum et altare holocaustorum debemus intelligere. Bene autem utraque columna decem et octo cubitorum altitudinem habere memoratur; ter etenim seni decem et octo faciunt, tria vero ad fidem pertinere propter sanctam trinitatem, sex ad operationem, quod in eo dierum numero mundus sit factus, luce clarius est. Et tria per sex multiplicantur, cum justus ex fide vivit, et cognitionem piæ credulitatis executione bonæ actionis accumulat. Columna namque ante fores templi decem et octo cubitorum alta est, cum prædicator quisque egregius palam cunctis insinuat, non nisi per fidem et opera justitiæ nos ad supernæ gaudia vitæ posse pervenire; quamvis possit et his altius intelligi, quod nomen Jesu apud Græcos ab hoc numero incipiat. Prima littera nominis Jesus apud eosdem decem secunda octo significat. Et apte decem et octo cubitorum altæ sunt columnæ domus Dei, quia doctores sancti, immo omnes electi ad eum finem bene vivendo intendunt, ut Conditorum suum facie ad faciem videre mereantur; neque enim ultra quid querant habebunt, cum ad eum qui est super omnia pervenient. *Et linea cubitorum duodecim ambiebat columnam utramque*. Linea duodecim cubitorum vixima est apostolicæ institutionis, quæ nimirum linea ambit columnam utramque, cum doctor sive Judæis, sive gentibus prædicare missus, ea tantum facere curat ac docere, quæ sancta per apostolos accepta ac didicit Ecclesia: nam si quis aliter vivere sive prædicare voluerit, et vel apostolica decreta spernere, vel pro suo libitu nova quælibet statuere maluerit, non est talis columna templo Dei apta, quæ dum apostolica statuta sequi contemnit, quasi vel exilitate inertie suæ, vel elationis tumidæ crassitudine, duodecim cubitorum lineæ non convenit. Has nimirum lineas Dominus columnis sui templi circumdedit, cum missis ad docendas baptizandasque omnes gentes discipulis ait, *Docentes eos servare omnia quæcumque mandavi vobis* (Matth. xxviii). Quisquis ergo servat ac docet omnia quæcumque mandavit apostolis Dominus, nec alia superadjiciens, neque horum quippiam præteriens, ipse profecto

A columna in domo Dei, quæ est Ecclesia, et firmamentum est veritatis, qualem fore Timotheum monuit apostolus Paulus (I Tim. iii). Verum quia absque scientia Scripturarum non potest esse firma vel vita vel loquela doctorum, apte subditur: *Duo quoque capitella fecit, quæ ponerentur super capita columnarum fusilia ex ære, quinque cubitorum altitudinis capitellum unum, et quinque cubitorum altitudinis capitellum alterum; capita etenim columnarum, hoc est, suprema pars earum, corda sunt fidelium doctorum; quorum Deo devota cogitatione, sicut capite membra, ita ipsorum omnia et opera diriguntur et verba. Duo autem capitella, quæ his capitibus erant superposita, duo sunt Testamenta, quorum meditationi atque observantiæ doctores toto animo subduntur et corpore. Unde bene utrumque capitellum quinque cubitos habebat altitudinis: quia nimirum quinque libris Scriptura Mosaicæ legis comprehensa est, quinque etiam sæculi ætates tota veteris Instrumenti series complexa est. Novum vero Testamentum non alia nobis alia quædam prædicat, quam quæ Moyses prædicanda esse prædixerat, et propheta. Unde Dominus Judæis veteris Testamenti litteræ frustra adherentibus, et gratiam novi spernentibus ait: *Si crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi; de me enim ille scripsit* (Joan. v): scripsit enim de Domino Moyses, et multa figuratiter, et illud apertissime, cum promissum narrat Abraham per Dominum, quia *in semine tuo benedicentur omnes familiae terræ* (Gen. xxii); et cum per se ipse dicit filiis Israel, quia *prophetam vobis suscitabit Dominus Deus vester de fratribus vestris; tanquam me ipsum audietis, juxta omnia quæcumque locutus fuerit vobis* (Deut. xviii). Cujus præagati discipulis vox Patris de cœlo monuit, cum apparente illis Domino in gloria, inter ipsum Moysen et Eliam in monte sancto, ita intonuit dicens: *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui; ipsum audite* (Matth. iii). Cum admirabili divinæ operationis concordia, primo novi grati Testamenti in velamine erat veteris abscondita, et nunc sacramenta veteris Testamenti sunt per lucem novi revelata, quasi capitellum utriusque columnæ quinque est cubitis altum, quia videlicet manifestum est quod in Testamento veteri ejus sacramenta, vel in quinque libris legis præsignata, vel in quinque ætatibus sunt omnia plenius comprehensa, evangelicæ quoque perfectionis est insita gratia; sicque fit ut prædicator quisque egregius sive ad Judæos, sive mittendus ad gentes, consono divinorum eloquiorum testimonio confirmatis, certam fidei et operis rectitudinem absque errore conservet, noveritque docens proferre de thesauro suo nova et vetera. Non solum autem Testamenti sibi invicem divinorum sacramentorum relatione consentiunt, sed et omnes qui in eorundem Testamentorum libris scripti continentur electi, una fide præditi, eademque sunt ad invicem charitate connexi. Unde apte de ipsorum capitellorum factura subinfertur: *Et quasi in modum retis et catenarum sibi invicem miro opere contextorum, utrumque capitellum columnarum fusile erat* (II Par. iii). Quod in libro Paralipomenon ita scriptum est: *Necnon et quasi catenulas in oracula, et superposuit eas capitibus columnarum*. Species namque virtutum et similitudo in capitellis, varietas est virtutum spiritualium in sanctis; de qua Domino canitur in psalmo: *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate* (Ps. xlvii): hoc est, in vestitu fulgidæ dilectionis, circumamicta varietate diversorum charismatum; vel certe multiplex contextio catenarum et retis expansio multifarias electorum personas insinuat; quæ cum verbis sancterum prædicatorum fideliter auscultando atque obediendo adherent, quasi colombarum capitibus superpositæ retis et catenulæ, miraculum suæ connexionis cunctis aspectantibus præbent. Ex etenim catenæ miro sibi invicem sunt opere contextæ, quia admirabili prorsus*

gratia sancti Spiritus actum est ut vita fidelium et locis, et tempore, et gradu, et conditione, et sexu, et ætate multum secreta ad alterutrum, una eademque fide ac dilectione sit conjuncta; nam quia hæc conjunctio fraterna iustorum, et locis et temporibus disjunctorum adunatione fiat doni spiritualis, sequentibus quoque verbis ostenditur, cum de factura capitellorum adjungitur: *Septena versuum retiacula in capitello uno, et septena retiacula in capitello altero*. Septenario namque numero Spiritus sancti gratia solet designari, Joanne attestante in Apocalypsi; qui cum vidisse se diceret *agnum habentem cornua septem, et oculos septem*, mox exponendo subjunxit, *qui sunt septem spiritus Dei missi in universam terram* (Apoc. v). Quod propheta Isaias aperitius explicat, cum de nascituro in carne Domino loquens, *Et requiescet, inquit, super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis; et replebit eum spiritus timoris Domini* (Isa. xi). Septena ergo versuum retiacula erant in capitello utroque, quia Patres utriusque Testamenti per gratiam unius ejusdemque Spiritus septiformis, ut essent electi, acceperunt. *Et perfecit columnas et duos ordines per circuitum retiaculorum singulorum, ut tegerent capitella*. Duo quidem ordines erant retiaculorum in gyro capitelli, sed uterque ordo septemplici versuum numero currebat, donec circumacto capitello, rursus in se ipsum quasi circulo facto rediret. Hæc figura testamenti in abdito est quare duo sint ordines retiaculorum, cum constet geminæ dilectionis esse virtutem, quando videlicet Deum ex toto corde, et tota anima, tota virtute, et proximum tanquam nos ipsos amare præcipimur. Sed uterque ordo septem habet versuum retiacula, quia nec Deus absque gratia Spiritus sancti potest amari, nec proximus; manet namque sententia veridica, quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, non ex merito nostro, sed per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Ubi autem charitas Dei, ibi proleto et proximi diffunditur in cordibus fidelium, quia nimirum una sine altera nequaquam valet haberi. Facta sunt autem retiacula hæc ut tegerent capitella, hoc est undique in gyro circumdarent: quia omnis Scripturæ sanctæ pagina, cum recte intelligitur, gratiam per omnia charitatis sonat ac pacis; capitella eorum volumina divinarum eloquiorum, retiacula sunt vincula mutue dilectionis. Et retiaculis teguntur capitella, cum sacra eloquia, ut ita dixerim, dono charitatis undique probantur esse vestita: nam et in eis quæ in Scripturis non intelligimus, charitas late patet. Bene autem de eisdem retiaculis sive capitellis adjungitur: *Quæ erant super summitatem malgranatorum*. Malgranata namque, quorum natura est uno foris cortice multa grana interioribus circumdare, apte in figura sanctæ penitentis Ecclesiæ, quæ catholico unius fidei munimine, innumera electorum agmina solet includere. Potest autem et uniuscujusque justæ vitam moresque designare, velut plurima uno cortice grana circumplectens, multa cogitationum virtutumque spiritalium insignia, ne forte diffuant, firma fidei et humilitatis vallat custodia. Et apto prorsus mysterio capita columnarum malgranatis erant in gyro circumdata, quia doctores sanctos necesse est vitam fidelium ad memoriam revocare, eorumque semper exemplis actus suos ac sermones omni ex parte communitur; ac si aliter forte quam illorum habet regulam vixerint aut docuerint, errent. Sicut ergo retiaculorum admiranda connexio unitatem designat fidelium, quæ est in vinculo pacis, ita etiam malgranatorum tandem ipsam typice insinuat unitatem; quæ et innumeros per orbem populos, in una fidei catholice regula cohibet. Vel certe mirabilis retiaculorum concatenatio manifestam omnium fidelium concordiam demonstrat. Malgranatorum vero positio internas animi virtutes, quæ ab aliis nequaquam

videri queunt, exprimit, patientiam videlicet, humilitatem, benignitatem, modestiam et cætera humilitermodi. Et quasi pulcherrima foris pomorum superficies apparet, sed inclusa intus granorum copia non apparet, cum pia sanctorum operatio palam cunctis ostenditur, sed ea quæ intus est, fidei, spei, ac dilectionis, cæterorumque animi bonorum gratia non cernitur. Cum vero dictum sit de retiaculis ut tegerent capitella quæ erant super summitatem malgranatorum, videtur, juxta ordinem operis ipsius, quia malgranata fuerint facta in circuitu capitellorum a parte inferiori, atque ex eisdem malgranatis oriuntur retiacula, quibus capitella ex parte aliqua tegerentur. Patetque figura mysterii, quare facta sint retiacula, quibus capitella fuerint malgranatorum annexa: quæ ad unam pene significationem, sive personarum, sive virtutum pertinet, spiritalium; semus enim virtutes de virtutibus nasci, et sanctos ambulare de virtute in virtutem, donec videatur Deus deitum in Sion, quæ virtute nulla potest major largiri. Unde et Apostolus, *Scientes, inquit, quia tribulatio patientiam operatur, patientia vero probationem, probatio vero spem* (Rom. v). Sed in ipso universali electorum collegio varie sibi in vicem succedunt personarum iustorum, minoresque majorum ac prædecessorum suorum gaudent fideliter adhærere vestigiis, eorumque dictis sive scriptis, ne forte in errore labi possint, inñiti. Retiacula ergo super summitatem malgranatorum sunt posita, cum concordia charitatis perfectis fuerit superadjecta operibus; et cum utroque virtutis munere et operatione videlicet et charitate sanctorum vita clarescit, quasi circumdare malgranatorum in capitellis columnæ concatenatio retiaculorum superaddita comitatur. Et quoniam omnia virtutum dona presentia ad æternæ gloriæ remunerationis, quæ per Evangelium nobis est promissa ac ministrata, respiciunt, apte subjungitur: *Capitella autem quæ erant super capita columnarum, quasi opera lili fabricata erant, in porticu quatuor cubitorum*. Quid per lilia, nisi superiæ claritatis patria, atque immortalitatis floribus redolens, paradisi designatur amenitas? Quid per quatuor cubitos, nisi evangelicus sermo, qui introitum nobis æternæ beatitudinis illius pronuntiat, et iter quo ad hanc perveniat, ostendit? Cum ergo sancti doctores promissa nobis limina regni cælestis in quatuor sancti Evangelii libris ostendunt, quasi capita columnarum opus in se lili quatuor cubitos exhibent. Ubi notandum, juxta litteram, quia cum opus lili in capitellis quatuor cubitorum esse memoratur, neque additur latitudinis aut altitudinis, lectoris utique iudicio, utrum in altitudine an in latitudine intelligi debeat, relicto est. Constat autem, absque ulla prorsus dubietate, quia columna quam duodecim cubitorum restis ambiabat, quatuor cubitos habebat crassitudinis: omnis etenim circulus quantum habet spatii in diametro, tantum habet ter in gyro. Denique mare æneum, quod in diametro erat decem cubitorum, ut in sequentibus legitur, consequenter habebat triginta cubitos in gyro. Verum quia dicitur opus lili quatuor fuisse cubitorum, sive latitudinem, seu designet altitudinem, nihilominus ratio figure perspicua est, quia non nisi per Evangelium exoptatissima illa vox mundo insouit, *Penitentiam agite, appropinquavit enim regnum cælorum* (Matth. iii). Quod vero equitur, *Et rursus alia capitella in summitate columnarum desuper, juxta mensuram columnæ ejus, retiaculum juxta mensuram columnæ dicitur, tanta altitudinis quantæ erat et columna: cuius tamen altitudo quædam fuerit, minime narratur*. Hæc autem capitella, quæcumque et quantacumque fuerint, non enim mensuram eorum aperte Scriptura designat, more liliorum videntur apposita esse. De quorum factura si quid mysticum inquirere delectat, illam regni perennis sublimitatem potest non incongrue designare, quam *nec oculus vidit, et cog-*

tera, usque *diligentibus se*. Post lilia etenim quatuor cubitorum, alia sunt aposita capitella, quorum altitudo quonia fuerit, non dicitur: quia multa quidem de celesti beatitudine in Evangelio legimus: quod videlicet ibi mundicordes *Deum videntur* (Math. v); quod *erunt aequales angelis Dei*; quod *non nubent, neque nubentur* (Luc. xx), quia *nec mori ultra poterunt* (Joan. xii); quod *ubicumque est Christus, et ministri ejus erunt* (Joan. xiv); quod *manifestabit seipsum illis quod palam de Patre annuntiavit eis* (Joan. xvi); quod *gaudium visionis ejus nemo tollet a vobis* (Ibid.); sed ipsæ species horum quæ diximus, ipse status et conversatio illius patriæ celestis, quo modo sese habeat, solis eis qui hanc intrare meruerint, ejus civibus patet. Unde bene factura sive altitudo horum capitellorum supra liliam erant, ut incomprehensibilis esse terrestribus qualitas celestis habitationis insinuetur. De qua tamen hoc minime laet, quod omnes ibi communi felicitate divinæ visionis fruuntur, tanto quisque sublimis, quanto mundiores ad videndum eum oculos cordis habuerit; qui enim dixit, *Omnes timentes Dominum, pusilli cum majoribus* (Apoc. xix), ipse dixit, *Quia tu reddes unicuique secundum opera ejus* (Rom. ii). Communis ergo ibi benedictio omnium erit electorum; atamen pro distincta qualitate operum multæ sunt mansiones beatorum in una eademque domo Patris æterna in cælis. Quod in hanc quoque factura columnarum mystice reor esse designatum, cum dicitur, *Et rursum alia capitella in summitate columnarum desuper*. Juxta mensuram quippe columnæ sunt capitella desuper, cum sancti doctores, immo omnes electi eorundem doctorum vestigia sequentes, præmia supernæ retributionis secundum merita piæ recipiunt operationis. Retiacula quoque sunt secundum capitella, quia juxta modum dilectionis qua sibi ad invicem in hac vita fraternitatis sancta copulata est, supernorum quoque civium societati, in presentia sui Conditoris conjungitur in cælis. Verum quod eadem supernorum societas civium, utriusque populi fidelibus tribuitur, recte subjungitur. *Malogranatorum autem ducenti ordines erant in circuitu capitelli secundi*. Diximus autem malogranata totius sanctæ Ecclesiæ typum tenere. Centenarius vero numerus, qui ad dexteram manum primus pervenit, nonnumquam in æternæ beatitudinis figura poni consuevit. Duplicatur autem hic numerus malogranatorum in circuitu capitelli secundi, ut insinuetur mystice quod utriusque Testamenti populus adnandus in Christo, ad æternæ vitæ sit introducendus coronam. Cui figuræ convenit hoc quod de apostolis post resurrectionem Domini piscantibus scriptum est, cum ipsum in littore stantem viderent: *Non enim longe erant a terra, sed quasi cubitis ducentis, trahentes rete piscium* (Joan. xxi); per ducentos etenim cubitos rete plenum magnis piscibus discipuli ad Dominum trahunt, effectum suæ resurrectionis in littore jam monstrantem: cum sancti prædicatores et Judæis et gentibus verbum fidei committunt, atque utriusque populi electos a fluctibus sæculi presentis extractos, ad futuræ gloriæ præcis et immortalitatis perducunt. Circuitus ergo capitelli secundi ducentos habet ordines malogranatorum, cum sublimitas regni celestis utriusque populi electos in una beatitudinis arce colligit. *Et statuit duas columnas in porticum templi. Cumque statisset columnam dexteram, vocavit eam nomine Jachim, Firmitas; similiter erexit columnam secundam, et vocavit nomen ejus Booz, In robore*. Dextera columna, ut supra diximus, exprimit figuram doctorum qui primitivam in Hierosolymis instituerunt Ecclesiam; secunda eorum qui ad prædicandum gentibus destinati sunt. Vel certe dextera columna eos significat qui venturum in carne Dominum prophetando prædixerant; secunda illos qui hunc jam venisse et mundum sanguine suo redemisse testantur. Et apte vocabulo simili

A ambæ censebantur columnæ, cum una Firmitas, altera In robore dicta est: ut una fidei et operis fortitudo cunctis inesse doctoribus monstraretur, nostri-que temporibus inertia taciturnitatis notaretur. Ubi se nonnulli doctores, sacerdotes et columnas domus Dei videri atque appellari volunt, cum nihil in se prorsus firmæ Dei ad contemnendas sæculi pompas ac desideranda bona invisibilia, nil habeant roboris ad corrigendum, nil industriæ saltem ad intelligendos eorum quibus prælati sunt errores.

XXI. *De mari æreo*. Cap. vii. — *Fecit quoque mare fusile decem cubitorum a labio usque ad labium, rotundum in circuitu*. Mare hoc fusile in figuram lavacri salutaris, quo in remissionem peccatorum emundatur, factum est. Namque sacerdotum in eo lavantur, ut Verba dierum aperte testantur. Sacerdotes autem constat omnes electos typice in Scripturis vocari, eo quod sint membra summi sacerdotis Domini Jesu Christi. Et recte huic vasi Scriptura maris nomen indidit, in memoriam videlicet maris Rubri, in quo prius per extinctionem Ægyptiorum, et populi Dei liberationem, baptismiforma præcessit; exponente Apostolo ac dicente, *Quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes in Moysæ baptizati sunt in nube et in mari* (I Cor. x). Sacramentum autem baptismi et vitæ a nobis munditiam querit in hoc sæculo, et vitæ nobis æternæ gloriæ promittit in futuro. Quod utrumque in mari hoc æreo una sententia designatur, cum esse decem cubitorum a labio usque ad labium perhibetur. Decem namque præceptis in lege Dominus omnia quæ facere debeamus expressit; denario æque mercedem benefactorum signavit, cum hunc in vinea laborantibus dandum esse prædixit. *Erat ergo mare decem cubitorum a labio usque ad labium*; quia a primo baptizato usque ad ultimum, qui in nomine Jesu Christi in fine sæculi baptizandus est et crediturus, omnis fidelium chorus unam eandemque viam veritatis ingredi, et communem a Domino debet coronam sperare justitiæ. Rotundum erat in circuitu, ut orbis universus in gyro, lavacro vitæ a sorde peccatorum designaretur esse mundandus. De quo bene subditur, *Quinque cubitorum altitudo ejus, quia nimirum quidquid visus, quidquid auditus, quidquid olfactus, quidquid gustus, quidquid tactus delinquimus, totum hoc nobis gratia Dei per ablutionem vivifici fontis relaxat*. Sed non sufficit præteritorum remissio peccatorum, si non quisque bonis deinceps insistere studuerit operibus. Alioquin diabolus qui exierit ab homine, si hunc a bonis vacare actibus viderit, multiplicius redit, *facitque novissima hominis illius pejora prioribus*. Unde apte subditur: *Et resticula triginta cubitorum cingebat illud per circuitum*. Per resticulam namque disciplina præceptorum cælestium, qua a nostris voluptatibus religamur, potest apte signari, Scriptura dicente, *Quia funiculus triplex difficile rumpitur* (Eccles. iv); quia nimirum observatio mandatorum Dei, quæ in cordibus electorum, fide, spe et dilectione supernæ retributionis firmata est, nullo temporalium rerum potest obstaculo dissolvi. *Et resticula mare ambit, quia sacramentum baptismi quod accipimus, piis communire operibus studemus*. Quæ nimirum retiacula apte triginta dicitur esse cubitorum; quinquies etenim seni triginta faciunt. Senario autem numero in quo Dominus hominem et fecit cum non esset, et cum perisset refecit, recte bona operatio etiam nostra signatur. Et sex per quinque multiplicatur, ut ad triginta pervenias, cum omnes nostri corporis sensus divinis humiliter subjugamus imperiis. Possumus autem et aliter hunc tricenarium mystice maris numerum non inconvenienter accipere: ter enim demum faciunt triginta, et genus humanum post diluvium ex progenie trium filiorum Noe latitudinem totius orbis implevit. Sed quippe prosapia Asiam, Cham posterius Africam, Japhet soboles Asiam et insulas maris obtinuit:

quia et mysterium baptismi cum executione bonorum operum et spe cœlestium præmiorum cunctis erat nationibus ministrandum, apte resticula triginta cubitorum mare illud in quo baptismatis unda figurabatur, cingebat. Sed hoc dicendum, quod Dominus triginta habebat annos ætatis, cum venit ad Jordanem baptizandus a Joanne: qui quoniam suo baptismo, quod tricenus accepit, undam nobis lavari salutaris consecravit, recte mare, quod nostrum baptismum figurabat, triginta cubitorum restis circuibat: ut significaretur dono illius qui baptismum sine peccato subiit, baptismum nobis omnibus in eum credentibus in remissionem peccatorum dedicari. *Et sculptura subter labium circuibat illud decem cubitis ambiens mare, et duo ordine sculpturarum striatarum erant fusiles.* Cum prædictum sit supra quod resticula triginta cubitorum mare circuevit, et nunc addatur quia sculptura hæc subter labium posita decem cubitis ambiens, patet ex utraque relatione, quia vas erat in modum phialæ, repandum ac diffusum; quod a triginta cubitis circuitus, quos habebat in labio, usque ad decem est cubitos coaptatum. Sculptura autem striata est quæ historiarum rerum aliquas imitatur. Unde et recte per sculpturas striatas quibus mare circumdabatur, exempla sunt priorum temporum designata, quæ necesse est nos secleriter intueri, ut videamus quibus operibus sancti Deo placuerint ab initio; quia obstinatione in sceleribus perduraverunt, quantave iniquitate ob scelera perierunt reprobi: quomodo in exordio nascentis sæculi, Cain ob malitiam invidiæ damnatus, Abel sit ob justitiæ merita coronatus, Lamech ob adulterium et homicidium maledictus, Enoch ob gratiam pietatis ad paradysum deductus; quomodo post diluvium Cham ob impietatem a patre detestatus, Sem et Japhet ob obsequium reverentiæ perpetua sint benedictione donati, Abraham ob meritum fidei hæres sit divine promissionis effectus, et cætera gentium multitudo inaudita sit infidelitate relicta; qualiter adveniente in carne Domino, Judæa ob perfidiam noxam repulsa, et gentilitas sit ob gratiam fidei ad salutem reducta; et cætera hujusmodi, quæ in utroque Testamento soæter ac pie considerata multum studiosis quibusque pro-unt. Et ideo forsitan duo sunt ordines sculpturarum striatarum in mari aneo facti, ut hi qui in fonte baptismatis inhiui sunt, utriusque Testamenti diligenter auscultent historias. Ille decem cubitorum erant in gyro, ut quoscumque in rislem historiis deditis jussis cœlestibus, ac tota intentione ad superna præmia suspensus esse perspexerint, hos imitari contendant. Bene autem sequitur. *Et stabat super duodecim boves, quorum tres respiciebant ad aquilonem, et tres ad occidentem, et tres ad meridiem, et tres ad orientem.* Per boves quippe apostolos et evangelistas, immo omnes verbi ministros debere intelligi, Apostolo docente, cognoscimus, qui exponens mandatum legis, quo dicitur est, *Nam alligabis os bovi trituranti (Deut. xxv); Numquid de habus, inquit, cura est Deo? an propter nos utique dicitur? nam propter nos scripta sunt, quoniam debet in spe, qui arat, arare, et qui triturat, spei suæ fructum percipere (I Cor. ix).* Duodecim ergo boves, duodecim sunt apostoli, et omnes qui vice eorum regendam Ecclesiam in Christo susceperunt. Qui nimirum boves mare sibi superimpositum portant, cum apostoli apostolorumque successores inunctum sibi evangelizandi officium prompta implere devotione satagunt. Tresque ad aquilonem, tresque ad occidentem, tres ad meridiem, et tres ad orientem respiciunt, cum in universi quadrati orbis partibus fidem prædicant sanctæ Trinitatis: nam et apostoli eo mysterio duodecim, hoc est quaterni sunt electi, ut fidem et confessionem sanctæ Trinitatis per quatuor mundi partes evangelizantes, baptizarent omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; quorum apostolorum, successorumque eorum verba, actus et passiones perfacile in præsentem videre vel legendo cognoscere

A possumus; quæ vena illos in futuro maneat gloria retributionis, nec dum videre valeamus. Unde apte subditur, *Quorum posteriora universa, intrinsecus latitabant.* Intrinsecus namque latitant universa bonorum posteriora, quia quæ mercede sancti prædicatores in perpetuum donentur, in interni arbitri examine jam dispositum est; sed nobis, qui adhuc foris sumus, manet omni modo occultum, quod tunc esse occultum nullatenus potest. Sed omnis qui lavacrum baptismi accepit ad salutem et vitam, fidem, spem et charitatem debet habere; nec sine his tribus virtutibus quisque aliquid boni jam operari vel intrare ad vitam valet. Unde recte subjungitur, *Crassitudo autem lateris trium unciarum erat.* Crassitudo etenim lateris in mari firmitas est virtutis in baptismo. Et trium unciarum est hæc crassitudo, dum robore fidei, spei et dilectionis perceptio baptismi communitur. Neque aliter profectum esse accipientibus ostenditur, nisi harum firma cœritudo virtutum mentem accipientium simul et opera confirmet. Accipitur autem et celebratur baptismi lavacrum in exemplum Dominicæ passionis et resurrectionis a mortuis, juxta quod Apostolus exponens ait, *Quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu, in morte ipsius baptizati sumus; consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, ut quemadmodum surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita et nos in novitate vite ambulemus; si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus (Rom. vi).* Quod in factura quoque maris æneæ typice signatum est, cum sequenter adjungitur: *Labiumque ejus quasi labium calicis, et folium repandi lili.* Per labium namque calicis, gustus Dominicæ passionis, per folium repandi lili, patefacta claritas resurrectionis exprimitur: nam quod in calice poculum passionis designetur, testatur ipse Dominus, qui veniens ad passionem oravit Patrem, dicens, *Pater, si vis, transfer calicem istum a me (Marc. iv).* Liliam vero quod comitante odoris jucundissimi gratia candidum foris calicem, intus aureolum ostendit, apte gloriam resurrectionis ejus insinuat, qui et corporis immortalitatem foris ostendit discipulis, et animam divinitus luce eorum sibi simul inesse perdocuit. Potest etiam in lilio repandi ipse Mediator Dei et hominum propter passionem mortis gloria et honore coronatus non inconvenienter accipi; qui ante passionem quidem suam, quasi clausum adhuc liliam fuit, cum signis miraculorum quæ fecit clarus homo refulsit; post resurrectionem vero et ascensionem suam repandum se liliam supernæ patriæ civibus exhibuit, quod in assumpta humanitate potentiam divinæ claritatis, quam habuit apud Patrem priusquam mundus esset, ostendit. Unde in amoris Cantico, lili se vocabulo designare voluit, dicens, *Ego flos campi, et lilium convallium (Cant. ii).* Labium ergo maris, in quo sacerdotes lavabantur, quasi labium fuit calicis, et folium repandi lili; quia lavacrum salutare quo membra summi Sacerdotis efficitur, in fide nos sacerdotumque passionis ejus a peccatorum omnium labe purificat, ac purificatos ad visionem gloriæ ipsius perennis intronitit. In quo nimirum lavacro uterque populus, et circumcisionis videlicet, et præputii, per fidem, spem et dilectionem unum in Domino efficitur, ipso attestante, qui circumcisionem post prædicans, ait inter alia, *et alias oves habeo quæ non sunt ex hoc ovili; et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum ovile et unus pastor (Joan. x):* quod in hoc quoque mari typice figurabatur: nam subditur: *Duo millia batos capiebat.* Millenarius namque numerus pro significatione perfectæ omnis solet poni in Scripturis, quia nimirum denarii numerus quadratum solidum facit. Decem quippe decies ducta, centum faciunt, quæ videlicet figura jam quadrata, sed adhuc plana est. Verum ut in altitudine surgat, et solida efficiatur, multiplicata centum per decem fiunt mille; quo profecto numero stabilis et insuperabilis, et velut conadrata justorum conscientia

designatur: quocumque enim verteris quadratum, A stabit; sic et animus electorum nullo tentationum occursum novit a statu suæ rectitudinis inclinari. Batus autem Hebræorum mensura est, quam ipsi bath nominant, habens modios quatuor. Ipsa et ephi, quam epha nuncupant. Sed ephi ad mensuram pertinet variarum frugum, tritici, hordei, leguminum: batus vero est speciebus liquidis, vino, oleo, aqua. Itaque batus, qui certa norma mensuræ, opera designat æquitatis et justitiæ, quibus hi qui in remissionem peccatorum baptizantur, necesse habent institui. Batos mille illud capiebat mare, cum aqua baptismatis plebem Judæorum abluens, ad regnum cœlestis transmisit. Recipiebat et alios mille, cum etiam turbas nationum eodem fonte renatas et operibus justitiæ confirmatas, ejusdem regni perennis fecit esse participes.

XXII. *De basibus decem.* Cap. vii. — *Et fecit bases decem æreas, quatuor cubitorum longitudinis bases singulas, et quatuor cubitorum latitudinis, et tres cubitorum altitudinis.* Multifariam multisque modis B eademque nostræ salutis sacramenta præfigurantur; nam iidem apostoli virique apostolici, qui per hoves mare portantes designati sunt, designantur etiam per bases, quæ portandis erant luteribus præparate, quomodo ipsi luteris ejusdem lavacri spiritualis, cuius et mare, typum gerebant: siquidem, ut Verba dierum narrat, *omnia in eis quæ in holocaustum oblaturi erant, lavabant.* Holocaustum autem Domini, generaliter omnium electorum multitudo potest intelligi, quæ juxta vocem præcursoris baptizata est ab ipso *in Spiritu sancto et igne* (Matth. iii). Sicut ergo sacerdotes qui in mari lavabantur, formam exprimit eorum qui per baptismum efficiuntur summi consortes sacerdotii, quod est in Domino Jesu Christo, ita etiam holocausta eorundem figuram aptissime prætendunt, cum per ablationem baptismi gratia Spiritus sancti impletur: lavatur namque in lute hostia, cum quis fidelium aqua baptismi perfunditur; offertur vero in holocaustum cum per impositionem manuum episcopi donum Spiritus sancti accipit. Philippus evangelista cum prædicaret in Samaria, quid nisi in lute templi hostias Domini lavabat? Sed quia *nequam in quemquam eorum Spiritus sanctus descenderat, sed baptizati tantum erant in nomine Jesu*, vel ablutæ hostiæ nequam ad sacrosancti altaris ignem pervenerant. At cum missi illuc Petrus et Joannes imponebant baptismatis manus, et accipiebant Spiritum sanctum, loquebanturque linguis, jam ad ignem altaris pervenerant hostiæ, ut fierent holocaustum quod Latine totum incensum dicitur, quia videlicet conscientiam illorum gratia sancti Spiritus adimplens, divino fecit amore fervescere. Quod vero ad portandos luteris, decem sunt bases factæ, poterat ita mystice interpretari, quia ministri lavacri vitalis ad æternæ gaudia beatitudinis, quæ denario solet numero figurari, eas quos imbuunt vocent. Verum quia de eisdem luteribus distincte insequentibus scriptum est, quod videlicet quinque ex his positi sunt ad dexteram partem templi, et quinque ad sinistram, magis in eis quatuor numeri intuenda sunt mysteria. In utraque etenim parte templi sunt bases positæ luterum, ut utrique Dei populo sacri fontis gratia signaretur esse pandenda; et quinque sunt in utraque parte, ut sicut in expositione maris, quod quinque cubitis altum est, jam diximus, demonstraretur typice, universa fidelibus, quæ per quinque sensus corporis deliquerant, per lavacrum Baptismi esse remittenda. Sicut ergo in uno mari super duodecim hoves posito, unitas exprimitur baptismatis, quæ per apostolos toto erat orbi prædicanda, ita et per duos ordines luterum mystice ostenditur quia gentilitas cum Judæa in unum fidei consortium post baptismatis erat undam colligenda: nam etsi in geminis luteribus hostiæ lavabantur, quædam quidem a dextris atrii, quædam vero a sinistris, uno tamen in igne consumebantur altaris, ut holocaustum fieret: quia

sive quis in parte circumcisionis, sive præputii lavacrum susceperit, uno omnes spiritu, ut filii Dei fieri possint, sanctificantur; hinc etenim Apostolus, *Sed accepistis, inquit, spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus, Abba, Pater* (Rom. viii). Unum, inquit, spiritum accepistis, in quo omnes filii adoptionis efficiamini, in quo nimirum spiritu clamamus, *Abba, Pater.* Abba videlicet, qui ex Hebræis venit usque ad fidem; Pater, qui ex gentibus variis quidem linguis pro diversitate nationum, sed unum eundemque Deum Patrem, per unius donum Spiritus invocantes. Quod autem cubitorum quatuor longitudinis, et quatuor latitudinis, et quatuor altitudinis bases singule fuere, intelligendum est: longitudo etenim ad patientiam longanimitatis, latitudo ad dilatationem dilectionis, altitudo pertinet ad spem supernæ retributionis. Quatuor autem sunt principales virtutes, quibus tota virtutum structura inninet, prudentia scilicet, fortitudo, temperantia, justitia; et ideo quatuor cubitorum erat longitudo et latitudo basium, quia sancti prædicatores sive adversa mundi, et longitudinem exilii, ac laborum presentium mala tolerent, seu cor in dilectione sui Conditoris, suorumque proximorum interna exultatione dilatent; saepe operam dant virtutibus cura prudenti videlicet inter bona et mala discernentes, fortiter adversæ sustinentes, corde appetitu voluptatum temperantes, justitiam in operatione tenentes. Trium vero cubitorum sit altitudo basium, cum per exercitium virtutum, quas cum patientia malorum et dilectione bonorum exercent, continua intentione ad visionem sanctæ Trinitatis pervenire satagunt.

Et ipsum opus basium interrasile erat, et sculpturæ inter juncturas. Juncturas dicere videtur esse quibus ipsæ luterum tabulæ sibi invicem invicem connexæ sunt, ut scilicet ex quatuor sive quinque tabulis una fieret basis. Quales autem sculpturas inter has juncturas, id est, in ipsis suis lateribus ante et retro, a dextera et sinistra, et supra quoque habuerunt, subdendo aperitur, cum dicitur:

Inter coronas et plectas, leones et hoves et Cherubin, et in juncturis similiter desuper. Non ergo plana erat ulla ex parte superficies basium, sed erat mysticis sculpta figuris, quæ sanctorum mentes, immo universas eorum actiones virtutum gratia in omnibus prætendunt, neque aliqua illas hora inanis et vacua præterit, in qua piis vacare operibus vel sermonibus, vel erie cogitationibus desistant; coronas quippe in se sculptas habent, cum ad ingressum vitæ perennis insatigabili desiderio anhelant. Plectas habent, cum inter desideria vitæ celestis, quæ sursum est, nunquam fraternæ societatis, quæ juxta est, vincula dissolvunt. Habent inter coronas et plectas, leones, cum ita ad speranda celestia mentem erigunt, ita ad diligendos proximos dilatant, ut in peccantes quosque qui sibi commissi sunt, fervorem asperæ invectionis exercere non tardent. Habent cum leonibus hoves, quando ipsam invectionem corripiendi cum spiritu mansuetudinis exhibent, quando in fervore arguendi nunquam fessam habere vigilantiam discretæ actionis ac loquelæ, nunquam verba divinæ lectionis velut ruminando in ore volvere cessant. Denique beatus Stephanus bases videlicet templi Domini eximia, sævi leonis dentes atque unguis ostendere videbatur, cum suis persecutoribus aiebat: *Dura cervicis et incircumcisi corde et auribus, vos semper Spiritui sancto restististis; quem prophetarum patres vestri non sunt persecuti?* etc. Verum hæc loquens quantum pietatis, ut ita dicam, humilitatis mansuetudinis intus in corde gestaret, ostendit, cum pro eisdem persecutoribus usque ad necem suam sævientibus, genua flectens dicebat, *Domine, ne statuas illis hoc peccatum* (Ibid.). Sed quia neque spem æternorum in cœlis, neque amorem proximorum in terris, neque fervorem zeli mordentis, neque lenitatem modestiæ compatientis, absque scientia sanctarum Scripturarum habere possumus, apte post

coronulas et plectas, post leones et boves, Cherubin sculpti, esse memorantur. Cherubin namque constat Scripturæ sacræ typon tenere : sive quia duo Cherubin in propitiario arcæ in figuram duorum Testamentorum concorditer de Christo canentium fabricati sunt, seu quod nomen istud scientiæ multitudinem sonat. Quanto autem quisque studiosius legendis divinorum eloquiorum paginis iustiterit, tanto necesse est in omnibus amplius, quæ agit aut iudicat, interni testis aut iudicis examen pertinet, ne aut plus juste in peccantes vindicans, aut rursus absque moderamine justæ discretionis ignoscens, iram justis iudicis incurrat : qui enim addit scientiam, addit et dolorem. Unde hic quoque propter sculpturas Cherubin convenienter adiungitur, *Et super leones et boves quasi lora ex ære dependentia*. Super leones quippe et boves lora dependent, quando sancti doctores et in severitate districtioris quæ peccantes iudicant, et in mansuetudine lenitatis quæ poenitentibus remittunt, iudicium sui timent auctoritas, ne forte iniuste ligando, ipsi ab eo ejus iudicium errare nequit, ligare mereantur.

Et quatuor rotæ per bases singulas, axesque ærei per quatuor partes, quasi humeruli subter luterem fusiles contra se invicem respectantes. Quatuor rotæ, quatuor sunt Evangeliorum libri, qui aptissime rotis comparantur, quia sicut volubilitas rotæ citissimo cursu quocumque ducitur currit, ita sermo evangelicus, juvante Domino, per apostolos in brevi universas mundi plagas implevit. Sicut rota superimpositum sibi curram a terra sublevat, et sublevatum, quo auriga dirigit, portat, ita evangelica prædicatio mentes electorum a terrenis cupiditatibus in cœlestia desideria suspendit, ac suspensas ad profectum bonæ operationis, sive ad ministerium prædicationis, quocumque adjuvans gratia spiritus voluerit, ducit. Nam in sequentibus dicit : *Quia tales erant rotæ, quales in curru fieri solent*. Legimus autem de sanctis, *Curvus Dei decem milibus multa nullia lætantium* (Ps. LXVII). Quid est ergo quod rotæ basium rotis assimilantur curruum, nisi quia unus idemque sermo evangelicus quosdam eorum quos instituit, curvus Dei, quosdam bases templi Dei facit? Quicunque enim ad evangelizandum verbum doctores longe lateque mittebantur in mundo, utique curvus Dei, et quidem velocissimi fuerunt, quia per cuncta discurrerent, Deum ad corda credentium inducebant. At vero illi qui uno in loco commorantes verbum salutis proximi annuntiabant, eosque ad lavacrum vitæ, quod vel in baptismo vel in compunctione lacrymarum celebratur, accendunt, quasi bases sunt templi, quæ portant luterem ad lavandas hostias, quia ita fidelibus quibus præsent, ministerium salutis impendunt, ut longius excurrentes ad acquirendos novos populos labores non subeant. Rotæ ergo basium rotis sunt curruum similes, quia idem libri Evangeliorum qui hos doctores ad prædicandum fidem veritatis ignorantibus mittunt, illos ad confirmandam amplius fidem inter doctos jam ac sacramentis cœlestibus imbuendos manere præcipiunt. Rotæ quatuor basium luteris sustentabant, cum Evangelia Jacobum fratrem Domini ad conservandam in Hierosolymis Ecclesiam residere iusserunt. Rotæ earum similes curri Dei suppositæ ad eurrentium parabant, cum eadem Evangelia Paulum et Barnabam ad prædicandum gentibus per omnia discurrere voluerunt. Rotæ basibus suppositæ ad portandum luterem templi a terra sustollabant, cum nostris nuper temporibus beatus papa Gregorius evangelicis roboratus eloquiis Romanam rexit Ecclesiam. Rotæ eadem curribus Dei submixtæ longe portabant, cum reverendissimi patres Augustinus, Paulinus et ceteri socii eorum, eisdem evangelicis confirmati eloquiis, jubente illo venere Britanniam, et verbum Dei incredulis dudum commiserunt gentibus. Si ergo bases luterum sancti doctores sunt, qui lavacrum nobis vitæ ministrant, et rotæ quaternæ basium quatuor sunt Evangeliorum libri, qui axes

rotarum, quæ bases gestant, nisi ipsa eorundem corda sunt doctorem, quæ dum præceptis Evangelii sedulo inuenta, eos ab infirmorum appetitu stollunt, velut inmissis rotis axes altius basem a terra sublevant? Porro humeruli qui rotis antepositi, ne ab axibus dilabi possent obsistebant, præconia sunt prophetarum, quibus evangelica et apostolica Scriptura ne cui legentium in dubium veniat, confirmatur; et apostolus Petrus de Domino loquens ait, *Et habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes* (II Petr. 1). Sed et omnes evangelicæ atque apostoli, in eis quæ scribere legis et prophetarum mentionem facere solebam. Denique Marcus ita incipit, *Initium Evangelii Jesu Christi filii Dei, sicut scriptum est in Isaia propheta* (Marc. 1). Et Matthæus, *Hoc totum factum est, ut adimpleretur scriptura prophetarum* (Math. 1), et cætera hujusmodi. Bene autem dicitur quod humeruli per quatuor partes subter luterem erant positi, et contra se invicem fuerunt respectantes, quia nimirum omnis scriptura prophetica sibiimet consentanea est, utpote uno Dei spiritu condita. Quatuor autem fuerunt per bases singulas humeruli, videlicet juxta numerum rotarum : non quia quatuor tantum sunt libri prophetici, sed quia in omnibus quæ locuti sunt prophetæ et Moyses, dictis quatuor evangelistarum testimonium præbuerunt, ut ex consensu utriusque una fides et dilectio Christi nostra omnium corda confirmet. *Os quoque luteris intrinsecus erat in capitis summitate, et quod forinsecus apparebat, unius cubiti erat totum rotundum, pariterque habebat unum cubitum et dimidium*. Os luteris unius erat cubiti, propter unitatem confessionis et fidei : quia omnes in confessione Patris, et Filii, et Spiritus sancti baptizantur, dicente Apostolo, *Unus Dominus, una fides, unum baptismum, unus Deus et Pater omnium* (Eph. 4). Et ipsum os in capitis erat summitate, ut ad cœlestia nobis regna, per baptisma iter esse patefactum doceret; ipse vero luter in amplitudine cubiti habebat unum et dimidium, propter operis nimirum perfectionem et initium contemplationis : integer etenim cubitus in luterem perfectionem bonæ actionis designat, quam absque ulla dubietate habebat ille; de quo tentatori antiquo Dominus aiebat, *Numquid considerasti servum meum Job, quod non sit ei homo similis in terra, simplex et rectus, ac timens Deum, ac recedens a malo* (Job. 1)? Est vero alter cubitus divinæ visionis, qui ex parte nonnulla etiam in hac adhuc vitæ retentis fidelibus donari consuevit, ut idem Job devicto adversario cum Domino loquens ait, *Auditu auris audivi te* (Job. XLII) : ut Moysi Dominus facie visus est ad faciem; et Isaia sedens in solio regni, circumstantibus cum laude debita cœli civibus; ut cæteris sæpe visus est prophetis; ut beato Stephano in articulo passionis apertis cœli januis gloria Dei ostensa est; ut Paulo introitus paradisi et tertii cœli sunt patefacta mysteria. Sed universa hæc ex parte sunt permodica, in comparatione ejus quæ in futuro revelanda est gloria. Ideo post cubitum bonæ operationis, quæ in hac vita perfici potest in sanctis, incipit cubitus supernæ contemplationis, quæ in futuro in cunctis perficienda constat electis : quæ videlicet mensura unius et dimidii cubiti, non luteribus tantum, sed et rotis eorum inerat ac basibus. Scriptum namque est in sequentibus : *Una rota habebat altitudinis cubitum et semis; et paulo post : In summitate autem basis erat quædam rotunditas unius et dimidii cubiti ita fabricata, ut luter desuper posset imponi*. Luterum quippe mensura unius erat cubiti et dimidii, quia nimirum ea fide in fonte vitæ lavamur, ut per opera justitiæ ad vitam intrare mereamur æternam; quamvis sine peccato, dum hic vivimus, esse nequimus : ipsam vero vitæ cœlestis dulcedinem gustare ex parte ac diligere in hac vita interim, perfecte autem videre nulla ratione valeamus. Rotæ quippe uno et dimidio cubito mensurantur, quia Scriptura lectionis evangelicæ, qualiter hi qui perfecti esse velint vivere de-

beant ostendit, spemque nobis æternæ retributionis in præsentem demonstrat; ipsam vero retributionis illius qualitatem, in futuro nobis pandendam simul et donandam esse promittit. Bases etiam ipsæ unum habebant cubitum ac semisses amplitudinis, in summitate sui ubi luteri recipient, quia ipsi doctores ac ministri summi lavacri salutaris, opere quidem perfecti in hac vita fulserunt, sed luce contemplationis ex parte fruii. Unde et aiunt, *Ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus; cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est* (I Cor. xiii). In hunc modum fecit decem bases, figura una, et mensura sculpturaque consimilis. *Fecit quoque decem luteri æreos.* Quare decem sunt bases factæ, totidemque eis superpositi luteri, supra jam dictum est. Quod vero una erat figura mensuraque et sculptura consimilis omnium basium sive luterum, non in ea significatione factum est, quod æqualia possint esse omnia merita doctorum; sed in ea potius, quia una fides Evangelii quo instituuntur, unum baptisma quo abluuntur, unus idemque spiritus est quo omnes consecrantur electi; tametsi donationes habent diversas in ipso spiritu, qui dividit singulis prout vult.

Quadragesima batos capiebat luter unus. Quadragesimus numerus solet magnæ perfectionis typum tenere, quia nimirum quater deni faciunt quadragesima. Decem autem sunt præcepta, in quibus omnium nostrum ope atio in lege divina præfixa est. Quatuor sunt autem Evangeliorum libri, in quibus per dispensationem Dominicæ incarnationis cœlestis patriæ nobis est patelactus introitus. Et quia omnes qui ad ministerium sacri baptismatis pertinent, cum fide et sacramentis Evangelii fructum debent facere rectæ operationis, apte luteri singuli, in quibus holocausta lavabantur, quadragesima batos capiebant. Quod vero sequitur, *Erantque quatuor cubitorum,* sive in altitudine, sive in latitudine, significat intellectus mysterii in promptu esse; luter enim unus quatuor erat cubitorum, vel propter quatuor sancti Evangelii libros, in quibus forma nobis baptismi præfixa est; vel propter quatuor cardines virtutesque quibus quisque fidelis est debet institui; vel certe propter quatuor mundi plagas, quibus lavacrum salutis ministratur, dicente psalmographo, *Quos redemit de manu inimicorum, de regionibus congregavit eos; a solis ortu et occasu, ab aquilone et meridie* (Ps. cvi). Quod vero supra dixit, *Pariterque habebat unum cubitum et dimidium,* et neque ibi altitudinem vel amplitudinem significavit, videtur fundum ipsius luteris hujus esse amplitudinis: quo ex mensura, ni fallor, basis, in qua positus erat luter, quisque facillime conjicit; quod ita describitur, *In summitate autem basis erat quedam rotunditas unius et dimidii cubiti ita fabricata, ut luter desuper possit imponi.* Latitudo ergo lundis in luteribus unus erat cubiti ac dimidii; ipsa vero capacitas luterum quatuor habebat cubitos; sed utrum in altitudine, an in amplitudine, an in utroque dicat, quis noverit?

Et constituit decem bases, et quinque ad dexteram partem templi, et quinque ad sinistram. Dextram partem templi, et sinistram, non intus in ipso templo, sed ante templum dicit, ad orientalem plagam videlicet, in atrio interiori, quod sacerdotum proprie vocabatur. Quinque autem posuit ad dextram partem templi, propter Judæos, qui solstitio propter doctrinam legis uti solebant antiquitus; et quinque ad sinistram, propter nos, qui cæco duntius corde servituti adhærebamus ejus qui ait, *Ponam sedem meam ad aquilonem.* Quod est aperte dicere: Illis in corde quiescere desidero, quos a luce veritatis, et flammæ diviniæ charitatis, alienos esse considero.

Mare autem posuit ad dextram partem templi, contra orientem ad meridiem. Et hoc in eodem atrio positum est ad orientem. Quod autem ad dextram partem templi, hoc est quod repetit, dicens, *Ad meridiem;* ingredientibus enim atrium ab oriente, primo

A divertendum erat ad meridiem, ubi mare in ipso angulo stabat ad lavandum sacerdotibus paratum; deinde progredientibus intro occurrebant luteri ad lavandas hostias ab utraque parte positi. Intra hos basis erat aenea quinque cubitorum longitudinis, et quinque cubitorum latitudinis, et trium cubitorum altitudinis, in qua stans Salomon dedicabat templum. Deinde ultra progredientibus occurrebat altare holocausti contra meridianum atrii; deinde porticus templi, sive vestibulum, in quo erant columnæ æræ circa ostium templi. Quod ergo mare posuit ad dexteram partem templi, significat nos per lavacrum baptismi ad regnum cœlestis, quod jure vocabulo dexteræ figuratur, debere pervenire; qui enim crediderit et baptizatus fuerit, salvus erit. Namque ubi dextera simul et sinistra in bono accipiuntur, vel Judæam et gentilitatem, ut in expositione hasimus supra diximus; vel præsentem Ecclesiæ vitam, et futuram: vel gaudium sæculi, et tristitiam; vel aliquid hujusmodi: ubi vero absolute dextera in bono ponitur, æterna gaudia sæpius demonstrat. Quod vero contra orientem posuit mare, ad eandem proprie significationem respicit, quod videlicet per lavacrum sancti fontis, splendor nobis internæ claritatis aperitur. Quod ad meridianum latus atrii, significat fideles perceptione sancti Spiritus ad flagrantiam solere veræ charitatis accendi: fervor etenim meridiani solis consuevit in Scripturis ardorem dilectionis et illustrationem significare sancti Spiritus, per quem eadem dilectio diffunditur in cordibus electorum.

XXIII. *Quod in regione Jordanis facta sunt vasa templi.* Cap. vii.—*Omnia vasa quæ fecit Hiram regi Salomoni in domo Domini, de aurichalco erant, in regione Jordanis fudit ea rex in argillosa terra.* Aptè in regione Jordanis fusa sunt vasa domus Domini, in quo videlicet flumine Dominus novus baptizari dignatus est; ejusque tinctus undis, aquarum nobis elementum in abluitionem peccatorum convertit: quia omne fideium baptismum quo Domino consecrantur, in exemplum celebratur baptismatis illius qui ipse aquas sanctificavit. Recte in Jordanis regione vasa sunt domus Domini facta: neque enim aliter vasa electionis et misericordie fieri possumus, nisi ad baptismum illius quod illo in flumine subiit respicientes, et ipsi vitali flumine satagamus ablu. Notandum autem quia non tantum in regione Jordanis, sed et in campestri regione illius facta dicit eadem vasa, significans multiplicationem fidelium, qui non solum in Judæa, sed in omnium nationum erant futuri latitudine, expleta prophetia quæ dicit, *Gaudebit campi, et omnia quæ in eis sunt* (Ps. xcvi). Cui simile hoc quod idem psalmista de sacramentis Dominicæ incarnationis loquens, ex persona eorum qui post completa ejus incarnationis æreana ad fidem venerunt, ait, *Ecce audivimus ea in Ephrata, invenimus ea in campis sylvæ* (Ps. cxxxi). Audivimus quippe in Ephrata, id est in Bethleem, sacramenta Dominica, quia promissum legimus David patriarchæ, qui erat ex eadem civitate de fructu ventris ejus Christum in carne venturum. *Invenimus ea in campis sylvæ,* quia revelata jam in latitudine gentium per orbem ipsi cognovimus, ipsi vidimus, ipsi participes facti sumus. Fudit ergo rex vasa domus Domini in regione campestri Jordanis, quia Dominus ut baptismum salutis vasa misericordie faceret, totam mundi latitudinem implevit. Argillosa autem terra, de qua factæ sunt formæ ad fundenda vasa Domini, quid melius quam Scriptura sacra, de qua regulam bene vivendi accipimus, valet intelligi? Quasi enim argilla ignibus durata, formam vasis Domini quanta et qualia fieri debeant, exhibet, cum nobis regulam justitiæ, quam sequamur, ostendit; sanctorumque nobis exempla, qui in igne tribulationum invincibiles perdurarunt, in omnibus sequenda præmonstrant, si vasa domus Domini electa esse ac pretiosa concupiscimus. *Æsque igne liquefactum argillæ formas ingreditur,* quo vas possit aptum ministeriis cœlestibus effici, cum ipsi salubriter humiliati,

et flamma sive divinæ charitatis, sive etiam humana adversitatis emollii, viam patrum bene operando intramus, ut ad præmia patrum bene currendo perveniamus: neque enim semper nos regulis necesse est bonæ operationis aptari, sed completa operatione bona, palma est beatæ retributionis speranda; quia nec semper vasa in forma argillæ tenebantur inclusa, sed ubi ad perfectionem sui pervenerant, fractis formarum claustris perducebantur in lucem, et in templo Domini pro suis quæque locis disponebantur. Hoc autem dicimus, non quod opera sanctorum umquam sint interitura, sed quia ubi coronam justitiæ, quam bene operando meruere, acceperint, laboriosæ operationis jam cuncta cessent officia: quis enim in illa vita pro fide Christi martyrium patiatur, ubi expulsis adversariis omnes electi in præsentia Christi lætantur? Quis ibi mortuum sepeliat, ubi sola viventium terra est? Quis lugentem consoletur, ubi absterget Deus omnem lacrymam ab oculis sanctorum? Quis ibi domum peregrino et hospiti paret, ubi omnes simul electi habitationem ex Deo habent domum non manufactam, æternam in cælis? Quis illic panem esurienti potuive afferat sitienti, ubi Dominus pascit me, et nihil mihi deerit? Dirupis ergo formis vasorum quondam necessariis, vasa ipsa in domo Domini splendida jam refulgent, quia cessantibus in sive sæculi non solum persecutionibus quas propter justitiam patiuntur, verum etiam laboriosis justitiæ operibus quibus sponte pro æterna beatitudine insudant electi, in sola visione sui Conditoris, percepta immortalitatis claritate, lætabuntur.

XXIV. *De altari.* Cap. vii. — *Fecitque Salomon omnia vasa in domo Domini, et altare aureum.* Altare aureum corda significat peccatorum justorum internæ charitatis et castitatis luce corusca; quorum sublimitati significandæ etiam locus convenit ejusdem altaris: stabat enim ante ostium sancti sanctorum, ut in lactura tabernaculi manifeste legimus, in quo videlicet altari, non hostiarum sanguis, neque libamina, sed thymiamata tantum incendebantur, quorum fumus ad superiora ascendens operiebat arcam atque oraculum, et odore suavitatis implebat. In quo figuram exprimebat sanctorum, qui dum, neglectis temporalium rerum cupiditatibus, tota intentione cœlestia quærunt, velut intus in vicinia oraculi sunt positi; nec longe sunt remoti a velo quo templum et sancta sanctorum dirimuntur, quia corpore tantum terram incolunt, cæterum secundum interiorem hominem totam habent conversationem in cælis. Ascenditque ab hujusmodi altari fumus incensorum in sancta sanctorum ubi arca est recondita, cum orationes sanctorum flamma charitatis excitata ad cœlum usque perveniunt, ubi Christus est ad dexteram Dei sedens. Non enim in hoc altari sanguis hostiarum, sed thymiamata tantum incenduntur, quia tales viri non habent opera carnis et sanguinis, quæ in ara sui cordis immolantes, Domino macient; sed tantummodo lacrymarum et orationis vota, ei pro desiderio regni cœlestis offerunt. Verum quia nemo repente fit summus, sed per oblationem carnalium voluptatum sollicitè ad desiderium cœlestis ascenditur, non prætermisit Scriptura in mystica domus Domini factura et illorum ponere figuram, qui carnales adhuc in se concupiscentias, quæ militant adversus animam, flamma superni timoris incendere laborant: quatenus his de corde sive corpore extirpatis, consequenter ad majora possint ascendere, ac Deo spiritualium thymiamata orationum et compunctionis offerre. Factum namque est aliud altare ad offerendas victimas multo quidem majus, sed quantum magnitudine præstans, tantum situ loci et specie metalli inferius; nam et de ære factum, et ante fores erat positum templi, in quo illi nimirum figuratè sunt expressi, qui tali devotione Domino deserviunt, ut caro ad hunc eorum concupiscat adversus spiritum, et spiritus adversus carnem; soleantque dicere, quia mente servimus legi Dei, carne autem legi peccati; qui

cum incentiva carnis edomare, fluxa luxuriæ restringere, frequentibus jejuniis et orationibus, vigiliis et elemosynis, cæterisque fructibus spiritus ad tranquillitatem castimonie Deo digne ascendere conentunt, quid nisi victimam illi suæ devotionis immolant, implentes illud Apostoli, quo obsecrat nos per misericordiam Dei, ut exhibeamus corpora nostra hostiam viventem, sanctam, Deo placentem (Rom. xii); qui quoviam fervore flagrant spiritalis amoris, sed nondum eminent triumpho victæ concupiscentiæ carnalis, altare holocausti ignem quidem de cælis sanctum habent, sed speciem æris et non auri præterdit. Verum quia plures sunt in sancta Ecclesia carnales quam spirituales, plures qui vitiorum illecebras refrenando cohibent, quam qui superato ac sopito vitiorum certamine adepta virtutum securitate lætantur, merito altare holocausti majus esse multo quam altare thymiamatis asserebatur. Scriptum namque est de eo in libro Paralipomenon: *Fecit quoque altare æneum viginti cubitorum longitudinis, et viginti cubitorum latitudinis, et decem cubitorum altitudinis.* Equidem altare thymiamatis Moyses fecit in eremo, habens cubitum longitudinis et latitudinis, et duos cubitos in altitudine. Quantæ autem magnitudinis hoc Salomon fecerit, non dicit Scriptura, sed tantum quia altare aureum fecerit dicit. Constat autem quia tantum facere non potuit, quantum fecit holocausti, quia si viginti cubitorum in longitudine et latitudine factum esset, totam templi latitudinem impleret. Quantum igitur exterius erat positum altare holocausti quam incensi, et quantum genere oblationis ac vilitate metalli ignobilis fuit, tantum quantitate mensuræ et hostiarum frequentia præstabat: quia nimirum plures sunt multo quibus dicitur: *Si vis ad vitam ingredi, serva mandata* (Matth. xix), quam quos audire delectat: *Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes* (Ibid.), et reliqua. Nec tamen hujus mensura altaris ratione mystica caret numeri: habet enim viginti cubitos longitudinis, et totidem cubitos latitudinis, et decem cubitos altitudinis. De quo quidem numero supra in expositione templi et vestibuli ejus diximus, sed et nunc dicendum breviter. Quod si altare holocausti illorum in Ecclesia typum tenet, qui suum corpus et animam Deo consecrare per ignem amoris illius quærunt, perseverantiam horum in bona operatione per longitudinem altaris; amplitudo in charitate Dei et proximi per latitudinem; spes in expectatione divinæ visionis per altitudinem figuratur. Quod autem longitudine et latitudine altaris vicenorum erat cubitorum, magnam utique perfectionem designat ejusdem indefessæ longanimitatis ac sinceræ dilectionis, quæ per utriusque Testamenti nobis observantiam tribuitur. Quater quini vicenarium numerum complent, quinque enim libri Moisaica legis, quatuor evangelicæ libertatis: cum ad intelligentiam atque custodiam legis spiritalis, illustrante Evangelii gratia, pervenimus, vicenarium prolecto numerum perficimus. Fitque idem numerus vicenarius in longitudine et latitudine altaris, cum corda electorum, docente utroque Testamento, et adjuvante ipso uno utriusque Testamenti auctore, et perseverantiam boni operis etiam in persecutionibus servant, et hilaritate dilectionis in eos qui persequantur exhibent. Denario autem numero spes cœlestium præmiorum designari solet, Domino affirmante, cum eos qui in vinea magni patrisfamilias laborabant, denario remunerandos esse testatur. Et merito per hunc numerum merces æterna figuratur, in qua nostra natura in æternum divinæ visioni conjungitur, quia in ipso numero mystice divina simul et humana natura designatur. Deus quippe Trinitas est, homo autem numerus septuagintarius comprehenditur, quatenus videlicet propter corpus, quod ex quatuor elementis constat; ternario vero propter interioris hominis triplicem differentiam, quam Scriptura nobis sancta ostendit, cum diligere nos jubet Dominum ex toto corde, tota anima, tota virtute. Unde et in de-

ralogo legis tria sunt mandata quæ nos ad cultum divini amoris excitant, septem quæ dilectionem commendant proximi. Qui ergo decalogum legis in Dei et proximi dilectione custodiunt, jure mercedem hujus custodiæ in Dei simul et proximi visione percipiunt: quique in hac vita et proximum quem vident, et Deum quem non vident, diligunt, hi in futura vita et Deum regem in decore suo, æque et proximum in Deo glorificatum ac decoratum videbunt. Et ideo altare quod in figura factum est electorum, ob significandam eorum perpetuam vitam, decem erat cubitis altum. Cum vero dictum esset quia fecit Salomon altare aureum, additum est continuo, *Et mensam super quam ponerentur panes propositionis auream*. Mensa autem Scriptura est sacra, spiritualis intelligentiæ claritate secunda, de qua psalmista Domino, *Parasti, inquit, in conspectu meo mensam, adversus eos qui tribulant me (Ps. cxii)*; ne enim adversarii tribulantes ab errore inflectant, mensam nobis Conditor noster scientiæ, per quam in fide veritatis eum confitemur, paravit. Namque panes propositionis sancti sunt doctores, quorum vel opera nobis, vel verba salutaria ad exemplum vitæ proposita semper in divinis paginis quisquis quærit invenit. Unde apte iidem panes in Exodo (Cap. xxv) duodecim fieri præcepti sunt, videlicet propter apostolos duodecim per quorum ministerium novi scriptura Testamenti condita est, et Instrumenti veteris, donante Domino, revelata mysteria. Quo nimirum non tantum iidem apostoli, sed et omnes sunt designati, qui prædicando verbum pabulum vitæ fidelibus ministrant, quia omnes utique ipsam doctrinæ formam, quam apostoli a Domino accepere, sequuntur. Legimus autem de his panibus in Exodo (*Ibid.*), per singula sabbata eos mutari debere, et novos pro veteribus in mensa Domini proponi, minus quoque mensuræ farinæ similæ semper eos parari præceptos. De quibus omnibus mysticus de interna refectione sensus luce clarior relulget: ablatis enim veteribus, novi restituntur pines, eum assumptis de hac vita aliquibus doctorum fidelium, alios loco eorum sancta ordinat Ecclesia, et hoc non nisi die sabbati, quia quisquis bonum certamen certaverit, cursum consummaverit, fidem servaverit, tempore suæ resolutionis, requiem beatæ perennitatis irrabit. Unius mensuræ et non dispare ex similia semper fiebant panes, quia nimirum una eademque forma veritatis et fidei, quam primo apostoli suis auditoribus ostendebant, ac deinde successores eorum, et omnes usque ad finem sæculi pii doctores Ecclesiis Christi per orbem prædicare non desistunt.

• XXV. *De mensis decem*. Cap. vii. — Quod vero in Verbis dierum legimus, quia fecit Salomon mensas decem et posuit eas in templo, quinque a dextris et quinque a sinistris, phialas quoque aureas centum (II Par. iv), has mensas tam ad panes propositionis quam ad vasa Domini portanda factas esse credibile est; phialas videlicet quas pariter factas Scriptura refert; thymiamaeria, thuribula, mortariola, etc., quæ in sequentibus leguntur: nam quod paulo post in eodem Verborum volumine subinfertur, *Fecitque Salomon omnia vasa domus Domini et altare aureum, et mensas, et super eas panes propositionis*; vel pluralem numerum pro singulari posuit, more Scripturæ usitato, ut in Jesu Nave: *Filii autem Israel prævaricati sunt mandata, de unathemate (Jos. vi)*; cum Acham solus et non plures filii Israel hoc fecerint. Vel certe quia panes propositionis solebant ante sabbatum coqui, ut in sabbato mox poni potuissent in mensam propositionis, potuit fieri ut panes noviter cocti mox illis mensis imponerentur, ibidemque nocte illa servarentur operiti, donec primo mane, ablatis veteribus, super mensam propositionis ponerentur calidi. Non autem hæ mensæ decem a figura hujus mensæ propositionis discrepant: nam sicut una mensa duodecim panibus onusta, unitatem totius Scripturæ, et concordiam auctoritate apostolica uni-

A tam designat, ita non immerito eadem mensæ aureæ divinæ legis et prophetarum eloquia figuratè denuntiant, quæ vel refectionem nobis verbi Dei, quasi panes propositionis offerunt, vel in nobis exempla fidelium quasi positorem in se vasorum Domini claritatem et miracula proponunt. Recte autem bis quinque sunt mensæ, non solum quia legislator quinque volumina scripsit, verum etiam quia tota Testamenti veteris scriptis quinque ætates sæculi complectitur. Geminatur vero numerus mensarum quinquarius, et quinque a dextris, et quinque a sinistris ponuntur, cum post incarnationem Dominicam eadem Scriptura, sive utrique Dei populo, Judæo scilicet et Gentili, committitur, sive evangelicis plena figuris ostenditur, quæ quondam Dei populo antiquo juxta litteram solum intelligenda putabatur; cum enim legentes in sancta Scriptura, verbi gratia, Abel coronatum martyrio, Enoch translatum de mundo, Noe pereunte mundo mirabiliter salvatum, hospitalitatem Lothi exterminatis impiis sublimiter remuneratam, Abraham merito obedientiæ patriem cunctarum gentium constitutum, Joseph post venditionem merito castitatis et innocentie exemplo sublimatum (*Genes., passim*), hæc et hujusmodi innumera nobis exempla virtutis assumimus, quid nisi mensæ quinque aureæ, sive vasa Domini, seu panes propositionis adhuc in sinistris templi, divinæ litteræ juxta historicum sensum januam nobis et recte vivendi æterna præmia a Domino speranda aperiant? At cum eadem alius intelligentes vel dispensationem Dominicæ incarnationis, vel alia quælibet sanctæ Ecclesiæ sacramenta sonare viderimus, quasi alias quinque mensas ad portanda vasa electionis et alimoniam vitæ spiritualis in dextris templi invenimus; qui eadem ipsa verba sacræ historiæ novum omnino fulgorem nobis sapientiæ cælestis, novos aperire sensus de veteribus agnoscimus, in qua profecto figura et candelabra sunt quina facta in templo: cum enim dixisset Scriptura regem Salomonem fecisse mensam in qua ponerentur panes propositionis, auream, adjunxit sequenter, et ait:

XXVI. *De decem candelabris*. Cap. vii. — *Et candelabra aurea quinque ad dexteram, et quinque ad sinistram contra oraculum ex auro purissimo, et quasi lilii flores, et lucernæ desuper aureas*. Sicut enim mensa in typo sanctæ Scripturæ recte ponuntur, quia et justitiam esurientibus panem verbi ministrant, et vasa ferunt ministerii cælestis, id est justorum nobis actus in exemplum ponunt, ita et aptissime per candelabra eadem divina eloquia figurantur, videlicet quia lucem sapientiæ errantibus præferunt: hinc etenim psalmista, *Lucerna, inquit, pedibus meis, etc. (Ps. cxviii)*; hinc etiam Salomon ait, *Quia mandatum lucerna est, et lex, lux (Prov. vi)*. Quare autem quinque a dextris, et quinque a sinistris, convenienter addidit contra oraculum. Oraculum namque ubi erat arca, ad sæpe dictum est, aperte designat patriam cælestem, ubi Christus est in dextra Dei sedens, paternorum utique consensu arcuorum; et candelabra templi aurea contra oraculum sunt posita, cum divina eloquia ad habitationem supernæ civitatis aspectant, ut hujus agnitionem ac desiderium nostris cordibus infundant; et eos qui originem carnis a terra habent, ad appetendam promerendamque in cælis perpetuam mansionem accendant. Sunt autem qui hoc quod de candelabris dicitur, *quinque ad dexteram, et quinque ad sinistram*, ita putant intelligendum, quod quinque fuerint a dextris illius candelabri quod fecit Moyses in deserto, et quinque a sinistris, utraque tamen ad meridianam plagam, in qua candelabrum unum quod fecit Moyses stare præceptum est; quod eodem ordine etiam de mensis decem intelligant, quia omnes quidem ad septentrionalem plagam fuerint posita, sed quinque ad dexteram Meridiane illius mensæ, et quinque ad levam. Verum, si consideres verba sacra Scripturæ, quibus dicitur, *Ei candelabra aurea, quinque ad dexteram, et quinque ad sinistram contra ora-*

culum, patet, ni fallor, quod æque utraque quinque A oraculum respiciebant: utpote juxta utrumque latum templi in longum posita: nam si omnia candelabra ad australe latum templi in longum posita essent, non dicerentur contra oraculum posita, sed potius contra aquilonem, sive contra mensas, si etiam mensæ ibi stabant; quod dictum est in Exodo de illo uno candelabro quod absque ulla dubietate ad meridiem stabat: *Posuit et candelabrum in tabernaculum testimonii e regione mensæ in parte australi (Exod. XL).* Itemque in libro Numerorum, *Cum pasuerit septem lucernas contra eam partem qua candelabrum lucem dabat (Num. viii).* Ex utraque ergo parte templi candelabra, ex utraque erant mensæ, quia Scriptura divina ad illustrationem ac refectionem utriusque Dei populo condita est, quæ nos in prosperis et adversis, in tribus ac latis eventibus reficere ne deficiamus, et ne cæci remaneamus, illustrare consuevit. Vasa quoque misericordiæ sunt superposita: hoc est, Scriptura in se justorum opera utrisque nobis, per quæ in actione justitiæ et ipsi confortemur, proponit. Si autem quis quid inter candelabra et lucernas eorum typice distet, possumus recte intelligere lucernas esse viros sanctos, qui oleo sancti Spiritus infusi, et ipsi igne dilectionis ardent in corde, et proximis lucem scientiæ proferunt lingua. Candelabra autem quæ has lucernas in sublime tollunt, ut longe lateque videri possint in Ecclesia, Scripturam esse sacram, quæ sanctorum nobis virtutes et exempla sua lectione demonstrant. Cui videlicet interpretationi annuit sermo Domini, quo dicitur de Joanne, *Ille erat lucerna ardens et lucens (Joan. v).* Possumus etiam ita aptissime dicere, quia lucernæ divina sunt eloquia, juxta illud psalmistæ, quod et supra posuimus, *Lucerna pedibus meis verbum tuum (Ps. cxviii).* Candelabra autem lucernarum harum, sancti sunt omnes, qui sua corda et corpora lerendis Domini mandatis, humili semper intentione supponunt. Quisquis enim in nullo propriam sequi curat voluntatem, sed in omnibus quæ Scriptura sancta dicat, attendit, ejusque sese subijcere mandatis satagit, quasi candelabrum domus Dei aureum, aureas ejus gestat lucernas: quia casta corporis sui membra castas mentis cogitationes, ad faciendæ quæ Deus jubet, supponere contendit, et hoc tam fixa intentione, quam candelabrum necesse est firmiter ad superna erectum, impositas sibi lucernas non solum absque ruina, sed etiam absque ulla status sui mutatione servare. Cum vero dixisset, *Et candelabra aurea quinque ad dexteram, et quinque ad sinistram contra oraculum ex auro purissimo.* addidit, *Et quasi liliiflores et lucernas desuper aureas;* videtur, juxta litteram, quia suprema pars candelaborum in modum sit lili repandi formata: quod in candelabro tabernaculi factum esse legimus, cujus et stirps medius, et calami ex ipso procedentes cum scyphis et sphærolis lilia scribuntur habuisse plurima. Flores autem lili, ut sæpe dictum est, amantitatem semper virentis terræ viventium designant, de qua dicit beatus Petrus: *Regeneratos nos a Domino in spem vivam, in hæreditatem incorruptibilem, et incontaminatam, et immarcescibilem, conservatam in cælis (I Petr. i).* Et bene liliiflores aurei in candelabro sunt facti domus Dei, quia Scriptura divina, spretis temporalibus gaudiis, ad appetenda nos bona patriæ cœlestis provocare consuevit; et quomodo erectum in altitudine candelabrum liliiflores et lucernas habet aureas in capite, ita electi omnes qui in eadem Scriptura sacra continentur, erecto ad superna sensu, cœlestia bona a Domino quæsisse et percipisse probantur.

Fecitque forcipes aureos, hydrias quoque et fuscinulas, phialas, et mortariola, et thuribula de auro purissimo. Varia vasa quæ ad offerenda libamina sunt facta, variæ sunt distinctiones eloqui divini pro dispari capacitate audientium: non enim una eademque omnibus potest convenire doctrina, ac per hoc diversa altaris vasa, vel diversas fidelium personas, vel certe multifarias ipsorum actiones, sive cogita-

tiones in famulatum sui Conditoris dispositas accipere debemus. Forcipes namque ad emendandum altaris ignem fieri debere credendum est. Unde recte per eos sancti prædicatores designantur, qui ignem in nobis charitatis, quasi in altari Dei accendere suis exhortationibus solent. Namque hi velut gemino dente forcipis ad hunc ignem accendendum titiones in altare componunt, quando consonis utriusque Testamenti nos paginis instruunt, et eloquia veritatis in nostro corde, quibus amplius ad æternum desideria inflammemur, collocant. Fuscinulæ, quæ Græcè *σπόγγαι*, ad hoc in ministerio altaris habebantur, ut carnes victimæ per eas de caldariis coctæ proferrentur, atque ad esum eorum qui his erant reficiendi afferrentur; quarum usus æque sanctis prædicatoribus figurate congruit, quorum ministerii est animas fidelium verbo fidei reficere, et juxta regulam apostolicæ discretionis rudibus adhuc discipulis rationale et sine dolo lac doctrinæ simplicis adhibere; perfectioribus autem solidum cibum doctrinæ sublimioris ministrare: quicumque enim sacramenta Christi ad ejus imitationem suscipere norunt, hi quasi carnibus hostiæ salutaris refecti satiantur, quia doctorum est spiritualium, quæ enique personæ mysteria audienda committant, solertissime discernere; recte fuscinulas intulit Salomon sacerdotibus in domo Domini, quibus carnes hostiarum, prout oportuerit, componant; et alia quidem hominibus, sed mundis edenda offerant; alia vero altaris ignibus consumenda relinquunt: quia sunt in verbis Dei nonnulla quæ nostræ humilitati revelare, ac epulas nostræ refectioni concedere dignatus est. Sunt item alia tantæ profunditatis, quæ sancti Spiritus summomodo scientiæ pateant, nostræ vero capacitatis per omnia mensuram transcendant: quid enim per phialas, nisi mensura prædicationis accipitur, qua oportet ut exhortationis gratia singulis juxta capacitatem ingenii conferatur: debet enim hic subtiliter qui docet perspicere ne plus studeat quam ab audiente capitur prædicare, debet ad infirmitatem audientium semetipsum contrahendo condescendere, ne dum parvis sublimia, et ideo non profutura loquitur, se magis curet ostendere quam auditoribus prodesse. Diximus plenius de mensa et candelabro, et utroque altari, ac vasis domus Domini, in libris quos de factura tabernaculi et habitu sacerdotali scripsimus. Si quis ergo capacitatem nostri sensus ex Patrum traditione progenitam, de his scire desiderat, in opere illo requirat. Sequitur:

XXVII. *De cardinibus.* Cap. vii. — *Et cardines ostiorum domus interioris sancti sanctorum, et ostiorum domus templi ex auro erant.* Si ostia domus interioris sancti sanctorum, angelica sunt ministeria, quæ nobis de corpore egressis introitum vitæ cœlestis reserant, et ostia domus templi doctores sunt sancti ac sacerdotes, qui instruendo, baptizando, Dominici corporis et sanguinis mysteria communicando, prima nobis Ecclesiæ presentis lumina pandunt: quid cardines utrorumque ostiorum, nisi sensus et corda sunt eorundem angelorum, sive sanctorum, quibus immobiliter complexationi ac dilectioni sui Conditoris adherent, ut eo ministerium divinitus sibi delegatum recte compleant? quia voluntati illius cum ministrant, nunquam oculos avertunt: aperiunt enim et clauduntur ostia, tempore congruo, sed nunquam cardines templi deserunt, quia et angeli et homines sancti sive in hac vitam fidei, sive in illam speciei fideles atque electos suscipiant, semper animum in radice dilectionis fixum tenent. Unde bene idem cardines ex auro esse facti perhibentur, propter videlicet meritum propriæ claritatis, vel illius quam habent in Deum charitatis.

Et perfecit omne opus quod faciebat Salomon in domo Domini. Cum Rex pacificus noster in die novissimo omnes electos resurrectionis immortalitate glorificat. Alioquin quamdiu status hujus seculi geritur, laicit quidem opus domus Domini Salomon, sed nondum

perficat: quia corda electorum Dominus, ut bona operentur, inspirat et adjuvat, nullum tamen in hac vita duntaxat commorantem absque peccato esse tribuit, namque hoc donum futuræ vitæ beatitudini reservat. Perficit vero omne opus templi sui, et hoc dedicationi aptum reddit, cum translatos de hac vita electos suos æternum perducit ad regnum. Quod bene significatur in eo quod templum septem annis ædificatum est, octavo autem perfectum ac dedicatum est. Septem namque diebus omne hoc opus volvitur, octavus est dies iudicii et resurrectionis futuræ, de quo psalm. vi et xi attributi sunt. Cui videlicet temporis convenit apte quod sequitur:

Et intulit quæ sanctificaverat David pater ejus argentum et aurum, et vasa repositi in thesauris domus Domini. Argentum namque ad nitorem eloquentiæ, aurum ad splendorem sapientiæ, vasa generaliter ad rationabilem pertinent creaturam. Sanctificatque David pater Salomonis argentum, cum Deus pater eloquentes quoque gratia sancti Spiritus ad loquendum verbum Evangelii confortat; sanctificat aurum, cum naturali ingenio præditus, suo replens spiritu ad consideranda in lege sua miracula, illuminat. Sanctificat et vasa, cum omnibus generaliter Ecclesiæ filiis ejusdem spiritus gratiam largitur, et illos ad appetenda dona perpetuæ salutis inflammat. Hoc autem argentum, hoc aurum, hæc sanctificata vasa Salomon inferit in templum, cum Dominus noster, peracto universali iudicio, omnes electos, et doctorum videlicet et cæterorum fidelium cætum in gaudium regni cælestis introducit. Reponitque vasa diversi generis, argentea sive aurea, in thesauris domus Domini, quando eos qui multitudine dulcedinis ejus frui meruerint, abscondit in abdito vultus sui a conturbatione hominum. Apte multi sunt thesauri in quibus vasa electionis recondantur; sed una domus Domini, in qua iidem sunt facti thesauri, quia et una est Ecclesia, in qua omnes continentur electi, quantilibet meritis distent; et una ac non diversa est patria illa cælestis quæ promittitur omnibus; quamvis sicut stella a stella differt in claritate, ita et resurrectio mortuorum; quod utrumque iudex ipse ac distributor præmiurum Dominus una sententia demonstravit, cum ait, *In domo Patris mei multæ sunt mansiones* (Joan. xxiiv). Unam ergo domum Domini fecit Salomon, sed multos in ea thesauros ad recipienda vasa diversi generis, una tamen benedictione sanctificata paravit: quia nimirum una est domus Patris non manufacta, æterna in cælis; sed multæ in ea mansiones, ad recipiendos omnes timentes se ac diligentes. Dominus benedicet pusillos cum majoribus.

XXVIII. *De arca in oraculum iitata.* Cap. viii. — *Veneruntque cuncti senes ex Israel ad regem Salomonem in Hierusalem, ut deferrent arcam fœderis Domini de civitate David, id est, de Sion, et tulerunt sacerdotes arcam fœderis Domini, intuleruntque eam in locum suum in oraculum templi, in sanctum sanctorum, subierat Cherubin; siquidem Cherubin expandebant alas super locum arcæ, protegebantque arcam et vestes ejus desuper. Cumque eminentes vectes, apparerentque summitates eorum foris sanctuarium ante oraculum, non apparebant ultra extrinsecus. Qui et fuerunt ibi usque in presentem diem* (II Par. v). Hoc manifestum in Paralipomenon volumine scribitur. Vectium, inquit, quibus portabant arcam, quia paululum longiores erant, capita parebant ante oraculum; si vero quis paululum fuisset foris, eos videre non poterat. Ubi notandum quia etsi capita vectium antecedentibus potius ac diligentius intuentibus parebant ante oraculum, non tamen fieri poterat ut ipsa eorum capita ante oraculum eminent, quia nimirum necesse erat ut, clauso oraculo et appenso ante ostia velo, ipsi quoque vectes toti cum arca et Cherubin abderentur interiori; quod fieri non poterat si prominentes ulterius vectes producendis ad claudendum ostii locum non darent; quorum positionem vectium Scriptura non sine causa, sed magis intuitu sacramenti tam diligenter expedire

curavit: constat enim quia domus templi exterior peregrinantiem in terris Ecclesiam, sancta autem sanctorum internam supernæ patriæ felicitatem designant. Item illata in sancta sanctorum arca, assumptam Christi humanitatem, et intra velum regni cælestis inductam; vectes vero quibus eadem arca portabatur, prædicatores verbi per quos ipse mundo innotuit, typice denuntiant: apparebant enim summitates vectium foris ante oraculum, non semper, sed cum ostia ejusdem oraculi aperiri contingeret; neque hæc omnibus, sed eis solummodo qui propius accedentes attentius ea quæ intus erant satagebant intueri. Ipsa autem arca qualis et quo modo esset posita, solis eis qui oraculum intrasset videre licebat, quia nullus sanctorum in hac vita positus, tamen multum se in altitudine mentis attollens, sed soli illius patriæ cives gloriam inibi sui Redemptoris plane contuentur. Sunt et vectes cum arca in oraculo reconditi, quia absconditi sunt etiam nunc perfecti quique electi, qui nos præcesserunt de mundo, in abdito vultus Dei a conturbatione hominum. Quorum tamen summitates vectium nonnumquam aperto oraculo his qui appropiant videntur, cum perfectioribus quibusque, atque oculum sui cordis tota intentione purificantibus, divina gratia sliquid extremum de supernorum civium gaudio contimplandum donaverit, quæ nimirum contemplatio his qui paulo longius recesserint minime conceditur, quia quanto exterius mente vaga remanet, tanto minus quæ sint interna gaudia vident. Deinde sequitur:

XXIX. *De tabulis lapideis arca inclusis.* Cap. viii. — *In arca autem non erat aliud nisi duæ tabulæ lapideæ, quas posuerat in ea Moyses in Oreb, quando pepigit fœdus Dominus cum filis Israel, cum egredereutur de terra Ægypti.* Quæri potest quo modo dicat hic quod in arca non esset aliud nisi duæ tabulæ testimonii, cum apostolus Paulus, magister gentium in fide et veritate, Hebræis, id est, filiis Israel scribat, dicens: *Tabernaculum enim factum est primum, in quo erat urna aurea habens manna, et virga Aaron quæ frondeverat, et tabulæ testamenti* (Hebr. ix). Ecce, teste Apostolo, didicimus quod et ista iidem fuerint: non enim ausus est aliud eis scribere, nisi quod certum tenebant illi, omnia hæc in ipsa arca fuisse; sed non plenius apparet quando intramissa ibidem sint, exceptio quod in libro Numeri scriptum est, *Prætulit Moyses omnes virgas de conspectu Domini ad cunctos filios Israel, videruntque et receperunt singuli virgas suas. Dixitque Dominus ad Moysen, Refer virgam Aaron in tabernaculum testimonii, ut servetur ibi in signum rebellium filiorum Israel, et quiescant querelæ eorum a me, ne moriantur* (Num. xvii). Denique et de manna in Exodo ita scriptum est, *Dixitque Moyses ad Aaron. Sume vas unum, et mitte ibi man, quantum potest capere gomor, et repone coram Domino, ad servandum in generationes vestras, sicut præcepit Dominus Moysi.* Posuitque illud Aaron in tabernaculo ad reservandum (Exod. xvi). Erat autem in arca urna aurea, habens manna: quia in homine Christo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter (Coloss. ii). Erat virga Aaron, quæ excisa denuo floruerat: quia potestas omnis iudicandi penes eum est cujus iudicium in humilitate passionis videbatur esse sublatum. Erant et tabulæ testamenti, quia in illo sunt omnes thesauri sapientiæ absconditi. Adhærebant et vectes quibus portabatur, quia doctores qui quondam laborabant in verbo Christi, nunc præsentem visione, gaudent gloria Christi; quod enim unus eorum dixit, *Capitulum dissolvi et esse cum Christo*, de omnibus utique sui operis consortibus intelligendum reliquit.

XXX. *De nebula in templo.* Cap. viii. — *Factum est autem cum exissent sacerdotes de sanctuario, nebula implevit damum Domini, et non poterant sacerdotes stare propter nebulam. Impleverat enim gloria Domini domum Domini.* Gloria Domini intelligitur Christus, cujus fide impletus est universus mundus, de qua gloria cum pro adorato vitulo Dominum precaretur

Myses ut parceret populo peccatori, respondit Dominus, *Propitius ero illis, verumtamen vivo ego et vivit nomen meum, quia implebitur gloria mea omnis terra.* Et septuagesimus primus psalmus canit, *Implebitur gloria ejus omnis terra.* Unde et angeli clamabant pastoribus, *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonæ voluntatis (Luc. II).* Quod autem nebula implevit domum Dei, et non poterant sacerdotes ministrare propter nebulam, hæc sententia superbos Judæorum pontifices ac doctores insinuat, qui dum nativitatem Christi sacramenta investigare despiciunt, debitum fidei suæ ministerium per erroris nebulam perdidit; ita enim eorum mentes infidelitatis caligo replevit, ut exigentibus propriis meritis, non agnoscent cultum credulitatis.

XXXI. *De classe Salomonis.* Cap. IX. — Post perfectum omne opus Domini, et longam orationem Salomonis, et divina ad eum oracula facta, inter cætera refert Scriptura quod *classem navium fecerit rex Salomon in Asian Gaber.* Asian Gaber portus est maris Rubri, et fuit tricesima prima mansio filiorum Israel, quando profecti sunt de Ægypto, ipso etiam post loco classis Josaphat, ut Scriptura testatur, vi tempestatis attrita est. Classes sunt navigia maris, classis etiam dicta navium multitudo. Post hæc iterum refert Scriptura quod *venerint servi Hiram cum servis Salomonis in eisdem navibus in Ophir, sumptumque inde aurum quadringentorum viginti talentorum, detulerunt ad regem Salomonem in Hierusalem.* Ophir unde, sicut jam diximus, aurum efferebatur Salomoni, fuit unus de posteris Heber nomine Ophir: ex ejus stirpe venientes a fluvio Cophene usque ad regionem Indiæ, quæ vocatur Hiera, eos habitasse refert Josephus, a quo et regio ipsa tale vocabulum est consecuta. Unde et Septuaginta interpretes, derivato vocabulo, non Ophir, sed Ophiram transtulerunt.

XXXII. *De regina Saba.* Cap. X. — *Sed et regina Saba, audita fama Salomonis, in nomine Domini venit tentare eum in ænigmatibus.* Sicut enim hæc regina venit a finibus terræ, id est, India, ut quidam dicunt, audire sapientiam Salomonis, ita venit Ecclesia post multa sæcula ad Redemptorem et eruditorem suum, ut post stultitiam erroris, doctrinam perciperet veritatis. Hæc est illa regina de qua ad Dominum dicitur, *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato, circumdata varietate (Ps. XLIV):* id est, diversarum circumdata pretioso decore virtutum; hæc enim omnium credentium mater est, quæ natos ad mortem regenerat ad salutem, per quam Christus plus restituit in gratia quam perit in natura, et de Adæ transgressoris genere prolem in adoptionem divinæ paternitatis assumpsit, et de paradiso exheredatos cælo reddidit cives. Hæc post Synagogam quidem vocata, sed ante Synagogam promissa; hæc enim jam in primo homine præfigurata est: nam sicut ex Adæ latere fabricata est Eva, ita ex Christi corpore et vulnere redempta crevit Ecclesia.

Ingressa regina Saba Hierusalem, cum multa comitatu et divitiis, cum camelis portantibus aromata, et aurum infinitum nimis, et gemmas pretiosas, venit ad Salomonem, et locuta est ei universa quæ habebat in corde suo. Ergo in figura reginæ hujus Ecclesia venit ex gentibus a finibus terræ, imponens finem cupiditatibus vitisque terrenis, audire sapientiam Salomonis, id est, viri pacifici homini nostri Jesu Christi, qui fecit utraq; unum, solvens inimicitias inter Deum et hominem in carne sua; venit post veteres et profanas superstitiones audire et discere de fidei illuminatione et iudicio futuro, de animæ immortalitate, de spe resurrectionis et gloria. Venit ergo in Hierusalem cum multo comitatu, id est, non jam cum una tantum gente Judæorum, sicut prius Synagoga solas habuit Hebræos, sed totius mundi gentibus diversisque nationibus.

Venit ergo exhibens munera digna Christo, aurum et gemmas pretiosas; et hoc camelis portantibus aromata, id est, ex gentili populo venientibus, qui

A prins fuerant vitiorum fœditate distorti, et malorum onere curvi, ac peccatorum pravitate deformes; cum his tamquam muneribus regina hæc ingreditur ad pacificum regem Christum, exhibet secum fidei aurum, puritatis in sensu, pretiosas splendoris gemmas, morum videlicet insignia ornamenta virtutum. *Et locuta est ei quæ habebat in corde suo,* id est, aperuit ei cor suum, manifestavit ei occultam conscientiam in confessione et penitentiæ præcedentium delictorum. Videamus quid agat hæc regina.

Videns autem regina Saba omnem sapientiam Salomonis, et domum quam ædificavit, et cibos mensæ ejus, et holocausta quæ offerebat in domo Domini, non habebat ultra spiritum. Quid erat rationis ut præpotens regina domum, expensas et cibos regis tantopere miraretur? Ergo hæc loco aliqua majora nos oportet inquirere. Vidit ergo Ecclesia ex gentibus congregata sapientiam Christi, id est, post carnalia instituta gentilium, post humanam et animale doctrinam philosophorum, accepit intellectum salutis et vitæ, inspicit spiritualium mirabilia honorum, agnovit virum fabricatorem cæli et terræ, ac potentissimum humani generis Conditorum. De cujus sapientia dicitur: *Omnia in mensura et numero et pondere constitisti (Sap. XI).* Vidit et domum quam ædificaverat, id est, incarnationem hominis, in qua habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. Vidit et cibos Salomonis, videlicet illos de quibus dicebat, *Meus cibus est ut faciam voluntatem Patris mei (Joan. IV).* Cibum Christi est salus nostra, reficitur cælestibus epulis, profectibus nostris, Cibum ejus sumus, dum acquisiti ab Ecclesia in membra ejus corpusque transimus; vel cibus ejus altaris sacramenta cælestia de quibus dicitur, *Panem cæli dedit eis, panem angelorum manducabit homo (Joan. VI).* Vidit et holocausta ejus, orationem sine dubio supplicationum mysteria, et obstupuit; ibi vidit inestimabiles divitias Domini sui.

Dixitque ad regem: Verus est sermo quem audivi in terra mea super sermonibus tuis, et super sapientia tua; et non credebam narrantibus mihi, donec ipsa veniens vidi oculis meis, et probavi quod media pars nuntiata mihi non fuisset. Major est sapientia tua et opera quam rumor quem audivi. Cum ergo hæc sive Ecclesia, sive quæque anima sancta, cum pervenerit in æternam Hierusalem, id est, Visionem pacis, et ingressa fuerit beatam requiem et gloriam cælestium promissorum, multo plura et magnificentiora perspiciet quam ei sunt in hæc vita per sacra eloquia, per prophetas atque apostolos nuntiata; nunc enim tanquam in speculo et in ænigmate, tunc autem oculis videbit, id est, facie ad faciem; cum, inquam, unaquæque anima fidelis et sancta in illo sæculo plena bonorum operum fructibus, divinis fuerit presentata conspectibus, exhibens in se, immenso se ipsam xenium Deo suo profers, digna cælo et valitura cælum multiplicia munera, gemmas misericordie, justitiæ margaritas, diversorum ornamenta meritorum, id est, aromata compunctionis, et suave olentis balama castitatis, præferens, sicut dixi, aurum infinitum nimis, id est, integrum in se recongnans pro inestimabile pretium Redemptori, spiritibus cordis et corporis oblationibus placitura, ut possit cælestium mirabilibus inserta, vocem prophetice exultationis assumere, *Introibo in domum tuam cum holocaustis (Ps. LVI);* tunc beata et illustri anima inter stopendas Remuneratoris sui constituta divitias, ineffabilibus reginæ hujus verbis uti ad Deum poterit, dicens: *Verus est sermo quem audivi in terra mea super sermonibus tuis; majora sunt opera tua quam rumor quem audivi.* Hoc est dicere: O Domine, de tribulationibus meis magna quidem sperare præsumpsi, sed majorem percepi veniam manifestam quam cerno, dulcedinis magnitudine cogitationis meæ sensum exsuperat remunerationis præmium. Et revera id quod parat Deus diligentibus se fide non comprehenditur, spe non attingitur, charitate non

capitur, desideria et vota transgreditur, acquiri potest, æstimari non potest. Videbit homo merita sua inuspabili retributionum largitate succrescere, habeat de perceptione fructum, non habeat de satietate fastidium.

XXXIII. *De throno Salomonis, et auri copia.* Cap. x. — *Fecit etiam rex Salomon thronum de ebore grandem, et vestivit eum auro fulvo nimis, qui habebat sex gradus, et summus throni rotunda erat in parte posteriori.* Thronus eburneus æterni iudicii potestatem, auro divinitatis fulgentem, quam Dominicus homo a Patre accepit, figuram gestasse non dubium est. Sex gradus hujus throni omnem creaturam visibilem et invisibilem, quæ sex diebus facta est, et Christo Domino a Patre subjecta, typice demonstrabant. Quod autem ipse thronus in posteriore sui parte rotundus esse describitur, hoc proculdubio datur intelligi, quia præsens mundus qui per metas temporum volvitur, in sua extremitate a Domino sit iudicandus. At vero duodecim lemnuli per sex gradus bini stantes, sanctorum apostolorum lineabant potestatem, quibus dictum est a Domino : *Sedebitis super duodecim thronos judicantes duodecim tribus Israel* (Luc. xxii). Post aliquanta iterum refert Scriptura quod fecit Salomon :

Quod tanta esset abundantia argenti in Hierusalem, quanta lapidum. Hæc locutio tropica, non propria est. Tale est huc quale in Genesi legimus, ubi dixit Deus ad Abraham, *Faciám semen tuum quasi pulverem terræ* (Gen. xiii), quod ea locutione dictum est, quam Græci vocant hyperbolem, quæ utique tropica, non propria est, quo tamen modo ut cæteris tropis uti solere Scripturam, nullus qui eam didicit ambigit. Iste autem tropus, id est, modus locutionis, fit quando id quod dicitur longe est minus quam quod eo dicto significatur. Quis enim non videat quam erat incomparabiliter amplior lapidum numerus quam argenti pondus in civitate Hierusalem?

XXXIV. *De casu Salomonis.* Cap. xi. — *Rex autem Salomon amavit mulieres alienigenas multas, filiam quoque Pharaonis, et Moabitidas, et Ammonitidas, Idumæas, et Sidonias, et Cethæas de gentibus, super quibus dixit Dominus filiis Israel : Non ingrediamini ad eas, neque de illis ingredientur ad vos; certissime enim avertent corda vestra, ut sequamini deos earum. His itaque copulatus est Salomon ardentissimo amore, fueruntque ei uxores quasi reginæ septingentæ et concubinae trecentæ; et averterunt mulieres cor ejus.* Admonendi sunt quibus hoc sæculum prosperatur, qui nullis adversitatibus hujus mundi feriuntur, quod Salomon post acceptam sapientiam usque ad idololatriam cecidisse describitur, quia nihil in hoc mundo, priusquam caderet, adversitatis habuisse memoratur; sed concessa sapientia eum funditus deseruit, eo quod eum nulla saltem minima tribulationis disciplina custodivit, nisi postquam Deum deseruit, et se a Deo desertum esse cognovit. Jam vero de cæteris operibus ejus quæ dicit, eum vehementer arguit Scriptura sancta atque condemnat, et nihil de pœnitentia ejus vel in eum indulgentia Dei omnino commemorat. Nec prorsus occurrit quid posteriora ejus male gesta, quid saltem in allegoria boni aliquid significet hæc flenda ejus submersio, nisi forte quis dicat mulieres alienigenas quarum amore deceptus est, significasse electas Ecclesias de gentibus; pos-

set enim fortasse hoc non absurde intelligi, si illæ propter Salomonem desererent deos suos, et cœlerent Deum ejus; cum vero ipse propter illas offendit Deum suum, et coluit ipse earum, non est quid inde boni conjici possit, nec tamen nihil arbitrandum est boni aliquid significare potuisse, sed malum; apparet enim in persona hujus Salomonis mira excellentia et subversio terribilis. Quod igitur in illo diversis temporibus existit prius bonum et posterius malum, hoc in Ecclesia in isto adhuc sæculo simul et uno tempore ostenditur; nam bono illius bonos Ecclesiæ, malo autem illius malos Ecclesiæ significatos puto, tanquam in unitate aræ: sic in illo uno homine bonos in granis, malos in paleis, aut certe in unitate unius segetis, bonos in tritico, malos in zizania.

Factum est igitur in tempore illo, ut Jeroboam egredereetur Hierusalem, et inveniret eum Ahias Selonites propheta in via, opertus pallio novo. Erant autem duo tantum in agro. Apprehendensque Ahias pallium suum novum, quo opertus erat, scidit in duodecim partes, et ait ad Jeroboam : Tolle tibi decem scissuras; hæc enim dicit Dominus Deus Israel : Ecce ego scindam regnum de manu Salomonis, et dabo tibi decem tribus; porro una tribus remanebit ei propter servum meum David, et alia tribus propter Hierusalem quam elegi ex omnibus tribubus Israel. Illud vero quod post mortem Salomonis decem tribus a templo separatæ sunt, et duæ relictæ, satis indicat quod de tota ipsa gente Apostolus ait : *Reliquæ per electionem salvæ factæ sunt* (Rom. xi). Quod vero unitas pallii prophetæ in duodecim partes scissa est, ex quibus scissuris Jeroboam decem accepit, hoc figurasse videtur, quod concordia Ecclesiæ ab hæreticis conscissa, ipsi magistri erroris a quibus unitas divisa est, plebem deceptam quam suo errore a catholicis dividunt, tyrannice sibi subditam detinent. Post multa alia refert Scriptura, et dicit : *Reliqua autem verborum Salomonis, et omnia quæ fecit, et sapientia ejus, ecce universa scripta sunt in libro Verborum Salomonis.* In libro vero Paralipomenon, quem Græco vocabulo taliter nuncupamus, quem nos Latine Præteritorum possumus dicere, ita de Salomone scriptum est : *Reliqua vero operum Salomonis primorum et novissimorum scripta sunt in verbis Nathan prophetæ, et in libris Achia Selonitis, in visione quoque Addo videntis contra Jeroboam* (II Par. ix). Hos libros hodie nusquam, neque apud ipsos Hebræos inveniri posse asseverant, sicut nec librum Bellorum Domini, cujus in libro Numerorum mentio est, neque librum Justorum, neque carmina Salomonis, neque disputationes ejus sapientissimas de lignorum natura herbarumque omnium, itemque jumentorum, volucrum, reptilium et piscium; vel quod jam ex libro Hierum protulimus, ubi dicit : *Reliqua vero opera Salomonis priorum et novissimorum scripta sunt in verbis Nathan prophetæ, et in libris Achia Selonitis, in visione quoque Addo videntis contra Jeroboam Nubath; et multa hujusmodi volumina, quæ Scriptura quidem probat, sed hodie constat non esse; vastata namque a Chaldæis Judæa, etiam bibliotheca antiquitus congregata inter alias provinciarum opes hostili igne consumpta est, ex qua pauci qui nunc in sancta Scriptura continentur libri, postmodum Esdræ pontificis et prophetæ sunt industria restaurati.*

LIBER QUARTUS.

Post divisionem regni Israel inter Roboam et Jeroboam, postquam recessit Israel a domo David, sequitur Scriptura et dicit :

1. *De propheta a pseudopropheta decepto.* — *Factum est autem cum audisset omnis Israel, quod reversus esset Jeroboam, miserunt et vocaverunt eum, congregato-*

que cætu constituerunt eum regem super Israel. Non est itaque dubitandum voluntati Dei, qui in cælo et in terra omnia quæcumque voluit fecit, et qui etiam illa quæ futura sunt fecit, humanas voluntates non posse resistere, quominus faciat ipse quod vult, quandoquidem etiam de ipsis hominum voluntati-

bus, quod vult, et eum vult facit; nisi forte, ut ex multis ista de Jeroboam sufficient, quando Deus voluit ei propter peccatum Salomonis regnum dare, sic erat in potestate Israelitarum subdere se memorato regi, sive non subdere, quod utique in eorum positum erat voluntate, ut etiam Deo valeret resistere; qui tamen hoc nisi per ipsorum hominum voluntates facere noluit, sine dubio habens humanorum, quo placeret, animorum inclinandum potestatem. Sic ergo cum voluerit reges in terra Deus constituere, magis habet in potestate voluntates hominum, quam ipsi suas voluntates. Deinde refert Scriptura quod venit propheta de Juda in Bethel, ad Jeroboam regem sacrilegum, objurgare eum propter sacrilegia idolorum quae fecerat, unde auertit filios Israel a Domino Deo patrum suorum; jussusque est ibi non manducare neque hibernae; qui pro eo quod deceptus est a pseudopropheta, et inobediens fuit verbo Domini, a leone in via interemptus est (III Reg. xiii). Equidem homo cujuslibet sit meriti, si Conditoris sui protectione deseratur; quae nimirum protectio minus necessaria creditur, si semper habeatur, sed utiliter plerumque subtrahitur, ut sibi metipsi homo, quia sine illa nihil sit ostendatur. Manus ergo Domini aliquando nos nobis per adversa insinuat, quae etiam nescientes nos in prosperis portat: qua desituti dum cadere incipimus, et tamen adjuvi retinemur, et doctrina sit quod in lapsu trepidavimus; et custodia quod in statu permaneamus. Nemo ergo se alicujus virtutis aestimet, etiam cum quid fortiter poterit, quia si divini protectio deserat, ibi repente enerviter obruitur, ubi se valenter stare gloriatur; quid est enim quod vir Dei contra altare Samariae ad prophetandum directus, praesente rege auctoritatem liberae vocis exercuit; ejusdemque regis extensum brachium in rigorem mirabiliter astrinxit, quod tamen mox misericorditer saluti restituit, cujus in domum invitatus condescendere noluit, quia ne in via concederet, prohibitionis Dominicae praecipua servavit, qui tamen in eadem via et seductus comedit, et pastus interit. Qua in re quid subtili consideratione colligimus, quid, ut ita dixerim, formidandum suspicamus, nisi quod forsitan apud semetipsum tacitus, et pro praecipuis Dominicis regem se contempsisse gloriatum, ab interna mox soliditate quassatus est, et inde ei in opere culpa subripuit, unde gloria in corde subrepsit; unde prophetae falsis verbis deceptus diceret, quia nequam quam propriae fortitudinis fuerit, quod ad regis verba restitisset. Bene autem ex ejus ore mortis sententiam accepit; cujus seductione a vitae praecipuo deviauit, ut inde poenam veraciter assumeret, unde culpam negligenter admisisset. Sequitur:

Haec dicit Dominus: Quia inobediens fuisti orati Domini, et non custodisti mandatum quod praecipit tibi Dominus Deus tuus, et reversus es, et comeditisti panem, et bibisti aquam in loco in quo praecipit tibi ne comederes panem neque biberes aquam; non inseretur cadaver tuum in sepulcro patrum tuorum, et reliqua. Quanti haec poena pendenda sit, si secundum Evangelium cogitemus, ubi post corpus occisum, nihil memendum esse didicimus, ne membra exanimata patiantur, nec poena dicenda est. Si autem humanum erga suam carnem consideremus affectum; potuit inde terri vel contritari vivus, quod sensurus non erat poena, quoniam dolebat animus id de suo corpore futurum, quamvis cum fieret non doleret; hactenus enim voluit Dominus servum suum plectere, qui non sua contumacia spreverat praecipuum implere, sed aliena decipiente fallacia obedire se credidit, quando non obedivit; neque enim putandum est ita fuisse interemptum morsu bestiae, ut ad supplicium tartareum ejus deinde anima raperetur, quandoquidem ipsum ejus corpus ideo leo qui occiderat custodivit, jumentum etiam quo utebatur illaeso, et simul cum illa immani fera intrepida praesentia ad Dominum sui funus astante; quo mirabili signo apparet hominum Dei coercitura potius temporaliter usque ad mortem,

quam punitum esse post mortem. De qua re Apostolus cum propter quorundam offensas commemorasset infirmitates quoque multorum: *Si enim, inquit, nos ipsos judicaremus, a Domino non judicaremur; cum judicamur autem a Domino, corripimur, ne cum hoc nunc damnemur* (I Cor. xi). Eum sane ipse qui deceperat, in monumento proprio satis honorifice sepelivit, seque sepeliendum juxta ejus ossa curavit: ita sperans parci posse ossibus suis cum veniret tempus quando; secundum illius hominis Dei prophetiam, Josias rex Juda in illa terra multorum eruit ossa mortuorum, eisdemque ossibus tunc sacrilega altaria, quae sculptilibus constituta fuerant, funestavit: pepercit quippe illi monumento, ubi jacebat propheta, qui ante annos amplius quam trecentos ipsa praedixerat, et propter ipsum nec illius qui eum seduxerat, sepultura violata est. Affectu namque illo quo nemo unquam carnem suam odio habet, providerat cadaveri suo qui occiderat mendacio animam suam. Ex hoc igitur quod quisque carnem suam naturaliter diligit, et illi poena fuit addiscere, non eum futurum in sepulcro patrum suorum, et huic cura prospicere, ut parceretur ossibus suis, si juxta eum jaceret, cujus sepulcrum nemo violaret. Hunc affectum Christi martyres certantes pro veritate vivere; nec mirum quod contempserunt quod non fuerant peracti morte sensuri, qui non poterunt eis; quos viventes sentiebant, cruciatibus vinci, poterat utique Deus qui leonem prophetae corpus, quod ipse occiderat, ulterius non permisit attingere; et fecit de premitore custodem; poterat, inquam, a saorum interfecitibus corporibus canes quibus fuerant projecta prohibere; poterat et ipsorum hominum innumerabilibus modis terrere sevitiam, ne cadavera incendere, nec in aera dispergere auderent; sed hoc quoque experimentum multiplici varietati tentationum deesse non debuit, ne fortitudo confessionis, quae immanitati persecutionis pro corporis salute non cederet, sepulcri honore trepidaret, postremo ne fides resurrectionis consumptionem corporum formidaret:

Debuerunt ergo et ista permitti, ut etiam post haec tanti horroris exempla martyres in Christi confessione ferventes, et hujus quoque testes fierent veritatis, in qua didicerant eos a quibus sua corpora interficerentur, postea nihil habere quod facerent, utique nihil facerent, quando in carne omni vita carente, nec aliquid sentire posset qui inde irragavit, nec aliquid inde perdere qui creavit.

H. De impiissimo rege Achab. III Reg. xvi. — Praetermissa multa libri Regum historia ad Achab sceleratissimi regis et sacrilegae uxoris ejus Jezabel tempora cursim tendimus, ut de virtutibus sanctorum prophetarum Eliae atque Elisae saltem tenuiter aliquid disseramus.

Interea refert Scriptura quod Achab filius Zambri, mortuo patre, super Israel regnavit in Samaria viginti et duobus annis, feceritque malum in conspectu Domini super omnes qui fuerunt ante eum; nec satis fuit ei ut ambularet in peccatis Jeroboam filii Nabath, insuper duxit uxorem filiam Etahel regis Sidoniorum, abutque et servit Baal in templo quod edificaverat in Samaria, et plantavit illic lucum, et addidit Achab in opere suo irritare Dominum Deum Israel, qui fuerunt ante eum. Lucus locus est silvestris spissus, dictus ab eo quod parum luceat, multis vestitus arboribus, locus amoenus, ubi multa arbores sunt; dictus lucus per antiphrasim, quia caret luce praenimia nemorum umbra, densis arboribus septus, solis lucem declinans. Potest et a collucendo crebris luminibus dici, quae ibi propter religionem gentilium cultumque fiebant. Solebant autem pagani in lucis daemonum consulere, et responsa ab illis non signis, sed vocibus accipiebant; unde et a fando fana sunt appellata; cum enim in diebus Eliae, scisso jam in duas partes populo Judaeorum, Achab per successionem regni Israelitarum apicem obtineret, Jezabel externae fe-

minam gentis et profanae mentis duxit uxorem, cuius cura et instantia idolorum profecerat cultus, ut ad sacerlegum ritum rex pariter traduceretur et populus. Grassabatur in injuriam Dei diabolus antiquae artifex tyrannidis, multimodam Dei religionem destruere satagens; grassabatur in corde mulieris, cuius instinctu divina lex et ejus sacerdotium spernebatur, occidebantur prophetae, et altaria tollebantur. Stupebant omnia, et tantum commissum facinus perhorrebant; mundum dico in omnibus tabescentem, quod membris speciebusque suis nomen Creatoris ascriberet error humanus. Sed quaeris forte ut tibi probetur utrum peccantibus hominibus incurrent elementa. Audi Jeremiam magnificum prophetam, divino ore clamantem: *Exparit, inquit, caelum in istum, et terra commota est, quia duo mala fecit populus meus: me dereliquerunt fontem aquae vivae, et foderunt sibi lacus contritos, qui non possunt aquam continere (Jerem. II).* Turbata ergo erant elementa, turbata non officio, sed affectu, quod unicum, ut dixi, nomen deitatis hominum eis error imponeret, famulatumque debitu Conditori caeca devotioe praeberet. Erat hic Elias medius in tanto discrimine animarum; erat medius in ipso mundi naufragio: quod non aquarum inundatio, sed poenalis et caeca diaboli aemulatio invexerat orbi terrarum; solus enim hic, latentibus ceteris, velut lucerna ardens efferebatur se his quos videbat profundae noctis mersos caligine, nunc monendo, nunc arguendo, nunc curando, nunc etiam comminando; sed nec lumen caeco, nec surdo prodest inferri sermonem. Cresebat in dies singulos error infansus, et omnem creaturam mortis umbra contegerat; ad omnem formam omnemque speciem inclinabatur miserum hominum genus; quid enim de sole, luna ac stellis, de terra ac mari, principalibus dicam et clarissimis elementis? Cunctis animantibus; volatilibus, quadrupedibus et reptilibus, muscis quoque et vermibus, aeterni et singularis Dei prosternebatur imago. Quemadmodum igitur ferret illa mens tota pietatis et fidei, Eliae dico prophetae, tantam ruinam tantamque perniciem animarum? Jacobat populi illius corpus regio morbo constrictum, et velut exanimem jam et sine sensu discretis membris, et per rupes et scopulos, per memora lucosque factatis, nullas in se divinae imaginis reliquias possidebat. Nullum huic poculum, nullum medicamenti genus proderat, si daretur, quia membra, si quid apponeret, propellebant; ferro erat utendum, vulnus errore sanandum, cauterio violento curandum; consequenter tamen ut creverat, a capite, inquit Isaias, usque ad pedes.

In diebus autem regni Achab edificavit Achiel de Bethel Hiericho; in Abiram primogenito suo fundavit eam, et in Segub novissimo suo posuit portas ejus (Isa. LVI). Patel sensus, quia cum praefata conditor urbis fundamenta illius ponere inciperet, primogenitus ejus, qui vocabatur Abiram, mortuus est; et cum, urbe aedificata, portas munire tentaret, novissimum filiorum suorum cognomento Segub amisit. Quod ita futurum Josue, cum eam destructam anathemati traderet, imprecando praedixit, *Maledictus, inquit, vir coram Domino, qui suscitaverit et edificaverit civitatem Hierichò. In primogenito suo fundamenta illius jaciatur, et in novissimo liberorum ponat portas ejus (Jos. VI).* Quia vero Achiel Vivens Deo, Bethel interpretatur Domus Dei, Achiel de Bethel destructa a Josue, atque anathematizata Hiericho noenia restaurat, cum quis eorum qui in Ecclesia habitum religionis assumpserant, ad agenda scelera quae ei Dominus Jesus in die baptismatis donaverat, redit, quasque ipse anathematizaverat diaboli pompas, luxuriose vivendo repetit, et errorum dogmata, vel gentilium fabulas veritati ecclesiasticae, qua imbutus est, antepōnit, quasi de Bethel egrediens, ruinas Hiericho resuscitat; meritoque talis coram Domino maledictus, et primum filiorum in fundatione nefariae civitatis, et novissimum in portarum positione amittit, quia et fundamenta fidei, a quibus bona aedificia

A inchoare, et claustra bonae actionis, quibus perfici debuerat, perdidit. Haec et allegorico sensu exposui, ut remisceris quia verus sit Apostoli sermo, qui dicit, *Quia omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem propter nos (I Cor. X).* Sequitur:

Dixitque Elias Tespites de habitatoribus Galuad ad Achab, Vivit Dominus Deus Israel, in cuius conspectu sto. Sciendum est quod duobus modis in conspectum Domini venimus, uno quidem quo hic peccata nostra subtiliter, perpendentes, in ejus nos conspicere possumus, et flectendo judicamus; alio vero modo in conspectum Domini venimus, cum in extremo iudicio ante tribunal ejus assistimus; nam quoties Conditoris nostri potentiam ad sensum reducimus, toties in conspectu illius stamus. Unde recte nunc per virum Dei Eliam dicitur: *Vivit Dominus Deus Israel, in cuius conspectu sto.* Qui iam non, ut solebat, lenis ac mitis, sed immitis ac severus accedit ad ipsius corporis caput, accedit ad regem Achab, et dicit ei: *Vivit Dominus, Deus virtutum, Deus Israel, in cuius conspectu sto, si fuerit pluvia aut ros in his annis, nisi in oris mei sermone.* Magna vis propheticae dignitatis, humans sermo est; divinus effectus. In terris homo loquitur, et imperio ejus ecclesiae obediunt potestates. Commovit omnem creaturam aera sermone prophetae, et miro modo humanis aera volucribus concussit, turbatus est humani ministerii ordo; et a saeculis instituta elementorum harmonia cohaesit, cum saeculo humidum, calido frigidum negaretur; sed elementa poenam suam laeta suscipiunt, dummodo vel in salute hominum, vel in honore proficiat Conditoris. Jubetur Elias recedere ac latere; ab avibus caelitus ei cibis ministratur; siccatus deinde torrens, pocula desiccant; procedens enim, velut ignis, sententia ipsa quodammodo terrae vitalia penetravit, confestimque omnia arefecit; nulla agrorum gratia, pratorum vigila venustas, ripae quoque virgultis quondam florentibus praetexte squalore turpissimo fatiscabant, cum fontes aquis, flumina cursibus privarentur. Migrat inde propheta, et ex Dei praeepto transit ad praeparata caelaria, totiusque afflictionis oblitus de se cogitat solo; non commovetur humanitate, nec ulla flectitur pietate; non respicit ad ipsa jura naturae, non parvulum sub siccò ubere matris exhalantem; senum ac juvenum profunda iudiciae nece delessa, non jam corpora, sed cadavera, turbido praeterit vultu; non exorantem colentem; non supplicanti respondet agricola, sed crudelior feris, et belluis effectus immanior, omne humanum despiciit genus.

*III. De pastu Eliae a corvis. III Reg. XVII. — Et factum est verbum Domini ad Eliam dicens: Recede hinc, et vade contra Orientem, et absconde in torrente Charith, qui est contra Jordanem, et ibi de torrente bibe, corvisque praecipit ut pascat te ibi. Abiit ergo et fecit juxta verbum Domini. Corvi quoque deferebant ei panes et carnes mane, similiter panes et carnes vespere, et bibit de torrente. Post dies autem siccatus est torrens, non enim pluerat super terram. Elias igitur recte Dei filio assimilatus est, cui et auctoritas et nomen veridice congruit. Elias enim Deus meus interpretatur, quod nomen substantialiter Dei Filio inest, auctoritatem videlicet sibi faciendi quod velit originaliter vindicans, quoniam omnia quae sunt Patris, sua quoque testatus est esse. Tespites autem, Captivans sive Convertens interpretatur: De Domino enim Psalmista ait, *Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem (Ps. CXLV);* et iterum: *Convertit, Domine, captivitatem nostram, sicut torrens in austro (Ps. LXVII).* Ac ne forsitan moveat quempiam quod Eliam Dei comparaverim Filio, legat Epistolam ad Hebraeos, et id Apostolum protulisse reperiet, dicens quodammodo: *Hic Melchisedech assimilatus Filio Dei; permanet pontifex in aeternum, sine patre, inquit, sine matre, sine genealogia, neque initium dierum habens, neque finem (Heb. VI);* quod utique nulli homini nisi Dei Filio soli congruere poterit, qui ex quo vel unde originem trahat, Scriptura nequaquam in-*

dicat. Idipsum etiam et de Elia Scriptura testatur, cum subito nomen illius introducit, et ex qua tribu vel familia ortus sit minime profertur. Torrens Charith, qui interpretatur Divisio, sive Concisio, Judaico populo congruere certissimum est. Qui populus torrenti merito comparatur, quia quod ad observandum per legem ei divinitus fuerat traditum, opportuno tempore incarnationis Dominicæ finiendum erat, quando umbræ et imagines legis expletæ noscuntur. Pascitur deinde Elias tempore famis a corvis, mane afferentibus panem, et ad vespem carnes; et Machabæi intelligunt in illis libris Christum, cui quodammodo salutem nostram esurienti consentitur peccatores, fidei primitias nunc habentes, in fine autem velut ad vespem sæculi etiam carnis resurrectionem percipientes. Potest et per panem et carnem, quæ mane et vespere corvis Eliæ attulisse Scriptura pronuntiat, intelligi: in panibus opera pietatis, quæ in peregrinis et indigentibus sibi testatus est Dominus dari; in carnibus autem castigatio intelligenda est corporis sive cruciatus, quos pro vino amore vel cultu omnes sancti sibi intulisse, vel a persecutoribus pertulisse mane et vespere, id est, sub veteri Testamento et evangelica prædicatione leguntur.

IV. *Pascitur Elias a muliere Sareptana, cujus hydrya, farinæ et lecythus olei non minuuntur.* III Reg. XVII. — *Postquam vero exsiccatum est torrens, dicitur Eliæ a Domino: Surge et vade in Sareptam Sidoniorum, et manebis ibi, præcepi enim tibi mulieri ut pascat te. Surrexit et abiit in Sareptam; cumque venisset ad portam civitatis, apparuit ei mulier vidua, colligans ligna, et vocavit eam, dixitque ei: Da mihi pauxillum aquæ in vase, ut bibam. Cumque illa pergeret ut afferret, clamavit post tergum ejus dicens: Affer mihi et buccellam panis, obsecro, in manu tua. Quæ respondit, Vivit Dominus et vivit anima tua, quia non habeo panem, nisi quantum pugillus capere potest farinæ in hydrya, et pauxillum olei in lecytho. Et colligo duo ligna, ut ingrediar, et faciam illud mihi et filio meo, ut comedamus et moriamur. Ad quam Elias ait, Noli timere. sed vade et fac sicut dixisti. Verumtamen mihi primum fac de ipsa farinula subcinericium panem parvulum, et affer ad me; tibi autem et filio tuo facies postea. Hæc autem dicit Dominus Deus Israel, Hydrya farinæ non deficiet, nec lecythus olei minuetur, usque ad diem qua daturus est Dominus pluviam super faciem terræ. Quæ abiit et fecit juxta verbum Eliæ, et comedit ipse et illa et filius ejus. Et ex illa die hydrya farinæ non defecit, et lecythus olei non est imminutus, juxta verbum Domini quod locutus fuerat in manu Eliæ. Ut interim omitiam quod intrinsecus lateat sacramenti, quod de terra Israel ad Sidoniam mittitur regionem, unde caput omnium et causa malorum Jezabel orta fuit, illud breviter perstringatur, quod pergit ad viduam penuria laborantem, et in ipso vitæ mortisque confinio destitutam, quæ exierat ut ligna colligeret, et tam sibi quam parvulus extremam victus substantiam procuraret. At Elias videt mulierem inedia squalore confectam; non movetur, non cunctatur, non revocat pedem, sed ingerit se et immergit, fitque ei ipse gravior fame, et dicit ad eam: *Da mihi parum aquæ ut bibam.* O si tibi, beate homo, vidua respondisset, et justa te voce repellens diceret: *Quid petis a me quod omnibus abstulisti, quid queris a muliere quod mundo negasti?* Hæc omnium necessitas et penuria, oris tui auctoritate prolata est; ego a te refici, ego a te debeo satiari, tu venis ad me! Sed nullo horum mulier, nec corde nec ore usa sermone est, mox devota meus et evangelicæ non indigna mereedis, frigidæ aquæ poculum prophetæ desert sitienti. Addit quod Elias et dicit, *Affer mihi etiam buccellam panis in manu.* At illa, *Vivit Dominus Deus tuus si est mihi panis, nisi manus plena farinæ in hydrya; en colligo duo ligna, ut ingrediar, et faciam illud mihi et filio meo, et manducabimus, et moriemur.* Sed quid ad hæc Elias? *Confide,* inquit, *et intra, et fac secundum verbum tuum; sed prius fac mihi**

A inde subcinericium, tibi autem et filio tuo facies postea. O magnificum mulieris animum, o immutabile mentis propositum, o vere venerabile per sæcula factum! Poculum petit, mox offert; et quod regibus jam forsitan deerat, quod divites non habebant, hoc vidua ex abundantia erogabat. Pascit pane, quæ eum lilio die postero erat moritura, nec habere se negat, sed fatetur simpliciter, nec metuit prodere veritatem; et non tam postulanti quam quodammodo exigenti omnem causam pandit in medium; quantitatem victus, et numerum personarum, ut non tam hospitalem velit habere quam judicem. Non dixit, Non possum facere quod jubes; nec ait, Considera viduam, non tam de se quam de filio tabescentem; considera parvulorum chorum, nec me illis auferas, nec matrem patiaris tanta orbatam prole derelinqui. Non ait: Tu es utique qui orbem terræ famis sententiæ condemnasti, te omne hominum genus irascente deperit; deinde transiisti patriam, terram pene omnem gentis tuæ et provinciam locragrasti; nusquam tibi dives occurrit, nusquam locuples obviavit, qui esurientem susciperet et reficeret jejunantem. Ego tibi sola occurri, aut ego jam sola remansi, quæ præter penuriæ egestatem etiam mole opprimor filiorum, quæ tantam natorum plebem plaga ipsa patior graviozem. Exeo domum, non ut spicas colligam, sed ligna; non ut alimoniam deferam, sed fomenta, et quos a fame liberare non possum, conor saltem a frigore defendere. Certe quia tam crudelis, ut non consideres quid injungas, illo sane contentus esse debueras, ut nobiscum ederes pariter quod remansit; vel prius sineres parvulossatiari, tunc tibi quod remansit offerri; sed singulariter tibi præcipis fieri cibos; et non solum singulariter, sed te vis primitus satiari; nulla te miserorum convenit cura, nec te ipsa naturæ religio interpellat, parvulis et lactentibus extremum de ipsis dentibus auferre vis cibum. Sed illa horum nihil aut egit aut dixit, quinimo intrepida eurrat, et imperata consummat. Erat in illo tempore spectaculum angelis hominibusque gratissimum, quod inter gentes terra profana, vidua mulier jam tunc esset filia Abrahæ, multo hospitalior ipso parente, multo humanior lidei genitore. Erat quidem Abraham hospitalis, et erga peregrinos magno detentus affectu; sed erat vere opulens, erat dives; aderat ei posse quod vellet, quia nec minor erat animus quam laculias, nec census animum superabat. Hæc vero quæ non solum marito, sed et facultatibus viduata, non solum natalibus tenuis, sed et temporis malo constricta, ad tantam devenerat paupertatem, ut in domo nihil nisi quod auget famem possidere potuerit, scilicet parvulorum turbam, ipsa inedia graviozem; sed in his omnibus malis, liberalis animus devotus perstabat; pergit, et, ut præceperat homo Dei, fideliter complet, suscipit prophetam et recipit. Quo ergo ore, quibus vocibus hanc feminam laudem, nihil nihili dignum occurrit quod tantæ virtutis animum valeat exæquare; considero enim quemadmodum studio humanitatis omnem vim desepxit naturalis affectus, non de se, non de parvulis: nihil eam a mentis proposito revocaverit, nec proprii sexus infirmitas, nec materna erga parvulos viscera pietatis. Oecidit in se naturæ officia hospitalitatis intuitu, et effectus est devotus erga hospitem matris animus, filiorum crudele sepulcrum: quantum enim spectat ad illam, mortui sunt parvuli, et genitricis quodammodo manibus strangulati atque sepulti, quantum autem ad Dei misericordiam, non mortui vere sunt, nec fame vel inedia consumpti, quia soli, cæteris perentibus, convalescerunt. Confestim siquidem et propheta fidem divina mercede remunerans ait, *Vivit Dominus, quia hydrya farinæ tuæ non deficiet, et vas olei non imminuetur.* Facta est igitur manus viduæ perenne torcular, et mola jugiter fumens. Ecquid dieo mulieris manum? In verbo prophetæ tanta domus viduæ piarum cellarium facta est, non ibi ros, non pluvia, non ve-

ris aura, non calidi soles, non nimbus necessarius, non aratum, non agricola, non colonus, sed omnia et in omnibus sermo prophetæ affatim viduæ ministrabat. Sciendum tamen quod in Septuaginta interpretibus hæc vidua non unum tantum filium, sed plures habuisse narratur. Mulier vero quæ fuisse scribitur in Sarepta, Ecclesiæ typum gestabat, quæ a suo diutius Conditore deserta, populum rectæ fidei nescivit; egena stipe nutriebat, id est, verbum fructus experte docebat, donec adveniret sermo propheticus, qui exsiccat vellere Israelis, utpote clausa janua cæli, fame periclitabatur in Judæa: quæ ob hoc dicta est vidua, quia utpote gentilis necdum fuerat divino cultui mancipata, nec sacram legis habebat notitiam. Sarepta autem civitas, quæ interpretatur Incendium, sive Tribulatio panis, vel panis Angustia, præsens accipiendus est mundus, in quo incendium pessimæ conflagrat cupiditatis, ubi rebus supervacuis acquirendis quasi aucupandi cura impendebatur, ubi dire satis incendium panisque spiritalis antea fiebat angustia. Ergo, ut de Elia Scriptura pronuntiat, Dominus noster ad nationum Ecclesiam veniens, et eam extra portam civitatis, patrio videlicet in errore reperiens, non eam signis et mirabilibus maximisque portentis, ut Israeli fecerat, ad confessionem sui nominis provocavit, sed verbo eisdem tantummodo imperavit, dicens, *Da mihi paululum aquæ in vase ut bibam, et buccellam panis in manu tua*; aqua enim in vase fides accipienda est cordis, qua creditur ad justitiam; buccella vero panis in manu, misericordia; intelligendum est opus; fides quoque et opera vinculo sibi quodam indissolubili connectuntur, qui enim una defuerit, altera penitus non statit: quia, ut Jacobus apostolus ait, *Fides sine operibus mortua est* (Jac. ii), et opera sine fide inania redduntur et frivola. Ecclesia ergo in typo illius mulieris viduæ, juxta Domini præceptum ad afferendum eidem aquam pergendo, quodam modo fidem sui cordis præparatam ostendit Domino. Panem sibi confitetur necdum fuisse, condigna videlicet opera divinæ culture, sed modicum se testatur habere farinæ in hydria, et paululum olei in lecytho. Pugillum farinæ in hydria naturalem indicat legem, quæ divina largitione humanæ naturæ insita est, per quam discernitur bonum vel malum, et ut quod sibi quisquam fieri non vult, ipse non faciat. Paululum olei in lecytho rationalis accipiendus est intellectus, per quem creatura intelligit Creatorem, et piis operibus eidem placere sudet; quæ idcirco se dixit parum habere, quia necdum per baptismi sacramentum spiritalis gratiæ acceperat donum. Ibi tamen farina oleumque ore prophetico benedicitur, id est, fructus et hilaritas charitatis, sive gratia corporis Dominicæ, et christi unctio, in defectivo verbi cælestis munere fecundatur; cujus hactenus in vasis oleum gaudii spiritalis et benedictionis farina non deficit, cæteris, quæ non credunt, gentibus inopiæ panis divini, miseris et venatui deditis inutili. Quod autem ait duo se ligna colligere, ex quibus modicum farinæ coqueret quod habebat, et cum filiis suis comedens, mortis exitum expectaret, ita accipiendum est: In duobus lignis, non solum ligni nomine, sed etiam numero lignorum crucis mysterium præsignabat, per quam sibi et filiis suis, id est, populo, qui Christo fuerat crediturus, panem viæ perpetuæ dari credebatur, præteritis peccatis per lavacrum baptismi mori, illo videlicet genere quo Dominus in Evangelio prædicavit, *Beati qui non viderunt et crediderunt* (Joan. xx). Per panem vero subcinericium, parvulum illud jam præfigurabat, quod in exordio fidei observare gentes per epistolam apostoli decrease leguntur: ut ab idololatriæ se tantummodo cultu, et a fornicatione ac suffocatis abstinere; hæc enim quæ rudibus adhuc et feris hominibus, ab apostolis consilio sapienter indulta sunt, ad comparationem evangelicæ prædicationis, ad quam postmodum introducti sunt, valde exigua et parva fuisse noscuntur. Quod

A autem ait, *Mihi primitus facito*, hoc voluit ad omnes credentes ex gentibus, ut non suis meritis ascriberent, quod obdurato spretoque Israele ipsi salvati sunt; sed sibi, qui ut crederent eisdem misericors extitit, quia ut dictum est ad Cain, *Non recte offert, qui non recte dividit* (Gen. iii): hoc est, qui non Deo, sed sibi omne bonum quod habet ascribit. Sive aliter: Panis subcinericius, historia accipienda est legis, quæ spiritaliter intelligentiam operam continebat in littera. Per fermentatum vero panem, Evangelii intelligenda est prædicatio, quia Testamentum veteri, tanquam fermentum, inserta sunt testimonia. Quod autem pascentem se pavit Elias, ita intelligendum est: universi enim fideles, licet sua fide et piis operibus Deum pascant, tamen ut hoc habeant ab illo eisdem condonantur: *Omne enim datum optimum, ut scriptum est, et omne donum perfectum desursum est, a luminum Patre descendens* (Jac. i); divina enim, metuentibus Deum, nequaquam penitus minuentur. Rursum aliter, per panem subcinericium, quem sibi versus Elias Dominus noster, nationum Ecclesiam præcipit exhibere, quid aliud accipiendum est, nisi pœnitentium satisfactio, id ipsum Psalmographo sub persona pœnitentis canente, cum dicit, *Quia cinerem sicut panem manducabam, et potum meum cum fletu temperabam* (Ps. ci)? His enim satisfactio Domini se pasci hortatur.

V. *Filius Sareptanæ mulieris oratione Eliæ resuscitatur*. III Reg. xvii. — *Factum est autem post verba hæc, ægrotavit filius mulieris matris familiæ, et erat languor fortissimus, ita ut non remaneret in eo habitus. Quæ dixit ad Eliam: Quid mihi et tibi, vir Dei? Ingressus es ad me, ut rememorarentur iniquitates meæ, et interficeres filium meum. Cui ait Elias: Da mihi filium tuum. Quem tollens de sinu ejus portavit in cœnaculo in quo manebat, et posuit eum super lectum suum, expanditque se et mensus est super puerum tribus vicibus, et conversa est anima pueri ad eum et revixit, depositumque de cœnaculo tradidit matri suæ et ait: Ecce filius tuus vivit. Quæ respondit: In isto cognavi quoniam vir Dei es tu, et verbum Domini in ore tuo verum est. Quod enim dicit filium mulieris nimio languore detentum et ad mortem usque fuisse perductum, hanc intelligentiam habere dignoscitur. Post præceptum enim quis et divinam cognitionem seu evangelicam prædicationem, percepto bonorum operum gustu, pro commisis facinoribus et præteritis erroribus, ut gravissima languet afflictione necesse est, quia, ut scriptum est, *Qui addit scientiam addit etiam pœnitentiæ salubrem dolorem* (Eccl. i) castigationeque assidua vim facit perditioni suæ, ut evadere valeat perpetuam mortem, et vitam consequatur beatitudinis sempiternæ; hoc ipsum Paulo apostolo confirmante cum dicit se non esse dignum vocari apostolum, eo quod persecutus fuerit Ecclesiam Dei et expugnaverit illam (I Cor. xv). In descensu enim fontis, originali peccato ac pristinis vitis per baptismum qui Christo crediderit moritur, unde sublatus ad sacri altaris cœnaculum per unctionem chrisimatis et invocationem Patris, ac Filii, et Spiritus sancti, communionemque corporis et sanguinis Domini vivificari manifestum est; et tunc ab omni Ecclesia, cujus mater pueri figuram gerebat, illa procedit confessio, quia Dominus Jesus verus Dei Filius est, et in gremio Patris vel dextera sit constitutus, rursumque depositus de altari, cœtui fidelium tanquam matri redditor vivus. Sive aliter, postquam enim fidelis quis pristinis vitis per pœnitentiæ satisfactionem sua mortificaverit membra, sublatus a terrenis cupiditatibus et carnalibus desideriis per meditationem legis ac prophetarum, evangelicæque prædicatione vivificari meruerit, templumque fuerit divinum effectus, illic intentionem animi contendit dirigere, ubi Christus est ad Patris dexteram sedens, et in carne adhuc habitans, conversationem jam nititur habere in cœlis. Sed quantumlibet homo quis ad Deum mentem contendat erigere, et per excessum*

quemdam theoricæ gaudeat in supernis Christo Domino adherere, corporis tamen compellente natura cui anima iuncta, ut de supernis ad inferiora rursus retrahatur, necesse est. Quod autem dixit Eliam se super pœrum expandisse, tribusque vicibus mensum fuisse, hoc ipsum explesse Dominum manifestum est, cum per legem et prophetarum vaticinia, seu propria prædicatione salutem protulit gentium populo. Superiora jam figuratim exposita verba Eliæ de vidua, multo aliter apud antiquas translationes reperiuntur, in quibus Elias Domino supplicat, dicens, O Domine testis hujus viduæ cum qua ego in habito apud ipsam, tu male fecisti ut occideres filium ejus. Nihil in hoc dicto moveret animum, si verâ pronuntiatione servaretur: vox est enim non credentis, quod tam male feceret Deus cum ea vidua, quæ tam ple prophetam susceperat, eo præsertim tempore quo ibi erat, cui protulerat illa totum victum suum, tam exlgium iam tam magna et summa inopia. Ita ergo dictum est, ac si diceret: O Domine testis hujus viduæ cum qua ego in habito apud ipsam, tunc male fecisti ut occideres filium ejus? Ut subintelligatur quod utique Dominus testis cordis illius mulieris videbat quanta esset pietas, unde etiam Eliam ipse ad eam miserit, nec maleficiendi causa mortificaverat filium ejus, sed exhibendi miraculi ad gloriam nominis sui, qua tantum prophetam et tunc viventibus et posteris commendaret, sicut dicit Dominus non ad mortem mortuorum fuisse Lazarum, sed ut glorificetur Deus in Filii suo. Et hoc sequentia probant: ex ipsa enim fiducia quam habuit, credidit Elias non ad hoc illud contigisse, ut acerbo luctu hospita ejus affligeretur; sed potius ad hoc factum, ut Deus magnificentius ostenderet viduæ qualem Dei famulum suscepisset. Sequitur Scriptura, et dicit:

Et insuflavit puera ter, et invocavit Dominum, et dixit, Domine Deus meus, revertatur nunc anima pueri hujus in eum. Et factum est sic. Ilæc ergo deprecatio qua petit Elias tam breviter et tam fideliter ut resurgat puer, satis indicat quo affectu dicta sint superiora; et ipsa mulier ostendit ad hoc mortificatum fuisse filium suum, ad quod Elias factum fuisse præsumpserat, cum illa verba non confirmando, sed renuendo repuniaverat, cum enim vivum recepisset filium suum, ait: Ecce cognovi quoniam homo Dei es tu et verbum Dei in ore tuo certissimum. Multa sunt autem in Scripturis quæ nisi illo modo pronuntientur, in contrariam sententiam recidunt, sicuti est: Quis acesabit adversus electos Dei? Deus qui iustificat; si quasi confirmans respondeas, vides quanta perversitas oriatur. Sic ergo pronuntiandum est ac si diceret: Deusne qui iustificat? ut subaudiatur, Non utique, ac per hoc apertam puto esse illam sententiam Eliæ, quam non servata pronuntiatione faciebat obscuram.

VI. Elias pluviam a Deo impetrat. III Reg. xviii. — Factum est, inquit, verbum Domini ad Eliam: Vade et ostende te Achab, ut dem pluviam super faciem terræ. Qui perrexit et occurrit ei in itinere Abdias dispensator regis Achab, et ait, Vade, nuntia Achab, Adest Elias. Qui abiit, et nuntiavit ei. Venitque in occursum ejus, et ait ad Eliam, Tunc es qui conturbas Israel? Ad quem Elias: Non turbavi, inquit, Israel, sed tu et domus patris tui, qui dereliquistis mandatum Domini, et secuti estis Baalim. Verumtamen mitte nunc et congrega ad me universum Israel in montem Carmeli, et prophetas Baal quadringentos quinquaginta, prophetasque lucorum qui comedunt de mensa Jezabel. Misit itaque Achab ad omnes filios Israel, et congregavit eos in montem Carmeli. Accedens autem Elias, ad omnem populum ait: Usquequo claudicatis in duas partes? Si Dominus est Deus, sequimini eum; si autem Baal, sequimini illum. Et non respondit ei populus verbum. Ad quos rursus ait Elias, Ego remansis propheta Domini solus; prophetæ autem Baalim quadringenti quinquaginta viri sunt. Dentur ergo nobis duo boves, et illi eligant unum bovem, et in frusta cedentes ponant supra ligna, ignem quoque non

A *supponant: ego quoque faciam bovem alterum, et imponam supra ligna, ignemque non supponam. Invocent illi nomina deorum suorum, et ego invocabo nomen Domini, et qui exaudierit per ignem ipse sit Deus. Responditque omnis populus et ait, Optima propositio. Dicitque Elias prophetis Baal, Eligite bovem unum, et facite vos primum, quia plures estis. Et fecerunt ita, invocabantque Baal de mane usque ad meridiem; et non erat vox, nec qui responderet, incidebantque se ritu suo cultris et lanceolis donec perfunderentur sanguine. Cumque transisset meridies, et tempus adesset jam quo sacrificium offerri deberet, dixit Elias ad populum: Accedite ad me; et accedente ad se populo, curavit altare Domini, quod destructum fuerat, et tulit duodecim lapides juxta numerum tribuum filiorum Jacob, et edificavit altare Domino in nomine Domini; fecitque aqueductum quasi per duas arafunculas in circuitu altaris, et imposuit ligna, divisitque bovem et posuit supra ligna, et ait, Implete quatuor hydrias aqua, et effundite supra holocaustum et ligna. Quod cum fecissent, id ipsum etiam secundo et tertio fieri jussit, repletaque esset fossa aqueductus aqua. Vide cur etiam Elias hoc faciat, et diligenter advertite. Habebat beatus Elias et pro gratia prophetiæ dignitatis, et pro divini cultus studio scientiam omnium quæ in templis dæmonum agebantur. Noverat inter cætera inepta potius quam commenta callidam etiam hujusmodi compositam fraudem, qua facilius irretirent animæ miserorum, ut aræ eorum non simpliciter ante delubri pedes statuatur, sed pendens crepido supra qua structæ sunt, rogi subterranea fornice bajuletur; ad quas ex adversa parte concavi parietis, occulto aditu descendatur, ac per patulas cavernas præparatos ignes doli minister sacrificii tempore clandestinis officii subministraret; quo attonitus miserorum animus, dum nullas desuper videt adhibitas flammæ, hastiamque cernit ex improvise comburi, per invisibilem potestatem ignes celo credat esse delatos. Ne ergo hinc incredulæ mentes de divinis suspicarentur altaribus, vallum quod fieri præceperat aqua jussit impleri, ut si qua esset sub altario proderetur fovea, vel descendens deorsum aqua latentes utique ignes exstingueret. Nec sufficit semel rigasse locum, tertio id agitur; sed nec hoc est contentus propheta: ipsa altaris ligna præcepit inundari, ut omnis fraudis suspicio submotæ, divinæ potestatis esse virtutem, nec rex, nec populi, nec ipsi dubitarent sacerdotes.*

Cumque jam tempus esset ut holocaustum offerretur, accessit Elias ad altare et exclamavit dicens: Domine Deus, exaudi me hodie in igne, sicut audisti me in aqua, ut cognoscat populus hic quoniam tu es Dominus Deus Israel, et ego servus tuus, et propter te feci opera hæc. Exaudi me, Domine, exaudi in igne, ut cognoscat populus hic quia tu es Dominus Deus, et convertisti cor populi hujus retrorsum. Ecce, inquit, clamante eo, cecidit ignis de celo et devoravit holocaustum ac ligna et lapides, pulverem quoque et aquam, quæ erat in fossa, aqueductus lambens. Quod cum vidisset omnis populus, cecidit in faciem suam et ait, Dominus, ipse est Deus. Dicitque Elias ad eos: Apprehendite prophetas Baal, et ne unus quidem effugiat de illis. Quos apprehendentes, continuo duxit eos Elias ad torrentem Gison, et ibi eos trucidari præcepit. Clementissimus enim Deus qui non obliviscitur misereri, nec in ira continet miserationes suas, rursus ad Israelum Filium suum dignatus est mittere, ut eisdem pluviam evangelicæ prædicationis tribueret. Tres anni famis, scientiam sanctæ Trinitatis populo Judæorum vel in toto mundo defuisse præsignabat. Achab vero, qui interpretatur Frater patris, a quo etiam Dei prophetas interfectos Scriptura pronuntiat, principum sacerdotum typum gerebat. Quod autem dicit Achab ad Eliam, Tunc es ille qui conturbas Israel? hoc ipsum et de Domino principes sacerdotum dixisse Pilato leguntur: Invenimus hunc subvertentem, sive conturbantem, gentem nostram (Luc.

xxiii); ii enim, ut Dominus legitur eis exprobrasse, filii fratre patris sui diaboli, cuius opera facere studuerunt, ut vitæ suæ auctorem crucifigendum impie proclamarent. Vos enim, ait Dominus, de diabolo patre estis, et opera patris vestri facere vultis; ille enim homicida est et ab initio mendax, et in veritate numquam stetit (Joan. viii). Abdias autem, cuius nomen interpretatur Servus Domini, qui etiam eo tempore quo Achab propheta Domini præceperat trucidari, centum prophetas in speluncis celaverat, victum eisdem quotidie ministrans, illos quodammodo præsignabat qui ex principibus Judæorum occulte discipuli Domini erant, hoc est, Nicodemus, et cæteri quos evangelista pronuntiat. Prophetæ Baal et prophete lucorum, scribarum et pharisæorum typum gerebant, qui sacræ legis negligentes præcepta, populum propriis traditionibus pervertebant (Matth. xxi), quibus, Væ futurum Dominus legitur prædixisse (Luc. xi). Carmelus vera mons, qui interpretatur Scientia circumcisionis, Christi figurabat Ecclesiam, in qua non præputii circumcisio, sed qualiter circumcisio accipienda sit, scire præcipitur. Per circumcisionem enim præputii carnis libidinem atque luxuriam sciendum est abscidendam: per cordis vero circumcisionem immundæ cogitationes intelligendæ sunt amputandæ. Bovem vero, quem Elias mactavit in holocaustum atque in frusta concidit, vetus intelligendum est Testamentum, ex quo ad confutandas Judaicas superstitiones, ea quæ de illo scripta fuerunt in multis locis excussisse evangelica prædicatione manifestatur, cum dixisse scribitur. Non legistis quod dictum est, Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. Et intellexerunt, inquit, scribæ et pharisæi quod de illis diceret (Matth. xxiii), etc., quæ in Evangelio reperiuntur. Bovem vero alterum a falsis prophetis electum, populum significat reprobum per Pharisæos atque Scribas, seu hæreticos non Deo, sed diabolo auctori eorum ab ipsis oblatum, transacti meridici tempus urgentis mundi significabat cursum, in cuius vesperum Dominus Jesus Christus in verum sacrificium, quod ipse est, se ipsum Patri ad deponenda humani generis delicta obtulit. Altare quod ab Elia curatum est et ex duodecim lapidibus restauratum, sanctæ Trinitatis accipienda est confessio, quæ in Judæis olim vel in hæreticis destructa fuerat, a Domino per apostolos in Ecclesia reformata est. Ligna vero quæ super altare composita fuerant, crucis patibulum præsignabant, in qua Dominicum affixus est corpus, quod verum et acceptabile Deo Patri fuit holocaustum. Quatuor hydræ repletæ aqua, totidem numero signabant Evangelia, in quibus baptismi sacramentum, quod in nomine sanctæ Trinitatis datur, habetur præceptum. Ignis quoque, qui lapides altaris et quæ super eum fuerant, necnon et aquam voravit, sanctum Spiritum præsignabat, qui non solum apostolos, sed cunctos credentes per lavacrum regenerationis in Dei sacrificium absumit et sanctificat. Falsi vero prophetæ qui ab Elia interfecti leguntur, adversariæ accipiendæ sunt potestates, de quibus Dominus in cruce pronuntiat. Apostolus triumphasse: sive illi accipiendi sunt, qui adversus Dominum impie proclamasse leguntur, Sanguis ejus super nos et super filios nostros (Matth. xxvii); quod utique temporibus Vespasiani et Titi expletum, qui legit Josephum historiographum, non ambigit ambiguum. Deinde sequitur historia et dicit:

Ascendit Elias in vertice Carmeli et pronus in terram posuit faciem suam inter genua, et exorabat Dominum, dixitque ad puerum suum, Ascende et circumspice contra mare, septem vicibus. Quod cum fecisset, septima vice apparuit nubecula parva quasi hominis vestigium ascendens de mari, et subito contenebrati sunt cæli, et facta est pluvia grandis. Quod enim Elias exorat ut pluvia tribuatur a Deo, hoc quoque Dominum fecisse pro suis discipulis et qui per verbum illorum credituri erant, evangelista pronuntiat. Ministrum Eliæ,

A cui jussum est contemplari contra mare, omnium prophetarum qui ante adventum Salvatoris fuerunt, typum gestasse non dubium est; quibus in gratia Spiritus sancti per omne tempus quod ante adventum Salvatoris præcessit, incarnationem illius præstolare datum est. Nubecula parva, quæ velut vestigium hominis ascendisse de mari describitur, Dominus ac Redemptor noster accipiendus est; sicut enim vestigium extremum corporis membrum est, ita quoque Dominus Jesus humilis et parvus ac puer in mundo existere voluit, qui nos a peccato munda-ret. Cæli contenebrati sunt, quia sancti prædicatores divini verbi oculis sacramentis sunt repleti. Pluvia facta est magna, quia evangelicus imber per apostolorum prædicationem totius mundi rigavit fines. Currus Achab, quem Elias accinctus lumbis præibat, diaboli accipienda potestas est, cui a Domino dicitur, Vade retro, Satanas, non tentabis Dominum Deum (Matth. v); in tantum enim diaboli potestas in adventu Domini inanis existit et infirma, ut nec in porcos intrandi haberet licentiam, nisi ei fuisset permissum.

VII. De odio Jezabel in Eliam. III Reg. xix. — Nuntiata sunt, inquit, Jezabel cuncta quæ gesserat Elias, et quemadmodum prophetas occidisset Baal; quæ statim nuntium misit ad eum dicens: Hæc mihi faciant dñi et hæc addant, nisi hæc hora cras ponam animam tuam sicut animam unius ex illis. Quod audiens Elias timuit valde et abiit quocumque eum ferebat voluntas, venitque in Bersabee Judæ, et illic reliquit puerum suum; ipse autem perrexit in desertum viam unius diei. Cumque venisset illic, et sedisset sub ierunim juniperum, ait, Sufficit mihi, Domine; tolle animam meam. Sancti viri qui sublevant Spiritu ad summa rapiuntur, quamdiu in hac vita sunt, ne aliqua elatione superbiunt, quibusdam tentationibus reprimuntur, ut nequam tantum proficere valeant quantum volunt, sed ne extollantur superbia, fit in eis quedam mensura virtutum. Hinc est quod Elias dum tot virtutibus in alta profecisset, quadam mensura suspensus est, dum Jezabel postmodum, quamvis reginam, tamen mulierculam fugit. Perpendo quippe hunc miræ virtutis virum ignem de cælo trahere, et duos quinquagenarios viros cum suis omnibus petitione subita concremare, verbo cælos claudere, verbo ad pluvias aperire, suscitantes mortuos, ventura quoque prævidentem, ecce rursus animo occurrit quo pavore apte unam mulierculam fugit. Considera virum timore percussum de manu Domini mortem petere nec accipere, de manu mulieris mortem fugiendo vitare. Querebat enim mortem dum fugeret dicens, Sufficit mihi, tolle animam meam; neque enim melior sum quam patres mei. Unde ergo sic potens ut tot illas virtutes faciat, unde sic infirmus ut ita feminam pertimescat, nisi quia dispensatoris superni nutu mensura oculi libraminis appenduntur, ut ipsi sancti homines Dei et multum valeant per potentiam Dei, et rursus quadam mensura moderati sint per infirmitatem suam? In illis virtutibus Elias quid de Deo acceperat, in istis infirmitatibus quid de se esse poterat, agnoscebat. Illa potentia virtus fuit, ista infirmitas custos virtutis. In illis virtutibus ostendebat quid acceperat, infirmitatibus hoc quod acceperat custodiebat. In miraculis monstrabatur Elias, in infirmitatibus servabatur. Posthæc sequitur:

Projecitque se, et dormivit in umbra juniperi. Et ecce angelus Domini tetigit eum, dixitque illi, Surge et comede. Respexitque et vidit ad caput suum subcinerium panem et vas aquæ. Comeditque et bibit, et rursus obdormivit; tetigitque eum secundo angelus, et dixit, Surge et curre, grandis enim tibi restat via. Consurgensque comeat et bibit, et ambulavit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus et quadraginta noctibus usque ad montem Dei Oreb. Quid igitur Jezabel? Hæc faciant mihi dñi, et hæc addant, nisi posuero animam tuam. Et audivit Elias, et fugit viam dierum quadra-

ginta, O violentiam verbi, o formidinis eminentiam! A Audito mulieris verbo fugit Elias; et fugit non una, non duabus, non tribus diebus; sed ingressus est in eo sermo mulieris, et quid ageret nesciebat, tanti itineris spatio metu exagitatus iactatus, velut cum secundo flatibus cursu impulsæ navis arborem violentus ex adverso turbo corripuit, impetumque reflexit; ita prophætæ animum, virtutum velis navigationem mulieris perculit sermo, totamque ejus navem per omnes formidinum fluctus turbato rectore jactavit. Quid ergo tu, Elia? Tu enim es qui verbo clauderas cælum et fraudaveras imbres, qui mandaveras acri et divinos ignes eduxeras, qui falsos salubriter interfici jusseras sacerdotes, qui constanter in faciem exprobraveras regi quod ipse et domus sua populum everteret Israel; qui dixeras, *Vivit Dominus, si erit pluvia aut ros, nisi in verbo oris mei*; qui domum viduæ spicarum aream et torcular feceras olei; qui omnibus imperaveras elementis, sermone nunc audiens meretricis expavisti, et una muliercula profugum fecit timorisque captivum. O stupendam rem! Vide duos istos, Petrum et Eliam, magnificos viros et cæteris clarijores, velut duas clivatum arces in sublime porrectas, a mulieribus fatigari: Petrus timet puellam, Jezabel deterrit Eliam. Et quia ejusdem culpæ vitio uterque subjacuit, amborum naturalis infirmitas unum sortita est profidorem. Fugit ergo Elias viam quadraginta dierum. Ubi est zeli tui ardor incontinens, ubi constantiæ flamma, ubi auctoritas libertatis cum dicebas, *Vivit Dominus, si erit pluvia super terram*? vel cum regem cominus arguebas, et cum ultrices flammæ coelitus ponebas, talia tantaque mirabilia faciens, unum adulteræ non tulisti sermonem? Sed considera quid in his ostendatur, quod scilicet homini, quamdiu Domini gratia cooperatur, omnia secunda sunt, omnia fida: elementa serviunt, et principes prosternunt, reges adorant, populi venerantur; si vero se semel perfectionis vel correptionis causa, supernum ab homine suspendat auxilium, confestim fragilitas naturæ monstratur; mox insurgunt quæ videbantur esse subjecta, quæ prius ut Dominum metuebant, incipiunt esse terrori Jezabel quæ interpretatur Fluxus vanus, Synagogæ gestavit typum, quæ vanis superstitionibus serviens, in evangelicæ prædicatione credere noluit, et auctorem vitæ persequens, sicut et Jezabel Eliam extinguere magis quam credere maluit. Puer Eliæ qui in Bethsabee, quæ interpretatur puteus juramenti, dimissus est, sacerdotale accipiendum est ministerium, quod templo Domini in Hierusalem cultu divino exhibebatur. Desertum vero ad quod via unius diei Elias legitur pervenisse, et sub arbore juniperi quiescisse, universus accipiendus est mundus, qui propter dæmonum culturam in maligno fuerat positus, ad quem Dominus relicta Judæa per prædicatores suos transire dignatus est; et ibi quasi dormit, dum per fidem in corde fidelium requiescit. Arbor vero juniperi agrestis atque inculta Ecclesiam præsignabat ex gentibus, quæ sacrarum Scripturarum nequaquam fuerat exulta præceptis; ad quam Israeliticum regnum transiturum Dominum prædixisse evangelista pronuntiat: *Auferetur a vobis regnum, inquit Judæis, et dabitur genti facienti voluntatem Dei (Matth. xxi)*. Via vero unius diei, quam Elias egisse legitur, unitas intelligenda est Trinitatis, quam evangelicæ prædicationis cunctis nationibus introduxit. Panis subcinericius et vas aquæ quid aliud indicant, nisi gentium penitentiam et lacrymarum effusionem, quibus Dominus valde reficitur?

VIII. De adventu Eliæ ad Oreb. III Reg. xix. — *Post hæc pervenit, inquit, Elias ad montem Dei Oreb, et mansit in spelunca, et ecce sermo Domini ad eum, dixitque illi: Quid hic agis, Elia? At ille respondit, Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum, quia dereliquerunt pactum Domini filii Israel. Altaria tua destruxerunt, et prophetas tuos occiderunt gladio, et derelictus sum ego solus, et quærent animam meam, ut auferant*

eam. Fugiens ergo Elias venit ad quemdam locum et obdormivit ibi, et venit ad eum Dominus, Dominus scilicet ad servum, et ait: *Quid tu hic, Elia? Velut notans eum timoris et lugæ. Quid tu, inquit, Elia? Putasne fugisti, et furor te unius mulierculæ profugum fecit? Ubi est illa constantia, ubi libertas? Disce de cætero non tibi ipsi confidere, nec propriæ, cum res secundo cursu ferantur, imputare virtuti. Verumtamen Elias respondet et dicit, aliud quidem mente retinens, aliud ore depromens: Domine, prophetas tuos occiderunt, altaria tua destruxerunt, et ego relictus sum solus, et quærent animam meam. Hoc est, hæc cogitatio quæ tantum prophetam de ipso dejecit fastigio meritorum, communem hominem demonstravit. Denique mox eum corripit sermo divinus. Non ita inquit, est Elia, falleris, et humanæ cogitationis laqueis irretiris; non ideocircò fugisti, nec te ideo quod solus esses regina perverit; nec enim tu es tantummodo qui non adoraveris Baal; sunt mihi fideles famuli, sunt multi amici, et septem millia virorum electissima virtus, quam nec error humanæ inclinare, nec inanis gloriæ cogitatio potuit elevare. Hi omnes non curvaverunt genua ante Baal, sed instabili poplite ad instar cœlestis exercitus me semper adorant. Fugisti ergo non quod in te solo furor adulteræ desæviret, sed quod tibi hanc elationem genuerit magnitudo virtutum, ut tam arrogantem ferres de genere humano sentiam; et quæ paulisper mea gratia deserendus; et nisi tibi tantæ elationis frena laxassem, lapsum incurreres gravio-rem, et disceres bona facta non tuæ virtuti ascribere, sed divinæ. Non igitur alia ex causa fugisti, nisi quod secedente mea gratia mulier te minaci sermone deterruit. Consideremus ergo quanta vis fuerit in adulteræ sermone, gratia recedente, quanta formidinis magnitudo, quod quadraginta diebus oberrabat fugiens Elias per invia et deserta, tantique jejuniu metum consternatus non sensit esuriem. *Quid agis, Elia? Ubi est, ut sæpe jam memini, illa omnibus stupenda fiducia, ubi os illud metuumdum, ubi lingua terribilis alternis imperans elementis? Sed hoc tibi, ut dixi, constabat gratia ministrante. Vide ergo quemadmodum levitate culpæ permittitur jacere tantus propheta, ut emendatus elationis vitio atque correptus, integro vestiatur moderationis et elementis indumento. Jam ergo eruditi sumus et docti in Petro atque Elia, quemadmodum eos Dominus nostri causa circumscribi delicto, quemadmodum illos fidei pietatisque signiferos, et generis humani columnas permisit metu dominante quassari: ut populorum esset exemplum, a Deo sibi non peccandi gratiam minime condonatum, ne cum ipsi a culpis essent ac vitiis alieni, peccatoribus diri existerent et crudeles; sed cum forte quis fuerit delicto præventus, non statim abjiciat, non condemnent jacens affectum, sed impartiantur viscera charitatis, porrigant manum, et erigant lapsum, spem ei divinæ clementiæ promittentes, sicque se exemplo illorum commendat magistrorum. Hæc autem ideo diximus, non justos culpando, sed peccatores ad spem erigendo protulimus; et primo quidem virtutes eorum extulimus, nunc culpas intulimus, ut et justis formam cantele, et peccatoribus salutis portum fidelissimum monstrarem. Merito quæritur quo modo licite sacrificaverit Elias extra templum Dei, quando et ignem de cœlo impetravit, et prophetas dæmoniorum convicit. Quod mihi non videtur alia ratione defendi, quam illa qua defenditur et Abrahæ factum, quando Filium Dei jussu voluit immolare; cum enim jubet ille qui legem constituit aliquid fieri quod in lege prohibuit, jussio ipsa pre lege habetur quoniam auctor est legis; non enim deesse possent, miracula alia, præter sacrificium, quibus superarentur et convincerentur prophætæ lucorum, sed spiritus Dei, qui fuerat in Elia, quidquid in hæc re fecit, contra legem esse non potest, quia dator est legis. alia adhuc insuper quæstio animum pulsant, quare**

interpellaverit Elias Deum, quod Israel derelicto Deo prophetas occiderit, et ejus destruxerit altaria, cum in lege olim jussum fuisset, non eos posse amplius habere altare quam unum, primum in tabernaculo, deinde in templo; nisi quod liquide datur intelligi, quod postquam decem tribus a domo David exiissent, et a templo et Hierusalem sunt separatae, illi qui in decem tribubus, quæ vocabatur Ephraim, cultores divini nominis erant, et ut putandum est, ad illa altaria recurrerant, quæ olim erexerant patriarchæ Abraham, Isaac et Jacob, locis competentibus, ubi eis Deus apparuerat; ad hæc altaria cultores divini nominis, et si non ad sacrificandum, tamen ad adorandum Deum patrum suorum recurrerant. Hæc videntes Israelitæ sacrilegi et idolorum cultores destruebant, ut nec ibi loens esset, ubi veri adoratores Dominum precarentur; et hoc est, ut in superiori parte jam præmissum est, quod instauraverit Elias altare Domini, quod destructum fuerat.

Dixitque Dominus ad Eliam, Egredere, et sta in monte coram Domino. Et ecce Dominus transit, et spiritus grandis et fortis, subvertens montes, et conterens petras ante Dominum. Quod autem ait ante Dominum spiritum præcessisse grandem, et cætera, ejus adventum significat ad corda credentium, quibusdam occultis et ineffabilibus signis esse profuturum; nam quod ait, *Subvertens montes, et conterens petras ante Dominum*, hoc est quod Apostolus (II Cor. x) ait, *Arma militiæ nostræ non carnalia, sed spiritualia, ad destructionem munitio, et omnem altitudinem extolentem se adversus scientiam Dei. Non in spiritu Dominus, et post spiritum commotio; non in commotione Dominus, et post commotionem ignis; non in igne Dominus, et post ignem sibilus auræ tenuis.* Spiritus ante Dominum evertit montes, et conterit petras, quia pavor qui eus adventu ejus ingruit, et altitudinem cordis nostri dejicit, et duritiam liquefacit. Sed spiritui commotionis et ignis, Deum non inesse dicit; in sibilo vero tenuis auræ non negat: quia nimirum mens cum in contemplationis sublimitate suspenditur, quidquid perfecte perspicere valet Deus non est. Cum vero subtiliter aliquid conspicit, hoc quod de incomprehensibili substantia æternitatis audit, quasi sibilum auræ tenuis percipit; sed sibilum auræ tenuis percipimus, cum saporem incircumscriptæ veritatis contemplatione subita subtiliter degustamus. Tunc ergo verum est quod Deum cognoscimus, cum plene nos aliquid de illo cognoscere non posse sentimus. Unde bene illic subditur: *Quod cum audisset Elias, operuit vultum suum pallio, et egressus stetit in ostio spelunçæ.* Quid est quod propheta cum vocem Domini loquentis secum audit, in spelunçæ suæ ostio stat et faciem velat, nisi quia dum contemplationis gratia vox supernæ intelligentiæ sit in mente, totus homo intra spelunçam non est, quia animam carnis cura non possidet; sed stat in ostio, quia mortalitatis angustias exire mediat. Sed jam quia in ostio spelunçæ consistit, et verba Dei in aure cordis percipit, necesse est ut faciem velet: quia dum per supernam gratiam ad altiora intelligentiæ ducimur, quanto nobilissimos levatur, tanto semper per humilitatem nosmetipsos intellectum nostro premerere debemus, ne conemur plus sapere, sed sapere ad sobrietatem; ne, dum nimis invisibilia discutimus, aberremus, ne in illa natura incorporea, corporis luminis aliquid quæramus; aurem enim intendere, et faciem operire, est vocem interioris substantiæ audire per mentem, et tamen ab omni specie corporea oculos cordis avertere, ne quid sibi in illa corporeale animus tingat, quæ ubique tota et ubique incircumscripta est.

IX. De reditu Eliæ Damascum III Reg. xix. — Et Dominus dixit ad Eliam: Vade, revertere in viam tuam per desertum in Damascum. Cumque perveneris illic, Azahel regem super Syriam, et Jhu filium Namsi unges regem super Israel; et Elisæum filium Saphat, qui est de Abelmaula, unges prophetam pro eo, et erit

A quicumque fugerit gladium Azahel, occidet eum Jehu, et qui fugerit gladium Jehu, interficiet eum Elisæus. Abelmaula urbs est una de præcipuis urbibus Salomonis; est autem nunc vicus, ut in Locorum libro legimus, in Aulone, decem ab Seythopoli milliaria distans contra australem plagam, et nunc dicitur Bethulia. Damascus enim, qui interpretatur Sanguinem bibens, sive propinans, totius mundi tyrum gerebat, in quo habitatores illius, immolando demonibus filios suos, sanguinem bibere ac propinare non est ambiguum: sanguis enim pro peccato ac morte ponitur in Scripturis, quam non solum sibi infelices videbantur inferre, sed et suis imitatoribus propinabant. Azahel vero, qui interpretatur Factura Dei, universarum gentium continebat signam, cui valde congruit interpretatio, Dei factura; opus enim Dei fuit, ut obdurato Israele, et signis atque virtutibus Domini penitus nequaquam credente, nationum populi cum omni mentis alacritate crederent in Crucifixum. Sive aliter factura Dei, id est, imago Dei per fidem Christi gentibus restituta, nulli poterit esse dubium. Nam ut in Jacob et Esau figura præcesserat, majoris quondam filii primatus ac benedictio ad juniorem fratrem translata, ita etiam in istis, Azahel videlicet et Jehu, divina dispensatione intelligimus geri, ut gentium populus, qui fuerat junior, per Azahel præponatur in persona Jehu primogenito, ut scriptum est, Israeli; et juxta Scripturæ testimonium, populus qui erat in capite, propter prævaricationes assiduas, et piaculum quod intulit Domino, factus in cauda est; translatoque ab eodem regno, ut Dominus fuerat protestatus, datum est gentium populo Dei voluntatem videlicet exsequenti. Sed quia divinæ pietatis est omnes homines salvos fieri, sicuti Esau, licet juniori fratri subjectum nequaquam benedictione privavit, ita quoque et hic Eliæ a Deo prædicitur, *Relinquam mihi septem milia virorum quorum genua non sunt curvata ante Baal.* Relinquam enim ad futurum tempus pertinere intelligi voluit, quod in Domini adventu constat fuisse expletum, de illis pro certo existitisse intelligendum, qui ex omni Israele per apostolos Christi fidem susceperunt, et septiformi gratia Spiritus sancti sunt. Jehu vero, cujus vocabulum interpretatur Ipse vel Est, filius videlicet Namsi, qui interpretatur Attrahens vel Palpans, apostolorum spiritualiter præfigurabat personam. Illis quippe horum nominum valde congruit interpretatio. Beati enim apostoli semper pro certo sunt, qui pro Trinitatis confessione et veridica prædicatione Deo et universo orbi perpetuo vivunt. Joannes quoque in Epistola sua, cum de Verbo vitæ, hoc est Dei Filio, qui carnem assumpsit scriberet, ita effatus est, *Quem nostris oculis vidimus, et auribus nostris audivimus, et manus nostræ tractaverunt.* Quod autem dicitur Eliæ, *Elisæum filium Saphat de Abelmaula unges prophetam pro te*, ita intelligendum est, Elisæus enim interpretatur Dei mci salus, Saphat autem Judicans, Abelmaula vero Luctus parturiens. Dei enim Filius, qui est vera fidelium salus, cui omne judicium tradidit Pater, in quo judicio impiis et incredulis erit luctus parturiens, genennæ videlicet cruciatus, quia in substantiæ suæ splendore atque virtute non poterat ab hominibus contemplari ex deitate, ut Apostolus ait, se exinanienti majestate, in Elisæi præfiguratione servi dignatus est suscipere formam, qui verus homo ex Virginis utero procreatus, sanctoque Spiritu est unctus. Quod autem ait historia, *Qui effugerit gladium Azahel, occidet eum Jehu, et qui effugerit gladium Jehu, interficiet eum Elisæus*, hoc modo intelligi potest, gladius enim Azahel Syri, illorum doctrina accipienda est, qui ex gentibus Dominicæ incarnationis, et passionis, ac resurrectionis vates inspirati divinitus existierunt, ad contutandos videlicet Judæorum doctores, qui hoc mysterium populis occultabant. Gladius vero Jehu, qui super Israel unctus est, prædicationis intelligenda est Joannis Domini præcursoris qui, Saducæos et Phariseos ve-

niq̄otes ad baptisum suum increpans, dixisse scribitur: *Genium viperarum, quis vobis ostendit fugere futuram iram (Luc. 11)?* Gladius præterea Eliaei, Evangelicæ accipiendæ est prædicatio, de qua dixisse scribitur: *Non veni pacem mittere, sed gladium (Matth. x):* quia fideles et justos quodammodo dividit et separat ab infidelibus et injustis, et quia in cordibus credentium cupiditates interimit noxias, et vitia universa atque peccata. Interea ait Dominus ad Eliam: *Reliqui mihi septem millia virorum qui non curvaverunt genua ante Baal, et omne os quod non adoraverit eum osculans manum.* Certum est quod cordis sui oculum per elationis tenebras exstinguit, qui cum recte agit, considerare meliorum merita negligit. Ac contra magno humilitatis exemplo semetipsum illuminat, qui aliorum bona subtiliter pensat, quia dum ea quæ ipse fecerit facta foris et ab aliis conspiciat, eum qui de singularitate intus erumpere nititur, superbix tumorem premit. Hinc est quod vocem Domini ad Eliam solum se æstimantem dicitur, *Reliqui mihi septem millia virorum qui non curvaverunt genua ante Baal:* ut dum non solum se remansisse cognosceret, elationis gloria, quæ ei de singularitate surgebat, incliuaret, Prophetia namque erat, et sæpe mysteria superna cognoverat. Qui ergo difficile fuit agnoscere, in hoc mundo fideliter Dei famulos et alios remansisse? Sed hinc solerter intuendum est, oculum elatio quam nequit elaudat, quia qui humilis occulta Dei noverat, elatus et aperta nesciebat.

X. *Elias ad se vocat Elisæum.* III Reg. XIX. — Post hæc inquit, reperit Elias Elisæum filium Saphat arantem in duodecim jugis boum, et ipse in duodecim arantibus unus erat; cumque venisset, misit pallium suum super eum, qui, relicto statim bobus, ecurrit ad Eliam, et ait, *Osculer, oro te, patrem meum et matrem meam, et sic sequar te.* Cui dicit Elias: *Revertere: quod enim meum erat, feci tibi.* Reversus itaque Elisæus, tulit par boum et mactavit illos, et in aratro boum coxit carnes eorum, deditque populo ad comedendum. Duodecim juga boum viginti quatuor veteris Testamenti figuratim accipiendi sunt libri; duodecim aratores, duodecim sunt intelligendi apostoli; sed in omnibus illis Dominus existere dignatus est operator, qui dixit: *Sine me nihil potestis facere (Joan. xv).* Osculum patris, reconciliationis dignoscitur signum. In duobus enim bobus lex accipienda est et prophetia, quarum umbras et imagines Dominus noster per incarnationis suæ ac passionis mysterium occidit in littera, et in cruce suæ coxit aratro, necnon ad comedendum fidelibus præbuit, ut jam non vivant secundum litteram, sed secundum spiritum.

Post hæc refert Scriptura quod Benadab rex Syriæ obsidens et impugnare incipiens Samariam, ait: *Hæc faciant mihi dii, et hæc addant, si suffecerit pulvis Samariæ pugillis omnis populi qui sequitur me.* Hunc habet sensum: Samaria, juxta morem civitatum, habebat terram interius prope muros pene ipsi muris æqualem, ut videlicet eos sine subsidiis terræ adjacentis erectos creber, insistente manu hostili, dejiceret ictus arietis; extrinsecus autem murorum altitudo longe superficiem terræ transcenderat, maxime cum in montis vertice, ut Scriptura refert, fuerit urbs eadem. Ait ergo rex superbus obsesam terrenam civitatem, quod tantam haberet exercitus multitudinem, ut etiam si quisque militum ejus solummodo lapidem, vel cespitem, vel stipitem ad construendum contra urbem aggerem apportaret, tam sublimis ex eo posset agger exurgere, qui superfelei civitatis ipsius quæ erat intra muros, esse videretur æqualis, ita ut ex aquo pugnantem contra civitatem, tela vel faces mittere possent. Cujus temeritate arrogantiæ modesto sermone empuens rex Israel ait, *Dicite ei, Ne gloriatur accinctus, æque ut discinctus.* Aliud est autem accinctus, aliud discinctus, aliud non accinctus; accinctus namque est, qui

cingulo circumdatus incedit; discinctus qui cingulum nuper deposuit, verbi gratia, vel balneum intraturus, vel lectum ascensurus, vel alteram tunicam forte induturus; non accinctus, qui nuper tunica indutus, necdum se addita zonæ circumpositione munivit. Sic ergo et in expeditione caestrensi qui positus est, recte accinctus nominatur, id est, armis indutus, qui pugna confecta victor domum rediit, jure discinctus vocatur, quia nimirum depositis armis optatæ pacis otium gerit; qui vero necdum pugnare, neque se ad certamen parare jam ceperat, merito non accinctus esse dicitur. Ait ergo rex Israel regi Syriæ glorianti, quasi jam cepisset Samariam, quam obsidere cœperat, *Ne gloriatur accinctus æque ut discinctus;* ac si aperte dicat, Noli gloriari quasi jam victor bellici discriminis, qui adhuc in acie positus, quem victoria sequatur, ignoras. Et verum profecto dicebat, nam mox into certamine Benadab non victis adversariis triumphans, sed cæso suo exercitu fugiens, domum rediit. Benadab regem Syriæ typum habuisse diaboli, qui princeps est hujus mundi, non dubium est, qui cum triginta et duobus regibus, hoc est, omnibus vitis suis adversus humanum genus pugnare non desistit. Achab vero, quæ interpretatur Frater patris, hoc in loco personam gestavit Judæorum, eum quibus diabolus prius conficium habuit.

XI. *De visione Michææ.* III Reg. XXXII. — Interea sequitur Scriptura de visione Michææ prophetæ, ubi ait ad Achab: *Vidi Dominum sedentem super solium suum, et exercitum cæli a dextris et a sinistris ejus, et dictum est: Quis decipiet Achab, et ascendat et cadat in Ramoth Galaad? Et dixit unus verba hujuscemodi, et alius aliter.* Et egressus unus dixit, *Ego decipiam Achab, Et dictum est ei: In quo decipies? Qui respondit, dicens: Egrediar, et ero mendax spiritus in ore omnium prophetarum ejus.* Quid per solium Domini nisi angelicas potestates accipimus, quarum alis præsidens inferius cuncta disponit? Equid exercitus cæli, nisi ministrantium angelorum multitudo describitur? Quid est ergo quod exercitus cæli a dextris et a sinistris ejus stare perhibetur? Deus enim, qui est intra omnia, ut etiam sit extra omnia, et qui in-circumscribitus est, veritas illa, æterna beatitudo, quæ dextera ejus dicitur, sinistram non habet, quia nihil est quod displiceat, quia simul omnia contuetur, simul cuncta aspiciat, eam autem in quibus et bonus spiritus vivit et malus, exercitum cæli a dextris et a sinistris habere describitur: ut per dexteram intelligamus angelos electos, per sinistram vero spiritus reprobos; non enim ministrant Deo solummodo boni, qui adjuvant, sed etiam mali qui probant; non solum qui a culpa redeuntis sublevant, sed etiam qui redire nolentes gravant. Nec movere debet quod exercitus cæli etiam repulsi angeli vocantur, quia et ipsi quamvis ab æthereo cælo expulsi sint, adhuc tamen in aereo cælo demorantur; aquas enim in aere suspendi novimus, aves cæli nominamus, et de eisdem spiritalibus Paulus dicit, *Contra spiritalia nequitia in castibus (Ephes. vi).* Quorum caput enuntians ait: *Secundum principem potestatis aeris hujus.* Ad dexteram ergo et sinistram exercitus stat, quia voluntas electorum spirituum divinæ pietati concordat, et reproborum sensus malitiæ serviens, judicio districtiois ejus obtemperat. Unde et mox spiritus in medio prolisisse describitur, per quem Achab rex exigentibus suis meritis deciperetur; neque enim fas est credere homum spiritum fallaciæ deservire voluisse, ut diceret, *Egrediar et ero mendax spiritus in ore omnium prophetarum ejus;* sed quia Achab rex peccatis præcedentibus dignus erat, ut tali debuisset deceptione damnari, quatenus qui sæpe volens ceciderat in culpa, quandoque volens caperetur ad poenam, occulta justitia, licentia malignis spiritibus datur, ut quos volentes in peccati laqueo strangulant, in peccati poenam etiam volentes trahant. Sed quo modo Deus hæc agat ubique præ-

sens, et ubique totus, ac semper præsens, et quo modo ejus simplicem et incommutabilem æternamque veritatem consulant sancti angeli, omnesque ab eodem creati sublimes et mundissimi spiritus, atque id quod in eo sempiternè justum vident, pro congruentiâ rerum inferendarum temporaliter peragant: quo modo etiam lapsi spiritus qui in veritate non steterunt, propter immunditiam et infirmitatem concupiscentiarum et poenarum suarum non valentes præsentem intrinsecus contueri et consulere veritatem, signa forinsecus per creaturam expectent, cisque moveantur, sive ad faciendum aliquid, sive ad non faciendum; quove modo cogantur æterna lege qua universitas regitur, vincti atque constricti, vel sinente Deo operari, vel cedere jubenti; et completi arduum, et explicare longissimum est.

XII. *De morte Achab.* III Reg. xxii. — Post mortem Achab regnare cœpit Ochozias filius ejus pro eo; de quo refert Scriptura quod cecidit per cancellos canaliculæ suæ, quod habebat in Samaria; et ægrotavit Ochozias rex Samariæ, qui se a domo David separavit, et per cancellos decidit, hoc significare videtur quia hæretici sive schismatici, etsi aliquam bonæ actionis arcem descendere videntur, quia tamen compagem Ecclesiæ unitatis non habent, quasi patientibus et non solidis laterum præsidibus semper ad vitiorum infirma relabuntur, dum divino destituti auxilio suæ pertinaciæ fastu intereunt.

XIII. *De militibus combustis.* IV Reg. i. — Deinde refert eadem Scriptura quod idem Ochozias miserit duos principes quinquagenarios ad Eliam, quem quia procaciter hominem Dei vocaverunt, illo orante, cœlesti igne consumpti sunt; tertius autem missus salvatus est. Figuraliter autem quinquagenarius numerus confessio pœnitentiæ est, per quod declaratur remissio peccatorum. Judæi enim nolentes Christum Deum esse verum, nec principem indulgentiæ largitorem, dicunt ei, *Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti (Jonn. viii)?* Illi tale, futuro divini ignis incendio extinguuntur. Tertius autem quinquagenarius, quia conversus ad fidem Trinitatis, demonstrat pœnitentiæ sacramenta, idcirco ad indulgentiam meruit pervenire. Sciendum est quod Scriptura sacra duobus modis maledictum memorat, aliud videlicet quod approbat, aliud quod damnat; aliter enim maledictum profertur judicio justitiæ, aliter livore vindictæ. Maledictum quippe judicio justitiæ ipso primo homine peccante profertur est, cum audivit: *Maledicta terra in opere tuo (Gen. ii).* Maledictum justitiæ judicio profertur, cum dicitur ad Abraham, *Maledicam maledicentibus tibi (Gen. xii).* Rursum quia maledictum non judicio justitiæ, sed livore vindictæ promitur, voce Pauli prædicantis admonemur, qui ait, *Benedicite, et nolite maledicere (Rom. xii);* et rursum idem: *Neque maledicere regnum Dei possidebunt (I Cor. vi).* Deus ergo maledicere dicitur, et tamen maledicere hominem prohibet; quia quod homo agit malitiâ vindictæ, Deus non facit, nisi examine et virtute justitiæ; nam et sancti viri cum maledictionis sententiam profertur, non ad hanc ex voto ultionis, sed ex justitiæ examine erumpunt; intus enim subtilè Dei judicium aspiciunt et mala foris exurgentia, quia maledicto debeant ferre cognoscunt, et eo in maledicto non peccant; quod ab interno judicio non discordant, Hinc est quod Petrus in offerentiâ sibi pecuniâ Simonem sententiam maledictionis intorsit, dicens, *Pecunia tua tecum sit in perditionem (Act. viii);* qui enim non ait, Est, sed Sit, non indicativo, sed optativo modo se hæc dixisse significavit. Hinc Elias duobus quinquagenariis ad se venientibus dixit: *Si homo Dei sum, descendat ignis de cœlo, et consumat vos; quorum utique sententia quantâ veritatis ratione convaluit, terminus causæ monstravit; nam et Simon æterna perditione interit, et duos quinquagenarios desuper flamma veniens consumpsit. Virtus ergo subsequens testificatur qua mente maledi-*

ctionis sententia cum maledicentis innocentia permanet, cum cum; qui maledicitor usque ad interitum maledictio absorbet. Itaque ex utriusque fine partis colligitur quia ab uno et intimo iudice in reo sententia sumpta jaculatur; quod enim abstrahendus Elias atque elevandus ad cœlum jussit Elisæo ut resideret in Bethel, aut Hiericho sive Jordane, et ille semper juraverit per Dominum quod non relinqueret eum, hoc figurasse videtur quod apostolorum in se habuerit figuram, qui ab ipsa revelatione fidei, hoc enim interpretator Galgala, Christo Domino individue adherentes, usque in diem ascensionis ejus in cœlum, ab ejus comitatu non recesserunt.

Cumque transisset Jordanem, dixit Elias ad Elisæum, Postula quid vis ut faciam tibi, antequam tollar a te. Dixitque Elisæus, Obsecro ut fiat spiritus tuus duplex in me. Secundum historiæ fidem duplex spiritus Eliæ Elisæo collatus est, quia multo plures virtutes Elisæus quam Elias operatus est; tropologicè vero duplex spiritus Eliæ Elisæo attributus est, quia post ascensionem Domini per adventum Spiritus sancti duplex intelligentiæ donum, hoc est, novi ac veteris Testamenti apostolis est collatum.

XIV. *De raptu Eliæ.* IV Reg. ii. — *Cumque pergerent et incedentes sermocinarentur, ecce currus igneus et equi ignei dividerunt utrumque, et ascendit Elias per turbinem in cœlum. Elisæus autem videbat et clamabat: Pater mi, pater mi, currus Israel et auriga ejus. Et non vidit eum amplius.* Currus Israel, hoc est, mente videntium Deum, non incongrue Dominus Jesus Christus accipitur, qui electos suos patienter tolerando velut in curru portat, atque per prædicationem et disciplinam suam sicut auriga agit. Moraliter autem quid est quod Elias currus et auriga dicitur, nisi quia auriga agit, et currus portat? Doctus ergo qui mores populi et per patientiam sustinet et sacri eloquii verbis docet, et auriga dicitur et currus: currus, quia tolerando portat; auriga, quia populos bonis admonitionibus exercet. Quid est autem quod Elias ad cœlum raptus esse dicitur? Nonquidnam eum adhuc in hac carne corruptibili positum, ad illius summæ quietis requiem ante resurrectionem ascensionemque Domini credimus esse productum? Sed aliud est cœlum æreum, et aliud æthereum. Cœlum quippe æreum terræ est proximum, unde et aves cœli dicimus, quia eas volitare in aere videmus. In cœlum quippe æreum Elias sublevatus est, ut in secreta quadam terræ regione repente duceretur, ubi in magna jam carnis ac spiritus quiete viveret, quousque ad finem mundi redeat et mortis debitum solvat. Sublevatus namque Elias ascensionem Domini designavit: ille enim mortem distulit, non evasit; Redemptor autem noster, quia non distulit superavit, eamque resurgendo consumpsit, et resurrectionis suæ gloriam ascendendo declaravit. Notandum quoque est quod Elias in curru legitur ascendisse, ut videlicet aperte monstraretur quia purus homo adiutorio egebat alieno. Per angelos namque illa facta et ostensa sunt adjumenta, quia nec ad cœlum quidem æreum per se ascendere poterat, quem naturæ suæ infirmitas gravabat. Redemptor autem noster non curru, non angelis sublevatus legitur, quia is qui fecerat omnia, nimirum super omnia, sua virtute ferebatur, illo etenim revertebatur ubi erat, et inde redibat ubi remanerat, quia per humanitatem ascenderat in cœlum, per divinitatem suam et terram pariter continebat et cœlum; neque enim arbitrarum est Eliam vel sic esse sicut erunt sancti, quando, peracto operis die, denarium pariter accepturi sunt; vel sic quemadmodum sunt homines, qui ex ista vita nondum emigraverunt, de qua ille tamen non morte, sed translatione migravit. Jam itaque aliquid melius habet, quam in hac vita possit, quamvis nondum habet quod ex hac vita recte gesta in fine habiturus est; pro nobis enim meliora providerunt, ne sine nobis perfecti perficerentur. Aut si quisquam putat hoc

Eliam mereri non potuisse, si duxisset uxorem filiosque procreasset: creditur enim non habuisse, quia hoc Scriptura non dixit, quamvis et de celibatu ejus nihil dixerit: quid de Enoch respondebit, qui filiis genitis Deo placens non mortuus, sed translatus est? Cur ergo et Adam et Eva, si juste viventes caste filios procreassent, nonne eis possent translatione non morte succedentibus cedere? nam si Enoch et Elias in Adam mortui, mortisque propaginem in carne gestantes, quod debitum ut solvant, creduntur etiam redituri ad hanc vitam, et quod tandem dilatatum est morituri, nunc tamen in alia vita sunt, ubi ante resurrectionem carnis antequam animale corpus in spiritali mutetur, nec morbo nec senectute deficiunt, quanto justius ac probabilius, primis hominibus, illis præstaretur, sine ullo suo parentumve peccato viventibus, ut in meliorem aliquem statum filiis genitis cederent, unde sæculo finito cum omni prosperitate sanctorum in evangelicam formam, non per carnis mortem, sed per Dei virtutem multo felicius mutarentur!

Apprehenditque vestimenta sua, et scidit illa in duas partes, et levavit Elisæus pallium Eliæ quod ceciderat ei. Elisæus enim Domini ac Redemptoris nostri figuram gestavit, vestimenta vero illius veteris Testamenti accipiendæ sunt Scripturæ, quæ tunc scissæ, hoc est, revelatæ hominibus sunt, quando per passionem et resurrectionem sive ascensionem ipsius in cælo expletæ sunt. Pallium vero Eliæ ab Elisæo collectum, virtus accipienda est Verbi, quam ad glorificandam carnem suam mundo reliquit.

XV. *Ab Elisæo sanata aquæ.* IV Reg. II. — Habitate autem Elisæo in Hiericho, venerunt ad eum viri civitatis, et dixerunt ei: *Ecce habitatio civitatis hujus valde optima est, ut ipse tu, domine, perspicias; sed aquæ pessimæ sunt, et terra sterilis. At ille ait, Afferte mihi vas novum, et mittite in eo sal. Qui cum attulissent, egressus ad fontem aquarum, misit in eum sal, et ait, Hæc dicit Dominus: Sanavi aquas has, et non erit in eis ultra mors neque sterilitas. Sanata ergo sunt aquæ usque ad diem hanc juxta verbum Elisæi quod locutus est.* Civitas Hiericho mundi hujus præsignabat figuram, cujus habitatio secundum Conditionis creationem non simpliciter tantum, sed valde ab omnibus, ut ceroritur, optima est. Aquæ vero illius pessimæ, doctrina accipienda est philosophorum et poetarum, videlicet hominum mentes ad dæmonum cultum et libidinem atque luxuriam provocans. Terra vero sterilis omne indicat hominum genus, qui, relicto Creatore Deo, obscuratis sensibus, deserviebant omnibus creaturis. Quem enim in hoc facto miraculo, nisi Dominum Jesum Christum præfiguravit, qui postquam *Verbum caro factum est* (Joan. I), atque per ministrum in Jordane fluvio baptizari dignatus est, aquas Hiericho steriles, hoc est, hujus mundi convertit in lavari fecunditatem, ut quicquid ex eis regeneratum fuisset, vitalem acciperet spiritum. In sale quippe sapientia, in vase vero rudi caro Domini intelligitur.

XVI. *De pueris ab eo maledictis.* IV Reg. II. — *Ascendit, inquit, in Bethel. Cumque ascenderet per viam, pueri parvi egressi sunt de civitate, illudebantque ei dicentes: Ascende, calve, ascende calve! Quibus maledicens in nomine Domini, continuo egressi sunt duo ursi de saltu, et laceraverunt ex eis quadraginta duos pueros; et abiit ex inde in montem Carmeli.* Elisæus, qui interpretatur Dei salus, personam Salvatoris gestasse non dubium est; qui Salvator ascendens in Bethel, hoc est, ad domum Dei cælestem, a Judæis quasi a pueris insipientibus subsannatus est, clamantibus iisdem Judæis, *Ascende, calve, ascende, calve! Crucifige, crucifige* (Joan. XIX)! in Calvarie loco: ob cujus piaculi facinus plebs Judæorum, decursis quadraginta duobus annis, post resurrectionem Salvatoris et ascensionem in cælos, a principibus Romanorum, Vespasiano videlicet et Tito, quasi a duobus ursis consumpta est. Mons vero Carmelus

A Ecclesia intelligenda est, ad quam, spreto Israele, stum Dominus transtulit regnum.

XVII. *De filius viduæ a servitute vindicatis.* IV Reg. IV. — *Mulier quædam, inquit, de uxoris prophetarum venit ad Elisæum, et ait: Servus tuus vir meus mortuus est, et tu nosti quia timens erat Deum; et ecce nunc veniens creditor duas filios meos vult tollere in servitute sibi. Cui dixit Elisæus: Quid habes in domo tua? indica mihi. At illa, Modicum, inquit, olei quo ungar. Ad quam Elisæus, Vade, ait, et pete tibi vasa non pauca, et ingressa cubiculum, tolle de ipso oleo, et mitte in vasis; tu infunde, et filii tui offerant vasa; cumque impleta fuerint, vende et redde creditori tuo; tu autem et filii tui vivite de reliquo. Quæ abiit, et fecit sicut ei vir Dei præceperat.* Mulier hæc vidua antiquam sanctorum patrum, qui sub lege fuerunt, significavit Ecclesiam, quæ in adventu Salvatoris a legali præcepto quasi a legitimo viro destituta, cum duobus superstitibus filiis, id est, gemino populo derelicta est. Creditor hujus Ecclesie diabolus intelligendus est, qui humanum genus ante adventum Salvatoris per originale delictum et quotidiana peccata obnoxium tenebat. Quæ Ecclesia parum olei in vasculo tenebat, quia gratiam evangelicæ prædicationis intra litteram legis et prophetiam veteris Testamenti non revelatam apud se continebat. Postquam vero ad cognitionem veri Elisæi, hoc est, Salvatoris nostri pervenire promeruit, ejus consultu a vicinis suis, plurima vasa vœta petiit, quia per Apostolorum prædicationem multitudinem credentium ex diversis gentibus intra domum fidei ad se collegit. De oleo quoque, quod apud se habebat, in cætera vasculo transfudit, quia gratiam spiritalem per ora prædicatorum in cunctis gentibus mutavit; de quo oleo, id est, divino, filios suos redemit, quia per donum Spiritus sancti atque charitatis unionem a perpetua servitute peccati semetipsam cum cunctis fidelibus liberavit.

XVIII. *De hostibus Elisæi.* IV Reg. IV. — *Factum est autem ut Elisæus transiret, et erat ibi mulier magna quæ tenuit eum, ut comederet panem. Cumque frequenter inde transiret, divertebat ad eam, ut comederet panem. Quæ dicit ad virum suum, Animadverto quod vir Dei sanctus est iste, qui transit per nos frequenter. Faciamus ergo ei cœnaculum parvum, et ponamus in eo lectum, et mensam, et sellam, et candelabrum, ut cum venerit ad nos, maneat ibi, etc.* Mulier ista Sunamitis typum Ecclesie retentabat, quæ priusquam verum Elisæum, hoc est, Salvatorem nostrum per fidem susciperet, sterilis fuit; postquam vero eundem Dominum in hospitio cordis sui suscipere promeruit, populum fidelem quasi unicum filium genuit. In cœnaculo altitudo fidei, in lectulo vero quies spiritalis atque contemplationis otium præfiguratur. In mensa autem unitas fidei et concordia prædicationis innuitur; in sella vero docendi potestas; in candelabro illuminatio fidei, sive claritas virtutum exprimitur.

XIX. *De puero resuscitato.* IV Reg. IV. — Post hæc refert Scriptura de filio Sunamitis, quem puer Elisæi missus cum baculo non resuscitavit, per semetipsum vero veniens, seque super mortuum sternens, atque ad ejus membra se colligans, huc illucque deambulans, et in ore mortui septies aspirans hunc ad redvivam lucem profinus per mysterium compassionis animavit: quia videlicet auctor humani generis Deus quasi mortuum puerum doluit, cum extinctos nos iniquitatis aculeo miseratus aspexit. Et quia per Moysen terrorem legis protulit, quasi per puerum virgam misit: per legem quippe virgam Dominus tenuerat eum dicebat, Si quis hæc vel illa fecerit, morte moriatur. A peccati igitur morte timor nos suscitare non valuit, sed ad statum vitæ aspirata mansuetudinis gratia erexit. Sed puer cum baculo mortuum suscitare non voluit, quia, Paulo attestante, nihil ad perfectum adduxit lex (Heb. VII). Ipse autem per semetipsum veniens, et super

cadaver se humiliter sternens, ad adæquanda mortui membra se collegit, quia cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinanivit, formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus, et habitu inventus ut homo (Phil. II). Huc illucque deambulabat, quia et Judam juxta et longe positas gentes vocat. Super mortuum septies inspirat, quia per apertionem divini numinis gratia septiformis Spiritus in peccati morte jacentibus aspirat; moxque vivens agitur, quia is quem terroris virga suscitare non potuit, per amoris spiritum puer ad vitam rediit.

XX. De Naaman a lepra mundato. IV Reg. v. — Jam nunc historia Naaman Syri prosequenda est. Superius ostendimus Elisæum typum habuisse Domini Salvatoris. Naaman vero princeps militiæ Syriæ, qui leprosus fuerat, et suggestente ancilla ab beatum Elisæum sanandus advenit, populum gentium figuravit. Puella vero parvula, quæ de terra Israel ab Assyriis capta, et in Syriam ducta, uxori Naaman servitium exhibebat, et dominæ suæ suggererat quod si ad beatum Elisæum suus dominus pergeret, sanitatem consequeretur, legis accipienda est fama: idcirco videlicet parvula nuncupata est, quia, ut Apostolus ait (Hebr. vii), nullum ad perfectum reducere valuit: omnis enim perfectio in Domino Jesu Christo est: fama quippe eorum quæ in lege de castitate et sobrietate, patientia, justitia, hospitalitate, pietate cæterisque virtutibus habebantur, ad universas pervenerat nationes: quia licet in tempore illo in sola Judæa prophetia flourerit, fieri tamen non poterat, nisi ut etiam ad illas vicinas gentes beata ejus noitiâ perveniret; et quamquam eandem custodire contenderent, tamen velut captiva eisdem serviebat, quia idololatriæ cultui deditæ erant. Audivit Naaman puellam, et venit ad Elisæum sanandus a lepra; et populus gentium audivit famam legis prophetiæ, et venit ad Christum ab omnium peccatorum lepra sanandus. Quid tamen dixit beatus Elisæus per nuntium ad Naaman, videamus. Ait enim ei, *Vade, inquit, lavare septies in Jordane*. Quod cum audisset Naaman, tantum ut lavaretur septies in Jordane, indignatus est, et volebat renuere; sed ab amicis suis consilio accepto, acquievit ut lavaretur, et purgatus est. Hoc significavit quia populus gentium, antequam Christus crucifigeretur, ipso per se Christo loquente non crederunt, sed postea docentibus apostolis ad sacramentum baptismi fideliter venit. Elisæus namque in præfiguratione futurorum Naaman Syrum videre noluit, et tamen minime despexit; sic nimirum Dominus Jesus Christus populum gentium, qui eum carnalibus oculis minime vidit, exterum a sua salute non fecit. Dixit ergo Elisæus ad Naaman ut lavaretur septies in Jordane. Notandum quod Elisæus mittit Naaman ad Jordanem fluvium; ita Christus populum gentium missurus erat ad baptismum. Quod autem Elisæus non per se ipsum Naaman aut tetigit aut baptizavit, hoc significatum est, quod Christus non per se ipsum venit ad populum gentium, sed per apostolos suos, quia illis dixit: *Ite et baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (Math. xxviii). Et hoc attendendum est, quia Naaman, qui populum gentium figurabat, in illo fluvio sanitatem receperit, quem postea Christus suo baptismo consecravit. Audiens vero Naaman ut lavaretur septies in Jordane, indignatus est dicens: *Numquid non meliora sunt flumina regionis meæ, flumina Damasci Abana, et Pharpar, ut in ipsis laver et munder?* Hæc illo dicente, consilium dederunt servi sui ut acquiesceret prophetæ consilio. Quid autem hoc significet, intuentium est. Sanctus Elisæus sicut diximus, typum habebat Domini Salvatoris, et Naaman figurabat populum gentium. Quod vero de suis fluminibus sanitatem se receptorum esse credebatur, hoc indicabat quod genus humanum de libero arbitrio et de propriis meritis præsumebat. Sed propria merita sine gratia Christi libertatem habere pos-

A sunt, recipere sanitatem omnino non possunt. Unde nisi ad exemplum Naaman, humanum genus consilium Elisæi audisset, id est, per Christi gratiam donum baptismatis humiliter excepisset, ab originali et actuali lepra liberari non potuisset. Sive aliter flumina Damasci, quorum aquas Naaman Syrus meliores aquis Jordanis esse opinabatur, hujus mundi sapientiam significant, quam populus gentium priusquam fidem Christi perciperet, pro magno habens, evangelica præcepta negligens, contemnebat. *Lavare septies*, dixit, propter septiformem gratiam Spiritus sancti, quæ in Christo Domino requievit. Denique quando in eo fluvio Dominus baptizatus est, Spiritus sanctus in columbæ specie super eum venit. Cum ergo in figura baptismi Naaman in fluvium descendisset, *Facta est*, inquit Scriptura, *caro ejus tamquam pueri parvuli* (IV Reg. v). Hanc similitudinem in populo Christiano compleri videmus, quia omnes qui baptizantur, sive senex sit, sive juvenis, omnes tamen infantes appellantur, quia per Adam et Evam veteres nascuntur, per Christum et Ecclesiam novi regenerantur. Prima generatio perducit ad mortem, secunda generatio perducit ad vitam. Prima generatio filiæ iræ, secunda generatio vasa misericordiæ, sicut Apostolus dicit: *In Adam omnes moriuntur, in Christo omnes vivificabuntur* (I Cor. xv). Quo modo Naaman senex septies lavando factus est velut puer, sic populus gentium cum esset peccatis veteribus senex, et multis iniquitatum maculis velut lepra perfrusus, per gratiam baptismi ita renovatur, ut in eo nec originalis nec actualis peccati lepra remaneat; et qui fuerat criminum ponderibus curvus, ad exemplum Naaman saltem lavacro renovatur, ut parvulus, et prima stola induitur. De qua Apostolus ait: *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis*. In emundatione Naaman Syri, decima virtus ponitur Elisæi. Denarius enim numerus consummationem sive perfectionem demonstrat, quia in fine mundi Dominus legitur advenisse, in quo universis C lepra infidelitatis aspersis cognoscitur salus attributa. Quod vero posteaquam mundatus est Naaman munera obtulit beato Elisæo, et ille accipere noluit Christi in hoc gratia figuratur, quæ ideo gratia dicta est quia gratis datur; sic enim ipse Dominus in Evangelio discipulis dixit:

Infirmos curate, mortuos suscite, dæmone sefcite: grati accepistis, gratis date (Math. x). *Dixitque interea Naaman ad Elisæum: Obsecro, concede mihi serva tua, ut tallam onus duorum burdonum de terra: non enim faciet ultra servus holocaustum aut victimas diis alienis, nisi Domino sali*. Onus terræ duorum burdonum, incarnationis Christi prætendebat sacramentum, cujus mysterium uterque populus ex circumcissione videlicet et præputio ob spem æternæ beatitudinis portare non renuit. Posthæc refert eadem Scriptura quod interrogaverit Elisæus Jezi puerum suum:

Unde venis, Jezi? Qui respondit, Non ivit servus tuus quoquam. Et ille ait, Nonne cor meum in præsen- ti erat, quando reversus est homo de curru suo in occursum tuum? Nunc igitur accepisti argentum, et accepisti vestes, ut emas oliveta et vineta, et oves et boves, et servos et ancillas. Sed et lepra Naaman adharebit tibi et semini tuo, usque in sempiternum. Sic enim propheta Elisæus puerum suum Jezi absens corpore vidit accipientem munera, quæ dedit illi Naaman Syrus, quem propheta memoratus a lepræ deformitate mundaverat, quod servus nequam, Domino suo non vidente, latenter se fecisse putaverat, quanto magis in illo corpore spirituali videbunt sancti omnia, non solum si oculos claudant, verum etiam unde sunt corpore absentes? Tunc enim erit perfectum illud de quo loquens Apostolus ait: *Ex parte, inquit, scimus, et ex parte prophetamus; cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est* (Hebr. xiii). Deinde ut quo modo posset aliqua similitudine ostendere quantum ab illa quæ futura

est distet hæc vita, non qualicumque hominum, verum etiam qui præcipua hic sanctitate sunt præditi: *Cum essent*, inquit, *parvulus, quasi parvulus sapiebam, quasi parvulus loquebar, quasi parvulus cogitabam; cum autem factus sum vir, evacuavi quæ parvuli erant; videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem; nunc scio ex parte, tunc autem cognosco sicut et cognitus sum (Hebr. xii)*. Si ergo in hac vita, ubi hominum mirabilium propheta ita comparanda est illi vitæ, quasi parvuli ad juvenem, vidit tamen Elisæus accipientem munera servum suum, ubi ipse non erat. Hanc eum venerit quod perfectum est, nec jam corpus corruptibile aggravabit animam, sed incorruptibile nihil impedit; illis sancti ad ea; quæ videnda sunt, oculis corporeis; quibus Elisæus absens ad servum suum videndum non indiguit, indigebunt? Namque, secundum interpretes septuaginta, ista sunt ad Jezi verba prophetæ: *Nonne cor meum erat tecum; quando conversus est vir de curru in obviam tibi, et accepisti pecuniam?* et cætera. Sic autem ex Hebræo interpretatus est presbyter Hieronymus: *Nonne cor meum*, inquit, *in præsentem erat, quando reversus est homo de curru suo in occursum tui?* Corde suo ergo dixit se hoc vidisse propheta, adjunctus quidem mirabiliter, nullo dubitante, divinitus; sed quanto amplius tunc omnes munere isto abundabunt, cum Deus erit omnia in omnibus; habebunt tamen etiam illi oculi corporei officium suum, et in loco suo uterque erit illis spiritus per spiritale corpus: neque enim ille propheta, quia eis non indiguit, ut videret absentem, non eis usus est ad videnda præsentia: quæ tamen videre spiritu posset; etiam si illos clauderet, sicut vidit absentia, ubi eum eis ipse non erat. Absit ergo ut dicamus illos sanctos in illa vita Deum clausis oculis non visuros, quem spiritu semper videbunt; sed utrum videbunt et per oculos corporis, eum eos apertos habebunt; inde quaestio est: si enim tantum poterunt in corpore spiritali, eo modo utique etiam ipsi oculi spirituales, quantum possunt isti, quales nunc habemus, procul dubio per eos Deus videri non poterit. Longe itaque alterius erunt potentia, si per eos videbitur incorporea illa natura, quæ non continetur loco, sed ubique tota est. Jezi, minister Elisæi, qui cupiditate argenti deceptus, pecuniam a Naaman Syro accepit, et post paululum lepræ contagione est percussus, Judæi proditoris typum gessisse non dubium est: sicut enim Jezi ideoserviebat beato Elisæo; ut pecuniam posset acquirere, ita et Judas propterea adhæserat Domino Salvatori, ut fraudem faceret, et terrenas divitias congregaret. Denique sic de illo in Evangelio scriptum est, *Quia fur erat, et oculos habebat, et ea quæ mittebantur, exportabatur (Joan. xi)*. Nam Jezi qui gratiam magistri potuerat promereri, sicut dominus suus consecutus fuerat beati Eliæ, cupiditate victus in æternum meruit crudeli lepra perfundi; Judas vero per amorem pecuniæ et apostolatûs gratiam perdidit, et laqueo vitæ sniuit. Ac sic intelligimus omnes malos sacerdotes intra Ecclesiam intus in anima peccati lepra esse perfusos, qui contra Dominica præcepta ministerium quod gratis acceperunt gratis non administrant, et pro omni opere quod in Ecclesia gerunt non futuram mercedem, sed præsentem quarunt retributionem; potest enim Jezi etiam Judæorum populum figurare, qui eo tempore peccati lepra percussus, quod ab ea populus gentium liberatur. Denique sic infideles Judæi in passione clamaverunt: *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros (Math. xxv)*: tunc enim peccati lepra perfundi meruerunt, quando super cœlestem medicum ore sacrilego clamaverunt: *Tolle, tolle, crucifige eum (Joan. xix)*: Ergo eo tempore in illis remansit lepra, quo ad nos transit gratia. Denique sic et apostolus Paulus ad eos loentis est dicens: *Vobis, inquit, oportuit primum loqui verbum Dei, sed quia vos indignos iudicastis æternæ vitæ, ecce convertimini ad gentes (Act. xiii)*. Quando doctrina apostolorum ad

gentes transiit, tunc in miseris Judæis peccati lepra permansit.

XXI. *De ferro natante*. IV Reg. vi. — Posthæc refert Scriptura quod, eunte beato Elisæo cum filiis prophetarum ad Jordanem fluvium, dum sibi ligna conciderent, ceciderit securis in aquam, et ille de eujus anano corruit clamaverit ad beatum Elisæum: *Heu! heu! et hoc ipsum mutuo acceperam*. Posthæc in loco ubi securis illa ceciderat, beatus Elisæus *misit lignum, et natavit ferrum*. Dominus Jesus Christus, cujus figuram Elisæus gestavit, cum per præsentiam corporis sui Judæorum impietatem tamquam infructuosam arborem succidere vellet, quia de illo Joannes ait: *Ecce securis ad radicem arborum posita est (Math. iii)*: interveniente passione corpus ipsius velut manubrium deseruit, et in inferni profunda descendit; quod in sepultura depositum, ad vitam tamquam ab manubrium suam spiritu redemite, surrexit. Sive aliter, Elisæum typum habuisse Domini Salvatoris frequenter jam supra diximus; sed et in puero illo filio prophetæ, cui securis de manu lapsa est, non incongrue Christus intelligitur: securis illa quæ cecidit, Adam sive totum genus humanum significasse videtur. Tenebat ergo filius prophetæ securim in manu sua, et Dominus ac Salvator noster humanum genus quod creaverat in manu potentia suæ. Sed quemodo securis illa de manu prophetæ in profundum corruit, ita et genus humanum de manu omnipotentis Dei per superbiam se excussit, ceciditque in fluvium luxuriæ, vel omnium peccatorum gurgite se submersit. Securis ergo illa in profundo jacebat, quia genus humanum in omnium criminum abisso infelici ruina corruerat, sicut scriptum est, *Infixus sum in limo profundi (Ps. lxxviii)*. Iterum: *Devent in altitudinem maris, et tempestas demersit me (Ibid.)*: fluvius enim ille ubi securis cecidit, significat præterfluentem, et fugitivum, et descendentem in voluptatem vel luxuriam, sæculi hujus cursum; fluvius enim a fluendo nomen accepit, et quia omnes peccatores transitoris voluptatibus inhaerentes fluere dicuntur, ideo securis illa in fluminis limo jacebat oppressa. Veniens ergo Elisæus *misit lignum, et natavit ferrum*. Quid est lignum mittere et ferrum in lucem producere, nisi patibulum crucis ascendere, et de profundo inferni humanum genus eripere, et de omnium peccatorum limo per crucis mysterium liberare? Postquam vero natavit ferrum, *misit manum propheta et recepit illud*, et reddidit ad utilem usum domini. Ita et de nobis factum est, quod de manu Domini superbiendo cecideramus, per crucis lignum ad manum vel potestatem Domini redimus. Item moraliter, ferrum in manubrio donum intelligitur in corde; ligna vero per hoc cadere, est prave agentes increpare, quod nonnumquam dum fluxe agitur, dum lapsus vanæ gloriæ in accepta eadem scientia non vitatur, ferrum in aqua perditur, quia ex dissoluto opere intelligentia figuratur, quam profecto intelligentiam ad hoc novimus dari, ut ante dantis oculos ex bona actione debeat restitui. Unde et recte is qui ferrum amiserat, clamabat, *Heu! heu! heu! domine mi, et hoc ipsum mutuo acceperam*; habent enim hoc electi propriam, si quando in eis sua scientia furtiva vanæ gloriæ culpa subripitur, ad cor velociter redeunt, et quidquid in se ante districti iudicis oculos damnable inveniunt, lacrymis insequantur; qui flentes non solum caute inspicunt, quæ mala commiserunt, sed ex accepto munere quæ redere etiam bonâ debuerunt, quia nimirum tanto se amplius peccatores sentiunt, quanto ex neglectis bonis quæ agere poterant debitores tenentur: recte enim qui ferrum perdidit, clamabat, *Heu! heu! heu! et hoc ipsum mutuo acceperam*. Ac si dicat, Illud per dissolutionem negligentia perdidit, quod ut per bona opera redderem, ex gratiâ creditoris acceperam. Et nunquam Deus mentem deserit, quæ in peccatis se veraciter agnoscit. Unde et mox Elisæus veniens, lignum deorsum mittit, et ferrum in superficiem at-

tulit: quia videlicet Redemptor noster, pie nos repleans, cor peccatorum humiliat, et ei quam amiserat intelligentiam reformat; lignum mergit, et ferrum levat, quia eos affligit, et scientiam reparat. Unde bene in alia translatione dicitur quod infregit lignum atque iactavit, et sic ferrum sustulit: lignum namque confringere est cor ab elatione conterere; lignum ad ima iactare, elevatum cor in cognitionem, ut diximus, propria infirmitatis humiliare; atque illico ferrum in superficiem redit, quia ad usum exercitationis pristinum intelligentiæ recurrit. Igitur quoniam donum intellectus quod accipitur vix cum tot difficultatibus custoditur, curandum valde est ne otio torpeat, curandum ne incitationes operis vitio elationis evanescent. Sancti namque viri minime exsultant, cum cognoscunt quæ faciunt, sed cum faciunt quæ cognoverunt; etsi intelligendo largiores congaudent a munere largitoris, moerentes tamen considerant debitum operis, ut videlicet actione persolvant quod eis prorogatum est in cogitatione. Stultus namque est debitor, qui gaudens pecuniâ mutas accipit, et tempus quo reddere debet non attendit. Moderatur autem lætitiâ accipiendi, quando solerti providentiâ etiam constitutum tempus reddendi cogitatur.

Rex autem Syriæ plûgnabat contra Israël; consiliumque inivit cum servis suis dicens: In loco illo et illo ponamus insidias, et reliquâ. Rex Syriæ Samariam obsidens, diaboli gestabat typum; qui ante adventum Salvatoris Judæarum populum sua obsidione concluderat, cuius sævitia atque occultæ insidiæ, quas humano prætendebat generi veri Eliæ, hoc est, Domini Salvatoris præsentia atque virtute frustratæ sunt. Exercitus regis Assyriorum, qui ad capiendum Eliæum ab ipso missus est, Scribarum et Pharisæorum habuerunt typum, qui insinuetur diaboli ad persequendum Deum instigati sunt, et per virtutem ejusdem Domini et Salvatoris nostri iusto iudicio obcæcati sunt, et rorsum per misericordiam illius panem verbi Dei sunt pasti, et aqua scientiæ refecti. Merito movet quo modo poterunt Syri isti ire in Samariam, si tali erant exercitatu percussus ut omnino nihil viderent. Hæc aorasta etiam illi percussus sunt qui querebant ostium Leth: hoc enim modo sua calamitate turbati amentes facti sunt, usque dum irent in Samariam, et ulterius prophetam tali modo comprehendere non quæsierunt.

XXII. De ob. idione Santariæ. IV Reg. vi.—*Factum est autem post hæc, congregavit Benadab rex Syriæ universum exercitum suum, et ascendit, et obsedit Samariam. Facta est autem sabbas magna in Samaria, et temditia obsessa est civitas donec renundaretur caput asini octoginta argenteis, et quarta pars canistri stercoris columbarum quinque argenteis, etc. Fames Samariæ illata inopiam significat verbi Dei, sive egestatem fidei, per quam diabolus ante adventum Salvatoris Dei populum coneluserat. Caput asini octoginta argenteis renundatum significat superbiâ quæ iniunctum est omni peccati; per asinum enim, quod inmundum est animal, omnia vitia diaboli prælugasse non dubium est, quorum, ut dictum est, caput est superbiâ. Hanc reprobi omnes, neglecto decalogo legis, atque ogeduâ Evangelii, in qua imago est Dei, in cibum maluerunt sumere quam panem verbi Dei. Quarta vero pars canistri stercoris columbarum, quod quicquid argenteis emptum, in cibum sumere dicitur, hoc figurasse videtur, quod populus reprobus, relicta cultura Dei, atque quinque corporis sensibus subditus, per idolorum culturam et simulationem velut quodam fetore peccatorum pasti, diabolo satisfaciebant. Duæ mulieres, quartum unâ famis inopia coacta filium suum comedit, reproban plebem ex Judæis significasse non dubium est, quæ omne bonum quod in se originaliter habuit inopia fidei consulta consumpsit. Alia vero quæ in tale facinus consensum præbere renuit, electam plebem procul dubio figuravit.*

A *Quatuor ergo viri erant leprosi juxta introitum portæ, qui dixerunt ad invicem. Quid hic esse volumus donec moriamur? et reliquâ. Quatuor leprosi qui extra civitatem positi futuram Israël defensionem pronuntiant, illos indicasse videntur qui ex populo Judæarum immunditiam peccatorum suorum prius cæteris confessi sunt, et ad tantam pervenire inveniunt gratiam, ut victum atque fugatum diabolum per victoriâ crucis Christi cæteris annuntiant. Quinquæ equi qui in Samaria præ inopia famis tantummodo remansisse dicuntur, carnalem Judæarum populum sub quinque libris legis dærelitum figurasse certum est. Dux ille qui futuram frumentum abundantiam per Eliæum venturam audens, credere noluit, Scribarum atque Pharisæorum gestavit figuram, qui fertilitatem in Ecclesiâ divinitus collatam vidi, et quæ credere noluit, ab hæc impietate sua mortuis, a fidelibus conculcatus est. Mulier Sunamitis, quæ ob inopiam famis consulto Eliæ de Judæa ad terram Philistinum transivit, primitivam Ecclesiâ, quæ per apostolos ex circumcissione in Christo crediti, præsignavit; quæ Ecclesiâ ob infidelitatem Judæorum, atque inopiam verbi Dei, quæ illos obtinuit, revelante sibi divino Spiritu ad populum gentium transmigravit: hæc enim in fine mundi, postquam plenitudo gentium introierit, ad priorem populum revertens, prædicante Eliâ, electos ex eadem plebe quasi pristinum paternorum veterum possessionem in proprio jure recipiet, et tunc omnis Israël salvus fiet (Rom. xi). Quod ait Jojada pontifex sacerdotibus et levitis in templo, proferens Joas filium Azariæ, quem sex annis, quibus regnavit Athalia, elam nutriebat in templo.*

XXIII. De Joâ mecto in regem. IV Reg. xi.—*Tertia autem pars vestram introbat sabbato, et observet excubitus domus regis; tertia autem pars sit ad portam Scyr, et tertia pars ad portam quæ est post habitaculum scutariorum. Custodiatis excubitus domus Messa, duc vero partes e vobis omnes egredientes sabbato, custodiant excubitus domus Domini circum regem, et vallabitis eum, habentes arma in manibus vestris, etc. quæ ibidem dicta vel facta commemorantur, melius intelliguntur, si de locis templi in quibus actum est, latius aliqua replentur. Templum quidem ipsum, exceptis porticibus, quibus omni ex parte sibi adjacentibus circumdabatur, habebat intra parietes: hæc est enim mensura prima quam Verba dierum nominant: Sexaginta cubitos longitudinis, viginti autem latitudinis; cujus omnis ambitus atrio tribus cubitis alto erat circumdatus, habente introitum a parte orientis, cujus in libro Regum ita meminit Scriptura, Et edificavit atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, et uno ordine lignorum cedri: interius videlicet hoc appellans atrium, eo quod alia circa hoc exteriora sint facta. Porro in Verbis dierum ita: Fecit etiam atrium sacerdotum, et basilicam grandem, et ostia in basilica; quæ texti ære (II Par. iv): atrium videlicet sacerdotum hoc nominans, quia nimirum ad hoc erat factum, ut ab ingressu templi cæteros arceret, solisque hoc sacerdotibus licere designaret. Erat autem hoc idem atrium ab australi, ab occidentali et septentrionali parte vicinios muro templi. Porro ad portam Solis, unde et introitum per gradus habebat, in magnam se prolixitatem a templo protendebat: utpote quod in illa sui parte altare holocausti, in illa lutes bis quinos, in quibus hostiæ lavarentur, in illa mare æneum, in quo intraturi ad ministerium sacerdotum lavarentur, in illa sacerdotum immolantium et psallentium habebat choros levitarum. Circumdabatur hoc atrium undique versum a longa æde per maximam in quadrum; cujus interior paries, id est, qui templum a quatuor mundi partibus respiciebat, inferius erat per totum in arcibus constructus, ulterior vero firma soliditate fundatus, et januas habens arcas, ut supra dictum memoravimus, et ostia in basilica, quæ texti ære; quæ etiam porticibus communis, maxime et opportunitis erat discreta conculcatis; et rursus extra hanc ædem in gyro altera*

simili schemate facta; sed et tertia nihilominus circa illam eodem ordine facta per gyrum, interiora omnia longe lateque circuibat, in hoc tantum a prioribus distans ædibus, quod orientalis et septentrionalis ejus paries ostia minime habebat, eo quod uterque eorum ad muros pertineret civitatis. Hæc autem sunt atria de quibus canitur in psalmis, *Qui stat in domo Domini, in atrii domus Dei nostri* (Ps. cxxxiii). Et quoniam ipsa domus Domini mediocri loco constructa erat, fiebat ut atria quanto exteriora fuerint, tanto altiores haberent parietes, utpote inferioris fundamenta habentes, adeo ut ultima quadringentos in altitudine cubitos haberent, nec tamen æquandæ templi altitudini aliquantulum appropinquarent, quorum omnium in libro Paralipomenon ita generalis fit mentio. *Dedit autem David Salomoni filio suo descriptionem porticus, et templi, et cellariorum, et cœnaculi, et cubiculorum in adytis, et domus propitiacionis, nec non et omnium quæ cogitaverat atriurum et exedrurum per circuitum in thesauros domus Domini, et in thesauros sanctorum* (I Paral. xxviii). Sed et Josephi scriptura, vel pictura ab antiquis formata, plenius quo sint hæc ordine facta distinguit (*Joseph., Antiq. Jud. lib. viii, c. 3*). His vero ita compositis, in sancta sanctorum summi tantum sacerdotis erat semel in anno ingredi, cum sanguine hostiarum; in sanctuario ante oraculum sacerdotes tantum purificati inurobiant; in atrio interiori sacerdotes omnes et levitæ; circa hoc atrium sub divo, vel si tempestas arcebat, in ædibus circumpositis viri Israelitæ ad orandum sive audiendum verbum Dei conveniebant. In tertio ordine atriurum verbum ad orandum mulieres Israelitæ sub divo, vel si tempestas non sinebat, proxima circumpositarum ædium tecta subibant. Porro in ultimo ordine atriurum gentiles, qui ad orandum forte convenerant, intrabant, ubi etiam post tempora dispersionis ii qui de gentibus nuper advenerant Israelitæ, septem diebus purificati, sic tandem in interiora sanctorum petebant. Quæ autem intra atria vel in atrii erant pavimenta, lapide vario sunt omnia strata. Ita vero ostia in ædibus contra invicem posita erant, ut ii etiam qui in ultimis consistebant templum possent intueri. Erant autem sortes viginti quatuor et sacerdotum, et levitarum, et janitorum, qui per totidem septimanas sibi ex ordine succederent; sabbato nova turba intrante ad officium, et post sabbatum ea quæ proxima septimana ministraverat, domum redeunte. Sed hic pontifex proponit necessitatem augendi circa novum regem exercitus, et eos qui intrandi septimanam habebant, suscepit in ordinem, et illos qui jam suam septimanam ministrando impleverant, ne abirent, retinuit, qui alios quosque levitas de cunctis urbibus Juda simul et principes familiarum Israel, missis in hoc centurionibus Hierosolymam, congregaverat, ut Verba dierum narrat; quos educturus filius regis tali ratione distinxit, ut omnes qui impleverunt sabbatum et egresuri erant, in duas divisi partes regem in interioribus atrii locis armati circumstarent; reliqua vero multitudo, id est, qui non erant de stirpe Levi, exteriores atriurum januas contra furorem reginæ, si quid forte adversi moliretur, custodirent. Porro qui nuper ad sabbatum venerant sacerdotes, et levitæ, et janitores, in tres divisi partes, domum regis, id est, palatium observarent, ne vel hoc regina collecto exercitu contra regem defenderent, servarent et portam habitaculi scutiariorum, per quam de templo ad palatium descendebatur, sicut infra dicitur (II Paral. xi). Duxeruntque regem de domo Domini, et venerunt per viam portæ scutiariorum in palatium et sedit super thronum regium, ubi etiam porta Seyr, et domus Messa, quæ cum porta scutiariorum nominantur, esse videntur. Scutarios autem tutores regis appellat, testante libro Paralipomenon, qui, cum Roboam scuta ærea pro aureis leicisse commemorasset, adjecit, *Et tradidit illa principibus scutiariorum, qui custodiebant vestibulum palatii* (II Paral. xxiii). In quo

A videlicet libro distinctius hæc cuncta replicantur. *Tertia pars vestrum, qui veniunt ad sabbatum, sacerdotum et levitarum et janitorum erit in portis; tertia vero pars ad domum regis, et tertia in porta, quæ appellatur Fundamentum; omne vero reliquum vulgus sit in atrii domus Domini, nec quisquam alius ingrediatur domum Domini, nisi sacerdotes, et qui ministrant de levitis, ipsi tantummodo ingrediuntur, quia sanctificati sunt, et omne reliquum vulgus observet custodias Domini. Levitæ autem circumdant regem, habentes singuli arma sua, etc.* Quod sequitur de eodem: *Produxitque filium regis, et posuit super eum diadema, et testimonium in diademate insigne capitis regium, in testimonio designat decreta legis Dei, quibus quid agere rex debeat, qualiter vivere, præcipitur. Denique in libro Verborum dierum apertius: Et imposuerunt, inquit, ei diadema, dederuntque in manu ejus tenendam legem; et magnæ utique erat salutarisque prudentiæ, ut per tyrannicæ impietatis reginæ necem succedente in regium filio regis legitimi, cum ipso regni habitu simul disciplina legis Dei servanda committeretur; et qui se prælatum regendo videret, ipse se regendum divinis legibus subdi debere meminisset. Quod inauguratum templum Domini tempore prælati regis Joas dicitur; et non fiebat ratio his hominibus qui accipiebant pecuniam, ut distribuere eam artificibus, sed in fide tractabant eam, devotionem ostendit eorum, de quibus sermo est, qui tantum studii in religione habuerunt, ut nullus dubitaverit quin pecuniam Domini siue alicujus fraudis suspicione tractarent, et hanc de ærario sublata fideliter artificibus ad muniendam domum, prout singulis opus esset, offerrent.*

Post hæc mortuus est, inquit, Elisæus, et sepelierunt eum. Latrunculi vero de Moab venerunt in terram ipso videlicet anno. Quidam autem sepelientes hominem, viderunt latrunculos, et projecerunt cadaver in sepulchro Elisæi; quod ambulavit, cum tetigit ossa Elisæi, continuoque revixit homo, et stetit super pedes suos. Latrunculi enim Moab figuraliter dæmones intelligendi sunt, qui ad incestum et omne opus execrabile vitiorum stimulis perurgent infelicium mentes. Qui vero mortuum sepeliebant, ii accipiendi sunt, qui, ut apostolus Jacobus ait, impios et peccatores ab errore viæ suæ assidua exhortatione convertunt ad tramitem pietatis et castitatis, animas eorum salvantes a perpetua morte, cooperiunt multitudinem peccatorum. Sive aliter: Sepelientes mortuum ac latrunculos fugientes illi merito appellandi sunt, qui pie vivere volentes in Christo, fugiunt ac declinant vitia universa atque peccata, quia mortem videlicet operantur; corporaque in fontem projiciunt baptismi, in quo secundum Apostolorum credentes sepeliuntur cum Christo, ut per communionem corporis et sanguinis ejus deinceps possint vivere cum Christo.

XXIV. *De Amasia rege. IV Reg. xii.*—Quod dicitur de Amasia rege Juda, *Ipse percussit Edom in valle Salinarum decem millia, et apprehendit Petram in prælio vocavitque nomen ejus Jectehel.* Vallis Salinarum erat, ubi salces faciebant, vel feno videlicet salsuginis, ut multis in locis deciso, exsiccat et incenso; vel aquis putorum salis fervefactis, et usque ad salis firmitatem coquendo productis, vel alio quolibet ordine, quo sal fieri consuevit; in quo etiam loco Joab duodecim millia Idumæorum percussisse legitur. Nec prætereundum quod pro valle Salinarum vetus editio quasi nomen regionis Gemela posuit. Petra autem civitas est Arabiæ nobilis in eadem terra Edom, quæ in libro Numerorum Recem dicitur, et a Syris hodieque sic appellatur. Jectehel vero, quod Anasias victor ei nomen imposuit, interpretatur Cœtus Dei, vel Auxilium Dei, agente eo fideliter, ut perenni inderetur memoria, quod hanc vel cœtu populi Dei, vel Deo auxiliante cepit.

XXV. *De Jeroboam rege. IV Reg. xiv.*—Quod dicitur de Jeroboam rege Israel, *Ipse restituit terminos Israel ab introitu Emath usque ad mare Solitudinis,*

Emath quæ nunc Epiphania dicitur, septentrionalis erat terminus Israel. Mare autem solitudinis, quod Hebraice dicitur Araba, mare Mortuum designat, quod in longitudine per stadia 580 usque ad Zoras Arabiæ, in latitudine per 1150 usque ad vicina Sodomorum protenditur.

XXVI. De colonis in Samariam ductis ab Assyriis. IV Reg. xvii.—Quod dicitur de his, quæ in Samariam a rege Assyriorum adductæ sunt, nationibus, *Et unaquaque gens fabricata est Deum suum, posueruntque eos in Janis excelsis, quæ fuerat Samaritana gens, et gens in urbibus suis, in quibus habitabant: viri enim Babylonii fecerunt Sochoth Benoth; viri autem Chanaanii fecerunt Nergel, et viri de Emetha fecerunt Asima, porro Evari fecerunt Nebaaz et Thartha; in libro quidem Locorum legitur quod Benoth et Nergel fuerunt civitates, quas construxerunt in regione Judææ Samaritanæ, qui de Babylonia transierant. Asima quoque oppidum, quod adificaverunt qui ad eam venerant de Emath. Nebaaz etiam et Thartha civitates, quas Evari in eadem Judææ terra condiderunt. Videtur autem, juxta consequentiam sermonis, etiam idolorum, quibus hæc gentes prius in terra sua servierunt, hic posse intelligi vocabula: quia cum dictum esset, *Et unaquaque gens fabricata est deum suum*, quasi ad explanationem sententiæ subjunctum est, *Viri enim Babylonii fecerunt Sochoth*, id est, tabernacula Benoth; et melius, ni fallor, faceret interpretes, si Sochoth Latine in tabernacula verteret, et nomen idoli Benoth absolute poneret; et sicut in sequentibus manifeste dicitur: *Ita autem qui erant de Sepharvaim, comburebant filios suos igni Aremalech et Anamalech diis Sepharvaim*, ubi ostenditur Adremalech et Anamalech idola fuisse urbis Sepharvaim: ita videtur consequens, ut etiam Nergel Chanaanorum, Asima Emethanorum, Nebaaz et Thartha idola fuerint Evariorum.*

XXVII. De Semacherib. IV Reg. xix.—Anno quarto decimo regis Ezechie ascendit Semacherib rex Assyriorum super omnes civitates Judæe unitas, et cepit eas, etc. Historiæ manifesta est, et interpretatione non indiget. In verbis autem Rabsacis arrogantia consideranda est, quæ velut contraria quardam foris imitatur consuetudinem prophetarum: ut quod illi solent in prologis ponere, *Hæc dicit Dominus*, quo auctoritatem et magnitudinem loquentis ostendunt, iste nunc dixerit, *Hæc dicit rex magnus, rex Assyriorum*. Consideremus verba Rabsacis, ac primum quod dicit: *Confidis super baculum arundineum confractum istum, super Aegyptum, falsum est; nulla enim narrat historia quod Ezechias ad Aegyptum miserit, et Pharaonis auxilium postulerit. Quodque infert, Si responderis mihi, In Domino Deo nostro confisimus*, verum est; sed rursus jungit mendacium veritati, quod abstulerit: *Ezechias excelsa illius et altaria*; hæc enim non contra Dominum, sed pro Domino fecerat, ut idololatricam et veteri errore destructo, juberet Dominum adorare in Hierusalem, ubi erat templum ejus. Quodque paucitatem obsessorum volens ostendere, equorum duo milia pollicetur, quorum Ezechias ascensores præbere non posset, non de imbecillitate venit Judæorum, qui equitanti carebant scientia; sed de observatione mandatorum Dei, qui per Moysen super regem præceperat Israel, *Non multiplicabit sibi equos, et uxores plurimas non habebit* (Deut. xvii). Ad id autem quod dicitur, *Si responderis mihi, In Domino Deo confisimus*, eufule pudenterque respondit se non sua voluisse, sed Domini venisse præceptis. Et dixit Eliachim et ceteri ad Rabsacem:

Loquere ad servos tuos Syra lingua, si quid intelligimus, et cetera. Accusatio Rabsacis Ezechie testimonium est, quod captis cunctis urbibus Judææ, in Domino Deo confisus sit, dixeritque ad populum, *Nullic timere, nec paveatis regem Assyriorum, et universam multitudinem quæ est cum eo: multo enim plures nobiscum sunt quam cum illo. Cum illo est bra-*

*chium carneum, vobiscum Dominus Deus noster, qui auxiliator est nostri, pugnatque pro nobis. Et confortatus est, inquit, populus hujusmodi verbis Ezechie (II Par. xxxii). Unde Rabsacis destruere vult quod ille construxerat, et loquitur ad populum: *Non reducat vos Ezechias, et non vobis tribuat fiduciam super Domino Deo* (Isai. xxxvi). Rursusque adjiciens combinationem et terrorem: *Ut comedant, inquit, stercore sua, et bibant urinam pedum suorum vobiscum*; per quæ ostendit famem eos et penuriam sitique esse capiendos; simulque illecebram jungi formidini, ut quos terrore non vicerat, reprovocationibus et persuasionibus decipiat dicens:*

Facite mecum quod est utile. Ergo sensus est: *Facite, inquit, quod vobis prodest et in benedictionem vestram proficiat. Sive hoc dicit: Benedicite regi Assyriorum, et laudate eum ut dominum, confitemini, ut præmia consequamini.*

Et donec revertat de Aegypto, sive capta Lobna redeam, habitare in urbe vestra, et rebus vestris frui mini, postea autem veniam et transferam vos in terram quæ similis est terræ vestræ. Quidam putant terram eis Mediæ repromitti, quæ habebat terræ Judææ similitudinem tam in situ quam in frugibus. Quodque infert, *Ubi est Deus Emath, et Arphath, et Sepharvaim? Numquid liberaerunt Samariam de manu mea?* ostendit omnium civitatum sive gentium diis servisse Samaritas; et quia non erant dii, sed idola, merito cultores vanitatis, ut decebat, esse submersos ostendit. Est autem urbs Cœlesyriæ, quæ nunc Epiphania dicitur, juxta Emesam, ut supra monuimus. Arphat urbs Damasci, quam expugnata a rege Assyriorum etiam Jeremias scribit. Sepharvaim, quod numero plurali libros vel litteras sonat, nomen est locorum, de quibus Assyrii transmigrantes habitaverunt in Samaria, ut in Locorum libris invenimus. Verum in Isaiâ hoc quoque vocabulum esse civitatis apparet, ubi aperte dicitur, *Ubi est Deus urbis Sepharvaim?* Tametsi pluraliter dictum, ut Thebarum, Atuenarum. Pro Ana et Ava vetus editio quasi unius urbis nomen Ana et Ava posuit; et quidem in Hebræo ita scriptum est. Verum quia syllaba v, quæ in medio nominis posita est, conjunctionem cum eos significat, potest etiam ita distingui ut dicatur Ante et Gave, ut Aquila transtulit, sive Ana et Ava, ut nosier veritè interpretes.

Tacuitque omnis populus, et non respondit ei quidquam. Siquidem præceptum regis acceptant, ut non responderent. Vere justus Ezechias agebat cuncta fideliter, universa cum consilio; ideo enim jusserat blasphemanti Assyrio non respondere, ne eum ad majores blasphemias provocaret. *Et ingressus est Eliachim et ceteri cum eo ad Ezechiam scissis vestibus.* Perspicua relinquentes, ea tantum, in quibus latens sensus est disseramus. Scindunt vestes, quia Rabsacem audierant blasphemantem. Scindit et ipse rex vestimenta sua, quia peccatorum suorum et populi esse credebatur, quod Rabsacem usque ad portas Hierusalem venerit, et contra Dominum ita sit locutus. Pro regio ergo cultu obvolutus est sacco, et de palatio ad templum gradiens, *Eliachim pontificem, et Sobnam scribam, et sciore de sacerdotibus misit ad Isaiam filium Amos prophetam.* In quo regis consideranda est humilitas atque prudentia. Ipse pergit ad templum, principes populi et senes sacerdotum non stolis sacerdotalibus, sed ciliciis coopertos mitit ad Isaiam prophetam filium Amos. *Dixerunt, inquit, ad eum: Hæc dicit Ezechias, Dies tribulationis, et corruptionis, et blasphemiarum; dies hæc tribulationis nostræ, corruptionis Dei, blasphemiarum hostium.* Ponitque similitudinem parturientis mulieris et dolentis, quod venerit filii usque ad partum, et virenum habet parturientes. Hæc juxta litteram peccatis facientibus videmus, quia cum hostes irruunt, defensores nostri præparantur, sed nullatenus ad præparata convalescunt. Scriptum namque est, *Requiescet super eum spiritus consilii et fortitudinis.* Quæ

utraque necessario sibi juncta sunt, quia neque virtus sine consilio esse utilis valet, neque consilium sine virtute. Quid igitur prosunt qui per consilium præparantur, dum ad prælium per fortitudinem non procedunt? Afflictus igitur atque turbatus Ezechias rex loquitur dicens: *Dies tribulationis et blasphemiarum dies iste; venerunt filii usque ad partum, et vires non habet parturiens.* Filii quippe usque ad partum veniunt, quando apta consilia usque ad desiderium efficiendi operis procedunt; sed virtutem non habet parturiens, dum infirmus quisque consilia hæc ad utilitatem aliquam per partum operis non perducit. Sequitur,

Si forte audiat Dominus tuus universa verba Rabsacis, quem misit rex Assyriorum dominus suus. Non enim audemus Dominum omnium nostrum Dominum dicere, quo irascente tanta patimur; sed tuum dicimus Dominum, et hanc habemus ultionis fiduciam, quoniam vivens Deus blasphematur a cultore idolorum mortuorum. Cumque venissent servi regis Ezechiae ad Isaiam, prævenit eos Isaias; etiam absentem regem audierat, et dicit quod respondere deberent Domino suo, humilitate mixta fiducia conscientie:

Dicite, inquit, Domino vestro, qui vester est Dominus; meus enim hæc dicit Dominus: Noli timere verba, quibus non tu, sed ego sum blasphematus. Ecce ego mittam ei spiritum, et audiet nuntium, et revertetur in terram suam, et dejiciam eum gladio in terra sua. Ut dno pariter Ezechias, quæ optabat, audiret, se de obsidione et periculo liberandum, et inimicum iratumque regem in sua terra esse moriturum. *Reversus autem Rabsaces, invenit regem Assyriorum expugnantem Lobnam, etc.* Pugnasse autem Sennacherib regem Assyriorum contra Aegyptios, et obsedis Pelusium, jamque extractis aggeribus urbe capiendam, venisse Thracam regem Aethiopiæ in auxilium, et una nocte juxta Hierusalem 185 millia exercitus Assyrii pestilentia corruisse narrat Herodotus, et plenissime Ierosus Chaldaicæ scriptor historiarum.

Itaque cum accepisset Ezechias litteras de manumittentium, et legisset eas, ascendit in domum Domini, et exponit eas coram Domino, etc. Contra Sennacherib regis blasphemias solida Ezechias arma arripuit, rursusque pergit ad templum, et epistolas expandit coram Domino, audacter Dominum deprecatus, et solum Deum asserit esse viventem, per quem idola intelliguntur imaginum mortuorum.

Misit autem Isaias ad Ezechiam dicens, Hæc dicit Dominus Deus Israel: Quæ deprecatus es me super Sennacherib rege Assyriorum, audivi. Iste est sermo quem locutus est Dominus de eo. Sprevit te et subsannavit virgo filia Sion; post tergum tuum caput movit filia Hierusalem. Quia tam audacter Ezechias Dominum deprecatus est, nec misit ad Isaiam, ut prius miserat, non ipse propheta pergit ad eum, sed mittit nuntios qui ei dicerent verbum Dei. Supra Sennacherib, contra quem rogas, Domini ista sententia est: *Virgo filia Sion et filia Hierusalem, quæ ideo virgo appellatur et filia, quia cunctis gentibus simulacra adorantibus, hæc sola conservat castitatem religionis Dei et unius divinitatis cultum.* Subsannavit te atque despexit, et quæ ne ad majores te blasphemias concitaret, præsentem non respondebat, post, te abente, movebit caput suum, certa de ultione, secura de pœna, et hæc locutus est: Non contra me, sed contra Dominum superbisti, nec ipse per te, sed per servos tuos, ut major esset arrogantia blasphemantis; dixisti enim quod in quadrigarum tuarum multitudine ascenderis altitudinem montium, et juga Libani succideris, cedros atque abietes illius; quæ vel de cunctis gentibus metaphoricè principibusque earum debemus accipere; vel Hierusalem quæ interpretatur Libanus, ut cedros ejus atque abietes ad potentes quosque et optantes, altitudinem vero summitatis illius, salutemque Carmeli referamus ad templum. Quodque infert, *Ego fodi et bibi aquam, et exsiccaui vestigia pedis mei, omnes rivos*

Aggerum, hoc intelligi potest juxta historiam, quod pro multitudine exercitus omnia fluentia sicceverit, ut puteos sibi fodere sit compulsus: juxta translationem, quod omnes populos, qui sub aquarum nomine interdum scribuntur, suo vastaret exercitu.

Numquid non dixisti quæ olim fecerim ex diebus antiquis? Ego plasmavi illud, et nunc adduxi. Eruntque in columnam, collum pugnantium civitates munitæ, et qui sedent in eis humiles manu contremuerunt, et confusi sunt. Facti sunt quasi fenem agri, et vireus herba tectorum; quæ arefacta est antequam veniret ad maturitatem. Habitatulum et egressum tuum, et viam tuam ego præsciivi, et furorem tuum contra me. Insanisti in me, et superbia tua ascendit in aures meas.

Hæc ex persona Domini contra verba Assyrii sentienda sunt, quod ad blasphemiam ejus sic responderit Dominus. Num ignoras quod hæc quæ fecisti mea feceris voluntate, et ego hæc futura prædixerim, ac per te facienda mandaverim. Itaque quod olim decreveram, hoc expletum est tempore, ut colles, id est, principes, qui inter se pugnabant, et civitates munitissimæ, me contrahente manum meam nec solitum præbente auxilium, eradicarentur, et contremiscerent ac perirent, et comparerentur non olivæ et vineæ fructuosisque arboribus, sed feno et graminum herbisque domatum quæ frugibus impedimenta sunt, et ante marcescunt quam ad maturitatem perveniant. Itaque sessionem et egressum et introitum tuum ante cognovi, insaniam qua contra me debacchaturus eras, prophetis vaticinantibus sum locutus, per quos olim dicturum esse te novebam: *In cælum ascendam, super sidera cæli ponam thronum meum, eroque similis Altissimo (Isai. xiv).* Itaque furor tuus et superbia tua pervenit in aures meas, et nequaquam te ultra portabo, ut intelligas quod potuisti, non tuis te potuisse viribus, sed meo arbitrio. Merebantur enim impiæ gentes et infructuosæ arbores, ut per te quasi securim et serram meam succiderentur et caderent. *Ponam itaque circum in naribus tuis, et canum in labiis tuis, ut blasphemantium ora constringam, et nequaquam ultra talia loqui audeas, frenumque injiciam labiis tuis, quod tuam ferocitatem domet, et te reducat in Assyrios.*

C*Tibi autem, Ezechio, hoc erit signum, Comede hoc anno quæ repereris, et in anno secundo quæ sponte nascuntur; porro in anno tertio seminate et metite, plantate vineas et comedite fructum carum.* Omnia hæc propheta per nuntios ad Ezechiam loquitur; quid Sennacherib dixerit, quid ei Dominus responderit, non ad ipsum sermonem facit, ne forsitan dubitet futura quæ dicta sunt, et ideo vel maxime prophetæ apud populum sermonum suorum habebant fidem, quia non solum de his quæ multa post sæcula futura erant, sed etiam quæ in continenti, et post non grandis temporis spatium essent implenda, memorabant, et quod intra biennium et rex Assyriorum interiret, et urbi Hierusalem securitas redderetur. **D**Hoc erit signum eorum, quæ futura pronuntio, quod hoc anno ea comedas quæ repereris; anno autem secundo quæ sponte nascuntur, in anno autem tertio, fugato jam Assyrio et obsidione laxata, seminate et metite, plantate vineas et comedite fructus earum: siquidem urbis hujus reliquæ, quæ nunc hostili vallantur exercitu, et evanidas esse non credunt, tantam recipient rerum omnium abundantiam ac felicitatem, ut instar arboris, alta radice fundata, pomis densissimis implentur. *Et quoddamque reliquum fuerit de domo Juda, mittet radicem deorsum, et faciet fructum sursum.* Quid hoc loco radicem nomine nisi latentes cogitationes accipimus, quæ in oculo prodent, sed in ostentatione operis per apertum surgunt? Radicem ergo deorsum mittere, est cogitationem bonam in abditiis multiplicare. Fructum vero sursum facere, est efficacia operis recta quæ cogitavit ostendere. Mittit ergo radicem deorsum ut faciat fructum sursum, ac si aperte diceretur: In imis

cogitatio nascitur, ut in summis retributio reddatur. De Hierusalem etenim et de monte Sion egredientur reliquæ, et implebunt terram Judæam non suo merito, sed Dei misericordia, immo zelo quod adversus impios zelatus est populum suum. Quod autem ad extremum infert: *Propter me et propter David servum meum*, illud significat, quod non merito suo, sed Dei clementia conserventur; immo patris eorum David memoria, in quo admonentur et suæ negligentia, et illius fidei atque justitiæ, quod in tantum justitiam diligit Deus, ut etiam posteros hominum sanctorum non suo merito, sed majorum virtute tueatur.

Factum est igitur in nocte illa, venit angelus Domini et percussit castra Assyriorum 185 millia. De hoc quoque in Paralipomenon legitur: *Et misit Domini angelum qui percussit omnem virum robustum et bellatorem et principem exercitus regis Assyriorum; reversusque est cum ignominia in terram suam* (II Paral. xxxii). 185 millia fortissimorum virorum ab uno angelo una nocte cæduntur, et absque vulneribus occisorum mors salva discutit, excludens a corporibus animas, Domini voluntate; et ipse rex Assyriorum idcirco servatus est, ut sciret potentiam Dei et blasphemantia orâ comprimeret, fereatque testis illius majestatis quem paulo ante contempserat. De talibus autem rebus agit multa omnipotens Deus per angelos, non ut ipse ab eis discat, sed ut ab illo ipsi per verbum ejus agant aut nuntient sine corporali sono etiam quod voluerit, ab eo missi ad quos voluerit, totum ab illo per verbum illud ejus audientes, id est, in ejus veritate invenientes quid sibi faciendum, quid, quibus, quando, nuntiandum sit. Sed tamen non ex angelis homines, sed ex se ipso sicut angelos, ita homines beatificat; nec aliqua ex aliquo tempore, aut ab angelis, aut ab hominibus cognovit ut nosset, sed futura omnia temporalia, atque in eis etiam quid et quando ab illo petitori fueramus, et quos et de quibus rebus vel exauditurus, vel non exauditurus esset, sine initio ante præsevit. Universas autem creaturas suas et spirituales et corporales non quia sunt, ideo novit, sed ideo sunt, qui novit.

Cumque diluculo surrexisset, vidit omnia corpora mortuorum, et frendens abiit, et reversus est Sennacherib rex Assyriorum, et mansit in Ninive. Cumque adoraret in templo Nesrach deum suum, Adramelech et Sarasar filii ejus percusserunt eum gladio, fugeruntque in terram Armeniorum, et regnavit pro eo Asorathian filius ejus. Cum enim rex iste reversus esset Niniven urbem sedem regni sui, et adoraret in templo Nesrach deum suum, quasi victoriam de hostibus reportaret, et delubrum idoli sui triumphator gratulabundus ingrederetur, contemptor veri Dei in fano falsi nominis trucidatur, nec angelus perlit gladio quod erat commune cum pluribus, sed parricidio filiorum qui fugerunt in terram Ararath, in qua Scriptura Asorathian filium ejus qui regnavit pro eo testatur misisse habitatores Samariæ, ne terra remaneret inempta. Ararath autem regio Armeniorum campestris, per quam Araxis fluvius fluit, incredibilis est ubertatis, ad radices Tauri montis, quæ usque illuc extenditur. Ergo et arca in qua liberatus est Noe cum liberis suis, cessante diluvio, non ad montes generaliter Armeniæ delata est, quæ appellatur Ararath, sed ad montes Tauri altissimos, qui Ararath imminet campis.

XXVIII. De agrotatione Ezechie. IV Reg. xx.—In diebus illis ægrotavit Ezechias usque ad mortem, et venit ad eum Isaïas filius Amos propheta, dixitque ei: *Hæc dicit Dominus: Dispose domui tuæ, morieris enim tu et non vives. Quem diligit Dominus corripit, castigat omnem filium quem recipit* (Hebr. xii). Ne elevaretur cor Ezechie post incredibiles triumphos et victoriam de mediâ captivitate, infirmitate corporis visitatur, et audit se esse moriturum, ut conversus ad Dominum flectat sententiam ejus. Sed nulla quæ

A in hoc munda hominibus eveniunt, absque omnipotentis Dei occulto consilio sunt: nam cuncta Deus futura præsciens, ante sæcula decrevit qualiter per sæcula disponatur. Statutum quippe jam homini est vel quantum hunc mundi prosperitas sequatur, vel quantum nunquamque adversitas feclat; ne electos ejus aut immoderata prosperitas elevet, aut nimia adversitas gravet. Statutum quoque est in æterna veritate quantum in ista vita mortali unusquisque temporaliter vivat, quia, etsi annos quindecim Ezechie regi ad vitam addidit, omnipotens tamen Deus, cum eum mori permisit, tunc enim præsevit esse moriturum. Quia in re quæstio oritur quomodo ei per prophetam dicatur: *Dispose domui tuæ, quia morieris tu et non vives*; cui mortis sententia dicta est, sed protinus ad ejus lacrymas est addita vita. Sed per prophetam Dominus dixit quomodo tempore mori ipse debet, per largitate vero misericordie illo cum tempore a morte distulit, quo ante sæcula ipse præsevit. Nec propheta igitur fallax, quia tempus mortis innotuit, quo vir ille mori merebatur, nec Dominica instituta convulsa sunt, quia ut largitate Dei anni vita crescerent, hoc quoque ante sæcula præfixum fuit, atque spatium vite quod inopinate foris est additum, sine augmento præsciencie fuit intus statutum.

Conversitque Ezechias faciem suam ad parietem. Quia ad templum ire non poterat, ad parietem templi juxta quod Salomon palatium extruxerat; vel absolute ad parietem, ne lacrymas suas assidentibus sibi ostentare videretur.

Et ait: *Obsecro, Domine, memento, quæso, quomodo ambulaverim coram te in veritate et in corde perfecto, et quod placitum est coram te fecerim*. Perfectionem cordis nunc in eo dicit, quod idola destruxerat, templi valvas aperuerit, serpentem aneum comminuerit, et cætera fecerat quæ Scriptura libris Regum et Paralipomenon commemorat.

Flevitque fletu magno, propter promissionem Domini ad David, quam videbat in sua morte perituram. Eo enim tempore Ezechias filios non habebat; post tertium enim annum concessa vita, Manassæ genuit. Ergo iste omnis est fletus, quia desperaverat Christum de suo semine nasciturum: plerumque enim justi aliquibus necessitatibus afflicti sua opera coguntur fateri, sed cum eorum dicta injusti audiunt, hæc per elationem potius quam per veritatem existimant prolata: ex suis enim cordibus verba justorum pensant, et dici humiliter posse vera bona non existimant. Sicut enim gravis culpa est sibi hoc hominem arrogare quod non est, sic plerumque culpa nulla est, si humiliter bonum dicat quod est. Unde sæpe contingit ut justi et injusti habeant verba similia, sed tamen cor semper longe dissimile: et ex quibus dictis Dominus ab injustis offenditur, in eisdem quoque a justis placatur: nam Pharisæus ingressus templum dicebat: *Jejuno bis in sabbato, decimas de omnium quæ possideo, sed justificatus magis publicanus quam ille exiit* (Luc. xviii). Ezechias quoque rex cum molestia corporis afflictus ad extremitatem venisset, in oratione compunctus dixit: *Obsecro, Domine, memento quomodo ambulaverim coram te in veritate et corde perfecto*. Nec tamen Dominus hanc confessionem perfectionis ejus desepit aut renuit, quem mox in suis precibus exaudivit. Ecce Pharisæus se justificavit in opere, Ezechias fletus se asseruit etiam in cogitatione; atque unde ille offendit, inde iste Domino placuit. Cur itaque hoc, nisi quia omnipotens Deus singulorum verba ac cogitationes pensat, et in ejus auribus superba non sunt, quæ humili corde proferuntur?

Et factum est verbum Domini ad Isaïam dicens: *Revertere et dic Ezechie duci populi mei: Audi vi orationem tuam, vidi lacrymas tuas. Ecce ego sanavi te, et die tertio ascendes templum Domini*. Vocatur quoque Ezechias dux populi et filius David, cujus opera sectabatur: fecerat enim rectum juxta omnia quæ fecit. David pater ejus; et auditur ejus oratio, viden-

turque lacrymæ quo modo ambulaverat coram Domino in veritate et corde perfecto, et llexerat fletu magno et quod placitum est in oculis ejus fecerat.

Et addam diebus tuis quindecim annos, sed et de manu regis Assyriorum liberabo te et civitatem hanc, et protegam urbem istam propter me et propter David æternum meum. Secundum quasdam causas futurorum moriturus erat Ezechias, cui Deus addidit quindecim annos ad vitam, id niique faciens quod ante constitutionem mundi se facturum esse præsciebat, et in sua voluntate servabat. Non ergo id fecit quod futurum non erat, hoc enim magis erat futurum quod se facturum esse præsciebat: tamen illi anni additi non recte dicerentur, nisi ad aliquid adderentur, quod se aliter in aliis causis haberat. Secundum aliquas igitur causas inferiores jam vitam finierat; secundum illas autem quæ sunt in voluntate et præscientia Dei, qui ex æternitate naverat quid illo tempore facturus erat, et hoc vere futurum erat, tunc erat finiturus vitam quando finivit vitam; quia etsi oranti concessum est, etiam sic cum oraturum ut tali orationi concedi oporteret, ille utique præsciebat ejus præscientia falli non poterat, et ideo quod præsciebat, necessario futurum erat. Quindecim anni Ezechix regi, miserante Deo, protelati ad vitam sunt ei, mystice figurantes quia quicumque utriusque Testamenti plenitudinem custodiunt, æternæ salutis præmium consequuntur, ac per legis consummationem et Evangelii plenitudinem ad vitæ æternæ transeunt beatitudinem.

Dixitque Isaias: Afferte mihi massam ficorum: quam cum attulissent et posuissent super ulcus ejus, sanatum est. Ac per hoc non spernendam esse medicinam quæ usui constat et experimento, quia et hanc fecerit Deus. Positæ aut Isaias: *Huc erit signum a Domino, quod facturus sit Dominus sermonem quem locutus est. Vis ut ascendat umbra decem lineis, an revertatur totidem gradibus? Et ait Ezechias: Facile est umbram crescere per decem lineis; nec hoc volo ut fiat, sed ut revertatur retrorsum decem gradibus. Invocavit itaque Isaias propheta Dominum, et reduxit umbram per lineas quibus jam descenderat in horologio Achoz decem gradibus. Idem nomen graduum quod et linearum significat, id est, distinctionem horarum, quas duodecim per diem in horologio notare solemus. Ita erant exstructi gradus arte mechanica, ut per singulos umbra descendens, horarum spatia terminaret. Erat autem hora die decima, quando hæc regi loquebatur. Vis ergo, inquit, ut ascendat umbra decem lineis procedente sole super terram per boreales plagas usque ad orientem, quod subter terram quotidiana consuetudine cursus sui erat facturus; an ut revertatur umbra totidem gradibus conversa retrorsum, sole ipso quoque per australem plagam ad orientem regresso? At rex: *Facile est, inquit, umbram crescere decem lineis; nec hoc volo ut fiat, sed ut revertatur retrorsum decem gradibus. Vidit namque quia majoris miraculi esse poterat, si sol contrarium suo mori cursum ageret, quam si consueto processu incedens, tametsi multo altius, id est, supra terras elatus ad orientem, quasi secundi diei mane nulla interveniente nocte facturus advolare. Nam et hoc qui in insula Thyle, quæ ultra Britanniam est, in ultimis Scytharum finibus degunt, omni æstate diebus aliquot lieri vident; quia sol cætero orbi in occasu et sub terra positus, nihilo minus tota nocte supra terram appareat, et quo modo aperte occidens ad orientem humilis redeat manifeste videatur, donec tempore opportuno denuo toto orbi communi exortu reddatur: sicut et veterum historie et nostri homines ævi, qui illis de partibus adveniunt abundantissime produunt. Numquam autem ii qui interiora austri incolunt, videre solem per meridianas plagas queunt ad orientem ab occasu redire. Ut manifestiorem enim sensum legentibus faceret, quod signum et presentis temporis et futuri typus erat, ut quo modo sol revertatur ad exordium sui, ita et Ezechix vita addita**

annos redderet, nobis quoque in hebdomade et octidode viventibus, per resurrectionem Christi vitæ spatia protelerentur. Vel certe decem gradus in descensu solis temporum ordines sunt, per quos umbra figurarum Christi descenderat, et per quos iterum Sol justitiæ Christus per resurrectionem ascendit.

Primus inique gradus descensionis in angelis fuit, in quo antiquis patribus apparere dignatus est, quia magni consilii nuntius erat; denique et ad Jacob sic loquitur: *Et dixit, inquit, angelus Dei: Ego sum Deus cui unxisti titulum et voristi votum (Gen. xxxi), ut et angelum et Deum ostenderet. Secundus gradus descensionis in patriarchis fuit, quia in omnibus, ut Apostolus ait, ipse est operatus. Tertius in legis datione, quia et in lege ipse locutus est. Quartus gradus in Jesu Nave, qui populum in terram repromissionis introduxit. Quintus in iudiciis, quia eundem populum per eos ipse regebat. Sextus in regibus Judæorum, quia in eis ipse regnabat. Septimus in prophetis, quia per eos est nuntiatus. Octavus in pontificibus, quia ipse summus Sacerdos est Patris. Nonus in homine. Decimus in passione. Per hos enim gradus decem, quos ipse per umbram legis Christus descendit, ac rursus post resurrectionem suam Sol justitiæ Christus per eodem gradus ascendit in cælum, et omnem illam umbram legis veritatis radiis illustravit, obscura revelans, clausa reserans, et omnia recta deudans.*

In tempore illo misit Marodachaladan rex Babylonis litteras et munera ad Ezechiam; audiverat enim quod ægrotasset. In tempore illo, hoc est, in eodem anno quo hæc gesta sunt quæ superius narratur, misit Marodachaladan rex Babylonis libros et munera ad Ezechiam, quia apud eos astrorum observantia est, stellarumque cursus longo usu et exercitatione cognitis, quod et in Dei nativitate monstratur. Intellexerunt solem reverum, diei spatia duplicata, servire ei quem solum Deum putabant. Quomodo causas hujus miraculi rationemque perquirerent, fama per omnes gentes volitante, dicerunt propter ægrotationem regis Judæ etiam curum signi clarissimi commutatam. Quod etiam liber Paralipomenon plenissime testatur dicens: *Ipse est Ezechias, qui fecit in omnibus suis prospere quæ voluit; attamen in legatione principum Babylonis qui missi fuerunt ad eum, ut interrogarent de portento quod acciderat super terram, reliquit eum Deus, ut tentaretur, et nota fierent omnia quæ erant in corde ejus (II Paral. xxxii). Idcirco autem tentationi relictus est, quia post tantam victoriam et solis regressum et congratulationem regni potentissimi, cor illius elatum est. Denique in eodem volumine scribitur: *Multi deferebant hostias et sacrificia Domino in Hierusalem, et munera Ezechix regi Judæ, et exultatus est coram cunctis gentibus. In diebus illis ægrotavit usque ad mortem, et oravit Dominum, et exaudivit eum, et dedit ei signum; sed non juxta beneficia quæ acceperat retribuit, quia exultatum est cor ejus, et facta est contra eum ira, et contra Judam et Hierusalem (Ibid.).* Rursumque Scriptura sancta elationem cordis ejus dicit pœnitentia mitigatam inferens: *Humiliatus est postea, ea quod exultatum esset cor ejus, tam ipse quam habitatores Hierusalem; et idcirco non venit super eos ira Domini. In diribus illis Ezechiam latatus est in adventu legatorum Marodachaladan, quem patrem fuisse Nabuchodonosor Hebræi autumant, et in oblatione numerum et congratulatione sanitatis suæ.**

XXIX. De Ezechix opibus per factationem ostentatis. IV Reg. xx.—Ostenditque eis domum aromatum suorum, et thesauros argenti et auri, et odoramentorum et unguenti optimi, et omnes thesauros vasorum suorum; non fuit res quam non ostendit eis in dono sua et in omni potestate sua. Unde iram Dei justissime merebatur, quod non solum thesauros suos atque palatii, sed et templi ostenderet; quod certe fuit potestas ejus de cujus valvis aureas lammas ante intulerat.

Introivit autem Isaias propheta ad regem Ezechiam. Rursumque post corporis sanitatem et signi magnitudinem offerri certum aliam occasionem superbiae, quam ut prudens et Dei cultor vitare debuerat, nec monstrare alienigenis divitias suas, quas Deo tribuente poscederat, ex quo juxta legis tropologiam discimus non mittendas margaritas ante porcos, nec dandum sanctum canibus (*Math. vii*): qui enim fidelis est spiritu abscondit negotia, et quicumque hoc non fecerit, omnis virtus illius enervatur, peritque posteritas, et amisso virili robore, in muliebrem redigitur molliudinem.

Inceditur ergo Isaias ad regem; et quasi nescius scisciat: *Quid dixerunt viri isti? et unde venerunt?* Duo interrogat: quid locuti sunt, et unde venerunt. Ille ad nutum respondit, altero pratermisso:

De terra longinqua venerunt ad me, de Babilone, quod quanto terra longior sit unde venerunt, tanto iste rex gloriosior propter quem venerunt. Et venerunt, inquit, ad me, quod debuerat dicere: Venerunt ad glorificandum Deum, pro signi magnitudine de Babilone, quæ urbs in toto orbe potentissima est. Rursumque Isaias, *Quid, inquit, viderint in domo tua?* Et ille respondit ex parte verum, quod omnia viderint in domo illius; nec fuerit res quam non ostenderit eis in thesauris suis; sed alterum tacuit, de quo verba offensam, quod ostenderit ei cuncta quæ haberet in potestate sua, hanc dubium quin et templi suppellectilem. Propter quæ Isaias Dei sermone profert sententiam:

Audi verbum Domini exercituum: Veniet tempus quando omnia hæc quæ in domo tua sunt, et non tua, sed patrum tuorum labore quæsitæ, in Babilonem transferuntur, et de semine tuo fiant eunuchii in aula regis. Ex quo Hebræi volunt Danielelem, Ananiam, Misahalem et Azariam, qui fuerunt de regio semine, factos esse eunuchos; quos in ministerio fuisse Nabuchodonosor non dubium est. Eunuchos enim, id est, abscissos, non negamus aliquos fuisse de semine regio in palatio regis Babilonis, juxta prophetiam beati Isaiæ. Daniel et socios ejus credendum nullo modo est; quod si essent, de pulchritudine corporis et aspectu illorum non timeret dux illi, qui eos adhuc pueros educebat, quia species faciei solet deperire in pueris abscissis. Fuit autem consuetudo et apud antiquos, eunuchos vocare cubicularios et custodes palatii, qui uxores habebant, et abscissi corpore non fuerunt.

Dixitque Ezechias, Bonum verbum Domini quod locutus est; fiat tantum pax in diebus meis. In quo ab Hebræis reprehenditur, cur non sit imitatus bonitatem Moysis, qui loci usus est ad Deum: *Aut dimitte eis hanc vocem, aut si non facies, dele me de libro quem scripsisti* (*Exod. xxxii*). Quod hoc loco prophetæ sententia contra Ezechiam regem, nisi arrogantium hypocritarum cogitationes suas in exquirenda hominum admiratione significat? Per omne enim quod hypocritæ faciunt, oculis cogitationibus laudes hominum requirunt. Operarii quippe laudes suas cogitant; laudati autem secum taciti in cogitationibus versant, gaudent se precibus in humana veste actione claruisse. Cumque inflati favoribus apud semetipsos intumescunt, sæpe mirantur taciti etiam ipsi quod sunt, videri quotidie semetipsos alios cupiunt, ac miris inventionibus in opere exerescunt: quia sicut virtutes omne vitium enervant, sic arrogantia roborat: cogit namque mentem juvenescere, et contra vires valere: quia et quod negat vigor valetudinis, imperat amor laudis. Unde et factis suis, ut diximus, arbitros inquirant; si vero operi testes desse contingat, narrat ipsi quæ gesserint. Cumque efferti favoribus cæperint, sæpe eisdem operibus suis, quæ egisse se referunt, mentiendi aliquid adjungunt. Cum vero et vera dicunt, hæc dicendo aliena faciunt, quia quæsitis remunerati favoribus, a vera et iustitia retributione vacant. In eo etiam quod bona sua patefaciunt, ostendunt malignis spiritibus quasi insi-

diantibus hostibus, unde prædentur. Horum ergo vitæ illa cunctis notissima Ezechia culpa figuravit, qui postquam una prece et sub unius noctis spatio centum octoginta quinque millia hostium, angelo feriente prostravit, postquam occasi proximum, ad altiora cæli spatia solem reduxit, postquam vitam propinquantem jam termino coarctatam in tempora longiora protelavit, susceptis Babilonici regis nuntiis bona omnia quæ possidebat ostendit; sed prophetæ protinus vocem audivit: *Ecce dies veniunt, et auferentur omnia quæ in domo tua sunt in Babilonem, et non relinquetur quidquam, dicit Dominus.* Sic nimirum hypocritæ, postquam magnis virtutibus exerescunt, quia cavere malignorum spirituum insidias negligunt, et celari in eisdem virtutibus nolunt, bona sua ostendendo, hostium faciunt; et prodentes subito amittunt quidquid diutius studentes operantur. Hinc per Psalmistam dicitur: *Tradidit in captivitatem virtutes eorum, et pulchritudines eorum in manus inimici* (*Ps. lxxvii*). Virtus quippe et pulchritudo arrogantium inimici manibus traditur, quia omne bonum, quod per concupiscentiam laudem ostenditur, oculis adversarii viribus mancipatur. Hostes namque ad rapinam provocant, qui suas eorum notitiæ divitias denudant: quousque enim ab æternæ patriæ securitate disjungimur, in latronum insidiantium iter ambulamus. Qui ergo in itinere deprædari formidat, abscondat necesse est bona quæ portat. O miseri, qui affectantes laudes hominum, in semetipsis dissipant fructus laborum! Cumque se ostendere alienis oculis appetunt, damnant quod agunt. Quos nimirum maligni spiritus, cum ad jactantiam provocant, eorum, sicut diximus, operæ captivantes denudant. Hinc est enim quod per Evangelicum Veritas dicit: *Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, ut sit elemosina tua in abscondito, et Pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi.* Hinc est quod de electorum Ecclesia per Psalmistam dicitur: *Omnis gloria ejus filia regis ab intus* (*Ps. xlv*). Hinc Paulus ait:

Gloria nostra hæc est, testimonium conscientie nostræ (*I Cor. i*). Filia quippe regum Ecclesia, quæ in bono est opere spiritualium principum predicatione generata, gloriam intus habet, quia hoc quod agit in ostentationis jactantia non habet. Gloriam suam Paulus testimonium conscientie memorat, quia dum favores oris alieni non appetit, vitæ suæ gaudia extra semetipsum ponere ignorat. Occultanda sunt ergo quæ agimus, ne hæc in hujus vitæ itinere incaute portantes latrocinantium spirituum incursione perdamus.

XXX. De Manasse rege. IV Reg. xxi. — *Duodecim annorum erat Manasses cum regnare cœpisset, et quinquaginta quinque annis regnavit in Hierusalem. fecitque malum in conspectu Domini juxta idola gentium, quas delevit Dominus a facie filiorum Israel; conversusque est et edificavit excelsa quæ dissipaverat Ezechias pater ejus; et erexit aras Baal et fecit lucos, sicut fecerat Achab rex Israel, et adoravit omnem militiam cæli et coluit eam, et extruxit aras in domo Domini, de qua dixit Dominus: In Hierusalem ponam nomen meum; et extruxit altaria universæ militiæ cæli in duobus atriis templi, et transduxit filium suum per ignem, et ariolatus est, et observavit auguria; et fecit pythones, et aruspices multiplicavit, ut faceret malum coram Domino et irritaret eum.* Hæc ergo omnia, id est, sive auguratio, sive auspicio, sive quolibet immolatio, sive etiam sortitio, aut quicumque motus avium vel pecudum, et inspectio quæcumque fibrarum, aut aliquid quod de futuris videatur ostendere, in operatione demonum fieri non dubito, diligentium vel avium vel pecudum, vel fibrarum motus aut sortium secundum ea signa quæ docuerunt iidem demones observari ab his quibus artis hujus scientiam traderent; a quibus omnibus is qui homo Dei est, et in portione Dei numeratus, penitus debet esse alienus; nec aliquid in his habere commune, quæ occultis machinis demones operantur, ne forte rursus per

hæc dæmonibus societur, atque eorum spiritu et virtute repleatur, et ad idolorum cultum denuo reparetur.

XXXI. *De Josia rege.* IV Reg. XXI. — Post aliquanta dicitur quod miserit Josias nuntios ad Oldam prophetissam uxorem Sellum, quæ habitabat in Hierusalem in secunda, propter librum legis divinæ qui inventus fuerat. Quid sit hoc quod dicit quod habitaverit in secunda, in superiori parte libri hujus scribitur de rege Ezechia: *Ædificavit quoque omnem murum qui fuerat dissipatus, et extruxit turres, et forinsecus alterum murum* (II Paral. XII). Meminit hujus loci et Sophonias dicens: *Vox clamoris ad portam piscium et ululatus a secunda* (Soph. I); pro qua vetus editio quasi proprium nomen loci transtulit in Masana. Masana quippe interpretatur Secunda. Quod ergo dicitur hæc prophetissa habuisse in secunda, in secundi muri parte intelligere debemus.

Regi autem Juda qui misit vos, ut consuleretis Dominum sic dicitur: *Hæc dicit Dominus Deus Israel: Pro eo quod audisti verba voluntes hujus, et perterritum est cor tuum, et humiliatus es coram Domino auditis sermonibus contra locum istum et habitatores ejus, quod videlicet ferent in stuporem et maledictum, et scidisti vestimenta tua, et flevisti coram me, et ego audivi, dicit Dominus, ideo colligam te ad patres tuos, et colligeris in sepulcrum tuum in pace, ut non videant oculi tui omnia mala quæ adducturus sum super locum istum.* Territus iste Dei comminationibus flevit, et sua vestimenta considerat, et sit omnium malorum futurorum de preparata morte securus, quod ita requieturus esset in pace, ut illa omnia non videret. Ibi ergo sunt spiritus defunctorum, ubi non vident quæcumque aguntur aut eveniunt in ista vita hominum. Quo modo ergo vident tumulos suos aut corpora sua, utrum abjecta jaceant an sepulta? Quo modo intersunt miseris vivorum, cum vel sua ipsi mala patiantur si talia merita contraxerunt; vel in pace requiescant, sicut huic Josiæ promissum est, ubi mala ulla nec patiendi sustineant: liberati ab omnibus malis, quæ patiendi et compatiendi, cum hic viverent, sustinebant. Dixerit aliquis: Si nulla est mortuis cura de vivis, quo modo ille dives qui apud inferos torquebatur rogabat Abraham patrem ut mittat Lazarum ad quinque fratres suos nondum mortuos, et agat cum eis, ne veniant et ipsi in eundem tormentorum locum. Sed nunquid quia hoc ille dives dixit, ideo quid fratres agerent vel quid paterentur illo tempore scivit. Ita illi fuit cura de vivis, quamvis quid agerent omnino nesciret, quemadmodum est nobis cura de mortuis, quamvis quid agant utique nesciamus: nam si nihil de mortuis curaremus, non utique pro illis Deo supplicaremus. Denique Abraham nec Lazarum misit, et Moysen et prophetas hic eos habere respondit, quos audire deberent, ut ad illa supplicia non venirent. Ubi rursus occurrit quo modo, quid ageretur, Abraham pater ipse sciebat, ubi sciebat esse Moysen et prophetas, id est, libros eorum quibus homines obediendo tormenta infernalis vitarent. Denique noverat divitem illum in deliciis, pauperem vero Lazarum in laboribus vixisse; nam et hoc illi ait: *Memento, fili, quia receperisti bona in vita tua, Lazarus autem mala* (Luc. XVI). Sciebat ergo hæc quæ utique apud vivos gesta fuerant; verum non cum ageretur in vivis, sed cum eis mortuis potuit, Lazaro indicante, cognoscere, ne falsum sit quod ait propheta: *Abraham nescivit nos.* Proinde sciendum est nescire quidem mortuos quid hic agatur, sed dum agitur; postea vero audire ab eis qui hinc ad eos moriendo pergunt, non quidem omnia, sed quæ simuntur indicare, et illa tantum meminisse quæ illos, quibus hæc indicant, oportet audire. Possunt et ab angelis, qui rebus quæ aguntur hic præsto sunt, audire aliquid mortui, quod unumquemque illorum audire debere judicat, cui cuncta subjecta sunt: nisi enim essent angeli, qui possent interesse et vivorum et mortuorum locis,

non dixisset Dominus Jesus: *Contigit autem mori inopem illum et asferri ab angelis in sinum Abrahamæ.* Nunc ergo hic, nunc hi illic esse poterunt, qui hinc illum, quem Deus voluit, abstulerunt. Possunt etiam spiritus mortuorum aliqua quæ hic agantur, quæ necessarium sit eos nosse, non solum præsentia vel præterita, verum etiam futura, spiritu Dei revelante, cognoscere; sicut non omnes homines, sed prophetæ dum hic viverent cognoscebant, nec ipsi omnia, sed quæ illis esse revelanda Dei providentia judicabat. Mitti quoque ad vivos aliquos ex mortuis, sicut econtrario Paulus ex vivis in paradysum raptus est, divina Scriptura testatur: nam Samuel propheta defunctus vivo regi Sauli etiam futurum prædixit; quamvis nonnulli non ipsum fuisse, qui potuisset magicis artibus evocari, sed aliquem spiritum tam malis operibus congruentem, illum existimant similitudinem figurasse. Hæc per excessum ideo protulimus, ut noverint homines æternam veritatem querere, qui volunt salvari, a quo creati sumus, in quo vivimus, per quem movemur et sumus; animas autem sanctas, sanctas eas credamus esse, et non humanis miseris interesse, sicut dicit Isaias ad Deum qui erat filius Abrahamæ: *Tu, Domine, pater noster es; Abraham nescivit nos, et Israel non cognovit nos.* Posthæc sequitur historia de gestis Josiæ, ita dicens:

Contaminavit quoque Tophet, quod est in convalle filii Ennom, ut nemo consecraret filium suum aut filiam per ignem Moloch. Frequens est in Scripturis horum mentio locorum, maxime in libro Regum et Jeremiæ prophetæ. Est autem vallis Ennom sive filii Ennom juxta murum Hierusalem contra orientem, in qua nenus pulcherrimum Siloe fontibus irrigatur. Tophet autem erat locus in eadem convalle juxta piscinam fullonis, cujus meminit Scriptura, juxta agrum Acheldemach qui usque hodie monstratur ad australem plagam montis Sion. Solebant autem in Tophet, quia locus erat amœnissimus, unde hodieque hortorum præbet delicias, ara posita sacrificare dæmonibus, nefandæque rogo suos consecrare liberos sive holocaustum offerre, sicut in libro Verborum dierum de Achaz rege scriptum est: *Ipse est qui adolevit incensum in valle Bennenom, et lustravit filios suos in igne Bennenom* (II Paral. XXVIII); siquidem filium Ennom significat. Vallis autem Ennom Hebraice dicitur Gehennom, cujus nomine in novo Testamento poena inferorum gehenna cognominatur: quia nimirum sicut in convalle Ennom qui idolis servierunt, in ea prophetæ attestantibus perierunt, ita peccatores ex his quæ peccaverunt, æterna damnatione puniuntur. Denique Jeremias cum referret sibi præcepisse Dominum, ac dixisse ad vallem filii Ennom quæ est juxta introitum porte fictilis, paulo post dicit: *Et non vocabitur locus iste amplius Tophet et vallis filii Ennom, sed vallis occisionis; et dissipabo consilium Juda et Hierusalem in loco isto, et subvertam eos gladio* (Jerem. XIX). Isaias quoque manifestissime Tophet infernum appellat, qui cum perpetuum diaboli interitum sub nomine Assur describeret, dicens: *A voce enim Domini pavebit Assur virga percussus, et erit transitus virgæ fundatus, quam requiescere faciet Dominus super eum; statim quomodo et ibi esset periturus subdidit dicens: Preparato enim ob heri Tophet a rege, preparata, profunda et dilatata* (Isai. XXX); pulchre aut dilatata, quia Tophet dicitur Latitudo. Nutrimenti, inquit, ejus ignis et ligna multa status Domini sicut torrens sulphuris succedens eam (Ibid.). Contaminavit autem Josias Tophet, vel ossa mortuorum ibi, sicut in sequentibus de aliis idolorum locis fecisse legitur, vel a qua quælibet immunda dispergens, quatenus abominationi potius quam delectationi aptus omnibus, qui aspicerent, locus appareret. Quod sequitur de eodem rege Josia: *Abstulit quoque equos dederant reges Juda soli in introitu templi Domini; et paulo post: Carrus autem solis combussit igni, ostendit omnium gentium idololatrarum super-*

stitutione Judæos eo tempore fuisse mancipatos, ita ut in venerationem solis, quem more gentilium Deum esse credebant, simulacro ejus quod fecerant currus equosque subdiderint, et hoc in atris templi Domini: sic enim solent gentiles pingere vel facere simulacrum solis, ut puerum imberbem in curru ponentes, equos eidem quasi curru cœlum petentes subjungent. Cui propterea pueri aptant imaginem, quia sol velut quotidie novo ortu natus nullum per sæcula senium incidit. Ut autem eidem currus et equos tribuant, de miraculo sumptum Eliæ prophetæ, quia curru igneo et equis igneis est raptus ad cœlum, Joannes Constantinopolitanus episcopus æstimat: quia enim Græce *helios* dicitur sol, sicut etiam Sedulius cum de Eliæ ascensu caneret, ostendit dicens:

Quam bene fulminei præluces semita cœli,
Convenit Eliæ, meritoque et nomine fulgens!
Hæc ope dignus erat:

nam si sermonis hujus una per accentum mutaretur littera, sol est; audientes Græci ab I-raclitis, quos divinas litteras habere fama probebat, prædicari, quod Eliæ curru igneo et equis sit igneis ad cœlestia translatus, vel certe hoc ipsum inter alia depictum in pariete videntes, crediderunt vicinia decepti nominis, solis hic transitum per cœlos esse designatum; et miraculum divinitus factum, commutarunt in argumentum erroris humana stultitia commendatum; quos imitati ipsi Judæi satagerunt ne in aliquo gentilium stultissimis minus parerent stulti. Quod paulo post de eodem rege dicitur:

*Excelsa quoque quæ erant in Hierusalem ad dextram partem montis offensionis, quæ ædificaverat rex Salomon Astaroth idolo Sidoniorum et Chamos offensionis Moab, et Melcho abominationi filiorum Ammon, poluit rex et contrivit statuas, et succidit lucos, replevitque loca eorum ossibus mortuorum. Luce est clarior quod excelsa nominare solet Scriptura loca in collibus posita frondentibus, in quibus vel demonibus immolabant, vel etiam Domino, locorum amœnitæ affecti, contra interdictum relicto altari, quod erat in templo, hostias offerebant. Unde sapius in hoc libro de regibus qui minus perfecte justi fuerunt, dicitur: *Veruntamen excelsa non abstulit. Montem autem offensionis montem idoli dicit, quia nimirum consuetudinis est Scripturarum offensionem idola nuncupare, quia vel in illis offenditur Deus, vel offensionem et ruinam suis afferunt cultoribus; sicut in hac ipsa sententia subsequenter intimatur, dum dicitur: Quod ædificaverat Salomon rex Israel Astaroth idolo Sidoniorum, et Chamos offensionis Moab, et montem abominationi filiorum Ammon. Ubi quoque, ni fallor, patam ostenditur, quod utinam non ostenderetur! quia videlicet Salomon de admissio idololatriæ scelere nunquam perfecte pœnituit. Nam si fructus pœnitentiæ dignus faceret, satageret ante omnia ut idola quæ ædificaverat de civitate sancta tollerentur, et non in scandalum stultorum, quæ ipse, cum fuisset sapientissimus, erronee fecerat, quasi sapienter ac recte facta reliquisset. Meminit supra et hujus loci Scriptura dicens: *Tunc ædificavit Salomon favum Chamos idolo Moab in monte qui est contra Hierusalem, et Moloch idolo filiorum Ammon. Nec videri debet contrarium quod ibi mons in quo facta sunt hæc idola contra Hierusalem, hic in Hierusalem esse positus asseritur; nimirum in tanta erat urbis vicinia positus, ut ad ipsam pertinere, et ad ipsam quoque sordibus, quæ in eo congerebantur, attingere videretur.***

XXXII. De Nabuchodonosor. IV Reg. xxiv.—Quod referens de Nabuchodonosor, quia *transulerit omnem Hierusalem, et universos principes, et omnes fortes exercitus decem millia in captivitatem, addidit Scriptura dicens: Et omnem artificem et inclusorem;* hoc est quod supra eidem populo Israel Philisthim regnantes fecisse narrantur cum dicitur: *Porro faber ferrarius non inveniebatur in omni terra Israel: cave-*

rant enim Philisthim, ne forte facerent Hebræi gladium aut lanceam (I Reg. xiii): sicut enim tunc illi caverunt ne haberent fabros ferrarios Hebræi qui arma ad repugnandum lacerant, ita nunc Chaldæi, destructa Hierusalem et vastata omni terra reprobationis, satagerunt ut nullus in ea remaneret artifex, nullus clusor, qui vel fœdatis urbis mœnia componere vel possit resarcire disrupta: quin potius quidquid apud gentem exterminatam artis invenerant, totum Babyloniam transferunt, ut vel ad nihilum valeat ultra, vel illius civitatis utilitatibus proficiat: ejus tam desolanda historia, quæ multum negligentia nostri temporis congruit, non opinor allegoriam esse reticendam. Constat namque quia Jerusalem et terra Israel civitatem Christi, id est, Ecclesiam sanctam; Babylon autem et Chaldæi sive Philistæi, civitatem diaboli, id est, omnem malignorum spirituum sive hominum sive angelorum multitudinem designant. Servitque Israel Philistæis sive Chaldæis, cum fideles quique nomine tenus in Ecclesia consistentes, ab immundis vel spiritibus vel hominibus decepti, aut avaritiæ, aut luxuriæ, aut alteri cuilibet peccato mentis colla submitunt. *Abducit autem Nabuchodonosor Jerusalem et universos principes fortesque exercitus decem millia in captivitatem,* cum eis et magistros populorum et eos qui invincibili animo Domino servire, ac decalogum legis fideliter in Dei ac proximi videbantur amore conservare, cum subito sive illecebris mundi seu adversitatibus subacti, aut majoribus se polluant facinoribus, aut certe in hæresim declinando aperta apostasiæ notam incidunt. Arma vero quibus contra diabolum repugnantes, libertatem a Deo nobis donatam defendamus, quæ sunt alia nisi eloquia Scripturarum, in quibus et ipsius Domini et sanctorum ejus exemplis quo ordine bella vitiorum superari debeant, luce clarior discimus. Sed Philistæi filios Israel fabris armorum privant, cum maligni spiritus animos fidelium a meditatione sacræ lectionis secularia illis negotia inferendo retardant: ne vel ipsi per hujus exercitum resistendi fiduciam sumant, vel aliquos forte, qui legere necesse est ad resistendum vitis exhortando aut corripiendo accendant. Tollunt fabros armorum, cum eos qui sacra eloquia norunt in tantum sceleribus obruant, ut dicere bona quæ didicerant prorsus erubescant. Transferunt omnem artificem et clusorem in Babyloniam de Jerusalem, cum eos qui multifaria virtutum operatione pluribus prodesse, et civitatem Dei contra irruptiones tentationum munire solabant, a proposito deflectunt, atque ingenium, quod tuitioni sanctæ Ecclesiæ impendere debebant, ad voluntatem potius regis vitiorum dispensare compellunt. Quod si clusorem hoc loco non ostiorum sive murorum, sed auri potius gemmarumque intelligere voluerimus, ad unum profecto eundemque spiritalis expositio lineam respicit. Dicitur quippe est de sapientia, quia aurum est, et multitudo gemmarum, atque ideo clusores horum non alios aptius, quam doctores intelligere valemus, qui quando recte vivunt ac docent, in ornatam sanctæ civitatis industriam suæ artis impendunt. At si forte erraverint, quid nisi a rege Chaldæorum captivi Babyloniam transferantur? Artificem et clusorem ab Hierosolymis transmigrare Babyloniam, est talentum verbi cœlestis acceptum in terram defodiri, id est, sapientiam spiritalem ad peccatorum opera converti.

Posthæc infert Scriptura quod fugientem regem Sedechiam ab exercitu Chaldæorum apprehensum, duxerunt ad regem Babylonis in Reblatha, qui locutus est cum eo iudicium: filios autem Sedechiæ occidit coram eo, et oculos ejus effudit, vinxitque eum catenis, et abduxit in Babylonem. Dum sacra Scriptura Sedechiæ captivitatem narrat, ordinem captivitatis intermitten denuntiat. Rex quippe Babylonis est antiquus hostis, possessor intinæ confusionis, qui prius filios ante intuentis oculos trucidat, quia sæpe sic bona opera interficit, ut hæc se amittere ipse, qui captus

est dolens cernat : nam gemit plerumque animus , et tamen carnis suæ delectationibus victus , bona , quæ genuit , amans perdit , ea quæ patitur damna considerat , nec tamen virtutis brachium contra regem Babylonis levat . Sed dum videns nequitia perperatione percutitur , ad hoc quandoque peccato superducitur , ut ipso quoque rationis lumine priveretur . Unde Babylonis rex ex-tinctis prius illis , Sede-chia oculos eruit , quia malignus spiritus , subleclis prius bonis operibus , po tea intelligentiæ lumen tollit . Quod recte Sedechias in Reblatha patitur . Reblatha quippe , Multa hæc interpretatur : ei enim quandoque et lumen rationis elandetur , qui pravo usu ex nequitatis suæ multitudine gravatur : sicut enim quarta die cœlum in initio creaturarum luminaribus ornatum exstitit , ita quarta ætate mundi Israelitens populis cœlesti fide inclinus , a prophetis quasi a stellis illuminatus , regno David et Salomonis gloriosus , templi etiam altitudine toto est nobilitatis in orbe . Sed accepit vesperam , quando crebre-entibus peccatis regum illud a Chaldeis dissipatum , templum dirutum , et tota illa gens in Babyloniam est translata . Quæ quarta sæculi ætas a David usque ad transmigrationem Babylonis , habet annos juxta Hebraicam veritatem cccc.lxxiii , juxta LXX Interpretes al quot amplius , generationes juxta utrorumque codices xvii , quas tamen evangelista Mattheus certi mysterii gratia xiv ponit ; a qua velut juvenili ætate in populo Dei Regum tempora cœperunt . Hæc namque in hominibus ætas apta ad gubernandum solet existere . Sedechias autem superscriptus filius Josia regnavit annis xi . Hujus xi anno , regis autem Babylonis xviii , secundum dies lunares mense iv , v die mensis : juxta solares vero dies , vii kalendas Julii , luna v , quem illi quintum diem computant , feria vii , aperta est civitas , et ingressi sunt omnes principes regis Babylonis , possede-untque civitatem , et transduxerunt populum captivum in Babylonem : et inde postea Nabuzardan princeps militia exercitus Babylonis mense v , x die mensis lunaris , solaris vero v kalendas Augusti , luna x , quam Hebraei decimum diem quinti mensis vocant , destructi sunt muri civitatis , et templum pariter incensum atque vastatum est , anno ex quo fundari cœpit , ccccxxx . Si vero a me queratur per quid sciam hoc , aut quo modo potuit hoc fieri , ut talibus diebus vel comprehensa fuerit civitas , vel incensa , respondeo quia ipso anno x kalendas Aprilis exstitit secundum dies lunares anni principium , et primi mensis initium . Jam ipsa in Babyloniam transmigration , quo etiam spiritus Dei per Jeremiam prophetam jubet ut peragant et orent pro eis ipsis , in

A quorum regno peregrinantur , quod in illorum pace etiam pax esset istorum , et a edificarent domos , et novellarent vineas , et plantarent hortos : quis non agnoscat quid præfiguraverit , qui attenderit veros Israelitas , in quibus dolus non est , per Apostolicam dispensationem cum Evangelico sacramento ad regnum gentium transmigrasse ? unde nobis Apostolus tamquam Jeremias replicans ait : *Volo ergo primum omnium fieri deprecationes , orationes , interpellationes , gratiarum actiones pro omnibus hominibus , pro regibus et his qui in sublimitate sunt , ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate : hoc enim bonum et acceptum est coram Salvatore nostro Deo , qui omnes homines vult salvos fieri , et in agnitionem veritatis venire* (1 Tim. ii , 1 seqq.) . Ex hoc quippe etiam illis credentibus domicilia sunt constructa pacis , licite Christianorum congregationum , et novellatæ vineæ populorum fidelium , et plantati horti , ubi etiam inter omnia cetera gratum illud siuapis regnat , sub ejus umbraculis longe lateque porrectis , etiam altipetax superbia gentium tamquam in cœli volatilibus confugiendo requiescit . Nam quod etiam post lxx annos secundum ejusdem Jeremias prophetiam reditur ex captivitate , et templum renovatur , quis fidelis Christi non intelligat , post evoluta tempora quæ septenarii dierum numeri repetitione transcurrunt , etiam nobis , id est , Ecclesiæ Dei ad illam cœlestem Jerusalem ex hujus sæculi peregrinatione redendum ? Per quem nisi per Jesum Christum vere sacerdotem magnum , ejus figuram gerebat ille Jesus sacerdos magnus illius temporis , quo templum edificatum est post captivitatem , quem propheta Zacharias vidit in sordido habitu , devotique diabolo , qui ad ejus accusationem stabat , ablata illi sordidam vestem et datum indumentum honoris et gloriæ : sicut corpus Jesu Christi , quod est Ecclesiæ adversario in line temporum per Judicium superato a lucis peregrinationis in gloriam sempiternæ salutis assumetur ? Quod etiam in psalmo dedicationis domus apertissime canitur : *Convertisti planctum meum in gaudium mihi* , etc. (Ps. xxix , 12) . Quis potest ex occasione alterius operis omnia quæ in illis veteribus legis et prophetarum libris Christum annuntiant , quantalibet brevitate perstringere , ne forte quis putet ingenio fieri , ut ea quæ rerum ordine sua tempora euenissent , ad Christi significationes interpretando veriantur ? Hoc forte Judæi possunt dicere sive pagani , eis autem qui se Christianos putari volunt , premit cervicem Apostolica auctoritas dicens : *Omnia hæc in figura continebant illis , et hæc omnia figuræ nostræ fuerunt* (1 Cor. 10)

SENTENTIA AD MONACHOS.

In hunc fere modum artifex mundi Deus cum cetera animalia prona in humum fingi jasserit , solum hominem rectum sublimemque factum habitudine ipse corporis ad contemplantionem sui provocavit . Hunc non intellexisse , læsisse est . Intelligimus autem , si observantiam mandatis ejus afferimus . Maxima vero mandata hæc sunt : *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo , et ex tota mente tua , et ex tota anima tua* (Deut. vi , 5 ; Matth. xxii , 37) . Intolerandum , quæso , aliquid aut ingratum præcipitur ? Diligi se a nobis jubet , cujus donum est , quæ in nobis , quæque intra nos nostra sunt . Hic immortaliætem tribuit ; hic eandem decepto reparavit ; hic nobis constituens legem ; hic prophetas emisit ; hic postremo propter nos unicum Filium suam a cælo descendere , nasci , attrahere , mori passus est . Nunc hic diligi se , si non admodum præceptis , cogit beneficiis : *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi* (Ps. cxv , 12) ? Ut diligam enim ex toto corde meo , et ex tota mente mea , et ex tota anima mea . Sequens

mandatum est : *Diliges proximum tuum sicut teipsum* (Levit. xix , 18 ; Matth. xxii , 39) . Ad hujus vero mandati obedientiam non tam præcepto , sed natura ducimur . Quid enim tam commune cunctis , quam diligere proximum ? aut quid tam proprium humano generi , quam hæc quæ etiam ex nomine ipso tracta est humanitas ? Nam quid aliud magis quam hic affectus nos a bellis discernit ? Ita non reservata charitate , feritas est . Et tamen non in hæc , ut in ple-risque rebus , beneficium tantum damus , sed mutuas connexæ charitatis vices , fructum ejus non magis prestamus quam capimus . Namque dum proximum amamus , ut a proximo amemur necesse est . Diligimus ergo omnes enim ex toto corde nostro , qui legem sanxit , ut mutuo nosmetipsos diligamus . Reliqua mandatorum Domini his præceptis continentur . Namque ista hujusmodi sunt , ut si quis ea tantum custodiat , omnia implet . Atque hæc etiam ante adventum Dei Salvatorisque nostri certata sunt . Nobis vero recentioribus insuper præceptis , et Christo ,